

Anita Kärki

SIVUSTA SEURATEN

SANOMALEHTI LUKIJOIDEN KERTOMUKSISSA



[SoPhi]

Anita Kärki

SIVUSTA SEURATEN

Sanomalehti lukijoiden kertomuksissa

SoPhi
Jyväskylän yliopisto

SoPhi 83
Jyväskylän yliopisto

Toimitus:
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
PL 35 (MaB)
40014 Jyväskylän yliopisto

<http://www.minervakustannus.fi/sophi>

Kustantaja ja myynti:
Minerva Kustannus Oy
Kuokkalan kartano
Riihimäentie 3, 40520 Jyväskylä
puh. (014) 3386 845, 3382 800, fax (014) 3386812
kustannus@minervakustannus.fi

© Anita Kärki

ISBN 952-5487-19-X

Paino:
Kopijyvä Oy, Jyväskylä 2004

Sisällys

Saatteeksi 5

1. Johdanto 9

2. Sanomalehden lukija 16

Lukemisen ja lukijuuden rakenne tarkastelun kohteena 17, Media ja arki 20, Lukijan tulkitsema media-arki 24, Lukijuus ja temaattinen elämäkerta 27

3. Tutkimuksen aineisto ja menetelmät 33

Kokemuksellisia kuvauksia 37, Kirjoittajien eri-ikäisyys 43, Aineiston aihepiirejä 46, Lukutapa 49, Tutkimuksen muodon syntyisestä 52

4. Lukemisen käytännöt 56

Rutinoitunut lukeminen 59

4.1. Sanomalehden arkinen lukeminen 62

Aamutoimet ja oma hetki 63, Rutiinien voima 65, Irtiottoja lukemisrutiineista 68

4.2. Yhdessä luettua 72

Sanomalehti sukupolvien käytössä 74, Nykyhetki: lukeminen puolison kanssa 76, Ennen vanhaan kun isä lehden ääneen luki 79, Lapset ja sanomalehti entisaikaan 82, Kontrollloiva isä 86, Median yhdistämä perhe 89, Merkittävät toiset 90

4.3. Lukija ja ontologinen turvallisuus 93

5. Paikallisuus 98

Keskusten ja marginaalien vuoropuhelua 101

5.1. Läsnäoleva paikallisuus 104

Näkökulmia paikallisuuteen 104, Läsnäoleva paikallisuus ja heterotopia 107, Sanomalehti paikallistaa ja kumuloi aikaa 109, Silmäilevä lukija 112

5.2. Poissaoleva paikallisuus 118

Entinen kotiseutu ja uskolliset lukijat 118, Poissaoleva paikallisuus ja heterotopia 122, Siltana katkosten ja irtaantumisten välillä 123, Elämänmittainen paikallisuus 127

5.3. Lukija paikantaa itseään 130

6. Painettu sana 135

Epäily ja luottamus 135

6.1. Lukijuus ja luottavaisuus lehteen 141

Kolme metaforaa mediasta 143, Kriittikön luottamus – ”Uskottihin niinku kirvehen silimähän” 146, Piilovaikuttamisen epäily – ”Jospa se kerronta onkin sillä tavalla väritetty...” 149, Tietoinen vertailu – ”Sama uutistapahtuma voidaan uutisoida hyvin eri tavoin” 152, Pinnallistuminen – ”Nyt näyttää siltä kuin väkivalta ja julmuus olisivat viihdettä” 157

6.2. Luottavaisuus ja lukijan eri positiot 163

”Jussi ja minä” 163, Sanomalehti Jussin ja ”minun” elämässä 167, Lukijaposition vaihdot 169

6.3. Painettu sana lukijan puntarissa 171

7. Lukijan kokemus 174

Ei vain vastaanottaja vaan ”suhteinen lukija” 178

Liitteet 186

Viitteet 191

Lähteet 195

Saatteeksi

Jo alle kymmenvuotiaana sain tuntumaa siihen, että sanomalehden lukemisen arkiset rutiinit ja itse lukemistilanne voivat olla lukijalle hyvinkin tärkeitä hetkiä. Tämä tieto kulminoitui etenkin yhteen kesäiseen lauantaihin 1970-luvun alussa. Tilanne oli tämä: savusaunamme oli laitettu lämpiämään ja saunan valmistumista odotellessaan kahdeksanlapsisen perheemme äiti Katri Kärki asettui kiikkutuoliin lukemaan sanomalehteä. Savusauna lämpesi nyt viimeistä kertaa, sillä seuraavan kerran pääsisimme kylpemään uuteen saunaan. Äiti siis istui keinutuolissa ja keskittyi sanomalehteensä. Yhtäkkiä joku – voi olla, että se olin minä – huusi: ”Saana pallaa, saana pallaa!” (suom. ”sauna palaa”). Siihen äitini tokaisi välinpitämättömästi, sanomalehteään ehkä hieman kohentaen: ”Antaa vuan pallo!” Hän näet arveli, että tapamme mukaan me penskat yritämme uskotella, että savua hirmuisesti tupruttava saunamme olisi tulella. Sanomalehden lukeminen oli tuolloin suurperheemme äidille niitä harvoja hetkiä, jolloin hän saattoi hengähtää, eikä hän siksi aikonut aivan joutavan vuoksi keskeyttää lehden lukemistaan. Tilanne kuitenkin muuttui, kun joku aikuisista vilkaisi ikkunasta ulos ja näki, että saunan pärekatto todella oli tulella! Äiti pomppasi ylös kiikkutuolista ja lehden lukeminen jäi siihen. Sauna saatiin sammutettua – onneksi, sillä yksikään vakuutustarkastaja ei varmasti olisi uskonut, että sauna voi rehellisesti palaa viimeisellä kylpykerralla. Todennäköisesti äiti palasi kesken jääneen lehden ääreen vielä samana iltana.

Kun kolmisen vuotta sitten aloitin väitöskirjani tekemisen, päätin, että ainakaan tätä opinnäytettä ei tulla tekemään niin, että kirjan alkusanoissa joutuisin pyytelemään lapseltani Auralta ja mieheltäni Tuomo Kokkoselta anteeksi sitä, miten olenkaan ollut hajamielinen, poissaoleva ja kaiken aikaa tutkijankammiooni hautautunut. Näinhän useiden väitöskirjojen alkulehdillä lukee. Minulla on onni ja etuoikeus sanoa täysin päinvastoin: väitöskirjan tekeminen, joka jo itsessään on ollut antoisaa, on mahdollistanut sen, että minulla on ollut enemmän aikaa perheelleni kuin koskaan (äitiyslomaa

lukuun ottamatta). Tutkimuksen tekeminen onkin tuottanut minulle kaksinkertaisesti iloa. Kiitokset perheelleni, kun he ovat olleet jakamassa iloa kanssani.

Tutkimukseni etenemisen kannalta professori Anita Kankaan tuki ja kannustus on ollut ratkaisevaa. Uskomattoman kärsivällisesti hän on kaikesta kiireen keskellä aina jaksanut huolellisesti lukea keskeneräisiäkin tekstejäni ja kommentoida niitä. Suuret kiitokseni hänelle. Tutkimukseni aloitusvaiheessa toisena ohjaajanani toimi professori Pirkkoliisa Ahponen, jonka innostunut ote rohkaisi jatkamaan valitsemaani tiellä. Työn loppuvaiheessa toiseksi ohjaajakseni tuli dosentti, yliassistentti Kimmo Jokinen, jonka analyttinen luenta sai minut katsomaan työtäni uudella tavalla. Loppuvaiheen ohjausryhmääni kuuluivat myös pääaineeni professori Marja Järvelä sekä professori Risto Heiskala, joilta viimeistelyvaiheessa sain eteenpäin vieviä huomautuksia. Kiitokseni heille kaikille. Esitarkastajille professori Risto Kuneliukselle ja dosentti, yliopistonlehtori Anni Vilkolle olen kiitollinen saamastani palautteesta ja loppuvaiheen sparrauksesta. Professori Katarina Eskolaa kiitän siitä, että hän suostui vastaväittäjäkseni.

Vuosien 2000–2002 kulttuuripolitiikan tohtoriseminaarilaiset, joita olivat ainakin Terhi Aaltonen, Marjon van Delft, Inga Kalvina, Raija-Leena Loisa, Riikka Niemi, Jarmo Mäkinen, Katja Mäkinen, Esa Pirnes, Sanna Rekola ja Niina Simanainen, ovat kommentoineet työtäni sen eri vaiheissa. Heitä on kiittäminen myös siitä, että seminaarityöskentely voi oikeasti olla hauskaa ja virkistävää.

Suomen Kirjallisuuden Seura hankki tutkimukseni aineiston, mistä heille kiitokseni. Aivan erityinen kiitos kuuluu aineistoni kirjoittajille, joiden tekstit mahdollistivat tutkimukseni tekemisen. Jyväskylän yliopiston kirjastolle kuuluu myös oma kiitöksensä: kirjaston rauhallisessa tutkijanhuoneessa on ollut hyvä työskennellä. SoPhin toimituskuntaa, ja siellä erityisesti Kimmo Jokista, Olli-Pekka Moisiota ja Juha Virkkiä, kiitän siitä, että he ottivat väitöskirjani julkaisusarjaansa. Anoppini Oili Kokkonen auttoi kirjastoalan ammattilaisen tarkkuudella väitöskirjani lähdeluettelon oikeaan muotoon, mistä kiitokseni.

Työnantajani Keski-suomalainen Oyj on suhtautunut kannustavasti ja joustavasti väitöskirjani tekemiseen. Tämä on näkynyt siinä vaivattomuudessa ja sujuvuudessa, jossa vuorottelu- ja virkavapaani ovat järjestyneet. Voi sanoa, että Keski-suomalaisella on opinnäytteiden tukemisesta ”pitkät perinteet”, sillä työnantajani on jo pitkään esimerkillisellä tavalla kannustanut väikeään opiskelemaan. Kiitokset omasta puolestani.

Taloudellisesti tämän työn valmistumista ovat tukeneet vuorotteluva-

paajärjestelmä, Suomen Kulttuurirahaston Keski-Suomen rahasto, Suomen Kulttuurirahasto, Journalistisen kulttuurin edistämissäätiö, Artturi ja Ellen Nyysösen säätiö, Uuden Suomettaren säätiö ja Jyväskylän yliopisto. Kiitos luottamuksesta.

Tämän kirjan omistan tyttärelleni Auralle (joka sattuu olemaan innokas sanomalehden sarjakuva- ja lastensivujen lukija).

Syksyllä 2003

Anita Kärki

1. Johdanto

Tässä tutkimuksessa pohdin sanomalehden lukijuutta lukijan näkökulmasta; näen sanomalehden lukijan olevan toimija, subjekti. Sanomalehden lukijuuden ymmärrän toimijuudeksi, jota ei nähdä valmiina lopputuloksena vaan liikkeessä olevana ja siten jatkuvasti rakentuvana. Lukijuu-della tarkoitan sitä prosessia, jolla sanomalehden lukijasta tulee enemmän tai vähemmän sitoutunut, säännöllinen lukija. Tarkastelen sanomalehden lukemista jokapäiväisenä askareena ja tulkitSEN, että sanomalehden luke-minen on osa kulttuurista toimintaa, sillä se kuuluu useimmilla suomalaisilla eletyn elämän (vrt. Syrjästä esiin 1998, 33) päivittäisiin käytäntöihin. Tällainen toiminta on nähtävissä myös kulttuuripoliittisena kysymyksenä – onhan kyse henkilöstä, joka lukee yhteiskunnallisesti merkittävää kulttuurituotetta eli sanomalehteä.

Yhtäältä on nähty, että kulttuuripolitiikkaan liittyvässä tutkimuksessa yleensä on enemmänkin kartoitettu (taide)toiminnan ulkoisia esteitä ja edellytyksiä kuin paneuduttu itse toiminnan sisäisiin virikkeisiin (Eskola 1998, 25). Tällöin ollaan taipuvaisia näkemään toimija ennen kaikkea kohteena; hän on kuluttaja, asiakas tai yleisöä, ja näiden roolien kohdalla voidaan pohtia esimerkiksi kulttuurituotteen tarjontaa, saatavuutta, laatua jne¹. Kulttuuripoliittisessa tutkimuksessa toimija voidaan kuitenkin nähdä myös subjektina, jolloin kiinnostuksen kohteeksi nousee esimerkiksi se, miksi tai miten toiminta tai kulttuurituote on henkilölle tärkeää.

Journalismin tutkimuksessa sanomalehden lukijasta on viime vuosina oltu kiinnostuneita kansalaisjournalismin tutkimuksen piirissä. Kansalaisjournalismissa keskeistä on ajatus siitä, että lehdistö tunnustaa oman roolinsa julkisen osallistumisen ja julkisen keskustelun edistäjänä. Lukijoiden roolina on asettaa mielipiteensä ja niiden perustelut julkisesti esille ja lehdistön vastuuna on varmistaa näiden keskusteluiden ja väittelyiden julkisuus. Kansalaisjournalismin tarkoituksena on, että sanomalehdet yhdessä lukijoiden kanssa asettavat julkisia puheenaiheita keskusteluun. Kansalais-

journalismi on merkinnyt konkreettisten keskustelujen luomista journalistien, kansalaisten ja päättäjien välille sekä sitä, että lehti itsessään on julkisen keskustelun ja väittelyn foorumi. Käytännössä kansalaisjournalismi on voinut tarkoittaa kokoamista ”kansalaisia opintopiireihin, pyöreisiin pöytiin, keskustelukerhoihin ja niin edelleen” (Glasser ja Craft 1997, 30) ja näitä keskusteluita lehdissä on raportoitu. Kansalaisjournalismia on ollut vaikea yksiselitteisesti määritellä ja siltä onkin katsottu puuttuvan koherentti julkisesti ääneen lausuttu filosofia. (ma.; Rosen 1994.) Journalistien lukijoille järjestämiä pyöreän pöydän keskusteluja on käyty myös Suomessa (Heikkilä ja Kunelius 1999). Ajatuksena on tukea ja vankentaa kansalaisten yhteiskunnallista toimintaa ja tuottaa lukijoille muutakin kuin sivustaseuraajan kulttuuria (esim. Heikkilä 2001). Journalistien tehtävänä on tällöin toimia ikään kuin välittäjinä päättäjien ja ”tavallisten kansalaisten” välillä. Kansalaisjournalismia toteuttavia journalisteja onkin moitittu asettumisesta asianajajan rooliin (esim. Luostarinen 1995). Puolustukseksi on esitetty, että journalistit eivät aja tiettyjen päämäärien asiaa vaan he kamppailevat demokraattisten keinojen puolesta (Glasser ja Craft 1997, 26).

Perinteinen tiedonvälitys on viime vuosina kokenut suuria muutoksia. Uudet teknologiat ovat muuttaneet viestinnän kenttää tuomalla inhimillisen tiedon koko varaston kaikkien ulottuville. Media on kiinteä osa kulttuuria; esimerkiksi Eurooppa-työryhmän Euroopan neuvostolle tekemässä raportissa *Syrjästä esiin – Puheenvuoro kulttuurista ja kehityksestä Euroopassa* (1998) media nähdään osana sitä vuorovaikutussuhteiden verkkoa, johon kuuluvat yhtä lailla Euroopan taide kuin kulttuuriperintökin. Raportissa kulttuurin käsite ymmärretään laajasti, joskin toisaalta ymmärretään laajan määrittelyn ongelmat: kaiken kattavaa kulttuurin käsitettä on vaikea käyttää analyysin välineenä. Raportissa ongelma on ratkaistu tarkastelemalla kulttuuria osa-alueittain (esim. ns. korkeakulttuurin ja viihdekulttuurin useat eri muodot), mutta yhteistä näille kaikille osa-alueille on, että ne ovat paitsi luovuuden, mutta myös itsepohdiskelun, moraalien ja yhteiskuntakritiikin lähteitä. Raportti tulkitsee, että eletyn elämän päivittäiset käytännöt ovat osa kulttuurisia toimintoja, joita voi tarkastella osana oman aseman ja toimintojen syvällistäkin pohdiskelua. Raportissa todetaan, että ”meidän ei tulekaan nähdä Euroopan taidetta, kulttuuriperintöä ja mediamaailmaa omana irrallisena toimintasektorinaan, vaan vuorovaikutussuhteiden verkona, joka ulottuu luovasta ja pohdiskelevasta ytimestä läpäisemään ihmisten jokapäiväiset askareet”. (mt. 32–33.)

Tutkimuksessani olen kiinnostunut lukijan jokapäiväisestä arkielämästä

– en ole kansalaisjournalismin tapaan kiinnostunut lukijoiden julkisiksi nostamista ja siten tärkeäksi kokemista keskustelunaiheista. Sen sijaan kiinnitän huomioni sanomalehden lukijan ja sanomalehden väliseen suhteeseen lukijan suunnasta katsottuna. Tutkimuksen aineistona on 213 sanomalehtielämäkertaa, joissa sanomalehden lukijat kertovat, miten sanomalehti on kuulunut heidän jokapäiväiseen elämäänsä; he kertovat kokemuksiaan ja muistojaan, jotka liittyvät sanomalehteen ja sen lukemiseen. Tutkimukseni on paikka, jossa sanomalehden lukijalla on ollut mahdollisuus tulla kuuluksi tavalla, joka sanomalehden lukemista koskevissa tutkimuksissa on harvemmin ollut esillä: elämäkerta-aineisto mahdollistaa sen, että lehden lukija on voinut kertoa lukemisestaan – ei lukemastaan. Häntä ei ensisijaisesti ole pyydetty kertomaan mitä hän lehdestään lukee, vaan hänen on toivottu kertovan miten hän lukee.

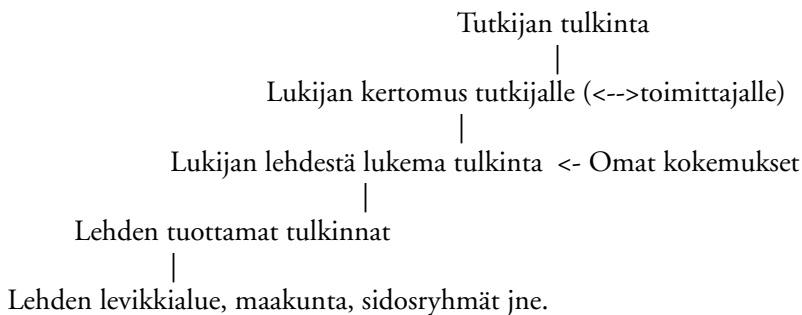
Tämän tutkimuksen haasteena on säännöllinen, uskollinenkin, sanomalehden lukija: millaista tällainen lukijuus on ja miten se rakentuu? Millaisia kokemuksia tällaisella lukijalla on sanomalehtensä lukemisesta kerrottavanaan? Miten lehden lukeminen on nähtävissä osana hänen arkielämäänsä?

Analyysissäni lähdin siitä, että ihmisten oma kertomus on kytköksissä yhteiskunnalliseen kontekstiin; ihmisten omaan tulkintaan elämästään – tai vaikkapa vain siivuun siitä – kietoutuu aina ympäröivä yhteiskunta ja sen sosiaalinen elämä (Vilkkonen 1988, 8). Elämän reunaehdot, kuten esimerkiksi se, elävätkö kirjoittajat työssäkäyvän, eläkeläisen, opiskelijan, työttömän, kotiäidin/isän arkea, ovat implisiittisesti mukana kertomuksissa. Näiden rakenteellisten ”reunaehtojen” ei silti välttämättä tarvitse olla yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa keskiössä, vaan myös ihmisten oma jäsenyys omasta elämästään voi olla yhtä merkittävää. Tällöin kiinnostus painottuu elämänmakuisiin kertomuksiin sinänsä, eikä esimerkiksi siihen, miten hyvin tai huonosti lukemisen esteet ja edellytykset mahdollistuvat tai eivät mahdollistu lukijoiden elämässä yhteiskunnallisessa tilanteessa.

Katarina Eskola (1998a, 26) sanoo, että ”kirjallisuuden reseptio- tutkimuksissa keskustellaan yhä enenevästi siitä, että teosten merkityksellistämisenä kysymys rationaalisen ja esteettisen tulkinnan ohella myös lukijoiden teokseen liittämistä elämänhistoriallisista, emotionaalista ja eettisistä odotuksista”. Näkökulmaa voi pitää ihmisen elämäkokonaisuuden huomioimisena lukemisen tutkimuksessa. Jos Eskolan huomautuksen ”kääntäisi” koskemaan sanomalehtien lukemista käsittelevää tutkimusta, voisi ”käännös” olla seuraavanlainen: ’sanomalehtien lukemista koskevissa

tutkimuksissa tiedonsaannin, lukemisen määrän ja lukemisen kiinnostuksen kohteiden tulkinnan ohella kiinnostus itse lukijaa ja hänen elämänsä kokonaisuuttaan kohtaan voisi tuottaa uudenlaista tietoa lukemisen merkityksestä ja lukijuudesta. Tämä kiinnostus toisi analysoinnin kohteeksi ensinnäkin lukijan eletyn ja koetun elämän. Toisekseen tarkastelussa olisi sanomalehden lukemiseen, liittyvät emotionaaliset piirteet. Tällöin lukeminen käsitetään laajasti, ei vain tiedonsaannin kannalta. Kolmanneksi käsittelyyn tulisi lukijoiden arviointi lehensä sisällöstä – vastaako se heidän maailmankuvaansa ja käsitystään maailmasta ja täyttääkö se näin heidän eettisiä odotuksiaan.

Aineiston kertomuksissa lukemistapahtuma, kokemukset sekä lehdestä luettu sisältö kulkevat käsikädessä; lukija ei tee näiden välille eroja. Minäkään en irrota niitä kokonaan toisistaan, joskin tarkastelen niitä eri painotuksin: välillä kohdistan katseeni enemmän lukemistapahtumaan ja välillä enemmän lehdestä luettuun sisältöön. Lukijan kertomiin lehden lukemisen kokemuksiin ja tästä lukijuudesta tehtyihin tutkijan tulkintoihin vaikuttavat taustalla myös lehden itsensä tuottamat tulkinnat. Lehden sisältöönsä tuottamiin tulkintoihin puolestaan vaikuttavat lehden levikkialue, taustalla olevat sidosryhmät jne. Ajatuksen voi esittää seuraavanlaisena alhaalta ylöspäin luettavana askelmakuviona:



Tutkimuksessani kiinnitän huomioni askelmakuvion keskikohtaan ja siitä ylöspäin; siihen, miten lukija lukee lehden tuottamaa tulkintaa. Lukijan tulkintaan vaikuttavat myös lukijan omat henkilökohtaiset kokemukset, jotka tuovat lisänsä lehdestä luettuun tulkintaan. Tästä kombinaatiosta lukija kertoo oman kertomuksensa minulle, tutkijalle (joka on myös toimittaja). Lukijan kertomuksesta minä teen tutkijana omia tulkintojani.

Sanomalehteä koskevat – tavallisesti journalistiset – tutkimukset ovat painottuneet edellä kuvatun askelmakuvion alareunaan eli lehden tuottamiin tulkintoihin ja lehden taustalla oleviin tekijöihin. Viime vuosina akateeminen kiinnostus on kohdistunut esimerkiksi suomalaisen sanomalehdistön osallistumiseen alueellistumisen rakentumisessa. Anssi Paasin (1986) jälkeen sanomalehtien paikallistamisen politiikkaa ovat tutkineet Jaana Hujanen (2000) ja Inka Moring (2000a ja 2000b). Yhteistä sanomalehdistön paikallistamisen politiikan tutkimukselle on, että sanomalehtien jutut nähdään dokumentteina, joihin yhtäältä on koodattuna (alueen) menneisyys tai menneisyyttä ja toisaalta dokumentteina, joissa ilmenee erilaisten valtasuhteiden (esim. ”me/ne”, ”keskus/marginaali” jne) järjestelmä. Sanomalehdistön paikallistamisen politiikan ydinajatuksena voi tällöin pitää sitä, että lehdistö luo lukijalleen suhteita aikaan ja paikkaan.

Paikallistamisen politiikan ohella sanomalehti tuottaa lukijalle myös toisenlaisia tila-aika-järjestyksiä tuottamalla uutisia eri puolilta maailmaa, joka tuntuu tiedonvälityksen nopeutuessa ja matkustelun lisääntyessä jatkuvasti pienevän. Sanomalehti avaa tällöin yhteisen aikatilän, jossa kohtaa suuri määrä ihmisiä eli ainakin lukijat, lukemisen kohteet ja toimittajat (Pietilä ja Sondermann 1994, 46–47). Aika ja paikka liittyvät sanomalehden lukemiseen edellä mainittujen piirteiden lisäksi myös siten, että sanomalehden lukeminen tuottaa lukijalle aikatiloja rytmittämällä lukijan päivää, esimerkiksi niin, että lehti luetaan säännöllisesti tiettyyn aikaan tietyssä paikassa. Myös tässä tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena on sanomalehtien sidonnaisuus aikaan ja paikkaan, mutta en tee nyt tulkintoja sanomalehtiteksteistä vaan käänän katseeni lehteä lukevaan ihmiseen; millaisia aika-tilajärjestyksiä lukijat itse tuottavat sanomalehteä lukiessaan. Paikallisuutta käsittelevässä luvussa sivuutan myös sitä, miten lehden luomia aika-tilajärjestyksiä luetaan.

Gubrium ja Holsteinin (1997, 14–15) mukaan laadullisen tutkijan tärkeimpiä kysymyksiä ovat *mitä*-kysymykset. Näillä kysymyksillä pyritään etsimään merkityksiä; mitä tapahtuu, mitä ihmiset tekevät, mitä tekeminen merkitsee heille. Herkkyyks ihmisten elämää ja sosiaalista maailmaa kohtaan johtaa laadullisen tutkijan myös *miten*-kysymyksiin; kuinka jokapäiväisen elämän realiteetit pannaan täytäntöön, kuinka ne toteutetaan.

Laadullisen tutkimuksen ensimmäinen kysymys omassa tutkimuksessani on, *mitä* sanomalehteä lukiessa tapahtuu – eikä nyt huomiota kohdenneta yksinomaan tiedonsiirtoon. Suomessa, jossa sanomalehti tilataan

kotiin, lehteä luetaan useimmiten aamuisin ja se luetaan tietyillä rutiineiksi muodostuneilla tavoilla. Lehden lukemisen käytännöt ovat lukijoille tärkeitä ja usein melko muuttumattomia. Lukemisen arjen tarkastelussa kiinnitän huomioni lukemisen rutiineihin, tapoihin ja järjestyksiin. Lukemisen tilanteisiin liittyviä kokemuksia ja muistoja kuvatessaan kirjoittajat tulevat kertoneeksi paljon myös perheestään – niin lapsuudenaikaisesta kuin nykyisestäkin.

Tutkimuksessani olen kiinnostunut paitsi lukemisen käytännöistä, mutta rajatussa määrin myös lukemisen sisällöstä, nimittäin paikallisuudesta. Sanomalehtien lukemistutkimuksissa paikalliset aiheet tavallisesti mainitaan kiinnostavimpien aiheiden joukossa. Paikallisuus-teeman avulla tarkastelen sitä, *miten* lukijat lukevat ja kokevat lehden sivuilla tuotetun paikallisuuden. Teema avaa mahdollisuuden tarkastella tila/paikka-aika-järjestyksen tuottumista lukijalle.

Kolmanneksi olen työssäni kiinnostunut siitä, mitä lukijat tekevät, kun he joutuvat kohtaamaan ylenpalttisen informaatiotulvan, joka voi olla sisällöltään ristiriitaista. Miten he onnistuvat käsittelemään tai jäsentämään saamaansa tietoa tällaisessa tilanteessa? Sen vuoksi kolmas tarkasteltava teema käsittelee lukijan kokemaa luottamusta tai epäluottamusta sanomalehteä kohtaan. Tässä teemassa mukaan tulee myös ajan kuluminen; lukija käsittelee sanomalehteä kohtaan tuntemaansa luottamusta useimmiten ennen-nyt-akselilla.

Tutkimukseni lähtee liikkeelle sanomalahden lukijoita koskevista aikaisemmista tutkimuksista. Luon karkean jaottelun siitä, miten sanomalehden lukijan voi aikaisemmissa tutkimuksissa nähdä positioituvan. Seuraavassa eli kolmannessa luvussa tarkastelen aineistoani ja tutkimukseni menetelmiä. Aineiston analyysiin pääsen neljännessä luvussa, jossa käsitelen lukemisen käytäntöjä ja arkea eli lukijan päivittäisiä toistuvia lukurutiineja. Analysoin sitä, miten lukijat kuvaavat arkista lukemistaan ja siihen liittyviä piintyneitä tapojaan. Kun tarkastelen lukijaa hänen aamukahvipöydässään tai illalla nojatuolissa lehden äärellä, huomioin samalla myös sitä, mitä muut perheenjäsenet puuhailevat samaan aikaan. Lukemisen käytännöt -luku antaa raamit seuraavalle kahdelle aineiston analyysiluvuille, jotka käsittelevät paikallisuutta ja lehteä kohtaan tunnettua luottamusta. Raamien rakennuspuut

ovat tuttuudessa: arjen toimintoihin ja niihin liittyviin rutiineihin liittyy tuttuus ilman muuta, mutta yhtä lailla se kuuluu myös paikallisuuteen ja luottamukseen. Lukijoiden kokemassa paikallisuudessa tuttuus on olennaista: paikallisuudesta on vaikea saada käsitystä, jos se ei ole omakohtaisesti koettua ja siten tuttua. Luottamuksessa ja luottavaisuudessa sanomalehteä kohtaan tärkeää on se, että lehti on tuttu, jolloin se koetaan ”turvalliseksi”, koska sitä voi arvioida ennalta tunnetuin kriteerein – eikä silloin välttämättä tarvitse olla edes samaa mieltä lehden kanssa.

Viidennessä luvussa kyse on paikallisuudesta, tarkemmin sanottuna sanomalehdestä luetusta ja lukijan siitä tulkintojaan tekemästä paikallisuudesta. Tätä sanomalehdestä luettua paikallisuutta olen tulkinnut kahdella tavalla, joita olen nimittänyt läsnäolevaksi paikallisuudeksi ja poissaolevaksi paikallisuudeksi. Ensin mainittu koskee lukijan tämänhetkistä elinympäristöä ja jälkimmäinen tarkoittaa lukijan entistä, tavallisesti synnyinseutua koskevaa paikallisuutta.

Kuudennessa luvussa tarkastelen lehden uskottavuutta lukijan näkökulmasta. Miten lukija kokee luottamusta lehteään kohtaan? Analysoin lehteä kohtaan tunnettua luottamusta yhtäältä ajallisesti; lukijat kertovat, millaista heidän lehteä kohtaan tuntema luottamus/epäluottamus oli vuosikymmeniä sitten sekä vastaavasti nyt. Tarkastelen myös erilaisia tapoja tuntea luottamusta/epäluottamusta lehteä kohtaan. Lopuksi analysoin yhtä aineiston kirjoitusta, jossa luottamus/epäluottamus tulee näkyväksi lukijuudessa tapahtuvana toiminnan prosessina.

Viimeisessä eli seitsemännessä luvussa käsittelen sitä, mitä elämäkertamenetelmällä voi olla annettavanaan sanomalehden lukijuutta koskevalle tutkimukselle ja pohdin lukijuuteen liittyviä eri identiteettejä. Vedän myös yhteen matkan varrella esitellyt tutkimukseni tulokset.

2. Sanomalehden lukija

Suomalaisten lukutaito on maailman huippua: vuoden 2001 lopulla julistetusta OECD:n PISA-tutkimusraportista selviää, että suomalaiset 15-vuotiaat ovat lukutaidossa maailman parhaita¹. Hyvää tulosta on selitetty monella tavalla ja yhtenä selityksenä on esitetty suomalaisten ahkeraa sanomalehtien lukemista (Liiten 2002). Suomalaiset ovat ahkeria sanomalehden lukijoita, sillä kun verrataan asukasmäärää lehdistön kokonaislevikkiin, sijoittuu Suomi koko maailman tilastossa kolmanneksi. Viestimistä sanomalehti tavoittaa päivittäin eniten suomalaisia; sitä lukee joka päivä yhdeksän kymmenestä 15–69-vuotiaista suomalaisista. Naiset lukevat sanomalehteä hieman vähemmän kuin miehet: naisista lehteä lukee 90 prosenttia ja aikaa siihen kuluu keskimäärin 39 minuuttia. Miehistä lehteä lukee 93 prosenttia ja he käyttävät aikaa lehden lukemiseen keskimäärin 46 minuuttia. (Sauri 2000, 215.)

Vaikka suomalaiset ovat sanomalehden lukijakansaa, on sanomalehden lukemista ja lukijoita tutkittu tieteellisesti maassamme vähän. Ajatus aktiivisesta viestimien käyttäjästä ei ole samassa laajuudessa koskenut sanomalehtitutkimuksia kuin se on ilmennyt esimerkiksi televisiotutkimuksissa. Media-alan tutkimus onkin länsimaissa kohdistanut parinkymmenen vuoden ajan kiinnostuksensa televisioon ja sen katsojiin (Weibull 1992, 260; Reimer 1994, 37). Nytemmin kiinnostuksen kohteiksi ovat nousseet uudet teknologiat, jolloin vanha – ja vanhanaikaiseksi mielletty? – sanomalehti, ja ehkä etenkin lukijat, ovat jääneet tieteellisessä tutkimuksessa valtavirran varjoon.

Tässä luvussa käsittelen aikaisempien tutkimusten valossa sitä, miten sanomalehden lukijaa on erilaisissa tutkimuksissa tarkasteltu. Teen tutkimusmetodeihin pohjautuvan karkean luokittelun siitä, miten sanomalehden lukijan voi kyseissä tutkimuksissa nähdä positioituvan. En tässä luvussa juurikaan analysoi aikaisempien tutkimusten tuloksia, vaan palaan niihin työni myöhemmissä luvuissa. Näin ollen hyödynnän aikaisempien tutki-

musten esille tuomia käsitteitä ja tuloksia läpi työni niissä kohdissa, joissa kyseinen keskustelu on relevanttia käydä.

Sanomalehden lukijaa on perinteisesti tutkittu kvantitatiivisin menetelmin, jolloin kiinnostus on kohdennettu esimerkiksi lukemiseen käytettyyn aikaan, kiinnostuksen kohteisiin ja lukemisen ajankohtaan sekä sittemmin myös lukijan sosiodemografisiin piirteisiin ja hänen asenteisiinsa. Näissä tutkimuksissa lehden lukija on asemoitu pitkälti lehden suunnasta: tutkijamusten intressinä on ollut hankkia tietoa lukijasta ja lukemisesta etenkin siksi, että lehden journalistista otetta ja/tai markkinointia voitaisiin parantaa. Kyseisissä määrällisissä tutkimuksissa lukija voi tahattomastikin olla kohde tai väline, jolta saatavan tiedon perusteella lehti voi pyrkiä parantamaan levikkiään. Toisaalta lehden lukijat on nyttemmin alettu nähdä myös mediamaiseman kuluttajina ja asiakkaina, joiden harrastuksista, asenteista ja ajankäytöstä on kiinnostuttu yhä enemmän. Mediankäyttäjien elämäkokonaisuudesta kiinnostuminen on näkynyt etnografisen tutkimusotteen laajenemisena ja painottumisena mediankäyttäjän arkeen. Kyseisissä tutkimuksissa on oltu kiinnostuneita lukijan jokapäiväisestä elämästä ja median asemasta siinä, jolloin sanomalehden lukija on nähty aktiivisena mediankäyttäjänä, jota tutkijat ovat haastatelleet ja/tai havainnoinneet ja tehneet tulkintoja lukemisesta ja lukijasta hänen arkensa kontekstissa. Sanomalehden *lukijan* hahmottamisesta seuraava askel on hahmottaa sanomalehden *lukijuutta*. Tällöin kiinnostus kohdistuu siihen, miten sanomalehden lukijan lukijuus rakentuu – se miten lukijaksi ”tullaan”. Yksi metodinen tapa lähestyä tätä kysymystä on kohdentaa analyysi lukijan kertomuksiin, muistoihin, tulkintoihin ja arviointeihin lukemisestaan. Tällöin tarkastelu ei painotu niinkään siihen, minkä verran hän mediaa tai medioita käyttää, vaan siihen, mitä ja miten hän median jäsentämästä arjestaan kertoo. Elämäkerrat tarjoavat subjektin omia tulkintoja ja arviointeja tuottavaa kerrontaa ja siksi ne ovat yksi metodinen tapa avata sanomalehden lukijuutta ja lukijaksi tuottumista.

Lukemisen ja lukijuuden rakenne tarkastelun kohteena²

Sanomalehtien käyttöä ja lukemista on tutkittu Suomessa 1940-luvulta lähtien, toteaa Erkki Hujanen (2000), joka lisensiaatintyössään on kuvannut suomalaisen sanomalehtien lukemistutkimuksen kehittymistä. Luke-

mista koskevista tutkimuksissa kiinnostuksen kohteena oli miten säännöllisesti ja miten usein lehteä luetaan ja kuinka kauan lehteä luetaan ja mitkä aiheet lehdessä kiinnostavat. Tutkimusten voitiin katsoa edustavan joko lukemistutkimuksia tai lukijatutkimuksia. Nimensä mukaisesti lukijatutkimukset painottuivat selvittämään lukijakunnan ominaisuuksia. Lukijakuntatutkimuksia tehtiin erityisesti 1960- ja 1970-luvuilla ja ne pyrkivät kartoittamaan tietoa lehden lukijoista, heidän määrästään ja rakenteestaan, sekä lukijoiden kiinnostuksen kohteista. (E. Hujanen 2000, 19–20.) Lukemistutkimuksilla puolestaan pyrittiin saamaan tietoa muun muassa lukemistarkkuudesta, lukuajasta ja sisällön eri osien kiinnostavuudesta (Eerola 1996, 32). Lukemisaikaa ja/tai lukemisaiheita kartoittavilla tutkimuksilla ei päästy tarkemmin paneutumaan lukemisen syihin (Weibull 1983, 28, 31). Ns. käyttötarkoitustutkimuksilla (uses and gratifications) pyrittiinkin kartoittamaan, mistä syistä ihmiset lukevat sanomalehtiä, mihin tarkoituksiin ihmiset viestimä ja niiden antia käyttävät ja mitä tehtäviä ne kunkin kohdalla täyttävät (Hemanus 1988, 467; Pietilä 1997, 194). Kyseinen surveyhin pohjautuva tutkimussuunta syntyi 1940-luvulla Yhdysvalloissa, mutta varsinaisen renessanssin se koki 1970-luvulla (Reimer 1994, 25–28). Käyttötarkoitustutkimuksia on kritisoitu muun muassa sen tarve-käsitteestä: miten tietoisia ihmiset ovat tarpeistaan ja pystyvätkö he kattavasti tai pätevästi tuomaan tarpeensa esille käyttötarkoituskysymyksiin vastatesaan. Lisäksi voi olla epäselvää, miltä pohjalta ihmiset kysymyksiin vastaavat: kulttuurisesti lienee hyväksyttävämpää ja arvostetumpaa kertoa käyttävänsä mediaa ”pysyäkseen asioista perillä” kuin ”kuluttaakseen joutoaikaa”. (Pietilä 1997, 200–203; Reimer 1994, 27.)

1970-luvulla Suomessa lukijakuntatutkimuksista kiinnostuivat myös mainostajat, jotka nyt saattoivat kohdentaa tuotteitaan tietyille mainosyleisöille. Laajin suomalainen lukijakuntatutkimus oli vuosina 1977–78 toteutettu Suuri sanomalehtitutkimus, jossa koottiin tietoja lukijoiden rakenteesta ja kiinnostuksen kohteista kaikkiaan 31 534 vastaajalta (Suuri sanomalehtitutkimus 1978; E. Hujanen 2000, 19–20). Erkki Hujanen (2000, 21) toteaa, että 1970-luvulla suomalainen journalismin tutkimus oli luopunut lähes kokonaan lukijatutkimuksista. Sen sijaan lehtitalot kiinnostuivat lukijatutkimuksista yhä enemmän ja ne alkoivat teettää tutkimuksia kaupallisilla tutkimusyriyksillä. Tutkimuksia oli ja on monentasoisia ja tavallisesti ne olivat ja ovat salaisia vain lehtitalojen omaan käyttöön tarkoitettuja. Nämä tutkimukset keskittyvät tuottamaan määrällistä tietoa pääasi-

assa ilmoitus- ja markkinointiosastojen käyttöön ja siksi ne välittävät varsin rajallisesti tietoa sanomalehden käyttösyistä (Eerola 1996, 33–34).

Jorma Miettisen vuonna 1980 valmistunut väitöskirja oli askel hahmottaa suomalaista sanomalehden lukijaa tieteellisesti: Miettinen analysoi obsläs-menetelmällä lukijan omia motiiveja ja tarpeita lukemistapahtumassa. Obsläs-menetelmässä lukija käy tutkijan kanssa yhdessä läpi valitun päivän sanomalehden ja tutkija merkitsee ylös ne lehden kohdat, joihin lukija on kiinnittänyt huomiota. Tutkimuksensa tuloksissa Miettinen (1980) korosti lehden sisältökäyttöä välinekäytön sijasta. Obsläs-menetelmän oli kehittänyt ruotsalainen markkinointitutkimuslaitos Sifo. Menetelmän haittapuolena oli, että se oli aikaa vievä ja yksitoikkoinen, joka saattoi vaikuttaa haitallisesti saatuihin vastauksiin. Etenkin lehtitalot arvostelivat menetelmää siitä, että se pohjautui lehden vain yhden päivän tarjoamaan antiin. (Weibull 1983, 30.)

Suomessa lukijatutkimusten keskittyminen vain lehtitalojen piiriin voimistui entisestään, kun 1990-luvun alussa Gallup-Media toi Kansallisen Mediatutkimuksen rinnalle Aluemediatutkimuksen (AMT), joka tutkii ihmisten ostokäyttäytymistä ja ihmisten mediakäyttöä. AMT:n tarjoama tutkimus on kaikkien alueellisten viestintien ostettavissa ja sanomalehdet ovatkin olleet tutkimuksen merkittävin ostajaryhmä. AMT tuottaa tietoa mm. sanomalehden eri aihealueiden kiinnostavuudesta ja siitä missä ja miten lehtiä luetaan ja mikä on kyseisen lehden peitto eri alueilla. (E. Hujanen 2000, 21–22.) Uusimpana lehtien tuottamien tutkimusten joukossa on monissa maissa toimiva ns. Risc Monitor -tutkimus, jossa lukijat sektoroidaan eri käyttäjätyyppeihin. Tutkimuksella pyritään haarukoimaan eri käyttäjätyyppien mieltymyksiä ja asenteita ja saamaan siten tietoa, miten vastata eri käyttäjäryhmien tarpeisiin. Koska lehtitalot ovat nyt yhä enemmän huolissaan siitä, miten saada nuoret potentiaaliset lukijat kiinnostumaan lehden lukemisesta ja tilaamisesta, on yhtenä keinona nuorten lukijoiden hankkimiseksi pidetty juuri Risc-kartoituksia.

Sanomalehtien liitto on tutkinut suomalaisten nuorten suhtautumista sanomalehteen säännöllisesti. Lisäksi monissa suomalaisissa kouluissa toteutetaan yhteistyössä eri sanomalehtien ja Sanomalehtien liiton kanssa Sanomalehti opetuksessa -projektia, jossa pyritään tekemään sanomalehteä tutummaksi nuorille muun muassa käyttämällä lehden juttuja opetusmateriaalina eri oppiaineissa. Sanomalehden lukemisen voi tällöin nähdä olevan aikuisuuteen ja vastuunkantamiseen omista asioistaan (esim. opiskeluissa menestyminen)

liittyvä asia (vrt. Barnhurst & Wartella 1991), mutta yhtä lailla näitä asioita voidaan haluta myös vastustaa (vrt. Nuoret ja sanomalehti 1993, 42–43).

Sanomalehtien liitto on teettänyt Taloustutkimuksella vuodesta 1982 alkaen muutaman vuoden välein valtakunnallisen nuorisotutkimuksen, jossa kartoitetaan nuorten medioiden käyttöä. Viimeisimmästä tutkimuksesta selviää, että 44 prosenttia (N=530) koululaisista lukee sanomalehteä päivittäin; määrä on nyt kääntynyt hienoiseen kasvuun. Arkiin nuoret lukevat lehteä keskimäärin 15 minuuttia ja viikonloppuisin noin 20 minuuttia. (Seitsemäs valtakunnallinen nuorison mediakäyttötutkimus 2001). Arkiamuusin lehden ehtii lukea hieman vajaa kolmannes nuorista ja toinen kolmannes tarttuu lehteen iltapäivällä (mt; ks. myös Nuoret ja sanomalehti 1993, 42). Mari Hankala (1996, 59) tutki koululaisten (N=425) sanomalehden lukemista eri puolilla Suomea ja hän havaitsi tutkimusta tehdessään, että määrällisin menetelmin on vaikea päästä kiinni esimerkiksi nuorten lukemisten tapoihin. Hankala toteaa, että haastattelussa tuli lomakevastauksia selvemmin esiin se, miten myös nuorille lehden lukeminen voi olla rutiini, totuttu tapa. Näitä tapoja ja käytäntöjä Hankala ei kuitenkaan ryhtynyt tutkimaan tarkemmin.

Media ja arki

Joukkoviestinnän tutkimuksessa tapahtui 1980-luvulla etnografinen käänne, jolloin käyttötarkoitustutkimukset jäivät tutkimuskentällä syrjemälle (Reimer 1994, 28–29). Etnografisessa käänteessä huomiota kiinnitettiin enemmän medioiden arkisiin käyttötilanteisiin ja -tapoihin, kun käyttötarkoitustutkimuksissa painotus oli ollut ihmisten suhteissa joukkoviestinnän teksteihin. (Esim. Drotner 1994; Ridell 1998, 113.) Viestintätutkimuksen etnografinen siirtymä käänsi katseen aktiivisiin yleisöihin ja etenkin television katsojiin³, mutta myös viihdelukemistojen ja naistenlehtien lukijoihin (esim. Radway 1984; Hermes 1993 ja 1995).

Etnografisen suuntauksen arvostelijat ovat muun muassa pelänneet, että arkisten käytäntöjen liiallinen huomioiminen uhkaa sysätä joukkoviestinnän tutkimuksen kokonaan syrjään (Schøder 1994, 338; 1999). Ehkä pisimmälle painopisteen siirron on vienyt Joke Hermes (1995), jonka mukaan tekstiä ja kontekstia eli tekstianalyysia ja vastaanottoa on mahdollista tarkastella samassa tutkimuksessa. Yhdistäessään nämä kaksi näkö-

kulmaa tutkija tulee Hermesin mukaan oikaisseeksi turhan monta mutkaa kadottaen tutkittavien oman äänen matkan varrella. Varoitus – tai muistutus – ei varmastikaan ole ollut turha. Hermes (1995) arveleekin tutkimuksessaan, että arjen huomioiminen tekstin kustannuksella ”nostattaa kulmakarvoja” (mt., 146) ja että näin lukijalähtöinen näkökulma on mediatutkijoiden parissa varsin ainutlaatuinen (mt., 6).

Arjen ja median yhteenkietoutumista on tutkittu etenkin nuorten kohdalla: Suomessa esimerkiksi jyväskyläläistutkijoiden projekti *Suomalaisen mediakulttuurin murros: tekijän, tekstin ja nuoren kohtaamia vuosituhannen vaihteessa* on painottanut lähestymistavassaan nuorten arkea kokonaisuutena ja medioiden limittymistä siihen (Luukka et al. 2001). Mediankäyttäjän kuuntelemisesta ja kiinnostuksesta hänen arkeaan kohtaan on kyse myös Erkki Hujasen (2000) lisensiaatintyössä, jossa hän tutki haastattelumenetelmin sanomalehden tilaamatta jättämistä ei-lukijan arjen näkökulmasta (esim. työttömyys saattoi nousta yhdeksi tilaamattomuuden selitykseksi). Hujasen tutkimuksen taustalla oli kaksi lehtitaloa, jotka olivat huolissaan tilausten vähenemisestä. Laadullisia menetelmiä sanomalehden lukemisen ja lukijoiden tutkimisessa ovat käyttäneet myös esimerkiksi ruotsalaiset Birgitte Christiansen ja Annika Bergström (1997; 2000), jotka haastattelututkimuksessaan havaitsivat, että sanomalehti on lukijoille tärkeä paitsi tiedonlähteenä, mutta myös lukemisen rituaalin kannalta. Tutkimuksessa tuli esille se, että lukijat ovat kiinnostuneita lukemaan paikallisista asioista. Tutkijat havaitsivat myös, että lukeminen ikään kuin periytyy vanhemmilta lapsille: lehden lukemisen tapa siirtyy lukijan omaankin kotiin lapsuudenkodista pois muutettaessa. (Christiansen ja Bergström 1997; 2000.)

Suomalaisia mediankäyttäjiä ja samalla sanomalehden lukijoita on tutkittu 1990-luvun lopusta lähtien kahdessa laajassa laadullisia menetelmiä käyttäneessä tutkimushankkeessa. Helsingin ja Tampereen yliopistojen toteuttamassa EU-tutkimusprojektissa selvitettiin mm. teemahaastatelluilla sitä, millaisen mediamaiseman kansalaiset ovat kohdanneet Euroopan integraatio- ja EU-jäsenyykeskusteluissa (Kivikuru 1996). Kyseissä tutkimuksessa kyse siis oli muistakin medioista kuin sanomalehdistä. EU-projekti sai jatkoa laajasta ns. lamatutkimuksesta *Näin media sen näki, näin kansa sen koki* -hankkeessa (Aslama et al. 2001; Kivikuru 2002; Moring et al. 1999). Kyseisessä ”lamaohjelmassa”, jossa tarkasteltiin televisiota ja sanomalehtiä sekä kerättiin haastatteluita, tutkittiin mm. miten laman julkisuusmuotoutui, mitkä olivat kansalaisten käsitykset ja kokemukset lamasta ja miten eliitit näkivät laman. Tässä hankkeessa etenkin Inka Moring on kes-

kittynyt tutkimaan sanomalehtiä ja niiden tuottamia kuvitteellisia yhteisöjä (ks. esim. Moring 1999). Moringin tutkimuksiin palaan myöhemmin paikallisuutta koskevassa luvussa.

Suomalaisten sanomalehtien lukemista koskeva tutkimus ei kuitenkaan ole vielä kovin vahvasti painottunut siihen suuntaan, johon Pertti Hemanus toistakymmentä vuotta sitten ennusti sen kulkevan: ”Sanomalehtisuhteen tutkimusta kehitettäessä huomio tulee todennäköisesti kohdistumaan itse lukemistaapahtuman mahdollisimman kohdeherkkään kuvaamiseen, erittelemiseen ja ymmärtämiseen.” (Hemanus 1988, 470.)

Merkittävin askel Hemanuksen kuvaamaan suuntaan on ollut Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen ja Aamulehden yhteinen Lähiöjournalismi-projekti (1996–2000), jossa tutkittiin muun muassa lähiön asukkaiden suhdetta sanomalehteensä (Kunelius 2000a; Kunelius & Ridell 2000). Tutkimuksessa teemahaastateltiin 55 Hervannassa asuvaa henkilöä. Teemarunko koostui seuraavista kokonaisuuksista: 1) eri joukkoviestimet haastateltavien jokapäiväisessä elämässä, 2) sanomalehden eli Aamulehden arkinen paikka ja käyttö tarkemmin, 3) suhtautuminen Aamulehden lehtenä sekä sen kirjoitteluun tiettyjen teemojen osalta ja 4) Hervannassa asuminen ja hervantalaisuus (Ridell 2000, 85). Haastatteluissa painottui samanlainen suhtautumistapa sanomalehteen kuin omassakin aineistossani. Haastateltavat painottivat lehden vakiintunutta asemaa heidän päivittäisissä rutiineissaan. Lehden tilaamistaan ja lukemistaan he perustelivat sillä, että lehti kertoo paikallisista asioista. Haastateltavat korostivat myös, että he ovat lukijoina tottuneet ja kasvaneet lehteen kiinni niin, että lehteä ilman ei oikein osaa olla.

Tampereen yliopiston Lähiöjournalismi-hankkeessa viitekehyksenä on kansalaisjournalismi. Kansalaisjournalismi (public journalism) sai alkunsa Yhdysvalloissa vuoden 1988 presidentinvaaleista. Osa journalisteista alkoi tuolloin arvostella vaalien käsittelytapaa: vaaleja käsiteltiin mediassa vain puolueiden ja ehdokkaiden välisenä kysymyksenä, kun sen sijaan itse politiikan teemat jäivät syrjään. (Rosen 1994, 374.) Kansalaisjournalismin ideana on luoda julkisuutta, jossa ”tavallisten ihmisten” osuus olisi aktiivisempi ja suurempi. Sen lähtökohtana on ajatus siitä, että journalismi ja journalistit ovat vieraantuneet lukijoistaan ja että journalismi on samalla muuttunut liian paljon asiantuntijajulkisuudeksi, eikä kansalaisten oma ääni pääse kuuluville. (Kunelius 2000a, 19–20.) Kansalaisjournalismissa pyritään siten löytämään keinoja journalismin muuttamiseksi. Suuntaa journalismin muutokselle haetaan muun muassa hankkimalla tietoa lukijoilta

itseltään. Kansalaisjournalismissa lukijoiden subjektiutuuksia tulee esille kansalaisten agendassa eli siinä keskustelussa, mitä asioita ihmiset pitävät tärkeinä nostaa näkyville. Keskustelun aiheita on pyritty kartoittamaan esimerkiksi lomakekyselyillä ja ryhmäkeskusteluilla. (Heikkilä 2001, 173.) Sitä, miten hyvin journalismi kykenee ottamaan huomioon kansalaisten esille nostamat keskustelunaiheet, on arvioitu muun muassa kolmen journalismiin liittyvän käsitteen avulla. Pääsyn käsitteellä halutaan muun muassa kysyä, kuka noteerataan julkisuudessa, keskusteleavuuden käsite herättää kysymyksen, miten keskustelu toimii todellisuuden kuvaamisen menetelmänä ja harkinnan käsitteen avulla puolestaan pohditaan saavutettiin julkisessa keskustelussa jotain uutta, jota ei muutoin olisi saavutettu ja millaisia osallistumisen mahdollisuuksia journalismi näin pystyy virittämään. Tällöin kysymys harkinnasta kytkeytyy pohtimaan journalismin ja demokratian suhdetta. (Heikkilä & Kunelius 1997). Koska kansalaisjournalismi määrittelee julkisen keskustelun laajasti ja rajaamattomasti, jättää se epäselväksi, milloin demokratian lopulta ajatellaan toimivan. Selvää lienee, että se vieroksuu esimerkiksi ”hallinnollista” demokratiaa, mutta tarkentumatta jää se, millaisen muodon demokratialle kansalaisjournalismi on valmis hyväksymään. (Glaser ja Craft 1997, 30.)

Kansalaisjournalismissa subjektiutuuksia tulee näkyväksi julkisessa sfäärissä; kriteerinä on se, miten hyvin (tai huonosti) kansalaisten tärkeinä pitämät keskustelunaiheet pääsevät julkiseen keskusteluun. Esille nousee kysymys edustuksellisuudesta; kuullaanko kansalaisia heitä koskevista asioista. Kansalaisjournalismissa sanomalehden lukija halutaan yhtenä osapuolena ”vetää” tai tuoda mukaan – tai mahdollistaa mukaantulo – keskustelunaiheisiin, jotka käydään julkisuudessa. Samalla kun kansalaisille halutaan antaa ääni ja mahdollisuus tulla esiin subjekteina, on kansalaisjournalismin toinenkin tavoite: kansalaisten näkemykset toimivat journalistisen ideoinnin ja työprosessin materiaalina (esim. Heikkilä 2001, 173–174). Kansalaisjournalismin arvostelijat ovatkin esittäneet, että liikkeen ideaa motivoi ennen kaikkea huoli sanomalehtien taloudellisesta tulevaisuudesta. Huomiota on kiinnitetty myös kansalaisjournalismikokeilujen rahoittajiin, joilla on epäilty olevan omia poliittisia vaikuttimia taustalla. (Mt. 168).

Julkisen osallistuvan subjektin lisäksi sanomalehden lukijalla on kuitenkin myös muita toimijuuksia: esimerkiksi se arkinen subjektiutuuksia, joka ilmenee kodin piirissä ja joka julkista subjektia korostettaessa jää näkymättömiin. Kotiin tai muuten yksityiseen sfääriin liittyvä lukijan subjektiutuuksia ei painota osallistumista julkiseen keskusteluun ja kansalaisen agendoihin, vaan

se liittyy lukijan sanomalehden lukemisen arkisiin käytäntöihin: esimerkiksi siihen, miten lukija lukemansa kokee, miten hän lukemistaan tulkitsee tai miten hänen lukijuutensa rakentuu. ”Julkinen” tai pikemminkin sosiaalinen ja ”yksityinen” subjektiivisuus eivät silti välttämättä ole ristiriidassa keskenään vaan ne ovat osittain sisäkkäisiä. Tähän seikkaan palaan lukijuutta ja elämäkertamenetelmää koskevan keskustelun yhteydessä (”Lukijuus ja temaattinen elämäkerta” -luku).

Lukijan tulkitsema media-arki

Edellä tarkastelin tutkimuksia, joissa on kiinnostuttu median ja arjen yhteenkietoutumisesta. Sinänsä ei ole mikään ihme, että kiinnostus median ja arjen väliseen suhteeseen on kasvanut: ihmisten vapaa-aika on lisääntynyt (Niemi & Pääkkönen 2001, 33) ja samaan aikaan tarjolla on enemmän erilaisia medioita kuin koskaan. Perinteisille medioille, kuten sanomalehdille, mediankäyttäjän arkea koskevat kysymykset lienevät suorastaan kohdalonkysymys: mikä on sanomalehden paikka tulevaisuudessa uusien medioiden määrän ja käytön lisääntyessä ja arjen muuttuessa esimerkiksi työelämän osalta. Medioihin liittyvä ja ihmisten ajankäyttöä koskeva tulevaisuutta hahmotteleva jatkokysymys nouseekin medioiden välisistä kamppailuista: mitkä vanhoista medioista jäävät eloon ja millä ehdoin ja mitkä uusista medioista valtaavat alaa.

Tämän kysymyksen pohtiminen edellyttää paitsi medioiden ja mediankäyttäjän arjen jäsentymisen tutkimista (esim. etnografinen tutkimus) myös menetelmiä, joilla voidaan tarkastella mediankäyttäjien kokemusten valottamista yhä tarkemmin tai syvemmin. Tämä edellyttää esimerkiksi menetelmiä, joissa mediankäyttäjän oma kerronta ja hänen medioihin liittyvien kokemuksiensa ja muistojensa tulkinta ja arviointi pääsevät esille. Tällöin analyysi painottuu niin, että tarkastelun painopisteenä ei olekaan se, millaista mediankäyttäjän arki on, vaan se, miten henkilö (näin jäsentynyttä) arkeaan kuvaa ja mitä siitä kertoo. Lukijan kertomien kokemusten ja tulkintojen avulla esimerkiksi sanomalehden lukemisen rutiineista on mahdollista saada lisävalaistusta; nyt rutiineista tiedetään lähinnä se, että ne ovat tärkeitä lukijalle. Lisävalaistusta kaipaa se, miten tai miksi lukija kokee ne tärkeiksi. Samaten lukijan suhde sanomalehden paikallisuuteen on kysymys, johon lukijan kokemusten syvempi analysointi voisi tuoda lisätietoa. Useissa sano-

malehden lukemista koskevissa tutkimuksissa – niin surveytyyppisissä kuin etnografisissakin – ihmiset ilmoittavat olevansa kiinnostuneita lukemaan paikallisuutta koskevia juttuja. Lukijoiden puhetta paikallisuudesta on pidetty rituaalinomaisena ja sisällöltään onttona (Ridell 2000, 163). Mikä on tällaisen puheen paikka tai merkitys lukijan arjessa lukijan itsensä tulkittamana (ja mitä puolestaan tutkija voi siitä tulkita)?

Sanomalehden lukijan oma kerronta ja tulkinta lukemisestaan tulee esille esimerkiksi Barnhurstin ja Wartellan (1991) tutkimuksessa, jossa on tutkittu opiskelijoiden sanomalehden lukemista elämäkertamenetelmän avulla. Barnhurst ja Wartella (1991) tutkivat vuosina 1989–90 164 yhdysvaltalaisen opiskelijan kokemuksia sanomalehdistä pyytämällä heitä kirjoittamaan sanomalehtielämäkertansa. Tutkittavista kaksi kolmannelta oli naisia ja suurin osa oli keskiluokkaa tai ylempää keskiluokkaa. Analyysissa sanomalehtielämäkertoja tarkasteltiin narratiivisesti. Lukijat jaoteltiin ensin taustamuutujien mm. sukupuolen mukaan ja sen lisäksi heidät jaoteltiin kolmeen ryhmään: piintyneet (habitual) lukijat, säännölliset (frequent) lukijat (eli noin viidesti viikossa lukevat) ja satunnaiset (occasional) lukijat. Opiskelijoiden kokemukset jaettiin kolmeen aikaryhmään: 1) miten heidät tutustutettiin sanomalehteen lapsina 2) kuinka he käyttivät lehteä kouluaikoinaan ja 3) kuinka heistä tuli tai ei tullut lehden lukijoita aikuisina opiskelijoina. Tutkijat olivat myös kiinnostuneita, miten opiskelijat käyttävät lehteä nykyään ja millaiseksi he arvelevat lehden vaikutuksen heidän nykyhetkeensä.

Barnhurstin ja Wartellan mukaan opiskelijat kokevat suhteensa sanomalehteen kolmella tavalla: rituaalisena, symbolisena ja välineellisenä (työkäluna). Sanomalehden lukemiseen liittyvät rituaalit liittyvät kunkin elämänsä historiaan; rituaalien kytkeytyminen aikaan ja paikkaan ilmenee sellaisissa paljastavissa lausahduksissa, kuten ”meillä oli aina tapana”. Tutkijat huomauttavat, että rituaalinen voima on kuitenkin naamioitunut rutiineihin. Opiskelija saattoi esimerkiksi vähätellä sanomalehden asemaa omassa elämässään, mutta pian sen jälkeen hän huomaamattaan saattoi kuvata useita tilanteita, joissa sanomalehti liittyy hänen elämäänsä. Opiskelijoille oman sanomalehden lukemisen reflektointi ja kokemuksen pohtiminen tuotti merkityksiä rituaaliselle toiminnalle: niitä, jotka lukevat sanomalehteä uskollisesti (habitual), lukematta jääneet lehdet vaivasivat ja osa puolestaan harmitteli, että eivät lue lehteä riittävän säännöllisesti. Sanomalehtielämäkerran kirjoittaminen sai osan opiskelijoista huomaamaan, että sanomalehdellä itse asiassa olikin heidän arkipäivässään suurempi merkitys kuin he oli-

vat tähän saakka luulleet.

Rituaalisuuden lisäksi opiskelijat kokivat sanomalehden symbolisena. Symbolina sanomalehti viittaa aikuisuuteen ja nuorempana se voi olla väline kapinoida vanhempia ja koulua vastaan. Kapinointia voi olla esimerkiksi se, että lehteä ei lueta vaikka tiedetään, että vanhemmat ja opettajat niin toivovat. Lehden symbolinen tehtävä saattoi tuoda esiin myös valtasuhteita sisarusten välillä. Sanomalehti on saattanut toimia kirjoittajalle yhtenä välineenä aikuistumiseen, jolloin lehteä lukemattomia sisaruksia on siten voinut ylenkatsoa ja arvostella. Kolmanneksi Barhurstin ja Wartellan tutkimuksessa opiskelijat näkivät sanomalehden välineenä, joka on neutraali ja funktionaalinen (se sopii esim. siivoukseen).

Barnhurstin ja Wartellan mukaan on ongelmallista arvioida, miten ja millä tavoin lehti on lukijoilleen hyödyllinen. Ensinnäkin miten arvioida sitä, mikä on fakta ja miten määritellä se. Mitkä faktat ovat lukijalle tärkeitä? Tutkijat havaitsivat, että ne asiat, jotka opiskelijoita lopultakin todella kiinnostavat, liittyvät ihmisiin ja paikkoihin, jotka he tuntevat. Toisena ongelmana Barnhurst ja Wartella pitivät sitä, miten määritellä kansalaisuus eli se konteksti joka tekee uutisten faktoista merkityksellisiä. He korostavat, että politiikkaan osallistuminen tai siitä kiinnostuminen edellyttää yhteyden näkemistä oman elämän ja yhteisten asioiden välillä. Kirjoittajat toteavat, että opiskelijat ovat joko valmistautumattomia tai haluttomia kiinnostumaan kunnallisesta ja valtakunnan politiikasta, koska he eivät näe kyseisillä asioilla olevan yhteyttä omaan elämäänsä. Barnhurst ja Wartella arvelevat, että kohtaamattomuus tuskin johtuu yksipuolisesti vain nuorista. He esittävätkin, että vanhat kategoriat, joissa ”kovat” uutiset käsittelevät valkoisten valtaapitävien heteromiehien tekemisiä ja joissa featuret käsittelevät naisten, lasten ja vähemmistöjen asioita, pitäisi poistaa. Tällaiset jaottelut luovat nuorten keskuudessa toiseuden tunnetta, eikä näin syntyvä osallistuvan kansalaisen määritelmä tunnu koskevan heitä. (Barnhurst & Wartella, 1991.) Kuitenkin paikallisuudesta ja lähipiiristä kiinnostuneisuus, jota opiskelijat tunsivat, on poliittista ja yksi kansalaisuuden muoto.

Sanomalehden lukemista – kuin myös muuta mediaa koskeva – tutkimus on laajenemassa kohti mediankäyttäjän arkea ja kokemuksia sekä hänen tulkintojaan niistä. Dagspresskollegietin⁴ tutkijaryhmään kuuluva Bo Reimer katsoi 1994 julkaistussa väitöskirjassaan mediatutkimuksen kentän olevan muutostilassa – tai peräti epävakaa. Hän epäilee mediatutkimuksen traditioihin viitaten, että on kyseenalaista tarkastella nykytilannetta vanho-

jen käsitteiden avulla; olennaista on, etteivät käsitteet ja termit saa estää näkemästä, mitä ympärillä juuri nyt tapahtuu. (Reimer 1994, 35.) Reimer (mt., 35-36) esittää, että alan tutkijoiden keskuudessa yhteiseksi kiinnostuksen kohteeksi näyttäisi nousevan se, miten mediaa käytetään jokapäiväisessä elämässä. Hän listaa joukon kysymyksiä, joista hänen mielestään suuri joukko media-alan tutkijoita on kiinnostuneita. Kentällä on tutkijoita 1) jotka ovat kiinnostuneita analysoimaan median ja arjen suhdetta empiirisesti ja systemaattisesti, 2) jotka uskovat käsitykseen toimivasta subjektista, 3) jotka uskovat, että yksilön sosiaalinen ja kulttuurinen konteksti on tarpeellista ottaa huomioon, jotta voisi ymmärtää hänen median käyttöönsä, 4) jotka ajattelevat, että kunkin median kulttuurinen muoto ja eri tekstien ominaisuudet tulee analysoida perusteellisesti, 5) jotka uskovat, että erottelut julkisen ja yksityisen sekä paikallisen ja globaalien välillä ovat tärkeitä tässä ongelmanasettelussa, 6) jotka näkevät kotitalouksien mikrotason osana suurempaa makrotasoa ja 7) jotka ajattelevat, että erilaiset metodologiset lähestymistavat täydentävät toisiaan. Reimer (1994, 36) huomauttaa Geertzia mukaillen, että mediaa koskeva tutkimus on esimerkki ”sekoittuneista genreistä”, joissa jako yhteiskuntatieteisiin ja humanistisiin tieteisiin on ylitetty.

Reimerin listaamat tutkijoiden kiinnostuksen kohteet koskevat myös itseäni ja omaa tutkimustani – myös minut voi lukea Reimerin mainitsemaan tutkijoiden joukkoon, joka koostuu monien tieteenalojen edustajista. Huomaan myös seisovani pisteessä, jossa omalta kohdaltani yhdistyy kaksi ”sekoittunutta genreä”, Reimerin ilmaisua käyttäakseni. Ensimmäinen on edellä mainittu tutkimusaiheeseen, mediaan, luotu monitieteinen kiinnostus ja toinen ”sekoittunut genre” löytyy metodista eli elämäkerroista. Elämäkerrat kiinnostavat yhtä hyvin yhteiskuntatieteilijöitä, kielitieteilijöitä, kirjallisuudentutkijoita ja folkloristeja, mutta jokainen kysyy aineistoltaan eri kysymyksiä. Seuraavassa tarkastelen sitä, mitä biografinen tutkimusote voi tarjota sanomalehden lukijuuden avaamiseen.

Lukijuus ja temaattinen elämäkerta

Sanomalehden lukemista koskevissa tutkimuksissa elämäkertamenetelmiä on käytetty vähän. Poikkeuksena tästä on edellä mainittu Barnhurstin ja Wartellan (1991) tutkimus. Menetelmää on kuitenkin sovellettu muussa

lukemistutkimuksessa. Esimerkiksi kulttuuritutkimuksessa kaunokirjallisuuden lukemista koskevissa analyyseissa on käytetty elämäkerrallisia menetelmiä (esim. Eskola 1998a ja 1998b). Omaelämäkertoissa osa on yhtäältä kuvausta kirjoittajan kokemasta todellisuudesta ja toisaalta osa kirjoittajan tästä todellisuudesta tekemiä tulkintoja (Vilkkö 1990, 82). Elämäkerta on nähtävissä kirjoittajan elämäntapahtumista tekemänä konstruktiona, kertomuksena, jossa kirjoittaja on samanaikaisesti arvioinut omaa elämäntapahtumiaan suhteessa esimerkiksi tavoitteisiin ja olosuhteisiin. Omaelämäkerrat avaavat näkökulmaa kirjoittajan eletyn ja koetun elämän kuvaamiseen ja kirjoittajan tulkintoihin ja arviointeihin omasta elämästään. Tutkimusta aloittaessani pidin – ja pidän edelleen – mahdollisena, että elämäkerrat voisivat avata uudesta suunnasta sanomalehden lukemisen ja lukijan arjen yhteenkietoutumista. Elämäkerrallisella aineistolla pyrin hankkimaan kirjoittajien omakohtaisia kuvauksia siitä, miten sanomalehden lukeminen kuuluu (vai kuuluuko ollenkaan?) osana kirjoittajan elettyä elämää ja arkea.

Temaattisia elämäkertakeruita on alettu tehdä yhä enemmän, mikä Vilkon (1997, 49) mukaan tuo elämäkertatutkimukselle uusia metodologisia haasteita. Elämäkertakeruissa ja –kilpailuissa oli välillä aika, jolloin katsottiin, että kirjoittajille tulee antaa vain ylimalkaisia kirjoitusohjeita. Sittemmin on palattu takaisin tapaan, jossa esitteessä luetellaan niitä teemoja, joista vastaajien toivotaan kirjoittavan. Vilkon mukaan vuonna 1992 järjestetty seksielämäkertakilpailu toimi eräänlaisena käännekohtana paluussa takaisin teemoitettuihin kirjoitusohjeisiin (Haavio-Mannila 2000, 364). Suomalaisen seksielämän (Kontula ja Haavio-Mannila 1995 ja 1997) lisäksi temaattisia elämäkertakilpailuja on tehty muun muassa taide-elämyksistä (Eskola 1998a; Eskola ja Laaksonen 1998).

Satu Apo (1995, 176) toteaa, että temaattinen kirjoittaminen tuottaa aineistoa, jonka avulla voidaan käsitellä sellaisiakin tutkimusongelmia, joihin havainnointi- ja haastatteluaineisto ei riitä. Myös hankalien ja arkojen aiheiden analysointi voi parhaiten onnistua teemoittelun avulla (mt., 176). Teemoitetun kirjoittamisen antina voinee pitää myös sitä, että ihmisten itsensä kirjoittama teksti avaa uudenlaisia näköaloja sinänsä tuttuihin aiheisiin, kun niitä tarkastellaan aikaisemmista tutkimuksista poikkeavilla menetelmillä. Esimerkiksi Osmo Kontulan ja Elina Haavio-Mannilan (1995, 1997) tutkimat seksielämäkerrat antoivat uutta tietoa suomalaisten seksuaalielämästä aikaisempien tilastopohjaisten tutkimusten rinnalle. Kontula ja Haavio-Mannila (1995) korostavat, että tilastopohjaiset, kuten laajoihin

kyselyihin perustuvat aineistot antavat tutkittavasta aiheesta hyvän kokonaiskäsityksen. Kontulan ja Haavio-Mannilan tutkimuksessa kyse on seksuaalisuuden tutkimisesta, mutta saman seikan voi sanoa koskevan myös muita aiheita – myös sanomalehtien lukemisen tutkimista.

Kontula ja Haavio-Mannila (1995) muistuttavat, että eduistaan huolimatta kyselylomaketutkimuksissa on rajoituksensa. Yksi niiden haittapuoli on se, että vastaajan on ”pakkovalittava” jokin tutkijan antamista vaihtoehdoista. Tutkija on ennalta miettinyt ja kirjannut lomakkeeseen mahdollisia eri vastausvaihtoehtoja ja vaikka aina viimeisenä vaihtoehtona olisikin avoin ”muu, mikä” -luokka, ei vastaaja välttämättä ryhdy pohtimaan siihen kovin syvällistä tai aikaisemmista vaihtoehdoista eriyvää näkökulmaansa. Helpointa on tyytyä etsimään annetuista vaihtoehdoista jokin, joka sopii itselle parhaiten tai ainakin lähimmin. Kyselylomakkeen avoimilla kysymyksillä pyritään hakemaan vastauksiin syvyyttä. Niitä kuitenkin koskee sama ongelma kuin strukturoitujakin kysymyksiä: vastauksista ei voi tietää, mikä on kyseisten asioiden merkitys vastaajalle. Juuri tämän takia Kontula ja Haavio-Mannila (1995) pitävät tärkeänä soveltaa ja kehitellä muita tutkimusmenetelmiä esimerkiksi juuri seksitutkimuksessa. Kirjoitettujen elämäkertojen etu tutkimusmenetelmänä on, että vastaaja voi valita mistä asioista kirjoittaa – näin silloinkin kun kyse olisi teemallisesta elämäkerrasta (mt., 19–21). Puhuttuihin elämäkertoihin verrattuna kirjoitettu elämäkerta antaa kirjoittajalle vapaammat kädet valita aiheen käsittelytapa: kirjoittaessa kertojaa eivät häiritse esimerkiksi haastattelijan fyysinen läsnäolo ja hänen mahdolliset jatkokysymyksensä.

Haastatteluaineistojen ja kirjoitettujen aineistojen eroja on luonnehtinut muun muassa Helena Saarikoski (2001), joka on tutkinut tyttöjen seksuaalista mainetta. Hänen (mt., 74–75) mukaansa kirjoitetussa aineistossa tulee esille intiimimpi tunteista kertominen kuin haastatteluissa: kirjoitettu aineisto on suorempaa ja siinä puhutaan vaikeistakin asioista. Kirjoitettu aineisto on myös draamallisempaa, kun taas haastatteluaineistot ovat yksityiskohtaisempia, rönsyilevämpiä ja niissä arviot esitetään suoremmin (”olin järkyttynyt”). Saarikosken aineistossa haastateltavat korostivat selviytymistään, mutta kirjeissä he puolestaan painottivat kokemaansa väryyttä.

Usein jo kirjoitustilanne on omiaan luomaan intiimin tilanteen, joka mahdollistaa sen, että kirjoittaja helpommin kertoo asioista, joista ei ehkä tulisi maininneeksi haastattelutilanteessa. Kirjoitustilanteessa kirjoittaja voi vaivattomammin uppoutua omiin ajatuksiinsa ja muistoihinsa haastatteli-

jan häntä häiritsemättä – ja johdattelematta häntä eri suuntaan kuin mihin omat ajatukset juuri ovat häntä viemässä. Kirjoittajan ei myöskään tarvitse huolehtia niin paljon omien sosiaalisten kasvojensa säilyttämisestä (Saarikoski 2001, 75), eikä yleisistä kohteliaisuussäännöistä (esim. puheen keskeyttäminen) kuin kasvokkaisessa kontaktissa. Kirjoitustilanteen intiimiyttä lisää se, että kirjoittaja voi valita sopivan hetken kirjoittamiselleen: haastattelutilanne on sovittava haastattelijan kanssa ja paikalla saattaa olla myös muita kuulijoita (esim. perheenjäsenet). Kirjoitetun aineiston etuna pidän sitä, että sen on mahdollista luoda esiin kirjoittajan omaan valintaan ja muistamiseen liittyviä tilanteita, joka haastatteluaineistossa saattaisivat hukkaa rönsyilevämmän ja yksityiskohtaisemman ja kenties vähemmän intiimin esitystavan alle – ellei huono-onninen (tai väsynyt ja siksi poissaoleva) haastattelija ole siinä vaiheessa huomaamattaan ja tahattomasti jo johdatelut haastateltavaa muihin keskustelunaiheisiin.

Elämäkertamenetelmän etuna on pidetty myös sitä, että elämäkertojen avulla saa esille mahdollisia sukupolvieroja ja sukupuolieroja (Kontula ja Haavio-Mannila 1995). Joissakin sanomalehtien lukemista koskevissa tutkimuksissa naisten ja miesten välille on löydetty eroja lukemisen kiinnostuksen kohteissa (esim. E. Hujanen 2000; Strid 1992, 197; Strid 2000). Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan ole ensisijaisen kiinnostunut siitä, mitä ihmiset lukevat, joten tämänkaltainen luettuihin aiheisiin liittyvä sukupuolten välinen ero jää näkymättömiin.

Lähden työssäni siitä ajatuksesta, että elämäkerta on ”vakava lajityyppi” (Vilkko 1997, 53–54): otan vakavasti sen, mitä ihmiset minulle elämästään kertovat. Tämä kertomus on itsetietoinen ja itseensä viittaava ja itseään kommentoiva; kirjoittajille se on pyrkimystä alkuperäisen uudelleenhakemiseen. En kuitenkaan ota kantaa siihen, tapahtuiko todella juuri niin kuin kirjoittaja asian kertoo⁵, vaan olen kiinnostunut siitä, mitä asioita kirjoittajat kuvaavat pyytämieni teemojen alla, miten he muistojaan kuvaavat ja millaista ymmärrystä sitä kautta on mahdollista saada sanomalehden lukijuudesta. Toisaalta muistamiseen ja muisteluun kuuluu se, että ikävät asiat painetaan mieluusti unohduksiin ja siksi elämäkerrallisen aineiston rajoituksena voi pitää sitä, että ihmiset kirjoittavat vain siitä, mitä he ovat muistaneet tai ehkä pikemminkin halunneet kertoa ja muistaa (esim. Kontula & Haavio-Mannila 1995, 21). Tämä huomautus koskee kaiken sisältöistä muistamista, mutta epäilemättä etenkin arkaluontoisia asioita koskevia muistoja. Äkkiseltään ajateltuna sanomalehden lukemiseen liittyviä

muistoja ei voine pitää kovin arkaluontoisina (mutta aivan varmoja emme tietenkään voi olla). En spekuloi sillä, mitä teksteissä jää muistamatta, vaan olennaista on, että kirjoittaja on halunnut kertoa juuri nämä muistonsa. Oletankin, että kirjoittajien esille ottamat sanomalehden lukemista koskevat muistot ovat olleet heille itselleen jollakin tapaa merkityksellisiä. Tällöin sanomalehden lukeminen käsitetään laaja-alaisesti, ei vain tiedonsaantina lehdestä: lukemiseen kuuluu silloin mm. lukemisen tilanne ajankohtineen ja tunnelmineen, muut ihmiset, jotka ehkä odottavat saavansa lehden tai jotka häiritsevät lukemista tai jotka lukevat kirjoittajalle ääneen. Näistä asioista sanomalehden lukemisesta kirjoittava henkilö kertoo omalla tavallaan, jolloin kirjoittaja valinnoillaan kertoo eksplisiittisesti ja implisiittisesti suhteestaan sanomalehden lukemiseen.

Aikaisemmin mainittu Barnhurstin ja Wartellan (1991) nuorten elämäkertoja hyödyntävä tutkimus valottaa omaan aineistooni verrattuna sitä, että kirjoittajat näyttäisivät käsittelevän samanlaisia aiheita sanomalehti-elämäkertoissaan, olipa kyse nuorista tai vanhemmista kirjoittaja-lukijoista⁶. Molemmissa, siis sekä Barnhurstin ja Wartellan aineistossa että omassa aineistossani, keskustellaan muun muassa rutiineista, lukemisen liittymisestä aikuisuuteen ja valtasuhteista. Rutiinien kuvaus kertoo paitsi arjen jäsentämisestä, mutta myös muiden ihmisten liittymisestä omaan lukemiseen, johon liittyvät esimerkiksi pohdinnat aikuisuudesta ja valtasuhteista. Lukeminen ei siten ollut vain oma asia, vaan se kytkeytyi vanhempien esimerkin ja koulun lukemiseen kannustamisen kautta muihin lukijoihin. Lukemiseen liittyvät valtasuhteet saattoivat tulla esille myös perheen sisällä. Nämä samat seikat tulivat omassa aineistossani esille kuin myös se, että aineiston kirjoittajat kertovat olevansa kiinnostuneista jutuista, joissa käsitellään tuttuja ihmisiä ja paikkoja. Lähiympäristöstä kiinnostuneisuus kertoo ainakin jonkin asteisesta sitoutuneisuudesta paikkakuntaan, mikä samalla implisiittisesti kertoo lukijan kannanotosta sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen. Arjen valinnat eivät ole vain osa henkilön yksityistä elämää, vaan ne liittyvät samalla osaksi myös julkista ja yhteiskunnallista sfääriä. Tällöin lukijan kiinnostuksen paikallisuuteen voi nähdä ei vain henkilökohtaisena, mutta myös poliittisena kannanottona. Poliittisuus merkitsee tällöin sitä, että henkilökohtaiset valinnat ja kiinnostuksen kohteet tuottavat ja ovat osa yhteiskunnallista ja sosiaalista ulottuvuutta. Henkilökohtaisena ja poliittisena kannanottona voi siten pitää myös sitä, kun lukijaa ei kiinnosta lehti, josta hän ei koe löytävänsä juttuja, joilla olisi yhteyttä hänen omaan

elämäänsä. Tällaisessa tilanteessa henkilökohtaisen kannanoton poliittisuus on siinä, että se viestii sosiaalisen ja yhteiskunnallisen etäisyydestä ja vieraudesta lukijalle. Syitä etäisyyden tunteeseen voi olla monia – niin lehdestä johtuvia kuin lehdestä riippumattomia (esim. syrjäytyneisyys).

Yhteiskuntatieteilijänä näen, että elämäkerta-aineisto sisältää yksilön omaa tulkintaa elämästään, sosiaalisista suhteistaan ja muista arkisista toimistaan, joihin on vaikea päästä käsiksi esimerkiksi kyselytutkimuksilla. Katson, että ihmisen oma jäsennyys omasta elämästään on sosiaalitutkimuksellisesti merkittävää. Vilkon (1988, 3-8) mukaan omaelämäkertoissa kertojan tuottama jäsennyys ja tapa ilmaista tapahtunutta ja koettua on merkittävää yhteiskuntatieteelliselle tutkimukselle; ei kai voida ajatella, että vain tutkijan ehdoilla jäsenytyneet faktat, jota esimerkiksi survey edustaa, kelpaavat sosiaalitutkimukselle. Myös ihmisten omalla jäsennyksellä elämästään on merkityksensä, sillä omaelämäkerran kirjoittajan subjektius tai ”sisäisyys” on vuorovaikutuksen tulosta. Omaelämäkerran kirjoittaminen tai kertominen on sosiaalista toimintaa, se tehdään aina lukijalle tai kuulijalle ja siksi sen synnyssä on aina mukana ajatus vastaanottajasta. Tämä näkökulma korostaa omaelämäkerran kulttuurista luonnetta: elämäkerran kertomiseen liittyvät kulttuuriset arvot, kerrontatavat, ilmaisut, jäsennykset yms. Yksilölliseen elämäntarinaankin kietoutuu siten ympäröivä yhteiskunta ja sosiaalinen elämä. Henkilökohtainen tai subjektiivisuus ei siten sulje pois sosiaalista ulottuvuutta. Omaelämäkerran keskiössä on yksilön identiteetti ja yhteiskunta on pikemminkin taustalla vaikuttavana tekijänä. (Mt., 7-8.) Kirjoittajien identiteettiä esille tuovat omaelämäkerralliset jäsennykset valottavat samoja asioita, joita viime vuosikymmenenä sosiologisessa tutkimuksessa on nimitetty mm. yksilöllistymiseksi, refleksiivisyydeksi tai identiteettityöksi. Yksilö tekee identiteettityötään kirjoittamalla omaelämäkertansa, joka rakentuu uudestaan yhä uudelleen. Näin kysymys itsen omaelämäkerrallisesta esittämisestä laajenee sen perinteisen, kirjallisuuden lukeutuvan lajityypin ulkopuolelle. (Hyvärinen et al. 1998, 13.)

3. Tutkimuksen aineisto ja menetelmät

Tutkimukseni aineisto koostuu 213 sanomalehtielämäkerrasta, joissa kirjoittajat ovat kertoneet sanomalehdestä omassa elämässään. Teksteissään kirjoittajat ovat vapaasti voineet tulkinta kirjoituspyyntöäni, jossa aihealueina olin ottanut esille lukemisen arjen, tiedontarpeen ja paikallisuuden (ks. liite). Tutkimukseni aineisto on koottu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vastaajaverkon kautta syksyn 1999 ja kevään 2000 välisenä aikana. Vastaajaverkko koostuu noin 800 kirjoittajasta, joille SKS lähettää kirjoituspyyntöjä mitä erilaisimmista aiheista. Sanomalehtielämäkertakeruu tuotti 1467 liuskaa, joissa on sekä käsin- että koneella kirjoitettuja tekstejä. Kirjoittajista 136 on naisia. Nuorin kirjoittajista on syntynyt 1972 ja vanhin 1904. Suurin osa vastaajista on 1920- ja 1930-luvulla syntyneitä.

Vastaajia voi pitää tietyllä tavalla valikoituneina: kuuluvathan he vastaajaverkkoon, jolta pyydetään muisteluita. Vaikka he kuuluvatkin kyseiseen verkkoon, aivan ”ammattimuistelijoina” heitä tuskin voi pitää. He eivät vastaa läheskään kaikkiin kyselyihin vaan kukin valitsee kyselyistä sen, jonka aihepiiri parhaiten osu yhteen oman elämäkokemuksen kanssa. Toisekseen ”ammattilaisista” vastaajat erottaa se, että monetkaan heistä eivät ole tottuneet ilmaisemaan itseään kirjallisesti. Kirjoitustaitoa olennaisempaa on kuitenkin vastaajan motivoitunut halu kertoa omia kokemuksiaan valitusta aiheesta. Ehkä juuri tästä syystä kirjoittajia voi pitää valikoituneina, eikä niinkään siitä syystä, että he kuuluvat SKS:n verkkoon: aineistoni kirjoittajilla on vahva halu muistella sanomalehden lukemiseen liittyviä muistoja, vaikka itseilmaisu kirjallisesti olisikin vierasta ja hankalankin tuntuista. Valikoituneita he ovat myös siksi, että he todella ovat tai ovat olleet innokkaita sanomalehden lukijoita. Tällaista joukkoa, jolla on vahva halu muistella sanomalehden lukemiseen liittyviä asioita ja joilla on kokemuksen kautta jotain mitä muistella, voinee sanomalehden lukijuutta koskevassa laadullisessa tutkimuksessa pitää varsin sopivana, jopa hyvänä informantiryhmänä.

Kirjoituspyyntöpaperissani pyysin vastaajia ensinnäkin kuvailemaan sanomalehden lukemisen arkea ja lukumuistoja. Toiseksi pyysin vastaajia pohtimaan oman tiedontarpeensa ja sanomalehtensä välistä suhdetta. Kysyin muun muassa kohtaako lukijan elämä ja sanomalehden esittämä maailma toisensa sekä onko lukijan elämässä ollut jaksoja, jolloin hän on seurannut lehteään tiiviisti tai vähemmän tiiviisti. Kolmanneksi pyysin kirjoittajia kertomaan ajatuksiaan sanomalehden ja paikallisuuden välisestä suhteesta. Kirjoitusohjeiden antamiseen päädyin¹, koska pelkkä pyyntö kirjoittaa sanomalehdestä omassa elämässä tuskin olisi riittänyt; totutusta poikkeavana teemallisena aiheena pyyntö mielestäni edellytti vinkkejä siitä, mitä asioita kirjoittaja voisi tekstissään käsitellä. Lisäksi ohjeistuksen tarkoituksena oli motivoida potentiaalisia kirjoittajia pohtimaan aihetta. Tutkimuksessani halusin erityisesti selvittää arjen ja lukemisen suhdetta; miten lukeminen on mukana suomalaisten arjessa. Siksi pyyntöpaperissani tuntui luontevalta kysyä kirjoittajien lukutavoista. Arkea pyrin lähestymään myös kirjoittajan elinpiirin avaamisella ja siksi kysyin paikallisuuden merkityksestä lukijalle. Lukijan tiedontarvetta koskevasta teemakokonaisuudesta uskoin saavani vihjeitä siihen, miksi lehteä luetaan säännöllisesti. Ennakkolehtukseni osui kuitenkin hieman harhaan; kyseinen teemakokonaisuus ei tuottanut olettamallani painokkuudella eväitä lehden säännöllisen lukemisen avaamiseen ja lukijaksi rakentumiseen. Nämä seikat alkoivat hahmotua muuta kautta.

Kirjoituspyynnön ohjeet vaikuttivat selvästi kirjoituksien sisältöön ja muotoon; ne ohjasivat kirjoittajia kertomaan lukemisestaan kronologisesti lapsuudesta alkaen – olihan pyynnön otsikkona ”Sanomalehti elämänkulussa”. Ohjeet vaikuttivat siihen, että kirjoittajat kertoivat paljon etenkin lukemistavoista, -tottumuksista ja lukemiseen liittyvästä päivärytmistä. Ohjauksesta huolimatta aineistosta on havaittavissa, että kirjoittajat ovat käyttäneet ohjeistustani suuntaa-antavana ja jonkinlaisena ”inspiraation” tuojana, eivätkä kirjoittajat yleensä pyrkineet käsittelemään kaikkia esille ottamiani asioita, vaan joitakin niistä. Monet kirjoittajat kiittävät alkusanoissaan kiinnostavasta ja erilaisesta aiheesta. *”Täytyy myöntää, että sydämeni oikein hypähti ilosta, kun luin ensimmäistä kertaa tuon kirjeen, jossa pyydettiin kirjoittamaan sanomalehden osuudesta elämässäni. Vihdoinkin Kansanrunousarkisto kysyee jotakin sellaista, mihin minäkin pystyn vastaamaan.”* (M28,1005.)

Kirjoituspyynnössäni mainitsin, että keruun tarkoituksena on hankkia aineistoa tutkimustani varten. Tämä seikka kirjoitti monen kirjoitta-

jan toivottamaan menestystä tutkimuksessani. *”Mielenkiintoinen aihe! En vain malta viivähtää tämän parissa pidempään. Toivotan Sinulle menestystä uraputkessasi!”* (M64, 740.) Lisäksi kirjoittajat lämpimästi toivoivat, että he voisivat tekstillään auttaa minua urakassani. Tähän viittasi se, miten kirjoittajat olivat vastanneet kysymykseeni, saanko käyttää suoria lainauksia heidän tekstistään. Kysymykseen vastattiin kannustavaan, mutta samalla omaa tekstiä vähättelevään tyyliin: *”Tekstiä saa käyttää, jos kelpaa!”* (M66, 163.) *”Ohessa sepustukseni aiheesta. Toivon, että siitä on edes pientä hyötyä tutkimukseen. Tekstiä ja ajatuksiani saa lainata mielin määrin. Nehän ovat vain yhden lehdenlukijan ajatuksia, joita ei voi yleistää.”* (N63, 385.) Myös toinen kirjoittaja oli huolissaan yleistettävyydestä ja tutkimusasetelmastani ja hän liitti mukaan terveisensä asiasta: *”Huom! Tutkimuksen tekijälle. Tähän kyselyyn vastanneet ovat kovia lukijoita, eivätkä siis vastaa keskitasoa kansasta, ei satunnaista otantaa.”* (N66, 1425.) Aineistonkeruun tarkoitus sai kirjoittajat selvästi tuntemaan empatiaa tutkijaa kohtaan. Erään kirjoittajan, joka myös kiitteli kiinnostavasta aiheesta, ajatukset olivat jo väitöstilaisuudessa: *”Toivon lempeätä vastaväittäjää, jos olisin Jyväskylässä, tulisin varmasti kuuntelemaan.”* (N79, 156.) Voi olla, että kirjoittajien empatia ja halu auttaa tutkijaa ovat saattaneet karsia kirjoituksista joitakin sävyjä ja aiheen lähestymistapoja. Mitä sävyjä ja aiheita – sitä on vaikea tietää. Ehkä kirjoittajat eivät sittenkään ole halunneet arvostella sanomalehteä ja siihen liittyviä asioita kovin kärkkäästi?² Aineistonkeruun tarkoituksen kertominen on saanut kirjoittajat ainakin painottamaan, mutta tuskin liioittelemaan, sanomalehden lukemisen merkitystä elämässään.

Sanomalehtielämäkertoja koskevan kirjoituspyyntöni kolmea teemakokonaisuutta voi yhtäältä moittia ”yllätyksettömyydestä”. Teemakokonaisuuksia voi moittia siitä, että jo aikaisempien tutkimusten perusteella tiedetään, että rutiinit kuuluvat sanomalehtien lukemiseen ja että sanomalehteen luotettiin aikaisemmin kritiikittömämmin kuin nykyään ja että lukijat nimeävät paikalliset asiat tärkeiksi sanomalehden lukemisessaan. Vähemmän kuitenkin tiedetään ensinnäkin siitä, mikä on näiden lukemisen rutiinien ”paikka” tai ”tehtävä” lukijan arjessa? Miten lukija itse tulkitsee lukemisen rutiinejaan? Onko lukemisen rutiineissa ajan myötä tapahtunut muutoksia lukijan elämässä? Toisekseen myös sen pohtiminen, minkä vuoksi lukijat pitävät paikallisia asioita tärkeinä, on jäänyt vähemmälle valaisemiselle. Lisävalaistusta voinee saada kysymällä, miten lukijat lukevat paikallisuutta lehden sivuilta? Miten he tulkitsevat lehdestä luettua paikall-

lisuutta – ja mihin lukijat kokevat tarvitsevansa paikallisuutta? Myös kolmannesta teemakokonaisuudesta (kirjoituspyynnön toinen teema) voi löytää tuttuja lukijan tiedontarpeeseen ja sen tyydyttämiseen liittyviä elementtejä: se tiedetään (tai vähintäänkin arvataan), että sanomalehteen luotettiin aikaisemmin kritiikittömämmin kuin nykyään. Mutta jos/kun näin on, herää kysymys, millä tavalla lukija nyt luottaa lehteensä – jonkinlainen luottamus lienee oltava, muutenhan lehden lukemisessa olisi melko vähän mieltä. Miten lukija rakentaa luottamustaan sanomalehteä kohtaan? Näin tarkasteltuna kiinnostus kohdentuu kirjoituspyynnössä annettujen teemojen sisälle tai taakse: tutkimuksen teemoittelun painotus on siinä, mitä kustakin (annetusta) teemasta on sanottu (vrt. Tuomi & Sarajärvi 2003, 95). Tutkijan tehtävänä on tällöin käsitteellistää sitä, mitä temaattisen aineiston sisältä löytyy (eli sitä, mitä kirjoituspyynnöissä annetuista teemoista on sanottu). Menetelmällisesti se tarkoittaa aineistolähtöisen analyysin luomista (vrt. mt., 102–105).

Elämäkertatutkimuksessa puhutaan saturaatiopisteestä (Roos 1987, 30–32), jolla tarkoitetaan tilannetta, jossa aineistoa on niin paljon, että lisäaineisto ei varsinaisesti enää tuo uusia asioita esille. On esitetty, että saturaatiosta puhuminen on perustellumpaa silloin, kun laadullisesta aineistosta haetaan samuutta ja yhdenmukaisuutta, eikä siis erilaisuutta (Tuomi & Sarajärvi 2003, 91). Vaikka jokainen elämäkerta on ainutlaatuinen, alkavat jossain vaiheessa tietyt teemat toistua. Omassa aineistossani tällainen toistuvuus on nähtävissä, mutta ei toki ole mahdotonta, etteikö uusia asioita olisi noussut esille, jos kirjoittajien joukko olisi ollut laajempi. Esimerkiksi nuoret ja kouluikäiset kirjoittajat olisivat todennäköisesti tuoneet esille erilaisia piirteitä lukemiseen. Samaten jos kirjoittajien joukko olisi laajentunut lehteä lukemattomilla aikuisilla, olisivat heidän esille tuomansa teemat olleet toisenlaisia. Silloin myös tutkimuksen painopiste olisi ollut toisenlainen: se ei olisi voinut rajautua ”uskolliseen” lukijuuteen.

Valerie J. Janesick (2000, 391) kuvaa, miten useat hänen opiskelijoistaan kysyvät laadullista tutkimusta aloittaessaan, että kuinka monta haastattelua hänen pitäisi tehdä tai kuinka kauan hänen tulisi tehdä havaintojaan tai kuinka monta tekstiä hänen tulisi hankkia. Janesick vastaa, että olennaista ei ole se, ”kuinka paljon” tai ”miten monta” vaan se, että tutkija osaa muotoilla merkityksellisiä kysymyksiä – ja tulkita saatuja vastauksia. Hän sanoo, etteivät myöskään jotkut hänen määrällistä tutkimusta tekevästä professorikollegoistaan huomaa tätä seikkaa, vaan myös he kysyvät laadullisesta tut-

kimuksesta ”kuinka monta” tai jopa ”missä on kontrolliryhmä?”. Aineiston lukumäärälle ei laadullisessa tutkimuksessa voi asettaa yksiselitteisiä kriteereitä, vaan ratkaisevaa on tutkimuksen muoto ja esitystapa (Alapuro 2000; Janesick 2000).

Kokemuksellisia kuvauksia

Kirjoituspyyntöni teemakokonaisuudet koskivat arkea ja lukumuistoja, sanomalehteä ja lukijan tiedontarvetta sekä paikallisuutta (ks. liite). Kirjoituspyynnössäni mainituista kolmesta teemakokonaisuudesta aineistossa painottui eniten sanomalehden lukemisen arki. Kirjoittajat kuvailivat lukemiseen liittyviä rutiineja, jotka ovat jaettavissa nykyhetkeä koskeviin arkisiin tapoihin ja järjestyksiin sekä kirjoittajan lapsuutta koskeviin sanomalehden lukemisen muistoihin. Lehden arkinen lukeminen ja siihen liittyvät tavat ovat ikään kuin läpäisevä teema monille muille kirjoittajan tekstissään esille nostamille aihepiireille. Esimerkiksi lehden sisältöön tutustuminen, ja siten myös sen kommentointi, kulkee rutiinien kautta.

Arkisten rutiinien kautta teksteissä kyse on ensinnäkin ajasta ja paikasta. Katson, että tämä on yhteistä tutkimukseni sanomalehtielämäkerroille: aika-paikka-sidonaisuus on teema, joka läpäisee aineistoa. Lehden lukemiseen liittyvää aikaa ja paikkaa tarkastelen kahdella tasolla. Yhtäältä aika ja paikka tulevat mukaan lapsuuden muistoissa: kirjoittajat kuvailevat menneyttä aikaa – sitä, miten lehteä luettiin, missä sitä luettiin, milloin sitä luettiin ja kuka luki. Tämä lehden lukemisen aika ja paikka voi olla esimerkiksi tupa, jossa vanhemmat lukivat illalla lehteä ääneen koko perheelle.

Aika ja paikka tulevat mukaan myös nykyhetken liittyvissä lehden lukemisen rutiineissa: milloin ja missä lehteä luetaan. Käytännössä tämä aika ja paikka merkitsee useimmiten aamukahvipöytää ja siinä aamiaisen sivussa luettua sanomalehteä. Ajan ja paikan kysymys nousee tällöin esille lukijan suunnasta, joka sekin on jaettavissa kahteen näkökulmaan. Sanomalehden lukeminen yhtäältä jäsentää lukijan arkea jokapäiväisissä tilanteissa. Toisin sanoen lehden rutinoitunut lukeminen rytmittää lukijan päivää tietyllä tavalla. Toisaalta lukemisen rutiinit luonnollisesti liittyvät lehden perustehävään eli informaation välittämiseen. Uutisten lukeminen lehdestä jäsentää lukijan aikaa ja paikkaa luomalla kuvaa ympäröivästä maailmasta. Ajan ja paikan kysymys nousee tällöin esiin sanomalehden luonteen vuoksi: lehti

tuottaa tietoa, jota se ajallistaa ja paikallistaa, ja tätä tietoa lukija lukee (vrt. Pietilä & Sondermann 1994, 46–48).

Toinen yhteinen tekijä aineistossani on, että aineiston kirjoittajat ovat tai ovat olleet ahkeria sanomalehden lukijoita. Heitä voi pitää jopa ”uskollisina” sanomalehden lukijoina. Vain muutamassa tapauksessa kirjoittaja tunnustaa, ettei hän oikeastaan lue kovin tarkkaan lehtiä tai että häntä ärsyttävät lehteään liian tarkkaan lukevat henkilöt. Hekin kuitenkin lukevat tai ovat lukeneet sanomalehteä jossakin elämänsä vaiheessa. On myös pieni joukko kirjoittajia, jotka ilmaisevat halua luoda säröä uskollisen lukijan muotokuvaansa ja tehdä irtiottoa lehden lukemisestaan. Tutkimuksessani olen kuitenkin ottanut sanomalehden lukemisen ikään kuin itsestäänselvyys-tenä tai dogmina. Itsestäänselvyys-tenä olen ottanut sen siksi, että en varsinaisesti pyrkinytkään saamaan mukaan ei-lukijoita vaan ensisijaisesti ihmisiä, joille lehden lukeminen on tuttua.

Aineiston kirjoittajien suhteellisesta samankaltaisuudesta – siis siinä suhteessa, että he ovat pääasiassa piintyneitä lehden lukijoita – on mielestäni etua: aineiston kirjoittajien samantyyppinen ote lehden lukemiseen tekee aineiston erityisellä tavalla mielenkiintoiseksi. Aineistossa tällöin ikään kuin tiivistyvät sanomalehden lukijuutta koskevat piirteet.

Kolmas aineistoni teksteille yhteinen tekijä on tapa, jolla sanomalehden lukemista on teksteissä käsitelty. Sanomalehtielämäkertoja yhdistää se, että yksi kirjoitus sisältää useita pienoiskuvauksia. Ne ovat kuvauksia, jotka liittyvät lehden lukemiseen ja kirjoittajan elämän leikkauspisteisiin; ne syntyvät, kun kirjoittajan elämä ja sanomalehti aika ajoin kohtaavat toisensa. Nämä kohtaamiset ovat tekstissä huomioina, mainintoina tai kuvauksina, jotka on ilmaistu kuin ohimennen ja siksi ne aluksi vaikuttavat sirpalemaisilta ja fragmentaarisilta. Lähempi tarkastelu paljastaa, miten maininnat, puhumattakaan pitemmistä, emotionaalisesti värittyneistä kuvauksista, toimivat tekstissä itsenäisinä, omalakisina kokemusten pienoiskuvauksina. Kuvaukset ovat sanomalehden lukemiseen liittyviä pieniä kertomuksia kirjoittajan eletystä ja koetusta elämästä ja juuri tällaisista aineisto pääasiassa muodostuu.

Aineiston kertomukset sisältävät kronologisia katkoksia, jolloin kirjoittaja on kerronnassaan voinut siirtyä lapsuudesta suoraan oman perheen perustamiseen ja siitä edelleen nykyhetkessä olevaan vanhuuteen. Sanomalehtisidonnainen kerronnan konteksti on joissakin tapauksissa pilkkonut kronologisuutta ja kokemuksellisuutta myös siten, että jotkut kirjoitta-

jat ovat turhankin uskollisesti pitäytyneet sanomalehden lukemisen sisältöjen kertomisessa ja unohtaneet kertoa itsestään. Joku, tosin harva, on saattanut esimerkiksi kertoa sivu sivulta, millaisia juttuja miltäkin lehdenosastolta lukee ja mitä ei varmasti lue. Tällainen teksti rakentuu pitkälti ei-elämäkerrallisille piirteille: kuvaus eletystä elämästä, jonka linkittyy sanomalehden lukemiseen, jää ohueksi. Eletty ja koettu elämä voi kirjoittajalta jäädä tällöin kuvaamatta. Ei-elämäkerrallisista päätteistä koostuvia tekstejä on aineistossa kuitenkin vähän. Toinen kirjoittaja on taas toiminut päinvastoin: hän on kertonut elämäntarinansa, mutta linkittänyt sen löyhästi sanomalehtien lukemiseen tai lukematta jättämiseen. Kolmas puolestaan kertoo tarkasti, mitä lehtiä hänelle on elämänsä aikana tullut ja missä hän on asunut. Asuinpaikkakunnat voivat tällaisessa tarinassa olla henkilökohtaisinta, mitä kirjoittaja paljastaa itsestään. Neljäs taas selaa leikekirjaansa (joka sinänsä voisi tutkimuksen kohteena olla melko paljastavakin) ja poimii sieltä esiin vaikkapa merkittävät urheilusaavutukset. Näiden lisäksi on koko joukko muita, jotka ovat omalla tavallaan ymmärtäneet ja käsitelleet kirjoituspyyntöäni.

Tiivistetysti voi kuitenkin sanoa, että tutkimukseni aineisto sisältää sanomalehden lukemiseen liittyviä kuvauksia ja tilanteita kirjoittajan koetusta ja eletystä elämästä. Aineiston kirjoituksia voisi siten yhtä hyvin kutsua elämäntilanteiksi, eikä siis elämäkertoiksi. Elämäkertaa käsitetään yleensä minämuotoiseksi kronologiseksi kertomukseksi, jossa kirjoittaja kertoo omasta elämästään kirjoitushetkestä käsin, painottaen omaa henkilökohtaista kehitystään (Lejeune 1995, 4; Makkonen 1993, 10). Yhtäältä aineistoni sanomalehtielämäkertojen voi katsoa soveltuvan määritelmään: ne ovat minämuotoisia, pääasiassa kronologisia, mutta eivät tokikaan aukottomia, omasta elämästä tästä hetkestä taaksepäin kertovia ja ne sisältävät osin myös kirjoittajan henkilökohtaista kehitystä. Aineiston tekstit noudattavat myös omaelämäkerrallista sopimusta: lukija ymmärtää tekstin kirjoittajan, kertojan ja päähenkilön viittaavan yhteen ja samaan ihmiseen ja tämä sopimus mahdollistaa tekstin lukemisen omaelämäkertana (Lejeune 1995, 5; Makkonen 1993, 11).

Määritelmien vaarana kuitenkin on, että ne tuovat mukanaan normatiivisuuden (vrt. Lejeune 1995, 120–121), joka helposti hukkaa moninaisten ja eri tyyppisten elämäkertojen tarkastelun. Tiukan määritelmän mukaan tutkimukseni tekstejä ei voisi kutsua elämäkertoiksi – elämäkerrallisiksi kylläkin. Aineistoni tekstit kertovat vain yhden pienen teemallisen osan kirjoittajan elämästä, eivätkä ne näin ollen muodosta selkeää kokonaiskuvaa kir-

joittajan elämästä. Suurin osa aineiston teksteistä ei ole koherentteja, eheitä tarinoita, joissa olisi alku, keskikohta ja loppu. Sen sijaan niissä on kirjoittajan kertomuksia omista kokemuksistaan, jotka liittyvät sanomalehden lukemiseen. Norman K. Denzinin (1989, 43–44) termein aineistoni tekstit muistuttavat ”henkilökohtaisesti koettuja kertomuksia” (personal experience narratives). Denzinin määritelmän mukaan tällaiset narratiivit perustuvat anekdoottimaisiin, jokapäiväisiin ja tavanomaisiin kokemuksiin, eikä niiden keskiössä välttämättä aina tarvitse olla kertoja itse. Denzin (mt., 47–48) korostaa – keskustelleessaan elämäkerrallisten menetelmien näkökulmista ja määritelmistä – että myös kyseisen kaltaiset kertomukset lukeutuvat osaksi biografista menetelmää.

Täsmällisesti ilmaistuna aineistoni tekstit voisi määritellä ”elämäkerrallista aineistoa sisältäviksi sanomalehden lukemista koskeviksi elämäkuvauksiksi ja kertomuksiksi”. Yksinkertaisuuden vuoksi en ole ryhtynyt nimitämään aineiston tekstejä näin, vaan olen nimittänyt niitä sanomalehtielämäkerrroiksi. Samalla olen sijoittanut tutkimukseni väljästi määritellyn biografia-tutkimuksen alle. Olen halunnut kutsua tekstejä sanomalehtielämäkerrroiksi³, koska ne – kirjoittajan elämän kokonaiskuvan puutteestaan huolimatta – sisältävät eletyn elämän kerrontaa ja oman elämän arviointia ja pohdintaa.

Aluksi aineiston sanomalehden lukemiseen liittyvät pienoiskuvaukset näyttivät ikään kuin ohimennen mainituilta tilanteilta kirjoittajan tekstissä. Vilkkko (1997, 198–199) on käsitellyt samantapaista ”ohimennen maininnan” ongelmaa tutkiessaan keski-ikäen kynnyksellä olevien tyttärien kirjoituksia vanhemmistaan⁴. Vilkkko havaitsi, miten vanhempia koskeva kerronta jakaantui karkeasti ottaen kolmeen tyyppiin. Ensinnäkin vanhemmat saattoivat esiintyä yksittäisissä tilannesidonnaisissa maininnoissa, jotka eivät nostaneet vanhempia pääosiin, eivätkä edes merkittäviin sivurooleihin. Toinen kuvausfoorumi vanhemmille oli kuvata heidän perhetaustaansa, luonnettaan, ulkonäköään, ammattiaan, toimintaa kasvattajana yms. Näiden kuvausten tehtävänä oli toistaa ja koota yhteen kirjoittajalle tärkeitä seikkoja sekä viitata faktuaaliseen todellisuuteen. Nämä kuvaukset myös käsitelivät vanhempien ja tyttärien keskinäistä suhdetta ja arvioivat sen merkitystä. Kolmas vanhemmista kertomisen kuvaus koostui yhdestä tai useista toistuvista tapahtumista muokkaantuneista muistoista ja muistikuvista. Vilkkko (1997, 199) sanoo näiden olevan ”eräänlaisia omaelämäkerran tekstirakenteen sisällä puhuvia pieniä kertomuksia, jotka pyrkivät kuvaamaan elävästi jonkin muistetun tuokion”.

Muistamiseen ja muisteluun liittyy se, että ne ovat tavallaan koko ajan liikkeessä; niissä toimii jatkuva uudelleensynnyttämisen prosessi. Eeva Peltonen ja Katarina Eskola (1997, 20) huomauttavatkin, että suomen kielen ilmaiset ”muisto”, ”muistelu”, ”muistaminen” eivät tavoita yhtä hyvin tätä liikkeessä olevaa ja uutta luovaa prosessia kuten englannin kielen realkuiset sanat. Peltonen ja Eskola sanovat, että ”(t)ässä uudelleensynnyttämisessä kyse on myös menneisyyteen liittyvien asioiden esiinkutsumisesta (recalling), niiden yhdistelemisestä uudella tavalla, uudelleen jäsentämisestä (remembering) ja tietystä mielessä myös (oman) menneisyyden muuttamisesta ja sitä kautta ehkä myös pyrkimyksestä muuttaa nykyisyyttä tai/ja tulevaisuutta” (mt., 20). Tätä muistamiseen ja muisteluun liittyvää liikettä menneen ja nykyisyyden välillä on Vilkkonen (1997, 164–179) kuvannut termeillä ”muisteleminen aika” ja ”muiston aika”. ”Muisteleminen aika” on kerronnan hetki, nykyhetki, kun taas ”muiston ajassa” kyse on siitä, miten kertoja kuvatessaan elävästi muistoaan on ikään kuin käymässä muiston preesensissä. Tälle vierailulle hän sallii myös lukijansa tulevan mukaan. Ajassa liikkuva vuoropuhelu aikaisemman ja nykyisen minän välillä on Ahponen (1999, 29) tiivistänyt sanomalla kertojan erottuvan tällöin kokijasta.

Vilkon (1997) vanhempia koskevat tyypittelyt ovat löydettävissä myös omasta aineistostani, vaikka tekstien pääasiallisena tehtävänä onkin keskittyä kertomaan henkilön sanomalehtien lukemisesta. Toki toivoin saavani ”kokonaisiksi” kerrottuja elämäntarinoita, joissa suhde sanomalehteen olisi kulkenut samaa matkaa kirjoittajan elämäntarinan kanssa. Vilkon lähestymistapa nostaa näkyviin lyhyiden(kin) mainintojen, ikään kuin ohimennen todettujen mainintojen tärkeyden. Vilkkonen kertoo, miten hän aluksi oli haluton tarttumaan omaelämäkerran kirjoittajien, keski-ikää lähestyvien tyttärien, kuvauksiin vanhemmistaan. Hän pelkäsi päätyvänsä vain tunnistamaan pitkittäisesti ja sirpalemaisesti rakentuvia stereotyyppisiä. Stereotyyppien sijaan Vilkkonen ryhtyi tarkastelemaan tyttärien vanhempiaan koskevaa kertovaa ja kuvailevaa otetta ja tällä tarkastelulla hän päätyi edellä mainittuihin kolmeen kerrontatyyppiin.

Oman tutkimukseni kannalta Vilkon lukutapa on tärkeä ainakin kahdella tavalla. Edellä jo mainitsin, että lähestymistapa ensinnäkin ottaa tarkasteluun usein helposti huomiotta jäävät kuvaukset, jotka on kirjoitettu elämäkertoihin ikään kuin ohimennen. Kuvaukset ovat lyhyitä sirpalemaisuuksia huomioita, jotka kokonaisuudesta irrotettuina rikkovat omaelämäkerran narratiivisen rakenteen ja joissa näin ollen on omat virhetulkintojen vaa-

ransa. Sirpalemaisista muistokuvauksista tarkastellessaan Vilkkonen (1997, 200) tekee Auli Viikariin (1994, 62–63) tukeutuen karkean eron kertovan rakenteen ja kuvauksen välille: näiden käsitteellinen ero on erisuuntainen, sillä kertova rakenne liittyy loogis-analyttiseen tasoon ja kuvaus taas rakentaa merkityskenttiä horisontaalisesti, sanastollisesti ja semioottisesti.

Kertomuksen logiikka on narratiivinen – sillä on juoni alkuineen ja lopuineen ja sillä on oltava kertoja ja kuulija. Kertomus liittyy siten loogis-analyttiseen tasoon (Viikari 1994). Kertomuksen käsitteeseen sisältyvät niin tarina kuin diskurssikin: edellä mainittu viittaa sisällöllisiin elementteihin ja jälkimmäinen ilmaisun tapaan. Tarinan sisällölliset elementit tuovat mukaan kausaalisuuden; tarina on nähtävissä tapahtumasarjana, jossa vähintään yksi asiantila muuttuu toiseksi. (Korhonen ja Oksanen 1997.) Kertomuksen muotoa on yhtäältä pidetty sulkevana siten, että se saa jälkikäteen näyttämään tapahtumien kulun väistämättömältä. Toisaalta kertomuksen edellytyksenä on pidetty avointa tulevaisuutta, jolloin tapahtumien välillä syntyy merkitys yhteys siksi, että tapahtumat olisivat voineet mennä toisinkin. (Vainikkala 1998, 437.) Viikarin (1994, 63–64) mukaan *kuvauksen* lajityyppillinen piirre on täsmällisyys ja niiden rakenne usein mukailee kliseitä (”kotoa maailmalle”) tai myötäilee metaforia. Viikari (1994, 77) huomauttaa, että kuvaukselliset ainekset eivät ole staattisia; niillä on nähtävissä itsenäinen, juonen temporaalisesta logiikasta riippumaton asema toteutumattomien mahdollisuuksien ja uusien kertomusten lähtökohtina. Viikarin (1994, 77) toteamus kuvauksellisuudesta, joka ”lähettää lukijan etsimään paenneen päivän hetkellisyyttä ja tapahtuvan kynnystä” tuo kuvauksen lähelle kokemuksen hahmottamista. Vainikkala (1998, 443–444) korostaa, että *kokemus* koskee yhtä aikaa sekä menneisyyttä että nykyisyyttä. Kokemuksen etsinnän lähtökohtana on nykyhetki – taakse jäänyt elämä ja ymmärtämisen horisontit ovat suhteessa nykyhetkeen. Vaikka alkuperäistä kokemusta ei voi enää saavuttaa samanlaisena, sitä haetaan omaelämäkerrallisessa kirjoittamisessa ja lukemisessa. Kokemuksessa on siten kysymys tapahtuneen merkityksestä kokijalle ja kirjoittajalle. (Vainikkala 1998, 444).

Sanomalehden lukemiseen liittyviä kirjoittajan elettyä ja koettua elämää koskevia pienoiskuvauksia kutsun *kokemuksellisiksi kuvauksiksi*. Kuvauksiksi nimitän niitä sen vuoksi, koska haluan korostaa tapahtumien kertomisen pikkutarkkuutta ja täsmällisyyttä. Kyseiset lukijan kertomat tapahtumat muodostavat oman itsenäisen kokonaisuutensa tekstin sisällä ja yhtäältä niitä olisi voinut kutsua myös pienoistarinoiksi tai muistoiksi. Mieles-

täni tarinan käsite viittaisi kuitenkin turhan vahvasti kausaalisuuteen; toki kuvauksissa on mukana kausaalisuuttakin (esim. minusta tuli lehdenlukija, koska halusin seurata vanhempieni esimerkkiä), mutta kausaalisuutta olen naisempana pidän kerrottujen tapahtumien tunnelmien ja yksityiskohtien kuvausta, sillä oletan niillä olleen kertojalle erityistä merkitystä. Tätä pik-kutarkkaa kuvailua korostaakseni olen puhunut mieluummin kuvauksista kuin muistoista. Kokemuksellisuudesta puhun painottaakseni nykyhetken ja menneen suhdetta, joka on tosin on jo olennainen osa omaelämäkerrallisuutta: kokemuksella (ja siitä kirjoittamisella) pyritään saavuttamaan jotain menneestä, mutta samanlaisena sitä ei voi koskaan saavuttaa, sillä tapahtumaa tarkastellaan kokijan nykytilanteen ja tämän hetkisen ymmärryksen horisontissa. Kokemukseen tulee siten mukaan kirjoittajan omaa tulkintaa ja arviointia tapahtuneesta.

”Ohimenevien” kuvausten merkittävyyden esille nostamisen ohella toinen Vilkon lukutavan anti työlleni on sen tapa tarkastella kirjoittajalle merkittäviä toisia. Vilko puhuu ”vanhempien satelliittimaisuudesta”, jolla hän tarkoittaa sitä, että kirjoittajat eivät pyrikään kuvaamaan vanhempiaan tarkasti tai monipuolisesti, vaan sen sijaan he tuovat tekstissään esiin jotain siitä kytköksestä ja langasta, joka lasten ja vanhempien välillä on. Tällöin vanhempien kuvaukset ovat pitkittäisiä ja sirpalemaisista läpi kirjoittajan tekstin. Vilkon tarkastelun molemmissa langanpäissä kyse on elävistä ihmisistä; yhtäältä tyttäristä ja toisaalta isistä ja äideistä, kun taas omassa tutkimuksessani kyse on toisenlaisesta kommunikaatiosuhteesta, jonka toinen osapuoli on ei-elollinen eli sanomalehti. Kun Vilkon tarkastelua voi visualisoida puhumalla langasta ihmisten välillä, niin omaa työtäni voisi kuvata kolmiona, jonka yhdessä kulmassa on kirjoittaja, toisessa sanomalehti ja kolmannessa onkin jo tungosta, sillä siihen kuuluvat kaikki muut lehden lukemiseen olennaisesti liittyvät toiset: isät, äidit, isovanhemmat, sisarukset, puoliset, lapset, syntymäseutu ihmisineen jne. Tämän tungoksen jäsentäminen on yksi tutkimukseni punaisen langan säikeistä sanomalehden lukijaksi ”tulemisen” tai ”rakentumisen” ja lukijuuden tarkastelussa.

Kirjoittajien eri-ikäisyys

Aineiston teksteistä on löydettävissä erilaisia positioita kirjoittajan elämässä; sama kirjoittaja muistelee lukemistaan esimerkiksi lapsena, aikuisena, puo-

lisona tai vanhempana. Kirjoittajien eri-ikäisyys tuottaa myös kirjoittajien välille toisistaan poikkeavia positioita ja elämäntilanteita. Tutkimukseni aineiston aikaperspektiivin laajuus selviää hyvin seuraavasta tekstikatkelmasta, jonka on kirjoittanut aineiston vanhin kirjoittaja. Naiskirjoittaja on kirjoitushetkellä 96-vuotias. Teksti, muiden vastaavien joukossa, asettaa tutkijan hankalan pulman eteen: miten käsitellä aivan eri-ikäisten – viime vuosisadan alussa syntyneen ja 1970-luvulla syntyneen – kirjoituksia rinnakkain? Toiselle sanomalehden käsiin saaminen on ollut suorastaan suurta juhlaa ja toiselle se on itsestäänselvyys, jota kirjoittajalle on kouluikäisenä saatettu tyrkyttämällä tyrkyttää. He todellakin ovat eläneet aivan erilaisissa (sanomalehti)maailmoissa.

Muistan kun olin pikkuinen vielä n. 5 v. ja osasin jo lukea. Olin tätini koululla kylässä. Täti oli kansakoulunopettaja ja totta kai tuo 5-vuotias halusi näyttää, että osaa jo lukea ja niin luin lehdestä jonkin kertomuksen:

”Oli ilta. Tähdet tuikkivat taivaalla. Pikkupossu juoksi pihamaalla. Oli eksynyt laumastaan.”

Asiat olivat aivan oikein, mutta tuo pieni lukija ei oikein tajunnut, miten asia oli, kun ne jatkuivat eri rivillä ja niin tätini sai kyselyn, kuinka porsas voi juosta taivaalla. Silloin täti selitti, mitä välimerkit tarkoittavat. Siitä asti olen olen niitä yrittänyt käyttää ja ymmärtääkin. Tätini varmaan huomasi opettajan tarpeellisuuden.

Vanhempani olivat koulua käymättömiä, mutta hyvän lukutaidon omaavia ja niin kotiini oli tilattu maakunnallinen sanomalehti. Lehti ilmestyi silloin vain 3 kertaa viikossa. Sanomalehti oli niin tärkeä, että sitä eivät saaneet lapsetkaan repiä, vaan se luettiin moneen kertaan ja naapuritkin kävivät lukemassa ja luettua se talletettiin seinässä olevaan naulaan. Kun lapsia opetettiin lukemaan, niin sanomalehdessä oli erilaisia kirjaimia, josta sai jo huomata, että kirjaimissa oli eri tyyppisiä. Vielä tuosta lehtien käytöstä: tuo samainen tätini oli nuorena vasta valmistuneena opettajana eräässä naapuripitäjässä ja hän oli kotonaan tottunut, että Satakunta tulee tilattuna, mutta ei hän heti saanut koululleen ja niin hän meni lähinaapuriin, joka oli seudun isoin talo, kysymään saako hän Satakunta-lehteä nähdäkseen. Emäntä sanoi iloisesti ’totta kai se opettajalle haetaan’ ja emäntä otti sen piirongin laatikosta ja kertoi iloisesti, että pappa kävi viime viikolla Porissa ja osti sieltä Satakunnan.

Toinen tapaus on serkustani, joka myös on opettaja, nykyään jo eläkkeellä. Hänen kotiinsa tuli sanomalehti ja se annettiin aina luettua naapuriin, joka ei lehteä tilannut ja sen ei tarvinnut niitä palauttaa. Joka kerta, kun tämän kertoja meni kyseessä olevaan kotiin, niin siellä oli pirtin seinät tapetoitu noilla lehdillä. Oli seinä valoisa ja varmaan lämminkin. Oli tosiaan monikäyttöinen. (N96, 1049–1051)

Kirjoittajien eri-ikäisyys asetti tutkimukselleni metodologisen haasteen. Elämäkerta-aineisto tuo helposti tutkijalle ongelman siitä, miten käsitellä rinnakkain eri pituisesta elämästä kertovia tarinoita (Eskola 1998b, 150). Yksi tapa ratkaista ongelma on tarkastella aineistoa niin, että kertomukset muodostavat tarinasukupolvia (Vilkko 1997, 100; 1988, 36–43; Eskola 1998b, 150–180). Toinen tapa on tarkastella elämäkertoja sosiaaliryhmän tai -luokan mukaan, mutta usein ongelmaksi tulee täsmällisten taustatietojen puuttuminen (Vilkko 1997, 101). Muutenkin yksiselitteisiin luokkiin jakaminen on nykyään käynyt yhä vaikeammaksi. Lisäksi tämänkaltainen luokittaminen on hankalaa, jos aineisto on pieni. Kolmas tapa ratkaista ongelma on, että ensisijaisena kriteerinä käytetään kirjoitusajankohdan elämänvaihetta (Vilkko 1997, 101). Tätä on käytetty etenkin silloin, kun aineisto koostuu useina eri ajankohtina kirjoitetuista teksteistä. Neljäs tapa ratkaista ongelma on samantapainen kuin edellinen, sillä myös siinä kriteerinä on tietty hetki, kirjoitusajankohta. Tällöin kirjoituksissa, vaikka ne ovatkin elämäkerrallisia, kyse on pelkästään yksittäisen elämänhistorian osaluheen muistiin merkitsemisestä tiettynä hetkenä (Kaskisaari 1995, 151). Nykyhetki toimii tällöin etsinnän lähtökohtana pyrittäessä palauttamaan jotain jo koetusta ja eletystä. Omaelämäkerran kirjoittamisella pyritään saavuttamaan jotain menneistä kokemuksista, vaikka alkuperäistä kokemusta ei voikaan enää sellaisenaan saavuttaa. (Vainikkala 1998, 444.)

Aineiston kirjoittajien eri-ikäisyyden ongelman ratkaisin siten, että tarkastelen tekstejä tiettyyn ajankohtaan, nykyhetkeen, liittyneenä. Sanomalehden lukijaksi tuottuminen on prosessi, jonka päätepisteenä voi pitää nykyhetkeä: hän on jo ”uskollinen lukija”, jonka syntymiseen ovat vaikuttaneet eri tekijät. Vaikka tarkastelenkin työssäni eri ajankohtia koskevia kuvia ja muistoja, avaa kirjoitusajankohta, nykyhetki, yhteisen perspektiivin kirjoittajien elämäntilanteeseen. He kaikki elävät samaa historiallista aikaa, nykyhetkeä, josta käsin he muistelevat ja arvioivat elettyjä kokemuksiaan – olivatpa kokemukset ajallisesti sitten lähellä tai kaukana. Yhteistä eri ikä-

sille kirjoittajille on se, miten menneisyyttä katsotaan nykyhetkestä taaksepäin kirjoittajan tämän hetkisen elämän ja kokemuksen valossa. Samalla menneisyys asettuu uuteen suhteeseen nykyhetken ja tulevan kanssa. (Määttänen 1993, 162.)

Aineiston aihepiirejä

Aineistossa esiintyvät kirjoittajien esille ottamat sanomalehden lukemiseen liittyvät kuvaukset (kokemukselliset kuvaukset) voidaan ryhmitellä erilaisiksi teemoiksi. Seuraavassa on teksti, jossa kirjoittaja käy hengästyttävällä tiiviydellä läpi koko aineistossa esiin tulevia aihepiirejä tai teemoja. Kyseinen teksti on 51-vuotiaan Pohjois-Savossa asuvan kartoittajan kertomus siitä, miten sanomalehti on kuulunut hänen elämäänsä.

Lapsena asuin maaseudulla ja lehti tuli päivällä postin mukana. Yleensä postin kulkuaika oli puolenpäivän jälkeen. Postin haku oli päivän merkittävä tapahtuma. Muuta postia ei useinkaan tullutkaan kuin sanomalehti, joka oli paikkakunnalla ilmestyvä lehti. Lehden luku katkaisi päivän arki-rutiinin ja sen tuloaikoihin oli sovitettu päiväkahvin aika.

Muistan, että sanomalehteen suhtauduttiin suurella kunnioituksella. Olihan sen antama tieto tärkeää, koska uutisanti ei silloin 1950-luvulla ja 1960-luvun alussa ollut lähelläkään tämän päivän luokkaa. Radiosta tuli uutiset muutaman kerran päivässä ja televisiota ei vielä ollut.

Paikkakunnan uutiset olivat paikallisessa lehdessä vahvalla sijalla ja tietenkin tärkeimmät uutiset valtakunnasta ja maailmalta. Vanhemmat ihmiset, joilla lukutaito oli huonompi, tai eivät nähneet lukea, pitivät tärkeänä katsoa lehdestä ainakin kuolinilmoitukset.

Vanhempani lukivat lehden tarkkaan, katselivat useita kertoja päivän aikana. Lehti käytettiin muutenkin loppuun asti. Se toimi syttypaperina kun sytytettiin tulita hellaan tai uuniin. Muistan ajan kun sanomalehteä käytettiin pyyhäpaperina ulkoahuussissa. Se oli todellista kierrätystä.

Isäni oli pistänyt lehtiä sota-ajalta talteen ja ne on meillä luettavissa vielä tänäkin päivänä. Itse en lapsena ollut kiinnostunut uutisista kovinkaan paljon, sarjakuvat taisivat kiinnostaa eniten, niin kuin lapsilla yleensä. Iän karttuessa lehden lukutottumukset muuttuivat.

Nykyisin luen lehden pääosin aamulla, kahvipöydässä. Tapa on niin juurtunut, että on vaikeaa kuvitella aamukahvia ilman sanomalehteä. Joskus kun on kaksoispyhät ja lehti jää tulematta, on varattava vanha lehti jota saa selailla kahvipöydässä. Teen usein niin, kun tiedän tulevan lehdettömän päivän, jätän viimeksi tulleen lehden lukemisen ylimalkaiseksi ja voin palata siihen kuin lukemattomaan lehteen. Kaikki meidän perheessä lukevat lehteä. Se on kiinnostanut perheen nuorintakin, joka on nyt jo maailmalla.

Olemme koonneet vuosien varrella lehtileikkeistä leikekirjaa asioista, jotka ovat meitä jollakin tavalla koskettaneet. Sitä on mukava selailla vuosien päästä ja palata vanhoihin asioihin.

Nykyisin meillä on mahdollisuus lukea lehtiä myös netin kautta, mutta se ei ole niin kiinnostavaa, koska samat uutiset tulevat päivän mittaan monesta tuutista. Se palvelee lähinnä sellaisia talouksia joille ei lehteä tule.

Toivon sanomalehden säilyvän edelleen paperisessa muodossaan, pidän vieraana ajatusta, että se luettaisiin näyttöpöytäteeltä. (M51, 519–520)

Tekstistä on nimettävissä tiivistetysti aihekokonaisuuksia, jotka toistuvat myös muissa aineiston teksteissä. Kirjoittaja kertoo aluksi lapsuudenaikaisesta postinkulusta ja sen hakemisesta. Ennen aikaan pitkien ja vaikeakulkuisten välimatkojen takia lehden saatavuus oli hankalaa ja niinpä aineiston kirjoittajista noin joka kuudes muistelee tekstissään lehden hakemiseen ja postin kulkuun liittyviä mutkikkaita reittejä. Lehden hakeminen oli sosiaalinen tapahtuma, sillä lehdenhakureissulla tavattiin usein naapureita ja jäätiin pitkäksikin toviksi vaihtamaan kuulumisia. Lehden hakemisessa myös naapuriapu oli tärkeää. Toiseksi kirjoittaja kertoo, miten suhtautuminen lehteen on vuosien mittaan muuttunut. Kolmanneksi hän ohimennen mainitsee, miten paikkakunnan asiat olivat etenkin ennen tärkeitä. Neljänneksi hän kertoo lapsuudenaikaisista lukutavoista ja myöhemmin hän kuvaa myös nykyisiä omia ja perheensä lukutapoja. Viidenneksi kirjoittaja kertoo sanomalehden kierrätyskäytöstä niin hyötyesineenä (sytykkeenä ja vessapaperina) kuin myös tietopankkina (leikekirjat). Kuudenneksi hän mainitsee kiinnostuneensa sanomalehdestä sarjakuvien innoittamana. Seitsemänneksi hän vertailee paperista sanomalehteä ja internetlehteä ja myöntää, ettei oikein jaksa innostua jälkimmäisen lukemisesta. Edellä kuvattuja aihepiirejä käsitellään koko aineistossa. Aineistoa lukiessani olen teemoittanut aineistoa edellä mainittujen aihepiirien avulla. Näin jäsensin aineistoa muotoon, joka auttoi aineiston jatkokehittämissä ja edelleen rajaamisessa.

Yksi aineistossa esiin tuleva aihepiiri, jota ei kuitenkaan käsitellä edellä olevassa esimerkkitekstissä, ovat poliittiset sanomalehdet. Suhtautuminen poliittisiin lehtiin – niin oma kuin naapureiden tai tuttavien suhtautuminen – vilahtaa aineistossa siellä täällä. Poliittisuus kuului 1900-luvun alkukymmeninä sanomalehden ominaispiirteisiin (Tommila 1998, 111). Sanomalehtien poliittisen suuruuden kausi jatkui noin 1930-luvulle, mutta poliittisten lehtien kuolemia tapahtui runsaasti vasta 1950-60-luvulla. Toinen muutos, jolloin puolueisiin sitoutuneiden lehtien määrä väheni, tapahtui 1980-luvun lopulla. (mt. 101–181, 252.) Poliittisia lehtiä ja niiden tilaamista ei käsitellä aineistossa kovin laajasti tai paneutuen, mikä johtuu elämäkertamenetelmästä. Elämäkerran kirjoittaminen painottuu usein lapsuuteen, tai ainakin se lähtee liikkeelle lapsuudesta, eikä siihen elämänvaiheeseen yleensä ”kuulu” poliittisuus vaan se vilahtaa hämähästi aikuisten puheissa. Lapsuuteen muistojen kautta palaava elämäkertamenetelmä ei näin ollen ole omiaan kutsumaan esille myöskään myöhempää, aikuisena, koettua poliittisuutta. Vaikka elämäkerta menetelmän pääseeikin kirjoittajan henkilökohtaisille alueille, eivät omat puoluepoliittiset näkemykset tässä aineistossa tule sanomalehtien kautta juurikaan esille. Ehkä puoluepoliittiset kannanotot katsotaan kuuluvan julkiseen elämään ja siksi ne eivät sittenkään kirjoittajien mielestä ole riittävän ”henkilökohtaisia”, jotta kirjoittajat katsoisivat niiden ansaitsevan tulla käsitellyiksi? Puoluepolitiikan ja oman elämän yhteen kietoutumisesta löytyy aineistosta yksi vahva poikkeus (”Minä ja Jussi” -luku). Toinen teksti, jossa myös käsitellään politiikkaa, kuvaa ankaraa, aatteellista isää (”Kontrolloiva isä” -luku). Jos olisin laajemmin ollut kiinnostunut poliittisiin lehtiin liittyvästä aihepiiristä, olisin painokkaammin pyytänyt kirjoittajia perustelemaan lehtien valintaansa, jolloin lehtien aatemaailmaan sitoutuminen tai sitoutumattomuus olisi todennäköisesti tullut paremmin esille.

Koska tutkin työssäni sanomalehden lukijuutta lukijan näkökulmasta – sitä, miten lukija lehteään lukee ja millaisia kokemuksia hän lukemisestaan kertoo, olen aineistopyyntöpaperia laatiessani antanut kirjoittajille tarjolle teemoja, jotka nähdäkseni avaisivat näin asetettua tutkimuskysymystä. Kirjoituspyyntöpaperini teemat tuskin ovat ainoat mahdolliset teemat lukijuuden rakentumisen tarkastelun avaamisessa – ne tarjoavat yhden hahmotuskulman muiden mahdollisten joukossa. Muita teemoja voisivat olla esimerkiksi elämäntapaan ja (media-)ajankäyttöön liittyvät teemat, poliittista aatteellisuutta/aatteettomuutta kuvaavat teemat tai tiedonvälitystä ja sen

muutoksia koskevat teemat. Kirjoituspyyntöpaperin tarkoitus oli antaa tarttumapintoja siitä, mistä sanomalehtielämäkerrassa voisi kirjoittaa. Annetuista teemoista huolimatta kirjoitusten sisältö, eli se mitä kustakin annetusta teemasta on sanottu, on ennakoimatonta ja juuri tätä työni tehtävä on avata. Työni tarkoitus on käsitteellistää ja avata aineistolähtöisesti sitä, mitä kirjoittajat ovat kirjoituspyyntöni innoittamina omilla, ennakoimattomilla tavoillaan kertoneet ja kokeneet. Aineistosta olen analysoinut ja käsitteellistänyt teemoja, joissa käsitellään ensinnäkin lukemisen käytäntöjä (arkea), toisekseen lukijan kokemaa paikallisuutta ja kolmanneksi lukijan kokemaa luottamusta/epäluottamusta lehteään kohtaan.

Lukutapa

Tutkimukseni aineisto on melko laaja ja siksi kohtalaisen vaikeasti hallittavissa. Tämän vuoksi karsin (vrt. Vilkkonen 1990, 53) aineistosta kaksikymmentäneljä kirjoitusta, jotka otin lähempään tarkasteluun. Mielestäni tämä olikin hyvä ratkaisu, sillä myöhemmin, kun olen näin saanut aineiston jäsentyneempään muotoon, saatoin palata tarkastelemaan koko aineistoa.

Pääosa koko aineiston kirjoittajista on 1920- ja 1930-luvulla syntyneitä ja karsinnalla halusin tasoittaa ikäpainotusta ja valita tarkasteluun eri-ikäisiä sanomalehden lukijoita. Valittujen tekstien kirjoittajista 1970-luvulla syntyneitä on yksi, 1960-luvulla syntyneitä on kaksi, 1950-luvulla syntyneitä on neljä, 1940-luvulla syntyneitä on kuusi, 1930-luvulla syntyneitä on seitsemän, 1920-luvulla syntyneitä on kaksi ja 1910-luvulla syntyneitä on kaksi. Naisia kirjoittajista oli yhdeksän. Karsintaa tehdessäni valitsin aineistosta ensinnäkin sellaisia tekstejä, joissa kuvattiin lehden lukemiseen liittyviä kokemuksia ja käytäntöjä. Nämä saattoivat koskea joko lapsuuden aikaa tai nykyhetkeä. Toisekseen poimin aineistosta sellaisia tekstejä, joissa kuvattiin lehden paikallisten asioiden käsittelemistä ja kirjoittajan suhdetta ja mielipidettä tästä. Kolmanneksi poimin aineistosta tekstejä, joissa käsiteltiin sanomalehden uskottavuutta tai sen epäilyä ja kriittisyyden heräämistä. Myös näissä teksteissä on esimerkkejä lapsuuden ajoilta ja nykyhetkestä. Näiden kolmen teeman kohdalla käytin poimintakriteerinä sitä, että poimin aineistosta sellaiset kirjoitukset, joissa tiivistyy useampien kirjoittajien ajattelu tai jotka on esitetty jollakin kiinnostavalla ja poikkeavalla tavalla tai joissa asiaa on käsitelty tavallista laajemmin ja monipuolisemmin.

Kävin poimittuja kirjoituksia läpi kopioimalla tietokoneelle ne kohdat, joissa käsiteltiin kyseisiä teemoja. Tein kolme tiedostoa; ”paikallisuus”, ”lukukokemukset” ja ”kriittisyys” ja kirjoitin lainaukset kyseisiin tiedostoihin niin, että lainaukset oli kopioitu nuorimmista alkaen. Näin saatoin vertailla ja katsella rinnakkain eri ihmisten ajatuksia samasta aiheesta sotkeentumatta jatkuvasti papereihini ja samalla sitaatit mahdollistivat myös sen, että saatoin helposti löytää kyseisen tekstin kokonaisuuden tarkistamista varten. Sitaatin lopussa oleva koodi ilmaisee kirjoittajan sukupuolen, iän ja sivunumeron (esim. M37, 356). Sitaattikokoelmalla pelkistin aineistoa tiiviimpään muotoon, jossa yksi kokemuksellinen kuvaus muodostaa yhden ajatuskokonaisuuden. Tätä ajatuskokonaisuutta voi kutsua myös analyysiyksiköksi. Tematisoinnilla pyrin saamaan esille aineistosta niitä merkityskokonaisuuksia, jotka katsoin olennaisiksi asettamani tutkimustehtävän kannalta. (Tuomi & Sarajarvi 2003, 103, 111–112.) Luin teemojen sitaattikokoelmia eli kokemuksellisia kuvauksia yhä uudelleen ja uudelleen ja jäsensin niitä edelleen alateemoiksi. Temaattinen työskentelyni on siten koostunut erittelyistä, jäsentelyistä ja ryhmittelyistä. Alateemat jäsensin siten, että kävin läpi yläteemaan lukeutuviissa kokemuksellisissa kuvauksissa ilmeneviä samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia kuvaavia piirteitä, jotka siis ryhmittelin omiin alateemoihin (ks. mt. 112). Jos analyysitavalleni haluaa antaa nimen, niin sitä voi kutsua *temaattiseksi sisällönerittelyksi*.

Muun muassa Riitta Granfeltin (1998, 42–44) tutkimuksessa koodittomista naisista temaattisuus on ollut keskeinen analyysiväline. Granfelt korostaa hermeneuttista tutkimusotettaan kuvaamalla, että tutkimuskohteen konstruointi on tapahtunut aineiston ja käsitteiden keskinäisen vuorovaikutuksen varassa. Käytännössä se on merkinnyt sitä, että tutkija on analysoinut aineiston muodostamalla tutkittavien kertomuksista tulkintoja, joiden tarkoitus on tuoda esille keskeistä tematiikkaa. Granfelt luonnehtii omaa tutkimustaan kutsumalla sitä Kertomukseksi, joka koostuu aineiston rekonstruoinnista: tutkimuksesta muodostuu temaattisista kertomuksista rakentuva Kertomus (mt., 35, 44; ks. myös Saarikoski 2001, 76). Ratkaiseva vaihe analyysin tekemisessä oli, kun Granfelt (mt., 30) havaitsi, että hän ei sittenkään suoranaisesti kirjoita tutkittaviensa elämästä, vaan että hän kirjoittaa tutkimuskertomustaan yhdessä tutkittavien kanssa muodostamiensa kertomusten pohjalta. Tutkimuskertomuksen tulkinnat ja temaattiset valinnat kertovat implisiittisesti myös tutkijasta, tutkimusprosessin toteutuksesta ja vuorovaikutuksesta (mt., 44).

Myös omassa tutkimuksessani aineiston lukeminen, sen teemoittelu ja jäsentäminen sekä kirjoittaminen kulkevat tutkimuksessani yhtä matkaa ja näiden kanssa yhtä jalkaa astuvat tulkinta ja analyysi. Tutkimukseni aineistosta olen tehnyt tulkintoja, jotka puolestaan ovat nostaneet esiin tematiikkaa, jota olen pitänyt keskeisenä. Tärkeänä pitämäni tematiikka on ollut minun, tutkijan, konstruoimaa moneenkin suuntaan polveilevasta aineistosta (vrt. aikaisemmin kuvatut aineiston aihepiirit). Aineistosta nousevaa tematiikkaa olen tarkastellut pyrkien olemaan vuorovaikutuksellisessa suhteessa kirjoittajiin, mutta samalla rakentaen siitä omaa, tutkijan, analyysia. Samoin kuin Granfelt (1998, 30) en ole kirjoittanut tutkittavien elämästä sinänsä, vaikka kokemuksista onkin kyse. Sen sijaan olen kirjoittanut tutkimusta sanomalehden lukemisesta ja lukijuudesta.

Laadullisessa tutkimuksessa analyysin ja tulkinnan toisistaan erottaminen ei aina ole edes mahdollista. Kyse on hermeneuttisesta päättelyprosessista, kehästä: analyysivaiheessa aineistosta tehdään tulkintoja, jotka ohjaavat analyysia ja niin edelleen. (Vrt. Janesick 2000, 395.) Hyvärinen, Peltonen ja Vilkkö (1998, 17) toteavat, että elämäkertatutkimuksessa on viime vuosikymmenen aikana ollut nähtävissä metodinen erilaistuminen; tutkijoilla on erotettavissa oma, erityinen tapansa lukea ja analysoida elämäkertoja. Lukutapa on luonnollisesti eksplikoitava tutkimuksessa näkyviin. Jaan Marja Kaskisaaren (2000, 48–49) näkemyksen siitä, että sinänsä ”ei ole olemassa oikeita tai vääriä lukutapoja, on ainoastaan lukutapoja, jotka näkevät omaelämäkerrat eri tavoin ja siksi ne myös löytävät niistä erilaisia asioita”. Lukutapa on tällöin ymmärrettävä laajasti: siihen kuuluu myös kirjoittamisprosessi, joka vaikuttaa tutkimuksen saamaan muotoon.

Laurel Richardson (2000, 923) sanoo, että kirjoittaminen ei ole pelkästään tutkimusprojektin lopussa oleva pakollinen toimenpide. Sen sijaan se on prosessi, joka synnyttää tietämistä ja on siten osa analyysia ja tulkintaa. Tutkija- ja toimittajaminäni olivat hyvin ilahuneita kuullessaan, että joku toinenkin oli havainnut tämän saman asian, jonka olin tiennyt aina: ajatteleminen on huomattavasti vaivattomampaa silloin, kun samalla kirjoittaa. Kuten Richardson (2000, 924) sanoo, meille on aina opetettu päinvastaista eli ensin pitää ajatella ajatus loppuun ja tehdä tulkinta valmiiksi ennen kuin ryhtyy kirjoittamaan. Tukea analysointitavalleni sain myös Vilkolta (1997, 26), joka omaa lukutapaansa kuvatessaan sanoo, ettei tee jyrkkää eroa omaelämäkertojen luennan ja niistä kirjoittamisen välille silloin, kun näkökulmana on aineiston tulkinta. Vilkon (1997) tutkimusotteessa hänen lukija-

ja kirjoittajaminänsä osallistuvat analysointiin oman henkilöhistoriansa ja intellektuaalisen autobiografiansa kautta. Osallistuminen merkitsee tällöin vuoropuhelua aineiston kanssa. Vilkon tapa keskustella aineistonsa kanssa painottuu aineiston suuntaan: tutkijan minät vaikuttavat taustalla ja reflektoinnin painopiste on luetuissa elämäkerroissa. Sama tilanne on myös tässä tutkimuksessa.

Tutkimuksen muodon syntymisestä

Monien muiden ohella Risto Alapuro (2000, 75–77) vertaa yhteiskuntatieteitä fiktion kirjoittamiseen. Molemmilla on oma muotonsa, jota voi kutsua vaikka sommitelmaksi tai arkkitehtoniseksi kokonaisuudeksi. Alapuro korostaa, että tuo muoto on vakuuttamisen kannalta olennainen; hän pitää sitä olennaisempänä kuin niitä aineksia, joista muoto tai sommitelma rakentuu. Näin ollen muoto merkitsee hänelle samaa kuin tulkinta (ks. myös Janesick 2000). Muotoa – tai siis tulkintaa – Alapuro vertaa elokuvan leikkaamiseen: molemmissa tapauksissa työstetään faktista materiaalia ja tästä kokoamisesta saadaan aikaan rakenne tai muoto, joka loppujen lopuksi ratkaisee. Tutkimuksen, kuten tietysti elokuvankin, kohdalla ratkaisevaa on se, onko lopputulos vakuuttava. Vaikka Alapuro näkeekin yhteiskuntatieteellä läheisen suhteen fiktion, on niillä hänen mielestään kuitenkin yksi ratkaiseva ero. Tieteessä tulee voida asettaa kysymys ”onko tutkimus väärässä” tai ”onko tutkimuksessa erehdytty”. Näitä kysymyksiä ei sen sijaan voida asettaa esimerkiksi kaunokirjallisuudelle.

Alapuron ajatukset tieteen vakuuttavuudesta asettavat joukon kysymyksiä, joihin pyrin seuraavassa vastaamaan. Näillä kysymyksillä on yksi yhteinen ja kokoava kysymys: onko tutkimukseni totta? Onko tutkimukseni uskottava? Kysymys jakaantuu alakysymyksiin, joissa joudun pohtimaan tutkimuksen teemojen valintaa sekä tutkimuksen yleistettävyyttä.

Tutkimuksen teemojen valinta on yksi tutkijan konstruktioista, joilla hän pyrkii vastaamaan tutkimuskysymyksiinsä. Tutkijan konstruktioita ohjaavat – tiedostamattakin – tutkimuksen tarkoitus, tutkijan lukeneisuus sekä aikaisemmat tutkimukset, käsitteet ja teoriat. Nämä subjektiviteettiin liittyvät seikat tunnustetaan ja tunnustetaan laadulliseen tutkimukseen kuuluviksi (ks. esim. Gubrium & Holstein 1997, 12–13; Tuomi & Sarajarvi 2003, 69–70). Laadullisen tutkimuksen objektiivisuus merkitsee tällöin

tutkijan subjektiivisuuden – ja monikossa subjektiivisuuksiensa – tunnistamista ja tunnustamista. Tutkijan on tärkeää pyrkiä tunnistamaan ja tunnistamaan omat ennakko-oletuksensa ja arvostuksensa. (Janesick 2000, 389; Gubrium & Holstein 1997, 12–13.)

Tutkimukseni aihe on laaja ja monitulkintainen ja siksi aineiston kokonaisuudessa käytetty kirjoituspyyntö olisi voinut sisältää muitakin teemakokonaisuuksia kuin niitä, jotka otin esille. Pyyntöpaperin ohjeistuksen painotuksista riippuen aineisto olisi tällöin ollut toisensävyinen. Ohjeistukseni olisin voinut painottaa esimerkiksi lukijoiden kiinnostuksen kohteita tai elämäntyylejä ja -tapoja jne. Olin kiinnostunut lukijan ja arjen välisestä suhteesta, minkä vuoksi katsoin parhaaksi antaa vihjeen kirjoittaa lukemisen rutiineista ja tavoista niin lapsuudessa kuin nykyhetkessäkin. Vielä siinä vaiheessa minulla oli luottavainen suhde arkeen kokoavana ja kehystävänä käsitteenä; toki tiesin sen problemaattiseksi ja amebamaiseksi. Kantani siitä, että lukijan arkea ”kehyyksenä” ei tarkkaan ottaen ole olemassa, vaan se syntyy toimintojen kautta eli toiminta itsessään tuottaa arkielämää, oli vielä hahmottumatta. Koska sanomalehden lukemisen tunnetuimpana tehtävänä on tiedonsaanti, pyrin kytkemään tämän piirteen kiinnostukseni kohteeseen eli lukijan arkeen kysymällä kirjoittajilta heidän tiedontarpeestaan. Koin, että kyseinen teemakokonaisuus valaisisi sitä aluetta, jossa lukijan arki ja lehden sisältö kohtaavat. Lehden sisältökysymyksiä en rohkennut jättää vain tämän varaan: siksi otin mukaan selkeästi yhden sisältöä hahmottavan kokonaisuuden eli paikallisuuden. Suomalaiset sanomalehdet ovat jakaantuneet alueellisesti ja siksi aihepiiri tuntui tarpeelliselta ottaa esille. Valintaan vaikutti myös se, että lukijat nimeävät monissa kyselytutkimuksissa paikalliset asiat tärkeimpien uutisoitavien joukkoon. Vaikka aineiston keruuta olisi voinut ohjeistaa monilla muillakin tavoin, ei tämä seikka yksin tee tutkimustani epätodeksi. Edellä pyrin vastaamaan, miksi tutkijana valitsin tutkimukseni kirjoitusohjeisiin kyseiset kolme teemakokonaisuutta. Seuraavassa tarkastelen muita kuin tutkijuutta painottavia tutkimuksen kannalta olennaisia subjektiivisiani.

Koen, että tutkimuksessani olen ollut hieman kuin antropologi kylissä, enkä siis kylässä (vrt. Jokinen 1997, 22). *Kylissä* oleva antropologi on tutkimuksen kautta osallisena kohdetta siinä missä tutkittavatkin, eikä hän ole vain sivustaseuraaja. Osallisena mukana oleminen on tärkeää, koska tutkijalle on eduksi, jos hän tietää kohteesta jotain omakohtaisesti. Oma näkökulmani sanomalehden lukemiseen hahmottuu kolmesta suunnasta: tutki-

jan roolin ohella minulla on samanaikaisesti olemassa paitsi sanomalehden lukijan mutta myös toimittajan rooli. Kun tutkittavassa kohteessa on tutkijalle tuttuja ja omakohtaisia piirteitä, kykenee hän mahdollisesti ymmärtämään ja käsittämään herkemmin, mitä aineisto hänelle puhuu. Tulkinnan kannalta tämä on olennaista.

Kuten lähes kaikki aineiston kirjoittajat, olen itsekin riippuvainen aamuisesta sanomalehdestä – eikä addiktioni ole pelkästään ammatillista, sillä olin lehdestä riippuvainen jo ennen kuin 27-vuotiaana puolivahingossa tutustuin toimittajan työhön. Arkikokemuksesta tiedän, että en ole mitenkään ainutlaatuinen riippuvuudessani, ja tämän vuoksi kirjoituspyynnössäni halusin kysyä vastaajilta heidän arkisista lehden lukemisen tavoistaan. Tätä aihepiiriä teksteissä käsiteltiin ahkerimmin.

Ryhtyessäni lukemaan aineistonriippuja en vielä ollut ollenkaan varma, mihin aihepiireihin tarttuaisin ja mihin kiinnittäisin huomioni. Ei siis ollut lainkaan itsestään selvää, että valitsisin paikallisuuden teeman tutkimukseeni, vaikka sitä kirjoituspyynnössäni kysyinkin. Päätös syntyi vasta sitten, kun aineistoja lukiessani aloin tunnistaa jotain tuttua siinä tavassa, jolla kirjoittajat puhuivat paikallisuudesta. Kirjoittajien teksteissä puhutteli etenkin yksi piirre, jonka olin huomannut itsessäni ja tuttavissanikin: jonkinlainen selittämätön ”kiintymys” pieneen kotoiseen paikallislehteen. Paikallisuusteema puolsikaansa myös siksi, että lehtien omissa kvantitatiivisissa lukijatutkimuksissa on havaittu, että suomalaisia lehden lukijoita kiinnostavat ennen kaikkea paikallisia asioita käsittelevät jutut (ks. esim. E. Hujanen 2000, 23). Tutkimuksia lukiessani minua jäi kaiheartamaan kysymys, miksi paikallisuus kiinnostaa.

Luotettavuutta pohtiva keskustelu puolestaan kiinnitti huomioni aineiston teksteissä siksi, koska osa kirjoittajista otti aihepiirin omatoimisesti esille; en siis ollut kysynyt siitä kirjoituspyynnössäni. Tällainen lehden sisältöjä arvioiva keskustelu tuntui tarpeelliselta ja kiinnostavalta täydennykseltä kahdelle muulle teemalle.

Eskola ja Suoranta (1998, 213–220) ottavat metodikirjassaan esille kysymyksen, miten arvioida kvalitatiivisen tutkimuksen totuudellisuutta. He keskustelevat siitä, miten laadullista tutkimusta on periaatteessa mahdollista tulkita lähes lukemattomilla tavoilla; ihmistieteellisissä aineistoissa on usein kyse tulkintojen ja näkemysten ristiriitaisuuksista ja moninaisuuksista. Ratkaisuna kvalitatiivisen aineiston analyysin loppumattomalta näyttävään tulkinnallisuuteen Eskola ja Suoranta pitävät sitä, että tulkinnat on tehtävä niin, että päättelyä on helppo seurata. Tällöin lukijalla on mahdol-

lisuus joko hyväksyä tai riitauttaa tehty tulkinta.

Onko tutkimus siis totta, kun paljastan olevani tutkijana, lehdenlukijana ja toimittajana kiinnostunut juuri näistä teemoista? Eikö tutkija tällöin ”ohjaa” liiaksi tutkimusta ja eikö tutkimuksesta itsestään pitäisi ”nousta” asioita esille? Toisin sanoen: voiko tutkimuksellani näin ollen sanoa olevan yleisempää painoarvoa?

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen ”yleistettävyys” on suhteessa sen uskottavuuteen ja vakuuttavuuteen: jos tutkimus on vakuuttava, on tutkimuksessa esitetyt ilmiöt mitä todennäköisemmin totta myös reaali maailmassa. Yleistettävyys-sanan ympärille laitoin lainausmerkit, sillä laadullisen tutkimuksen kohdalla on harhaanjohtavaa puhua määrällisen tutkimuksen termein. Yleistettävyyden kriteeri kuuluu surveytutkimuksiin, joka kuvaa massayhteiskunnan ilmiöitä (Liikkanen 2000, 143–144). Valerie J. Janesick (2000, 393–394) sanoo Donmoyerin ajatuksiin nojaten, että perinteinen käsitys yleistettävyydestä on ollut erityisesti byrokraattien mieleen. Heille numeropainotteiset tutkimukset ovat olleet nopea tapa esimerkiksi selvittää kustannuksia. Janesick huomauttaa, että sen sijaan merkityksistä ja yksilöllisten tapausten ja ihmisten kokemusten tulkinnasta kiinnostuneita perinteinen yleistettävyys voi ennemminkin johtaa harhaan, sillä yleistettäessä hukataan olennaisia asioita ihmisten ainutkertaisista kokemuksista ja tarinoista. Juuri näitä kokemuksia ja tarinoita laadullisen tutkimuksen muodolla (vrt. Alapuro 2000) pyritään saamaan esille.

Elämäkertojen toimijuutta korostavan ja toisaalta elämäkertojen edustavuutta painottavan näkökulman välillä on olemassa jännite: miten yksittäinen elämäkerta voi – voiko se – edustaa myös muita (ks. esim. Huttunen 2002, 37–40)? Jos elämäkertoja tarkastellaan edustavuuden näkökulmasta, voidaan kysyä, mitä tai keitä ne/he edustavat? Tällöin edustavuuden kysymys kytkeytyy muun muassa tyypittelyihin – tässä tapauksessa kysymykseen ”tyypillisestä lukijasta”: edustavatko aineiston tarinat ”tyypillistä sanomalehden lukijaa”? Tutkimukseni aineisto tuskin edustaa ”tyypillistä lukijaa” (täysin varma en kuitenkaan voi olla), eikä aineistoa ole koottu siten ja siksi, että se edustaisi kattavasti sanomalehden lukijoita. En siis lue aineistoni elämäkertoja tyypillisen sanomalehden lukijan kertomuksina. Sen sijaan luen niitä kertomuksina ja kuvauksina lukijan ja suomalaisen sanomalehden lukemisen kulttuurin (joka tunnetusti on vahva, ainakin vielä) kohtaamisesta. Kirjoittajien kuvaukset kertovat sanomalehden lukemisen kulttuurin paikasta kirjoittajan elämässä ja arjessa.

4. Lukemisen käytännöt

Yhteistä aineiston kirjoittajille on se, että heidän teksteissään kuvataan paljon sanomalehden lukemisen hetkeä. Siitä saatetaan kertoa ikään kuin ohimennen mainiten tai sitä saatetaan kuvata hyvinkin tarkasti ja yksityiskohtaisesti aina tunnelmaa myöten. Lukemisen hetkeä kuvaavia mainintoja tai kuvauksia oli yli puolessa aineistoni teksteistä, liki kahdessa kolmasosassa. Nykyhetkeä koskevissa kuvauksissa höyryää tavallisesti kahvikuppi, aamiaistarvikkeet ovat levällään pöydällä, eikä muita perheenjäseniä kaivata seuraksi. Tosin eläkkeellä olevat usein lukevat lehden yhdessä puolisonsa kanssa, molemmat omaa lehden puolikastaan lukien.

Lehden lukemiseen liittyviä nykyisiä ja entisiä rutinoituneita tapoja löytyy muun muassa seuraavasta 61-vuotiaan eläkkeellä olevan sairaanhoitajan kirjoituksesta, joka on seuraavassa kokonaisuudessaan. Menneestä ajasta puhuttaessa näkyy lehden lukemiseen liittyvät järjestykset ja säännöt, jotka oli laadittu yhdessä veljen kanssa. Tekstissä mainitaan myös ajasta, jolloin toistuvaa tapaa ei ollut: monet kirjoittajista, etenkin naiset, muistelevat aikaa, jolloin lapset olivat pieniä, eikä sanomalehtiä ehtinyt juuri koskaan lukea. Kirjoittaja kertoo halunneensa silloin tällöin varmistua siitä, että sai itselleen rauhallisen aamuhetken ja siksi hän kömpi sängystä ylös muita aikaisemmin.

Lapsuudenkotiin tuli alueellinen sanomalehti, ajoittain kaksikin erilaista sekä paikallislehdet; Jalasjärvi-Peräseinäjoen sekä Jalasjärvi-Kurikan lehdet. Ja niitä myös luettiin, jokainen jonkin verran siihen aikaan päivästä, kuin kukin ehti. Isä oli niin kiinni päivän töissä tiiviisti, että usein ehti lukea lehdet vasta vuoteessa klo 22:n uutisten jälkeen.

Me lapset luimme tietysti sarjakuvat ja sitten otsikot ja niiden alta jotakin itseä kiinnostavaa. Lukeminen tapahtui yleensä heti koulusta tultua. Veljelläni ja minulla saattoi olla se tilaisuus usein yhtäaikaa. Kotiin tultua täytyi ensin riisua päällys- ja kouluvaatteet pois ja maitopullo repusta tiskiini. Sitten

tuli riita, kumpi saa sen lehden haltuunsa ensiksi. Meillä olikin sopimus että kumpi ensin ennätti ovesta sisään, se repäisi palasen lehden kulmasta, mikä oikeutti ensiksi lukemaan lehden.

Kun läksin sairaanhoitajakouluun, isä tilasi minulle sanomalehden. Myöhemmin, kun olin jo ansiotöissä ja luin sen seudun lehteä, tilasi hän minulle kuitenkin kauan paikallislehteä. Kunnes sitten olin jo etääntynyt kotiseudusta, lehdessä kerrotut asiat ja ihmiset olivat vieraita, pyysin ettei tilaisi enää sitä. Nykyisin asun yksin. Alueellinen sanomalehti kuuluu ehdottomasti aamukahviseuraa keittiön pöydälle levitettynä. Niin se on ollut aina sitten lapsuuskodista lähdettyäni, mikäli se on tullut niin aikaisin. Tietokonetta ei ole, joten sieltä ei tule tiedonvälitystä. Tekstiv:ta silmäilen hyvin harvoin.

Sanomalehti on minulle ollut tärkeä tiedon lähde, olen ollut aina aikaa seuraava. Jotenkin luotan enemmän sanomalehtiin kuin esim. tv-uutisiin. Tv:ssä ja radiossa ne asiat liivahtavat ohi nopeasti, lehteä lukiessa niitä voi ”sulatella” paremmin. Nykyään on lehdissä myös aika paljon keveämpiä juttuja – perinteestä, ruokaohjeita, hauskoja tapahtumia, pakinatyyppisiä kolumneja jne. Se on ihan paikallaan, kun tämä hullu maailma tuottaa niin raskaita uutisia. Luen myös kriittisesti ja sanonkin leikilläni ”Kaikkihan on totta, mitä sanomalehdissä kirjoitetaan”. Myös yleisönosastossa saattaa olla hyviäkin mielipiteitä joskin sitten asiatontakin.

Toivoisin, että lehdessä olisi enemmän lukijoiden omaa panosta, esim. pakinoita, muisteloita ym. juttuja omasta elämänpöyrästä. Lasten ollessa pieniä, vauvoja, saattoi olla aikoja, jolloin en ehtinyt/jaksanut lukea lehteä perusteellisesti, pääosin silmäillen vain. Mutta olen myös paljolti tehnyt niin, että olen noussut aamuisin huomattavasti muita perheenjäseniä aikaisemmin kahvinkeittoon ja lehden lukuun, ihan omaan tärkeään aamuhetkeen. Myös saattaa tuttuja ja joskus tuntemattomienkin kanssa tulla keskusteluja jostakin lehdestä luetusta jutusta.

Useasti muuttaneena olen kokenut alueellisen sanomalehden tärkeäksi jo kotiuttamiseksi uudelle seudulle. Myös ilmoitukset kiinnostavista tapahtumista sekä liikkeitten erikoistarjoukset ovat paikallislehtiä tärkeää antia. Mielestäni paikallisia juttuja tarvitaan nykyään entistäkin tärkeämmin. Nyt kun ollaan EU:ssa ja muutoinkin maailmamme laajenee tiedontulvan ja matkustelujen kautta, on tärkeä tietää kuuluvansa kuitenkin johonkin pienempään yhteisöön – niitä juuriaan kaiketi. Sitä ruokkii kotiseutulehti. Paikallisia asioita mielestäni ovat ensinnäkin kotikunnan asiat ja sitten myös lähikuntien ja maakunnan asiat. Mutta kuitenkin tärkeimmät asiat omassa

kunnassa tapahtuvat, mutta myös esim. kohdallani myös viereisen Lahden kaupungin asiat. (N61, 1081–1082)

Sanomalehden lukeminen on useimmille suomalaisille mitä arkisin asia; yli yhdeksän kymmenestä yli 15-vuotiaasta suomalaisesta lukee sanomalehteä päivittäin. Naiset lukevat lehteä keskimäärin 39 minuuttia päivässä ja miehet hieman pitempään eli 46 minuuttia. (Sauri 2000, 215.) Tänä päivänä yksi keskeinen arjen ajankäyttöä jäsentävä toiminta on joukkoviestintä (Luostarinen 1991, 26). Mutta mitä merkitsee se, että jokin asia on arjessa toistuva, niin jokapäiväinen, että sitä tuskin huomaa? Tai ehkä parempi onkin kysyä, mitä tai mikä arki on?

Arki tuntuu itsestään selvältä, mutta sitä sen määrittelemisen ei ole. Se on vaikea käsitteellistä yhdeksi kokonaisuudeksi, ja aina voidaan hämmentää määritelmän etsijää vaatimalla yhä tarkempia rajauksia siitä, mistä tai millaisesta arjesta on kyse. Onko kyseessä työhön liittyvä arki, kotiarki, juhlan vastakohta ja kenen arkea tarkoitetaan? Onko kyseessä naisen vai miehen vai lapsen arki, entä koskeeko kyseessä oleva arki työssäkäyviä vai työttömiä vai eläkeläisiä? Arki ei hevin taivu yhdeksi määritelmäksi.

Birte Bech Jorgensen (lainaus Salmelta 1991, 248) näkee arjen, ”tavallisen elämän”, prosessina. Arjen piirteiden luettelemisen sijaan hän näkee hedelmällisemmäksi selvittää sitä, miten ihmisten toiminta muuttaa arkielämän ehtoja eleyksi arkielämäksi. Arkielämän tarkastelu merkitsee tällöin kyseistä arkielämää tuottavan prosessin hahmottamista: arkielämä ei näin ollen ole kehys, sille mitä ihmiset tekevät vaan toiminta itsessään tuottaa arkielämää (Salmi 1991, 248). Tällöin katse kääntyy kohti ihmisten omaa kokemustaan arjesta; siihen miten he hahmottavat oman elämismaailmansa ja miten siitä puhuvat. Myös Dorothy Smithille (1987) ihmisten kokemukset ovat tutkimuksen lähtökohta. Hän korostaa, että tutkijan tehtävänä on käsitteellistää ihmisten kokemuksia ja näin sijoittaa kokemukset laajempaan yhteyteen. Tämä tulee kuitenkin tehdä siten, että tutkimuksessa ihmisten oma ääni säilyy.

Arjen yksiselitteinen määrittely osoittautuu lipeväksi tehtäväksi. Se on sitä myös silloin, kun ajatellaan, että ihmisten toiminta itsessään tuottaa arkielämää; kunkin arki kun on omanlaisensa. Arkea voi tällöin kuvata mosaiikkimaisena, jokaisen kohdalla uniikkina rakennelmana, jonka palaset kuvaavat ihmisten jokapäiväisiä, erilaisia toimintoja. Näitä toimintoja tutkimalla on kuitenkin mahdollista saada näkyviin osia tai alueita arjen

kokonaisuudesta tai mosaiikista (jonka rajoja ei kuitenkaan tule ymmärtää liian selvärajasina). Tässä tutkimuksessa olen keskittynyt valottamaan yhtä mosaiikin palaa, yhtä arkista toimintaa eli sanomalehden lukemista. Tämän palasen esiin piirtyminen selventää osaksi myös viereisten palasten kuvioita; samalla näkyviin piirtyy osia muun muassa perhe-elämästä, sosiaalisista suhteista, ajankäytöstä, sukupolvista ja identiteetistä.

Rutinoitunut lukeminen

Hermes (1993; 1995) puhuu joukkoviestinnän tekstien yhteydessä merkityksettömyydestä: hänen mukaansa suuri osa joukkoviestinnän käytöstä on rutiininomaista ja itsessään vailla erityisempää merkitystä. Naistenlehtien lukemista tutkineen Hermesin mukaan mediatutkijoiden luoma tekstin ylikorostunut asema tuottaa ”merkityksellisyyden harhaa” – kuvitelmaa siitä, että kaikista mediateksteistä löytyisi jokin merkitys tekstin käytölle. Hermes vetää tältä ajatukselta jalat alta toteamalla, että yritämme turhaan löytää selityksiä asioille, jotka ovat arkisia tapoja. Hermes vertaa Ridellin (1995, 75–76) tekemässä haastattelussa naistenlehti- ja sanomalehtitekstien lukemista toisiinsa ja toteaa, että sanomalehtien lukeminen on sinänsä yhtä merkityksetöntä kuin naistenlehtienkin. Erona on tosin se, että sanomalehtien lukeminen on raskautettu kansalaisuuden ja demokraattisten arvojen ideologioilla, mistä esimerkkinä Hermes pitää sitä, että ihmisten on hyvin vaikea sanoa olevansa lukematta lehtiä, sillä lehtiä ”pitää” lukea. Toisena esimerkkinä Hermes mainitsee tutkimuksen, jossa haastateltava oli todennut, että hän ei voi mitään sille, ”ettei pysy ajan tasalla sotiensa kanssa”. Tämä havainnollisti Hermesin mukaan sitä, että uutiset mielletään historiattomista ja taustattomista tapahtumista kertovaksi lajityypiksi, jonka muotokaavat tunnetaan hyvin, mutta joiden aiheiden muistaminen jää usein arvailujen varaan.

Hermesin ajatus ”merkityksellisyyden harhasta” eli siitä kuvitelmasta, että kaikista mediateksteistä löytyisi jokin merkitys *tekstin* käytölle, on kiinnostava ja joukkotiedotuksen ulkopuolisena tutkijana näkemykseen voi – ainakin hienoisin varauksin – yhtyä. Varaukselliseksi näkemys saa siksi, koska emme voi aivan tarkkaan saada selville sitä, miten merkityksetöntä jonkin tekstin käyttö lopultakin on: tekstin merkityksellisyys voi putkahdtaa esiin yllättävissä yhteyksissä pitkienkin aikojen päästä. Hermesin aja-

tus merkityksellisyden harhasta on kiinnostava näkökulma suunnata katse muuallekin kuin tekstiin ja sen painavuuteen.

Jos kyseenalaista onkin, onko tekstillä aina käyttöä vai ei (eli onko sillä merkitystä), kokonaan toinen kysymys puolestaan on, mikä merkitys tekstin lukemisen tavoilla ja käytännöllä on. Jos itse tekstillä ei olisikaan käyttöä, ei se tarkoita, etteikö sen lukemisen tavoilla, rutiineilla ja järjestyksillä voisi olla jokin merkitys. Edellä mainitussa haastattelussa Hermes pitää yhtenä sanomalehtien lukemisen merkityksettömyyden osoituksensa sitä, että ihmiset eivät muista lukemiaan aiheita. Ihmiset eivät myöskään kehtaa sanoa, etteivät lue sanomalehtiä, mikä Hermesin mukaan kertoo lehtien lukemiseen liittyvistä ideologioista. Nämä esimerkit voivat hyvinkin kertoa tekstin käytön merkityksettömyydestä, mutta sanomalehden lukemisen merkityksettömyyttä ne eivät tue. Päinvastoin. Se, että ihmiset eivät kehtaa tunnustaa olla lukematta lehtiä, kertoo siitä, että lehden lukeminen, olipa se miten rutinoitunutta tahansa, on merkityksellistä. Hermesin esimerkki uutisaiheen unohtamisesta, jossa haastateltava eri uutisoidut sodat keskenään sekoittaen puhuu ”minun sodistani”, viittaa samalla sanomalehden lukemisen reflektointiin. Vaikka lukija olisikin sekoittanut lukemansa sodat ja hän olisi ”vain” unohtanut tarkemman uutisen aiheen, reflektoi hän silti sanomalehden lukemistaan puhumalla ”minun sodistani”. Lukemisen aiheet, sodat, voivat olla sekoittuneina ja kaaosmaisina lukijan mielessä ja tätä sekoittumista hän ehkä haluaakin kuvata ja korostaa. Tällainen puhe paljastaa, että asioita sotkevilla ja rutiinimaisella lukemisellakin on oma refleksiivinen merkityksensä.

Toimittaja epäilemättä mielellään haluaisi uskoa, että hänen kirjoittamansa teksti on vain ja ainoastaan se, joka saa lukijan lukemaan lehteään. Oletan silti, että kontekstilla eli arkisella lukemistapahtumalla on oma merkittävä osuutensa siihen, miksi sanomalehtiä luetaan. Lukemistilanteen ja -tapahtuman takaa voi löytyä – tai pikemminkin konstruoitua – koko joukko merkitysrakenteita, jotka eivät liity luettavaan tekstiin vaan arkisiin rutiineihin.

Hermes sanoo Ridellin (1995, 83) tekemässä haastattelussa, että arjesta saa otteen vain ihmisten puheen tai tutkijan omien kokemusten kautta. Hän näkee, että arki tiivistyy refleктоimattomiin rutiineihin ja tapoihin, eikä näillä rutinoituneilla tavoilla välttämättä tarvitse olla mitään merkitystä. Hermes (Ridell 1995, 83–84) menee niinkin pitkälle, että hänen mielestään henkilö ei voi nimetä tavalleen mitään selitystä tai merkitystä.

Hänen mukaansa tapa lakkaa olemasta tapa, kun henkilö tiedostaa sen ja alkaa reflektoida, nyt siis entistä tapaansa, jolloin se muuttuu strategiaksi.

Ulkopuolisten – tai omankin – huomion kiinnittyminen omiin arkisiin tapoihin voi herättää halun reflektoida piintyneitä tapojaan. Antropologi Renato Rosaldo (1989, 46–49) kuvaa lempeällä huumorilla tulevan appiperheensä aamiaistapoja. Apella, hallitsevalla patriarkaatilla kuten Rosaldo häntä nimittää, on tietty, joka aamu toistuva kananmunien keittäjän rooli ja perheen naisilla ja lapsilla on näytelmässä omat roolinsa mm. leivänpaah-tajina. Jälkimmäisiä Rosaldo nimittää ”rituaalisen ylistyslaulun laulajiksi”, sillä tietyssä vaiheessa aamiaista heidän kuuluu mm. sanoa, että ”nämä ovat todella hyviä munia, isä”. Rosaldon mikroetnografiset havainnot saivat appiperheessä aikaan paitsi naurunremakan, mutta myös refleksiivisen toteamuksen, että ehkä tapoja voisi muuttaakin.

Hermesin ajatuksessa refleктоimattomista arkisista rutiineista oletetaan, että ihmiset puhuisivat arjestaan vain raportoiden tekemisistään, eivät siis millään tavalla reflektoiden. Katson, että ihmiset eivät ”osaa olla” refleктоimatta; siihen viittaa Rosaldonkin esimerkki. Kun joku – oli se ulkopuolinen tai henkilö itse – kertoo arkisista rutinoituneista tavoistaan, alkaa hän samantien, vähintäänkin itse mielessään, mietiskellä syitä ja selityksiä tottumuksilleen.

Ajatuksessa refleктоimattomista rutiineista elää mielestäni kuvitelma arjen ”viattomuudesta”. Arki ei ole enää pitkään aikaan ollut viatonta; ei sen jälkeen, kun siitä tuli tutkimuskohde ja kiinnostuksen keskiöön alkoi- vat nousta asiat, joita olemme tottuneet pitämään arjessamme itsestään-selvinä. Yksi esimerkki arjen ja arkielämän ”viattomuuden” menetyksestä näkyy Janne Kivivuoren (1992) pamflettimaaisesti esille nostamassa psykoku- lttuurin käsitteessä. Vaikka esimerkiksi psykokulttuuri (Kivivuori 1992) lisää tai on lisäävinään tietoisuutta omasta itsestämme ja samalla koulut- ta meitä refleктоimaan itseämme, jatkamme silti elämistä jotakuinkin entiseen malliin. Jos näin ei olisi, esimerkiksi oman aineistoni kirjoittajat olisi- vat menettäneet peruttamattomasti kyvyn nautiskella sanomalehden luke- misestaan ja siihen liittyvistä tavoistaan, koska olen aineistopyynnölläni saa- nut heidät miettimään omia tapojaan. Samoin olisi käynyt myös Hermesin (1995) omille tutkittaville, naistenlehtien lukijoille. En usko, että aineisto- pyynnölläni on ollut näin suurta vaikutusta ihmisten elämään ja on toden- näköisempää, että pian vastaamisensa jälkeen he ovat unohtaneet koko asian ja tarttuvat lehteensä kuten ennenkin, mutta ehkä joskus muistellen kirjoit- tamaansa tekstiään.

4.1. Sanomalehden arkinen lukeminen

”Hän käveli kuistin eteen ja jatkoi sitten vanhaa nelostietä postilaatikolle. Oli Hesari ja Rantapohja ja Kaleva ja iso postin kirjekuori. Hän tuli takaisin kuistin eteen ja meni pirttiin, otti teetä ja digestiivin ja istui soutu-tuoliin tutkimaan postia. Lehtikori oli kukkuroillaan, hän pani päälle tyhjä kirjekuoret ja tarpeettomat tiedotteet. Hän luki lehtiä, selasi ja selasi ja ihmetteli, niin kuin ennenkin, että mitenkä saattoi olla niin paljon tekstiä ja niin vähän lukemista, kun itsestään selvistä asioista tehdään suuret jutut, tai suuret jutut, jotka eivät ketään kiinnosta. Ja kyllä sarjakuvien tekeminen mahtaa olla vaikeaa. Onneksi ei lukemisessa mene kauan. Kun illalla yrittää toiseen kertaan lukea jotain, ei niin vain löydy. Näitä minä vain selaan koko ikäni. Lehtikori on liian täysi, mihinkähän nuo veisi.”

(Antti Hyry: Aitta. Romaani.)

Tutkimukseni aineiston kirjoittajat eivät – ainakaan tutkijalle – kerro yhtä haluttomasta ja innottomasta sanomalehden lukemisesta kuin mistä Antti Hyryn romaanin päähenkilön kohdalla on kyse. Hyryn päähenkilön tuntemuksista voi silti yksi jos toinenkin lehden lukija tunnistaa jotain tuttua, ja epäilemättä tuntemukset ovat tuttuja myös aineiston kirjoittajille, joskaan he eivät ole kertoneet niistä. Lukija voi olla lehteensä tympäännytynyt, siihen voi tarttua haluttomastikin, mutta silti siihen toistuvasti tarttuu, vaikka kukaan ei edes pakota. Hohhoijaa, miettii romaanin päähenkilö ottaessaan käteensä lehden, sillä lehteensä hän on aina tarttunut ja niin hän tekee vastakin, joskus jopa innolla. Vaikka aineiston sanomalehtien lukijat ja Antti Hyryn päähenkilö kuvailevatkin lehden lukemista toisistaan poikkeavalla tavalla, on niissä silti yhteinen piirre: molemmissa lehden lukemista kuvataan tiettyjen tilanteiden yhteydessä, joissa on toistuvia tapoja ja järjestyksiä. Nämä tavat ja järjestykset linkittyvät tiettyihin paikkoihin ja aikoihin.

Aamutoimet ja oma hetki

Sanomalehti luetaan tavallisesti aamulla ja usein sen pariin palataan vielä illalla. Todennäköisimmin lehteen tartutaan aamulla kello kuuden ja kymmenen välisenä aikana (Nurmi 1997, 62-64). Toiset joskin lievemmat lehteen tarttumisen piikit ovat lounasaikaan sekä illalla kello neljän ja kuuden välillä (Andersson 1992, 10). Sanomalehden lukemiseen kuuluvat toistuvat tavat ovat tulleet esiin myös aikaisemmissa tutkimuksissa, muun muassa Tampereen yliopiston lähiöprojektissa (Kunelius 2000a; Ridell 2000) ja Göteborgin yliopiston Dagspresskollegietissa (esim. Christiansen & Bergström 1997).

Ilman sanomalehteä on todella vaikea aloittaa päivää, se kuuluu niin olennaisena osana aamiaispöytään höyryävän kahvikupin ja voileipäpinon kanssa. Todella vaikeita ovat ne aamut, jolloin lehti ei ilmestykään. Yleensä silloinkin rutiinin jatkumisen vuoksi päivän-parinkin vanha lehti käy korvikkeeksi. Usein lehti on aamun pikalukemisella luettu, mutta joskus kiinnostavia juttuja pitää lukea myöhemmin ja kunnolla. (M28, 1007)

Ensimmäinen aamutoimeni on kipittää eteiseen ja noukkia sanomalehti permannolta tai kitkuttaa se hissukseen postiluukun raosta. Useimmiten aviisin ensiselaus tapahtuu sängyllä istuskellen. Seuraavana päivän ohjelmassa on kahvin keitto. Sumppia hörppiessäni perehdyn lehteen tarkemmin. Aamusella se voi kuitenkin jäädä hataralle luvulle ja niinpä ehtoolla on aika suorittaa viimeinen silaus. Jos sanomalehteä ei pyhien vuoksi pariin päivään tule, on todellakin tunne, että jokin puuttuu elämänmenosta. (N47, 24)

Lehden lukemiseen liittyvä toisto ja rutiinimaisuus ilmenee hyvin aamutoimien kuvailuissa. Lehden säännölliselle lukijalle lehden poisjääminen sotkee aamurutiinit paremman kerran (vrt. Christiansen & Berström 1997, 69). Rutiinit tuovat mukanaan turvallisuutta: Herman Bausinger (1984, 344) huomauttaa, että sanomalehden nopea selaaminen aamulla antaa lukijalle varmuuden, että maailma on vielä jotakuinkin paikoillaan (ks. myös Carey 1989, 20–21; Drotner 1994, 352; Christiansen & Bergström 1997). Aamuinen sanomalehti, jonka sivuja lukija voi itse käännellä haluamassaan tempossa ja näin säädellä omaa vastaanottoaan ja uutistensa poimimista, on ikään kuin linkki kodin eli yksityisen ja ulkomaailman eli julkisen välillä.

Molempien – siis sekä aamukahvin että sanomalehden – tarkoitus on avata henkilön silmät uuteen päivään: lehden lukeminen sysää lukijan aamun käyntiin ja taas toisaalta se ’jäähdyttelee’ ja rentouttaa illalla työpäivän jälkeen.

Samantyyppisistä lehden lukemiseen liittyvistä piirteistä kirjoitti Bernard Berelson jo vuonna 1949. Hän näki, että silloisessa yhteiskunnassa säännöllinen lehden lukeminen antaa ei-rationaalisen turvallisuuden tunteen usein sekavaksi koetussa maailmassa. Toisekseen hän katsoi, että sanomalehden lukeminen itsessään on arvo, jolla on lukijalle merkitystä huolimatta siitä, mitä hän lukee. Kolmanneksi Berelson havaitsi, että lehden lukemiseen liittyy paljon seremoniaalisia ja rituaalisia piirteitä. (Berelson 1949.) Vaikka tiedonvälitys onkin muuttunut huomasti sitten vuoden 1949, ovat Berelsonin – kuin myös Bausingerin vuonna 1984 – esittämät sanomalehtien lukemiseen liittyvät piirteet nähtävissä edelleenkin.

Viimeisen kolmenkymmenenviiden vuoden aikana sanomalehden lukeminen on sisältynyt päivärytmiini yhtä tärkeänä kuin syöminen (siitä on tullut minulle uskonto tai ainakin piintynyt tapa). Vaikka jossain vaiheessa olinkin kovin monessa mukana ja aika tuntui joskus olevan ”kortilla” luin päivän lehdet jossain välissä, Hesarin kylläkin, joskus, vasta myöhään illalla jopa yöllä. (M61, 508)

Kun opiskeluaajan jälkeen ryhdyin jälleen säännöllisesti lukemaan lehteä, minulle vakiintui tavaksi lukea lehteä heti ensimmäiseksi aamulla aamutoimien jälkeen. Luen lehteä aamukahvin ja -puuron parissa siis keittiön pöydän ääressä. Mikäli on aikaa, saattaa lukuhetki venyä varsin pitkäksiin. Iltapäivällä tai illalla saatan palata uudelleen lehden pariin. (M39, 28)

Sanomalehden lukuhetkessä on tapoja ja järjestyksiä, jotka toistuvat samantyyppisinä tai samantyyppisinä yhä uudelleen ja uudelleen. Toisto liitetään usein tylsyyteen, mutta kirjoittajat eivät kuvaa lukuhetkeään tylsyyteen yhdistäen, päinvastoin. Heille lukuhetki liittyy positiivisiin asioihin, tilanteisiin ja tuokioihin. Lukuhetkiin liittyvä toisto tuottaa mieluisan kokemuksen: tilanetta osataan odottaa ja se on myös toivottu.

Haaveilin että kun olisin töissä, asuisin kaupungissa ja löytäisin lehden aamulla eteisen lattialta ja minulla olisi keittiössä suuri pöytä jolle levittää

lehti niin että voisin lukea sen aamiaista syödessäni – eikä minun tarvitsisi jakaa lehteä kenenkään kanssa.

Kaikki tämä toteutui, mutta vuosikausiin se ei ole tuntunut niin ihanalta kuin aluksi, ei edes viikonlopun traditioihin kuuluva tapa, että kun olen syönyt aamupalan, jatkan lehden lukemista sängyssä. Käydessäni leskeksi jääneen isäni luona jaamme lehden sovussa – tai minä valitsen, minkä osan luen ensin ja isä tyytyy siihen. (N49, 1273–1274)

Elämän tässä vaiheessa, kun kiirettä ei enää pahemmin ole sanomalehti vie melkoisen ajan päivästä. Aamukahvilla sen avaan, puoliksi laitan, alkuosa itselle, loppuosa vaimolle. Aamupala loppuu aina ennen lehteä, onkin suuri nautinto paneutua vielä lämpöiseen vuoteeseen päivän sanomalehti kainalossa. (M60, 1102)

Kun lehden lukemista kuvataan kuten edellä, huomio ei kiinnity vain rutiineihin vaan lehden lukemisen *tunnelmaan*. Lukijalle lehteen syventyminen tarjoaa oman, rikkumattoman hetken nautiskeluun ja itsensä hemmoteluun. Tämä kuulostaa hieman omituiselta, kun muistaa mistä lehdissä kirjoitetaan: sodista, murhista, ryöstöistä ja raiskauksista, joista lukemista ei voi sanoa nautinnolliseksi. Paradoksaalisesti voi sanoa, että sisällöstään huolimatta sanomalehti tarjoaa mahdollisuuden nautiskella: sen pariin voi vetäytyä ja ottaa päivärytmistä irti tarvittava oma hetki.

Rutiinien voima

Mediatutkimuksessa lukemisrutiineita ovat käsitelleet muun muassa Bausinger (1984), Hermes (1993) sekä Christiansen & Bergström (1997 ja 2000). Asiaa on sivunnut myös Schudson (1998) puhuessaan monitoroivasta kansalaisesta. *Rutiini* on tietosanakirjan (Facta 2001) mukaan ”tottumuksen avulla saavutettu taito, ammattitottumus; tavanomaisuus”. Sanomalehden lukemisessa kyse on tavanomaisuudesta – siitä arkisesta, useimmille jokapäiväisestä tavasta, joka on totuttu tekemään tietyllä tavalla tiettyyn aikaan. Saman tietosanakirjan mukaan puolestaan *rituaali* on ”uskonnollisen toimituksen (esim. uhrin tai jumalanpalveluksen) oikea, vakiintunut toimittamistapa, myös itse uskonnollinen toimitus”. Arkikokemuksesta tiedämme, että rituaali-termiä käytetään paljon täysin maallistuneessa merkityksessä.

Silloin sillä tarkoitetaan lähinnä *vakiintunutta toimintatapaa*. Tässä mielessä rituaali-termi tulee lähelle rutiini-termin *vakiintunutta tavanomaisuutta*. Käsitteiden ero syntyy siitä, että rituaali viittaa yhteisölliseen toimintaan.

Mediatutkimuksessa rituaalikäsittä on käytetty enemmän kuin rutiinin käsitettä. Mediatutkimuksessa rituaalianalyysin (Carey 1989; Real 1989 ja 1996) kiinnostus kohdistuu yhteisyyden ja yhteisöllisyyden tuottamiseen ja kokemiseen. Analyysia on käytetty tutkittaessa mm. sellaisia mediatekstejä kuin televisiota, musiikkivideoita, elokuvia ja urheilua. Rituaalianalyysissa huomio kiinnitetään usein myytteihin ja sitä kautta suuriin spektaakkeleihin kuten esim. olympialaisiin tai avaruusaluksen laukaisuun tai sen avulla on tutkittu arkisempia asioita kuten mm. saippuaopperoita. (Real 1996; Dayan & Katz, 1992.)

Carey (1989) kuvaa sitä, millainen on mediatutkimuksessa käytetyn rituaalianalyysin tapa tarkastella sanomalehden lukemista. Lehden lukemista tarkastellaan tällöin massojen toimintana, jossa sinänsä ei opita mitään uutta, mutta jossa varmistetaan tietty (muoto)kuva maailmasta. Lukija tulee samalla vedetyksi mukaan draamaan, jossa hänestä tulee erilaisten valtasuhteiden tarkkailija ja havainnoija. Rituaalianalyysissa ei olla kiinnostuneita siitä, miten esimerkiksi tieto valtasuhteista vaikuttaa lukijaan. Sen sijaan kiinnostus kohdistuu lukijan elämän ja ajan rakenteeseen. Sanomalehti ei tällöin operoi vaikutusten ja funktioiden lähteenä, vaan dramaattisesti tyydyttävänä, joskaan ei nautinnollisena kuvauksena maailmasta. Sanomalehti nähdään silloin todellisuudenkuvauksena, joka antaa elämälle yleispätevän muodon, järjestyksen ja äänenpainon. (mt., 20–21)

Mediatutkimuksen rituaalianalyysin (Carey 1989; Real 1989 ja 1996) anti on, että se mahdollistaa rutiinien merkitysten laajemman tarkastelun; muilla saman rutiinin omaavilla voi olla jotain yhteistä keskenään, jolloin kyse on rituaalista. Rituaalit tuottavat kuviteltuja yhteisöjä ja siten lukemisen voi nähdä olevan sosiaalista silloinkin, kun lehteä luetaan yksin. Nämä kuvitellut yhteisöt ovat kuin Maffesolin (1995; 1996) nopeasti hajoavat ja satunnaiset postmodernit yhteisöt tai kuten Andersonin (1991) kuvitellut yhteisöt. Rituaalien ja rituaalianalyysin yhteisöä ja yleisöä korostavan näkökulman sijaan puhun mieluummin subjektia lähempinä olevista rutiineista. Rutiinit, tottumukset ja tavat jäsentävät subjektin arkisia askareita – samaa tekevät toki rituaalitkin, mutta niiden painopiste on yhteisöissä, esimerkiksi muualla olevissa samaa sanomalehden lukemisrituaalia suorittavissa henkilöissä. Rutiinit liittävät näkökulman lähemmäs subjektin elämän jokapäi-

väisiä käytäntöjä, tilanteita ja kokemuksia ja jotka kuitenkin mahdollistavat häneen liittyvien yhteisöjen tarkastelun. Painopiste ei siten ole yhteisöissä vaan subjektissa, joka mahdollisesti on erilaisten yhteisöjen jäsen.

Kuten edellä olevista aineistoesimerkeistä näkyy, toistuvat, säännölliset rutiinimaiset lukutavat ovat sanomalehden lukijalle tärkeitä. Nämä rutiinit ovat vähintään yhtä tärkeitä kuin itse luettava teksti: monelle kelpaa vanha lehtikin, kunhan tietyt rutiinit eivät rikkoonnu. Tässä mielessä olisi helppo yhtyä Hermesin (1995) puhasoppiseen vaatimukseen tekstin ja kontekstin täydellisestä erottamisesta ja näiden samanaikaisen tutkimisen mahdollisuudesta. Kuitenkaan lukutavan erottaminen tekstistä ei kokonaan onnistu, koska lukeminen itsessään tekona on reflektointia, vaikka se olisi rutinoitunutta. Tämä ilmenee Hermesin (1995) tutkimuksestakin, jossa hän tekee päätelmiä tutkittaviensa puheesta, jotka koskevat luettuja tekstejä. Hermes tekee tulkintoja siitä, miten haastateltavat viittaavat tekstien sisältöön: lukijat kertovat mm. mitä lastenhoitoon, parisuhteeseen tai terveyteen liittyviä vinkkejä he – sekä naiset että miehet – ovat naistenlehdistä saaneet. (Hermes 1993; 1995).

On huomattava, että toisaalta tekstin sisällöt on usein tuotettu ritualistisesti, mikä ei välttämättä rohkaise toimijaa reflektointiin lukemaansa (tai katsomistaan tai kuuntelemistaan). Esimerkiksi toistuvasti samaa kaavaa noudattavien iltauutisten katsominen voi merkitä ihmisille turvallisuutta tuottavan mahdollisuuden tarkistaa, että maailma on vielä paikallaan (esim. Ridell 1998, 96). Vaikka katsoja ei tällöin sinänsä reflektoi uutistekstien sisältöjä, on uutisten katsomisen rituaalilla hänelle merkitystä: se luo turvallisuutta ja jäsentää illankulkua. Samalla tavoin sanomalehden lukemisen rutiinilla voi olla lukijalle merkitystä, vaikka luetun sisällöt jäisivätkin reflektointimatta. Merkitys voi syntyä lukemishetkestä: lehden taakse vetäytyminen voi tarjota hänelle mahdollisuuden vetäytyä omaan rauhaan.

Tekstin ja kontekstin toisistaan erottaminen ei hevin onnistu, mutta painotuseroja voi toki tehdä. Tässä luvussa olen painottanut lukutapaa sisällön kustannuksella. Esimerkkiteksteissä sanomalehden lukijaksi tuottamisen yksi tärkeä tekijä ovat rutiinit. Rutiineilla on tietty aika ja paikka, joilla ne rytmittävät lukijan päivää. Rutiinit luovat säännöllisyydessään turvallisuutta (”maailma on vielä paikoillaan”), mutta ne myös mahdollistavat omien aika-paikkojen valloittamisen (esim. ”herään ennen muuta perhettä lukemaan lehteä” tai ”vetäydyn sänkyyn lukemaan lehteä”). Oman hetken lukemisella valloittamisesta on puhunut muun muassa Janice Rad-

way (1984). Radway tutki romanttisia viihderomaaneja lukevia naisia ja hän havaitsi, että viihderomaanien lukeminen yhdistyi naisilla omaan, yksityiseen hetkeen, joka mahdollisti hetkeksi pääsemisen irti perheen vaatimuksista. Vaikka sanomalehden lukemisella onkin vahvasti tiedonvälitystehtävä, on siitä löydettävissä samanlaisia ei-tekstuaalisia piirteitä kuin Radwayn tutkimuksessa. Sanomalehden lukeminen ei ole lukijoille vain tiedonhankintaa vaan se on myös merkityksiä tuottava rutiini. Edellä olevista tekstikatkelmista voi lukea, että sanomalehden lukemisen rutiinien merkityksiä lukijoille ovat oman rauhallisen hetken valloittaminen sekä julkisen ja yksityisen välisen elämän linkittäminen, jota lukija voi itse säädellä esimerkiksi valitsemalla itselle sopivan lukemisajankohdan. Monelle se on aamu – sehän on ajallisesti jo luonnostaankin yksityisen (koti) ja julkisen (töihin ja kouluun lähdön) välissä.

Irtiottoja lukemisrutiineista

Sanomalehden lukemiseen liittyvät rutiinit ovat vahvoja, mutta rutiinit eivät automaattisesti säily muuttumattomina. Sanomalehti ja aamukahvi eivät ehkä tulevaisuudessa ole yhtä kiinteästi nivoutuneet yhteen kuin ne vielä nyt ovat. Työelämän muutokset – esimerkiksi pätkittäisyys ja poikkeavat työajat – tuonevat muutoksia samanlaisina toistuvien aamujen ketjuun. Työaikojen murros on tuomassa mukanaan ns. 24/7-yhteiskunnan, jossa tuotanto ja palvelu pyörivät kellon ympäri viikon jokaisena päivänä. Jouko Nätin ja Mia Väisäsen (2000) tutkimuksen mukaan poikkeavat työajat kasautuvat samoihin koteihin; puolisoista molemmat tekevät epätyypillistä työaika. Näissä kodeissa lehdenlukemisen rutiinit tuskin syntyvät ja pysyvät yllä yhtä helposti kuin kahdeksasta neljään työskentelevissä perheissä.

Maakunnallisten sanomalehtien ei-tilaajia tutkinut Erkki Hujanen (2000, 80) toteaa, että ei-tilaajilla on usein epäsäännöllinen päivärhythmi ja heiltä puuttuvat päivittäiset rutiinit, ns. ”normaali” arki. E. Hujanen (2000, 80-81) mukaan tyypillinen ei-tilaaja on elänyt nuorena, tai hän edelleen elää, epäsäännöllistä elämää. Usein hän on paikkaansa työmarkkinoilla hakeva nuori. Yhteistä ei-tilaajille on epävarma elämäntilanne ja löyhä suhde asuinpaikkaansa. Tällainen ei-tilaajan arki epäsäännöllisine rytmeineen vaikuttaa kovin samanlaiselta kuin se on Nätin ja Väisäsen (2000) tutkimuksen epäsäännöllistä työaika tekevillä työntekijöillä. Epäsäännöllisten työaikojen ja

pätkätöiden lisääntyessä paperisen sanomalehden olisi säilyäkseen kyettävä löytämään – ja valloittamaan – suomalaisten arjesta uusia (aika)paikkoja, joissa luontevasti jää tilaa lehden selailuun. Muutoksen ei silti välttämättä tarvitse olla kovin dramaattinen, sillä onhan vuorotyötä tehty aina:

Mitään varsinaista kellon mukaista lukuaikaa minulla ei ole, luen silloin kun on lukuhaluja. Luulen sen olevan tottumuksen tulos, olin nuorena kymmenisen vuotta vuorotyössä, silloin lukuaika määräytyi sen mukaan milloin oli vapaata, sitä kyllä oli joskus aamupäivällä tai illalla, yövuoron aikana koko päivä, nyt ei ole enää työn aiheuttamia rajoituksia, vaan laiskuus määrävänä tekijänä. (M86, 329)

Nykyisin lukurutiinini vaihtuvat sen mukaan olenko työssä, vai työttömänä. Kun jouduin irtisanotuksi vakituisesta metsurintyöstäni syksyllä 1992, myös lehden lukuajat ja tavat muuttuivat. Töissä käydessä luin lehden heti tultuani metsästä töistä, enkä kiinnittänyt huomiota kaikkiin pikkuseikkoihin. Työttömänä taas on aikaa lukea lehti heti sen tultua postilaatikoon n. klo 11. (M48, 1126)

Sanomalehden lukemisen rutiineita ja sille soveltuvia aikapaikkoja ei ”uhkaa” vain työelämän muutos. Kyseessä on myös kulttuurinen muutos, jossa ihmisten ajasta taistelevat monet muutkin tekijät – niin eri mediat kuin esimerkiksi harrastuksiin liittyvät elämäntavalliset ratkaisut. Yksinkertaisesti aikaa ei jää kaikkeen ja sen vuoksi moni joutuu miettimään, mitä itse kukin pitää tärkeänä ja säilyttämisen arvoisena arjessaan. Seuraava pääkaupunkiseudulla yksin asuva kirjoittaja on vähentänyt sanomalehden lukemistaan ja suunnannut kiinnostuksensa toisaalle.

Helsingin Sanomat – tuo valtakunnan ykköslehti – tulee nykyiseen työpaikkaani, mutta en ole sitä henkilökohtaisesti itselleni tilannut, sillä aamu-uni-sena en ehdi sitä tarpeeksi lukea ja iltaisin minulla on lukuisia harrastuksia, jotka verottavat aikaani. (N40, 952)

Aineistossani kaikki kirjoittajat ovat nimenneet itsensä sanomalehtien lukijoiksi, tai ainakin he ovat sitä joskus olleet. Ilman sanomalehden lukijaksi samastumista sanomalehtielämäkerran kirjoittaminen ei olisi ollut mielekäästä eikä edes mahdollista. Yrityksiä irtiottoihin sanomalehdestä on silti

heidänkin joukossaan ollut, eikä lehdestä luopumiset ole aina sujuneet helposti. Bausingerin (1984, 344) mukaan ihmiset eivät niinkään kaipaa sanomalehteä sisällön kuin rutiinin vuoksi ja siksi sanomalehden poisjäänti tuntuu hankalalla tavalla rikkovan päivittäisen, totutun elämänrytmin (vrt. myös Berelson 1949).

Sanomalehti liittyy minun ja perheeni arkeen saumatta. Joskus olemme kokeilleet olla tilaamatta päivittäistä lehteä, tuumasimme TV:n kautta saavamme samat uutiset ja tapahtumat todeta. Mutta totuus olikin luuloa karumpaa, aivan kuin perheenjäsen olisi ollut saapumatta kotiinsa. Noin puolen vuoden ajan sinnittelimme ”pohjalaisen” sisun voimalla, lievennyksenä oli minun työpaikalleni saapuvan päivittäisen postin luku. (N46, 361)

Yksi aineiston kirjoittajista (M59, 476) kuvaa sanomalehtien lukemista addiktioksi, joka on ihmisten elämässä tasaveroinen kaikkien muiden riippuvuuksien joukossa. Kyseinen mies, joka on ikänsä ollut innokas sanomalehtien lukija (ks. ”Jussi ja minä” -luku), kertoo lopettaneensa kaikki lehti-tilauksensa, eikä hän osta edes irtonumeroita. Maksullisia lehtiä hän lukee pääasiassa julkisissa tiloissa, joissa niitä on ilmaiseksi tarjolla. Hän harmittelee, että häneltä jäävät pimentoon paikalliset uutiset, sillä ne hän kuulee muutaman päivän viiveellä. Suurempi harmi tilaamattomuudessa hänen mielestään on se, että hän ei pääse seuraamaan mielenkiintoisia yleisönosastokeskusteluja ja osallistumaan niihin. Aineistossa on myös muutamia kirjoittajia, jotka kertovat tilanteista, joissa on yritetty irtaantua sanomalehdestä siirtymällä verkkolehtien lukijoiksi. Tällöin kirjoittajat ovat kuvanneet lastensa kokemuksia. Kirjoittajat ovat kertoneet, miten lasten paperilehden tilaamisen lopettaminen ja sähköiseen lehteen siirtyminen päättyy usein yllättävän pikaisesti lehden tilauksen uudistamiseen.

Noin vuosi sitten nuorin lapsistani sanoi, että hän ei tilaa enää sanomalehtiä, että hän lukee uutiset internetistä, mutta kun meni muutama viikko, niin jo hän oli taas tilannut Hesarin, ei osannut olla ilman sanomalehtiä, onhan sanomalehden luku aivan erilaista kuin ruudusta luku. (N67, 95)

Koska suurin osa kirjoittajista on suhteellisen iäkkäitä – valtaosa kirjoittajista on 1920- ja 1930-luvulla syntyneitä – ei internet ole kovin monelle

tuttu. Mutta niitä kirjoittajia, joille se on tuttu, eivät sähköiset lehdet saa varauksettomasti innostumaan. Sähköiset lehdet eivät heidän mielestään voi korvata paperista lehteä, sillä lehdessä pitää olla lehden tuntu, niin hyvässä (esim. nopea selailtavuus, konkreettisuus) ja pahassakin (painomusteen väri ja haju). Toisaalta internetin kautta pääsee selaamaan niitäkin lehtiä, joita ei olisi edes mahdollista saada konkreettisenä paperiversiona.

Minulle tuli myös mahdollisuus lukea lehtiä internetistä, kun vuonna 1996 sain nettiyhteyden. Kotimaisia lehtiä ei sitä kautta ole tullut seuratuksi, mutta amerikkalaisia kyllä. Olen ollut aina kiinnostunut USA:n politiikasta. Niinpä toisinaan olen lueskellut Washington Postin, New York Timesin ja Congressional Quarterlyn kotisivuja. Tämä Atlantin yhteys on piristänyt elämäni myös pitkien työttömyysjaksojen aikana. Omakohtainen tiedonhankinta suoraan USA:sta on antanut paremmat mahdollisuudet maailmankuvan muokkaukseen. (M39, 28)

Sanomalehden vuosikymmeniä samantapaisena säilyneeseen lukemisen jokapäiväiseen rutiiniin näyttäisi olevan tulossa halkeamia: rutiineja rikkoivat paitsi epäsäännölliset työajat, myös ihmisten vapaa-ajankäytössä tapahtuneet muutokset. Suurin muutos suomalaisten vapaa-ajankäytössä 1990-luvulla on, että television osuus on entisestään lisääntynyt ja nykyään se kattaa jo yli kolmanneksen kaikesta vapaa-ajasta. Sanomalehden lukemisen rutiinien kannalta merkittävää on se, että aamutelevision katselu on tasaisesti noussut. Myös harrastuksiin, kuten liikuntaan ja tietokoneharrastuksiin käytetään nykyään enemmän aikaa. Samanaikaisesti sosiaalinen kanssakäyminen ja lukeminen ovat vähentyneet. (Nurmela 2001; Pääkkönen 2001.) Sanomalehtien päivittäinen lukeminen on ainakin toistaiseksi ollut tasaista; heilahdukset ovat olleet melko pieniä ja 1990-luvulla se on vaihdellut 40 minuutin molemmin puolin (Sauri 2000, 215).

4.2. Yhdessä luettua

Mediatutkimuksessa sanomalehden lukemista ei useinkaan tarkastella kollektiivisena, perhettä koskevana yhteisenä tapahtumana samalla tavoin kuin esimerkiksi televisiotutkijat ovat tarkastelleet television katsoamista (esim. Lull 1980, 1990; Morley 1986; Morley & Silverstone 1990). Sanomalehden lukemiseen liittyvästä kollektiivisuudesta on alan tutkimuksissa kuitenkin puhuttu viitaten etenkin Andersonin kuviteltuun yhteisöön. Sanomalehden lukeminen nähdään tällöin yksinäisyydessä tapahtuvana asiana ja yhteisöllisyys syntyy kuvitellusta yhteisöstä – ihmisistä, jotka myös lukevat samaa lehteä, mutta joita henkilö ei koskaan tapaa.

Hermann Bausinger (1984, 349–350) on esittänyt, että sanomalehden lukeminen ei ole eristäytynyt, individuaalinen tapahtuma vaan se on kollektiivista. Lukemisen kontekstissa ovat mukana perhe, ystävät, kollegat jne silloinkin, kun lehteä luetaan yksin. Muut ihmiset vaikuttavat – ainakin taustalla – kunkin omaan mediankäyttöön, Bausinger sanoo. Muiden ihmisten merkityksestä lukemistapahtumassa on puhunut myös Thomas C. Leonard (1995), joka on kuvannut amerikkalaisten sanomalehden lukemista 1800-luvulta alkaen. Hän puhuu tulkinnallisista yhteisöistä, joissa lehteä luetaan yhdessä tai joku lukee lehteä ääneen muille. Näissä yhteisöissä ääneen lukeminen tai keskustelut luetusta eivät tuota vain tiedonsiirtoa sanomalehdestä kuulijoille, vaan ne tuottavat erilaisia tulkintoja ja sosiaalista toimintaa. 1800-luvun Yhdysvalloissa tulkinnallisia yhteisöjä syntyi tavernojen, erilaisten klubien, pubien ja muiden vastaavien kokoontumispaikkojen ympärille (mt., 6–12). Niissä miehet lukivat lehtiä yhdessä kommentoiden ja keskustellen lukemastaan. Leonardin mukaan yksi merkittävä lehden lukemisen tulkinnallinen yhteisö edellä mainittujen yleisten olohuoneiden ohella oli patriarkaalinen perhe: isä luki lehteä olohuoneessa, joskus ääneenkin, ja muut kuuntelivat. Vaimo istui vierisessä nojatuolissa hiljaa käsitöitä tehden ja lapset leikkivät ympärillä. (Mt., 19–28.)

Seuraava kirjoittaja, noin 70-vuotias nainen, kuvaa eloisesti lapsuuden perheensä tulkinnallista yhteisöä. Hän kuvaa sitä, miten sanomalehden lukeminen on sosiaalista toimintaa vaikka lukisi yksinkin. Lehti kiersi hänen lapsuudenkodissaan kädestä käteen ja lehden sisältö herätti perheessä keskustelua. Aluksi hän kertoo lapsuuden kodistaan ja sen jälkeen hän kuvaa lukemistaan miehensä kanssa.

Menen ajassa 1930-luvulle. Olin silloin alle kymmenen vuotta. Ikäni oli sopiva tytölle postinhakemiseen. Se tuli puolenpäivän jälkeen läheiseen kauppaan. Juoksin sanomalehti kainalossa kotiin. Tiesin, että tein jotain joka saa pojat heräämään ruokalevolta! Hetken ne selaavat lehteä, joskus naurahtavat ja antavat lehden toiselle kehoituksella lueppas tuo.

Lehti jäi. Pojat palaavat pellolle töihin. Sisareni levittää lehden tuvan pöydälle selkoselälleen. Nyt tiedän, että on parasta olla häiritsemättä. Hänen lukiessaan olkapään ylitse ei saa kurkkia. Hän on välillä suuttunut, välillä nauraa ihan ääneen.

Toisen tuomistani lehdistä jätän eteisen pöydälle. Siihen ei saa koskea. Sitä ei saa lukea. Lehti on naapurin ja hän ottaa sen illansuulla maitohinkin hakiessaan.

Meidän perheessä on ollut lehdettömiäkin aikoja. Kun ensimmäinen lehti nuoreen kotiimme tilattiin on oltu koukussa. Vaikka se joskus raivostuttaa lukiessa sitä sittenkin odottaa! Ärsyttävä kirjoitus luetaan kyllä hetken selailun jälkeen.

Mielestäni ennen kuvia oli paljon vähempi. Kirjoituksia on täytynyt olla enempi? Lukemiseen aikaa oli ainakin maalla. Ja lapsuudenkotini suurperheessä lehti kiersi kädestä toiseen. Kyllä sitä luettiin seuraavanakin päivänä ja auta armias, jos se hävisi ennen äidin saksimista! Hän leikkasi kuolinilmoitukset. Tarvitsi osoitteita ja reseptejä loputtomiin. Laittakaa paperit talteen sanoessani, sisareni muistaa, että se oli äidin käsky kotona!

Nyt sanomalehti tulee – ei iltapäivällä, mutta aamuyöllä. Ensin se häiritsti ja kiusasi, että siellä SE JO on. Muutaman illan jälkeen en ole enää kuullut postiluukun kolahdusta. N. klo 7 viimeistään meistä toinen hakee lehden. Se jaetaan kahtia ja ainakin tunti menee ennen kuin tulee mieleen kahvinkeitto. Voimme siinä välillä murahdella mitä luemme juuri nyt. Joku kuolemantapaus joka riipaisee. Tai urheilut! Kyllä ne Lajusen ja Soinisen nimet katsotaan missä menevät. Kalle Palander kuuluu luettaviin! (...) Lehti kuuluu perheeseen huolimatta siitä, että en kaikkea sen sisältöä edes

hyväksy. Enempi on kuitenkin hyvää tietoa, ajan tasalla pysymistä sanomalehden kanssa elämäntilanteissa. (N noin 70v., 593–595)

Kirjoittajan elämässä sanomalehden lukeminen näyttäisi aina olleen yhdessä tehtyä puuhaa. Lapsena sisarukset lukivat lehteä porukalla kommentoiden toisilleen lukemiaan juttuja. Perheen äiti puolestaan edellytti lapsilta, että lehtiä ei hukata ennen kuin hän on leikannut haluamansa jutut talteen, ja tätä lapsien piti muistaa noudattaa. Myös aviopuoliso on ollut lehden lukemiseen ”koukussa” liiton alkumetreiltä lähtien ja edelleenkin puoliso lukevat lehden heti aamulla jakaen lehden sopuisasti kahtia.

Sanomalehti sukupolvien käytössä

Aineistossa on kahdenlaisia yhteisiä lukuhetkiä koskevia kuvauksia ja tässä sukupolvet ovat tärkeä tekijä. Yhtäältä niissä kuvataan nykyhetkeä, jossa kerrotaan lukijan ja hänen lähipiirinsä tämänhetkisistä lukutavoista. Toisaalta niissä kuvataan mennyttä aikaa eli kirjoittajan lapsuutta – hänen itsensä, vanhempiensa, sisarustensa tai isovanhempiensa lukemista. Aineistossa kerrotaan muutamassa tapauksessa jopa neljänkin – yleisimmin kuitenkin kahden – sukupolven lukutavoista. Kirjoittaja kertoo paitsi omista kokemuksistaan oman sukupolvensa edustajana, mutta samalla hän tulee kertoneeksi tulkintansa myös muista sukupolvista: kirjoittajat ovat saattaneet kuvata ensinnäkin omien vanhempiensa ja usein isovanhempiensa lukemista. Sen jälkeen he ovat kertoneet omasta ja monesti puolisonsa lukemisesta. Kolmanneksi kirjoittajat ovat saattaneet mainita omien lastensa lukemisesta sekä lapsena että nyt, kun he ovat aikuisia. Joku harva mainitsee lapsenlapsensakin.

Ennen sotia syntyneiden sekä ns. suuriin ikäluokkiin kuuluvien kirjoittajien lapsuutta koskevat muistot maalailevat esiin aika idyllisenkin arjen, jossa suomalaiset lukivat sanomalehtiään. J.P. Roosin (1987) tunnetusta sukupolvijaosta ei välity yhtä auvoisaa kuvaa tuon ajan ihmisten elämästä. Ennen sotia syntyneet sukupolvet Roos (1987) jakaa ensinnäkin sotien ja pulan sukupolveksi (1900–1920-luvulla syntyneet) ja toisekseen jälleenrakennuksen ja nousun sukupolveksi (1920–1930-luvulla syntyneet). Ensimmäisen sukupolven arkeen kuului puutteen ja sen hyväksymisen maailma. Sotien jälkeen kyseinen sukupolvi koki kuitenkin elämän muuttuvan var-

memmalle pohjalle vaurastumisen myötä. Myös heidän lastensa tilanne tuli muun muassa koulunkäyntimahdollisuuksien myötä uudelleenlaisiksi. Toinen sukupolvi koki vaurastumisen konkreettisemmin; menestystarinoina voitiin pitää niitä, jotka olivat työllään saaneet hankittua omaisuutta ja jos lapsista vielä saatiin koulutettua kunnan kansalaisia, niin elämäänsä saattoi olla tyytyväinen. Koulutusajat olivat pidentyneet selvästi ja lapsuus olikin toiselle sukupolvelle kehityksen ja optimismin aikaa. Roos toteaa, että näiden kahden sukupolven välinen raja on joustava, sillä maamme köyhimmillä alueille eli itäisillä ja pohjoisilla korpiseuduilla 1920- ja vielä 1930-luvullakin syntyneet kuuluivat pikemminkin ensimmäiseen kuin toiseen sukupolveen (mt., 53).

Roos (1987) huomauttaa, että kolmannen sukupolven eli suuren murroksen sukupolven (1940–1950-luvuilla syntyneet) ja edeltävän sukupolven kokemusten välissä vallitsee jyrkkä ero. Kolmas sukupolvi ei Roosin mukaan kokemuksellisesti itse joutunut kärsimään niin suuresta puutteesta kuin edelliset sukupolvet. Vaikka kolmas sukupolvi ei itse kokenutkaan niin suurta puutetta, oli se tietoinen asiasta vanhempiansa, tiedotusvälineiden ja kirjallisuuden kautta. Neljänneksi sukupolveksi Roos erottaa lähiöiden sukupolven, jonka hän sijoittaa jo 1950-luvulla syntyneisiin. (mt., 56.)

Roosin (1987, 56–58) mukaan yksi keskeinen muutos sukupolvien välillä liittyy koulutukseen ja ammatin hankkimiseen. Koulutus, oppiminen ja halu olla asioista perillä näkyy pohjavireenä myös omassa aineistossani. Sanomalehti oli vielä suurten ikäluokkien lapsuudessa usein ainoita tarjolla olevia kirjallisia tuotteita, ja sen vuoksi niistä piti myös opetella lukemaan. Lehden lukeminen kartutti samalla luontevasti tietovarastoja. Oman tutkimukseni aineiston perheissä tällaista tiedon äärelle hakeutumista pidettiin hyvänä asiana. Roosin aineistossa suhtautuminen ei aina ollut näin suopeaa: ensimmäisen sukupolven perheissä köyhyys ja isän ennakkoluulot ja halu saada työlleen jatkaja estivät monen koulutielle pääsemisen. Lapset joutuivat tuolloin suurten vaatimusten eteen: heidän tuli kyetä selviämään monista asioista omin voimin ja tämä tarkoitti ankaraa suhtautumista työhön, johon lasten tuli oppia pienestä pitäen. Toisen ja kolmannen sukupolven lapsilla oli jo helpompaa ja koulutukseen suhtauduttiin myönteisemmin.

Roos (1987, 58) näkee sukupolvien välisen muutoksen tapahtuneen myös ihmissuhteissa. Hänen mukaansa ensimmäiselle ja toiselle sukupolvelle ihmissuhteet olivat itsestäänselvyksiä, joita ei pohdita, kun taas myöhemmät sukupolvet vatvovat suhteitaan loputtomiin. Kyse voi myös olla

puhetapojen erosta. Ensimmäistä ja toista sukupolvea edustavat aineistoni kirjoittajat näyttäisivät puhuvan läheisistä ihmisistä aika toteavastikin. Silti heidän läheisiä koskevasta muistoistaan on luettavissa arvostusta, kiintymystä, hellyyttä, ja huolenpitoa, eikä kyseisiä, lähes sivumennen mainittuja ihmisiä ja heidän tuntemistaan pidetä itsestäänselvyytenä vaan arvostettavana omalle kohdalle osuneena rikkautena.

Nykyhetki: lukeminen puolison kanssa

Aineiston kirjoittajista vanhemmat sanomalehden lukijat lukevat usein lehteään yhdessä puolisonsa kanssa. Aineiston työssäkäyvät kirjoittajat eli alle 60-vuotiaat eivät juurikaan kuvanneet teksteissään yhteisiä lukuhetkiä siipansa tai kenenkään muunkaan kanssa. Heillä epäilemättä kyse on erilaisesta ajankäytöstä kuin vanhemmilla lukijoilla, joilla on enemmän aikaa, ja siitä, että etenkin lapsiperheissä lehden lukeminen on lomittettava muiden perheenjäsenten tekemisiin ja perheestä nouseviin velvollisuuksiin (kaupassa käynnit, lasten päiväkodista hakeminen, ruuanlaitto, harrastukset jne). Lehdenlukutapojen kuvaaminen yhdessä puolison kanssa antaa nopeita välähdyksiä kirjoittajien perhe-elämästä.

Nykyisessä kodissamme luemme vaimon kanssa lehteä kannesta kanteen, itseämme kiinnostavia juttuja haeskellen. Pojillamme lienee lukeminen enemmän täsmälukemista, hakevat jotain tiettyä asiaa, jonka lukevat sitten nopeasti. Itse käytän lehden lukemiseen aamuisin noin puolitoista tuntia. Tapanani on kommentoida ja ”pekuloida” uutisia, ja siitä vaimoni ei pidä. ”Tuo asia ei kuulu meille,” hän sanoo. (...)

Yhteen aikaan katsoin kiinnostuneena minkälainen sää oli Kaliforniassa toissapäivänä. Yleensä se oli lämmin. Vaimo sanoi, että älä viitsi jankuttaa. (M60, 583)

Perheessä mies on ääneenajattelijana, jonka ajatuksenjuoksua vaimo osaa jo mielestään liiankin hyvin seurata ja tulkita (ja siksi sääinkin kommentoiminen tuntuu jankuttamiselta). Mies ”pekuloi” lukemiaan uutisia ja haastaa vaimonsa keskusteluun kanssaan. Vaimoa keskustelu ei innosta – liekö syy sitten miehen mielipiteissä, uutisissa tai erilaisissa kiinnostuksen kohteissa. Joka tapauksessa vaimo on valmis jättämään uutisen omaan arvoonsa.

Lukuhetki tuntuu silti olevan sopuisa. Miehen yksinpuhelu vaikuttaa harkittulta, eikä häntä taida harmittaa se, ettei saa vaimostaan kaveria ”pekuloimiseen”. Seuraavassa tekstikatkelmassa roolit ovat toisin päin:

Minä en ole erityisen innokas sanomalehden lukija. Odotan lehden tuloa ja käyn sen läpi ja luen siitä silmään iskevät kohdat. Etsin lähinnä sitä, mistä en tiedä, tai tiedä tarpeeksi. (...)Meillä vaimo on se, joka lukee lehden laidasta laitaan, ei edes hypi urheilusivujen yli. Lisäksi osa lukemisesta tapahtuu ääneen, hänestä tärkeissä kohdissa, joten olen passiivinen lehdenlukija. Ilmeisesti siitä ei ole samoja haittoja kuin vastaavalla tupakoinnilla. Mutta jonkinsortin mielipiteenmuokkaustahan tämä 40 vuodessa jo on. (M71, 292)

Kirjoittaja leikkisästi arvelee, että vaimo on vuosikymmenten mittaan onnistunut aivopesemään kirjoittajan lukemalla hänelle ääneen vaimon valitsemia uutisia. Tilanne ei näytä kirjoittajaa todellisuudessa häiritsevän, vaan käytäntö on luontevasti muotoutunut sellaiseksi kuin se on. Mies ei oma-aloitteisesti lukisi lehteä kovinkaan tarkasti ja jos vaimo ei ”pakkosyötäisi” hänelle uutisia, niin todennäköisesti mies joutuisi itse, ehkä hieman vastentahtoisesti, selaamaan lehdensä tarkemmin läpi pysyäkseen perillä asioista. Seuraava kirjoittaja, maatalon emäntä, joka on kirjoittanut koko tekstinsä murteella, onkin huomannut kyseisen käytännön varsin käteväksi. Käytäntö kertoo parisuhteeseen liittyvästä rituaalista, jossa puolisoiden erilaiset toimintatavat luovat yhteisyyttä.

Kun minä jouruun jäämähän vaivaaseläkkehelle johon työkyvyttömyyseläket 1987 kun selekä pretkahti. Niin senjäläkihin minoon paremminki keriinny lukemahan sanomaa. Mutta emmä viäkää mikää sanomaan himolukija oo. (...)

Miellä isäntä lukoo poliittiset ja maailman asiat. Kyllä minä siltä kuulen jos jotaki erikoosta asiaa on maailmas tapahtunu. Kun sitä pakostakin kuuluo kunon vario auki ja siinä saa samalla kirijoottaa taikka teherä käsityötä. Televisiosta saa toisella silimällä seurata tykättävää ohjelmoo kun käsityötä teköö. (N58, 318)

Sanomalehden lukemisen passiivisen kuuntelun ja luetusta keskusteluun houkuttelemisen eli ”pekuloinnin” välimuotona on tilanne, jossa molem-

mat puoliset lukevat yhtä paljon ja sen lisäksi tasa-arvoisesti keskustelevat lukemastaan. Heille sanomalehti tarjoaa parisuhteelle epäilemättä hyvää tekeviä yhteisiä keskustelunhetkiä. Kirjoitushetkellä käynnissä olleet presidentinvaalit olivat seuraavassa perheessä innostava keskustelunaihe.

Kahvin juonnin jälkeen luen Kainuun Sanomat ja ennen aamiais=lounaan valmistamista luen Hesarin. Mieheni lukee iltapäivisin Hesarin ja lukee siitä vielä ääneen sohvalta maaten. Keskustelemme. Nykyään keskustelemme tulevista presidentinvaaleista. Jännäämme tyttöehdokkaista, Tarjaa, Elisabethia ja Riittaa. Teatteria ilmaiseksi! (N69, 180)

Sanomalehden lukeminen on puolisoitten yhteinen hetki, jossa kumpikin tietää oman roolinsa, sillä toisen osapuolen lehden lukemisen tavat ovat vuosikymmenten mittaan tulleet tutuiksi. Rooleina voivat olla, kuten edellä, ääneenajattelijat, keskustelusta kieltäytyvät, innokas lukija, passiivinen kuuntelija tai keskenään tasa-arvoiset keskustelijat. Pitkään naimisissa olleille on tuttua paitsi puolison lehden lukemisen tavat, mutta myös se, missä järjestyksessä lehti luetaan ja kuka saa ottaa koko lehden tai minkäkin osan siitä luettavakseen. Kyseessä on ”valtapeli” kuten seuraava kirjoittaja kuvaa. Tässä valtapelissä kunkin on kyettävä esittämään kunnan perustelut lukemisjärjestykselle – perusteluina voivat olla puolisoitten erilaiset kiinnostuksen kohteet tai yksinkertaisesti ajankäyttö.

Nykyisessä kodissani on järjestys näkynyt muodostuvan sellaiseksi, että vaimo lukee lehdet ensin, koska hän nousee aikaisemmin ylös. Jos minä ennätän nousta ja mennä eteiseen lehden hakuun, kuuluu takaa: älä ota sitten Kainaria, minä luen sen ensin. Joskus olen ärtyneenä ottanut asian puheeksi ja saanut vastaukseksi: Sinä luet lehdet niin tarkoin, että minä ennätän lukea ne moneen kertaan samassa ajassa. Tuohan on kyllä totta. Valtapeli jatkuu vielä keittiön pöydän äärellä, sillä siihen eivät mahdu molemmat lehdet levälleen ja lisäksi vielä vaimon aamukahvitarvikkeet ja minun aamupuurolautanen. Vuorotellen nostelemme lehtemme toisen lehden reunan päälle. On alkanut itseäkin naurattamaan koko kisa viime aikoina. (M61, 512–513)

Ennen vanhaan kun isä lehden ääneen luki

Christiansen ja Bergström (1997) havaitsivat haastattelututkimuksessaan, että aamuisen sanomalehden lukemisen tapa tavallaan periytyy lapsuudenkodista: sanomalehteä lukevien vanhempien lapsista usein tulee sanomalehden säännöllisiä lukijoita. Tämä sama ilmiö on nähtävissä myös omassa aineistossani. Aineiston teksteissä monet kirjoittajat, jotka siis ovat säännöllisiä lehden lukijoita, kuvailevat omien vanhempiensa usein hyvinkin innokasta sanomalehden lukemista. Kun kirjoittaja on ottanut tekstissään esille vanhempiensa sanomalehtien lukemisen, tarkoittaa se usein isän lukemista. Toki aineistossa on perheitä, jossa sanomalehteä lukivat molemmat vanhemmat ja myös isovanhemmat. Jotkut kirjoittajista kertovat saaneensa luottamustehtävänään lukea sanomalehteä ääneen heikkonäköisille isovanhemmilleen. Aineistossa olevista kuvauksista piirtyy idyllinen kuva entisajan sanomalehtien lukemisen tavoista. Seuraavista tekstikatkelmista voi lukemisen taustalta melkein kuulla kaappikellon tikityksen, jonka tasaisen äänen rikkoo kärpästen lätkiminen.

Sunnuntaisin lehti haettiin jo ennen puolta päivää. Radiosta kuunneltiin ensin jumalanpalvelus ja sitten äijä (äitini isä) otti kakkulat silmilleen, otti lehden hyllystä, istui keinuoliin ja syventyi tekstiin. Jos lehdessä oli jokin lukijan mielestä tärkeä uutinen tai reportaasi, luki äijä sen ääneen. Koko ajan sisällä oleva porukka istui lähes henkeään pidätellen. Kumma että pojankolttiainen yhä uudelleen ja uudelleen jaksoi tuota rituaalia seurata, vaikka tiesi saavansa lehden myöhemmin luettavakseen. Muistan tunnelman vieläkin joskus ihan ikävöiden. Rauhantervehdyksestä me pessakat emme perustaneet, mutta senkin lukemista piti joskus kuunnella, jos ei onnistunut poistumaan ennen h-hetkeä ulos omille teilleen. (M61, 509)

Lehden luki tarkimmin isä. Töittäensä lomassa emäntä kyseli häneltä mitä se tämänpäivän aviisi tiesi. Päivän mittaan lehteä vilkaisivat toisetkin, mummi, toinen ukki silloin tällöin, toinen ukki, jolla ei ollut laseja, lasautteli sillä kärpäsiä. (N81, 634)

Molemmat kirjoittajat ovat kotoisin maaseudulta. 61-vuotias ammattikoulun lehtorin työstä eläkkeelle jäänyt mieskirjoittaja on pohjoisesta ja 81-vuotias naiskirjoittaja on Pohjois-Karjalasta. Naiskirjoittaja ei paljon itses-

tään ja perheestään kerro, mutta edellä oleva katkelma on tunnelmaa ja roolijakoa myöten sitäkin kuvaavampi. Mieskirjoittaja puolestaan kertoo laajemminkin lapsuudenkodistaan ja isän roolista lehdenlukijana. Kirjoittajan lapsuudenkodissa isällä oli tapana vilkaista lehteä alustavasti aamulla ennen töihin lähtöään. Toistä tultuaan ja syötyään isä luki lehteä, kunnes nukahti lehti kasvojensa peittona. *”Oli taidonnäyte ottaa lehti isän heräämättä ja ärähtämättä. Koulussa ollessani ennätin joskus tulla kotiin ennen isää ja riensin oitis lehden kimppuun, kunnes tuli ruoka-aika.”* (M61, 509). Kirjoittajaa kiinnosti lehdessä tuolloin lähes ainoastaan urheilu ja vasta armeijassa hän innostui lukemaan lehdestä muutakin. Myös isä omalla eleettömällä tavallaan kannusti jo työelämään siirtynyttä poikaansa lukemaan lehteä: *”Silloin isä alkoi tarjota lehteä jo minunkin luettavakseni.”* Isän ja työssäkäyvän pojan välille muotoutui yhteinen sopimus lehden lukemisen järjestyksestä silloin, kun kirjoittaja menestyi urheilukisoissa. Muulloin isä luki lehden aina ensin. *”Säännöksi näytti muodostuvan, että jos minulla oli ollut edellisenä päivänä kilpailut, antoi isä lehden heti herättyäni, jotta sain katsoa tulokset ja teeskennellä vaatimatonta, jos satuin hyvinkin pärjäämään.”* (M61, 512–513).

Useille aineiston kirjoittajille isän rooli sanomalehden lukijana on lapsuudenkodissa ollut tärkeä. Moni mainitsee, että isän lukeminen toimi lapsille esimerkkinä lehden lukemisen tavasta. Seuraavan tekstikatkelman kirjoittaja on kirjallisuutta ja runojen kirjoittamista harrastava metsuri, joka aloitti lukemisharrastuksensa sanomalehdistä ja etenkin niiden urheilusivuilta.

Syrjäisellä saloseudulla sijainneessa lapsuuden kodissa oli sanomalehti joskus ainoa uutiskanava, sillä aina ei ollut radiota, tai siinä paristoja. Isälle sanomalehti oli tärkeä, ja minusta tuli seitsenhenkisen perheen toiseksi ahkerin lehdenlukija. Mieleni filmiin on jäänyt selvänä kuva isästä, sanomalehti vankooissa kourissaan pirtin pöydän ääressä. Hän luki sen iltaisin metsätöistä tultuaan tarkoin, ehkä otin siitä mallia ja lehdestä tuli minulle kuin jokin pyhä asia. Se oli kultaista 60-lukua se. (M48, 1125)

Tutkin ja luin sanomalehtiä heti kun opin lukemaan. Tietysti aikaihmiset ja etenkin isä luki ja tutki kaikenlaisen postin ensimmäiseksi. Sanomalehti oli tärkeä tiedonlähde, kun ei ollut radio- eikä televisiouutisia tarjolla jokaisen tunnin päästä. (M65, 236)

Paitsi että sanomalehden lukeminen oli merkittävä tehtävä ja sen vuoksi se nähtiin itseoikeutetusti miehen eli perheenpään etuoikeutena, oli sillä myös toinen, perin käytännöllinen funktio. Perheen naisilla, etenkin äidillä, oli jatkuvasti kädet täynnä työtä ja lehti kädessä istuminen olisi tuntunut ajan haaskaukselta. Siksi ääneen lukeva mies oli kätevä tiedonjakaja kaikille muillekin – yksikseen hiljaa lukeminen olisi ollut tuhlausta. Tällainen lukemisen tapa näyttää siirtyneen seuraavan kirjoittajan perheessä sukupolvelta toiselle. Edellisessä luvussa kyseinen kirjoittaja kuvasi nykyisen perheensä lukemistapoja, joista selviää, että perheessä mies lukee lehteä ja kertoo käsitöitä tekeväälle vaimolleen kertomisen arvoiset uutiset. Sama tilanne on ollut kirjoittajan lapsuudenkodissa ja sitä ennen hänen isänsä lapsuudenkodissa.

Isä pruuukas lokia sanomaa äänenhensä kun se ehtoolla tuli tupahan ja istu kehtolavittahan. Soli oppinut sen kotonansa kun mamma, sen äitee oli sanonu paalle jotta lukoo sitä sanomaa äänehensä jotta muukki kuuloo. Mamma oli hyvin käytännöllinen ja ahkera ihiminen jolloli olu hyvin palio työtä aina ja jos mamma kerkis istahtamahan niin silloli kurin käres kun sukankuluttajia oli palio. Sentähäre oliki hyvä jotta paappa siinä istahtaesnansa luki leherestä tärkeät asiat. (N58, 316)

Isä luki äidille usein sanomalehtiä ääneen äidin silittäessä, tiskatessa tai leipoessa. Me penskat pyörimme isän ympärillä. Oli turvallista. Yhteenvetona voin sanoa, että sukumme piirissä luettiin paljon ja aikaihmiset keskustelivat lukemisistaan. (N69, 167)

Muutaman vuosikymmenen takaisista suomalaisten sanomalehden lukemista koskevista kuvauksista löytyy yllättävän paljon samankaltaisuutta 1800-luvun alkupuolen Yhdysvaltoihin. Leonard (1995) tuo esille, miten 1800-luvulla mies oli perheen pää myös sanomalehden lukemisessa ja lukemisjärjestys määräytyi tiukan hierarkian mukaan. Hän puhuu perheestä tulkinnallisena yhteisönä; perheen isä luki lehteä ääneen käsitöitä tekeväälle vaimolleen ja lapsilleen, joilta edellytettiin ehdotonta hiljaisuutta. Nähtiin, että oli suorastaan miehen velvollisuus huolehtia ääneen lukemalla perheensä yleisestä tietämyksen tasosta. (Mt. 19–20.) Patriarkaalinen asetelma, jossa isä lukee sanomalehteä perheelleen ääneen ja äiti tekee puhdetöitä, näyttää kirjoittajien kuvausten perusteella eläneen vahvasti vielä sotien jälkeisessä Suomessa. Perhe on ollut merkittävä tulkinnallinen yhteisö sanomalehden

lukemisessa: yhteisön jäsenenä esimerkiksi lapset ovat aikuisia tarkkaillen huomaamattaan tottuneet ja oppineet lukemaan sanomalehteä. Aikuisille tulkinnallinen yhteisö on merkinnyt mahdollisuutta paitsi tiedonvaihtoon/jakoon mutta etenkin yhteisyyttä ylläpitäviin keskusteluihin.

Lapset ja sanomalehti entisaikaan

Moni aineiston kirjoittaja tunnustaa tekstinsä alussa, että sanomalehti ja hän ovat aina kuuluneet yhteen. Tässä yhteydessä kirjoittaja usein mainitsee sen, että oikeastaan hän on oppinutkin lukemaan sanomalehdestä. Jotkut kirjoittajat kertovat aloittaneensa lehden tutkimisen aluksi aikuisen opastamana, mutta monet kertovat kiinnostuneensa sanomalehdestä itsenäisesti, aikuisten esimerkkiä sivusta seuraten. Useat ennen 1950-lukua syntyneet kertovat, että lehdestä lukemaan opetteleminen oli luonnollista, koska ”siihen aikaan ei ollut muuta lukemista”, ainakaan sellaista, joka olisi ollut lapselle mieluista.

Olipa todella hyvä syysäys saada ajattelemaan, mitä sanomalehti on merkinnyt pitkän elämäni aikana, sillä sehän on jotenkin kuin itsestään selvää, että se kuuluu päivään jokaiseen – ei sitä ole tullut koskaan edes aprikoitua. Synnyin metsätörmässä, Savon sydämessä köyhässä kyläyhteisössä. Kotikirjastoomme kuului Raamattu, Raamatun historia sekä vanhoja joululehtiä niputettuina. Ei siis ihme, että joka tiistai ja lauantai odotettiin hartaasti monen mutkan kautta tulevaa postia. (N90, 1205)

Sanomalehti on kuulunut elämäni niin kauan kuin jaksan muistaa eli noin 55 vuotta. En osaa kuvitella elämää ilman lehtiä. Opin lukemaan nelivuotiaana, osaksi veljen siivellä, osaksi varmaan sen takia, että siihen aikaan, 1945, aikuisilla oli muutakin tekemistä kuin lukea ääneen pohjattoman tiedonhaluiselle lapselle. Sen ajan vähät satu- ja kuvakirjat oli äkkiä luettu, joten lehdet oli otettava avuksi, vaikken aina edes tajunnut lukemiani asioita. Mutta siitä se alkoi, elinikäinen rakkaus sanomalehtiin. (N59, 494)

Sarjakuvat ovat useille aineiston kirjoittajille olleet tärkeä portti opetellessa sanomalehden laajempaa lukemista. Tässä suhteessa maailma ei ole paljon muuttunut: nuorison sanomalehden käyttötutkimuksista selviää, että nuoret lukevat lehdestä edelleenkin ahkerasti sarjakuvia. Edelle kiilaavat vain tele-

visio- ja radio-ohjelmat, joita nuoret lukevat lehdestä sarjakuvia säännöllisemmin. (Seitsemäs valtakunnallinen nuorison mediakäyttötutkimus 2001; Nuoret ja sanomalehti 1993; Hankala 1996.) Ennen 1950-luvulla syntyneiden kirjoittajien tekstejä lukiessani minulle on tullut varsin selväksi, että sarjakuva nimeltä Sattuman Ville on ollut hyvin tärkeä lukemisen innostaja lapsille. Samoin sarjakuvat Tommi Tyyppä, Vihtori ja Klaara ja Pikku Anni ovat olleet ennen sotia hyvin tärkeitä lapsille niin viihdykkeenä kuin lukemaan opettelemisessakin. Sarjakuvien ansiosta lapset odottivat innokkaasti seuraavan päivän lehteä. Suhde sarjakuviin mietityttää monia vielä aikuisinakin, kuten seuraavaa kirjoittajaa, 71-vuotiasta koulun johtajatarta, joka pitkässä kirjoituksessaan selvittää kolmen tiuhasti konekirjoitetun liuskan verran suhdettaan eri sarjakuviin.

Muistan erinomaisen hyvin, kun olin 5-vuotias ja asuimme Kasarminkadulla ja taas kerran oli Isoäidin kanssa käyty silmälääkärillä ja jälleen kerran silmiini oli tiputettu belladonnaa. – Oli kamalan inhottavaa, kun ei nähnyt missä oli katukäytävien loput ja alut, enkä nähnyt yhtäkään ulkonevaa porrasaskelmaa. Oli vaikea kulkea, vaikka Isoäiti talutti ja aina sanoi missä mentiin ja auttoi, mutta silti kompuroin. Mutta pahinta tässä kaikessa kamaluudessa oli se, etten nähnyt ”lukea” päivän sarjakuvia! Täisin ihan itkeä surkeuttani. Isoäitini lohdutti, että kyllä näkö palautuu ja lupasi lukea minulle niitä ja muita sarjakuvia niin kauan, että lopulta nukahtaisin, – keskellä päivää! – Heräsin vasta seuraavana aamuna, - ihan kunnossa, mutta vieläkin muistan tapahtuman ja sen suunnattoman harmin, että olin menettänyt yhden päivän sarjakuvat! (N71, 879)

Kirjoittajalle sarjakuvat ovat edelleenkin tärkeitä ja hän kertoo aloittavansa niistä lehtien lukemisen joka päivä. Sarjakuvia lukematon ja niitä moittiva kollega herättää hänessä suurta kummastusta:

Järkytyksekseni sain kuulla erään opettajan mielipiteen sarjakuvista: ”Minä en koskaan lue sarjakuvia! Ne ovat tyhmiä!” – Olen vieläkin ihmeissäni, että voikin olla ihmisiä, jotka eivät pidä sarjakuvista! (N71, 880)

Aikuisen sanomalehden lukeminen saattoi joskus koetella lapsen ja aikuisen suhdetta, vaikka lapsi ennakkoluulottomasti olisikin ollut valmis kokeilemaan, millaista lehden lukeminen oikein on:

Ensimmäinen muistikuvani sanomalehdestä on noin neljävuotiaan pikkupojan närkästyminen lehteä lukevaan isään. Isän kanssa olisi ollut mukava leikkiä ja tehdä kaikkea mukavaa, mutta isä loikoili vain puusohvalla selällään ja luki Utta Suomea eikä antanut häiritä itseään. Lukiessaan isä mumisi hiljaa itseksensä. Minäkin halusin lukea. Otin toisen lehden käteeni. Katselin sitä ja mumisin itsekseni ajatellen, että tämä on nyt sitten sitä lehdenlukua. Olin lehdelle katkera, kun se oli vienyt minulta ja isältä yhteistä aikaa. (M62, 772)

Kirjoittajaa harmitti, kun isä valitsi sanomalehden sen sijaan, että olisi leikkinyt hänen kanssaan. Nelivuotiaalle tärkeintä on se, että isä on nyt kotona ja mahdollinen leikki voisi alkaa. Lukemisesta jo itsekkin kiinnostuneet isommat lapset osasivat toisella tavalla ottaa ilon irti isän lukuhetkestä ja pakkautua mukaan lukemaan samaa lehteä. Myös lukemaan opetteleminen sanomalehden avulla oli yksi vanhempien kanssa yhdessä olemisen muoto.

Mä muistan ku mä kaahin isän sylihin kehtolavittahan ja sanoon jotta puhutaas isä varsoosta. Isä luki Hevostalouslehtiä solli kans sanoma. Siinä hevostalouren etusivulla oli niin komia sivuprofilikuva kolomen hevoosen päästä. (...) Isä luki siitä leherestä ohojeeta hevoosen ja varsaan hoirosta ja siinoli myöski tietoja kantakiriahevoosista ja juoksijoosta. (N58, 317)

Yli 96 vuotta vanha isoukkini opetti minua lukemaan ja tietenkin sanomalehden kirjaimilla. Silloin kirjaimet olivat erilaiset kuin nykyisin, kovin koukeroisia (tarkoitin nyt niitä vanhalla tekstillä tehtyjä lehden nimiä ja otsikoita). Kun sitten menin kouluun, osasin jo lukea, mutta erilaisista kirjaimista kuin Aapisessani oli. Opettaja meinasi kiljahdella kun tein tietäväksi, että osaan lukea vain oikeista ”kirjaimista”, enkä tuommoisista väkäsistä. Nurkkaahan siitä seurasi, tietty. (M61, 506)

Kirjoittajien kertomuksista käy ilmi, että sanomalehden lukeminen yhdessä ei vahvistanut vain lapsien ja vanhempien suhteita esimerkiksi lukemaan opettelemisen tilanteissa, vaan lukeminen toimi myös lasten välisten suhteiden määrittelijänä. Sanomalehti sai lapset välillisesti mitteleämään valtasuhteista, kun he keskenään ottivat mittaa kuka milloinkin saa lukea lehden ensimmäisenä. Nämä tilanteet saattoivat toimia samalla pulmatilanteiden ratkomisen opettelemisena, jolloin lapset harjaannuttivat neuvottelutaitojaan jakamalla tasapuolisesti lehden lukemisvuoroja. Lehden lukeminen ei

toiminut lasten keskuudessa vain vallan ja neuvotteluiden välineenä vaan lehden lukemiseen liittyi usein myös huolenpitoa, jolloin vanhemmat sisarukset huolehtivat nuorempien tiedonsaannista lukemalla heille ääneen. Joku vanhemmista saattoi myös kannustaa lapsiaan lukemaan sanomalehteä ja näin hankkimaan itselleen tiedollista pääomaa.

Minä olinkin erittäin tarkkakorvainen kuuntelija ihan pienestä lähtien. Meillä oli vaan yksi tupa missä oltiin ja isommat lapset luki ääneen lehdestä jos oli jotain tärkeää. (N67, 94)

Jopa tappelimme siitä, kun olimme sitä mieltä, että joku meistä etuili lehden lukemisessa. Meillä oli sellainen juokseva järjestys, jossa lehti luettiin näin, Vilho, Valto, Veikko, ... Valto, Veikko, Vilho, ... Veikko, Vilho, Valto jne. Tämä vuorojärjestys sai sen aikaan, ettemme enää keskenämme lehden lukemisjärjestyksestä tapelleet.

Kyllähän lehti meidän huushollissamme, lapsuudenkodissani, oli todella arvossa. Lehteä arvostettiin jopa vanhempanikin. Tässä vuorojärjestelmässä oli sellainen erikoisuus, että isä, kun tuli töistä kotiin, niin otti lehden siltä, ketä sitä tuolloin sattui lukemaan. Hänen kohdallaan ei pätenyt mikään vuorojärjestys. (M78, 1302)

Lapset osasivat tarvittaessa ottaa sanomalehdestä ilon irti myös välillisesti: kun aikuinen uppoutui lehteen, saattoi tilanteesta ottaa vaarin ja käyttää hyväksi aikuisen hajamielisyyttä.

Minun lehdenlukutyylillä oli silloin, kun lapset olivat pieniä, niin levitin lehden lattialle ja kävin kontalleni tai mahalleni viereen ja siinä luin. Lapset keikkuivat selässä ja tietenkin välillä lehdenkin päällä. Nyt myöhemmin lasten kertoman mukaan minulta sai silloin helposti luvan vähän kaikkeen, mitä ei niin helposti muuten saanut, kun luin kaikki lehdet samalla tavalla. Etenkin kerran viikkoon Nyyrikit ja Perjantai, sekä luin paljon kirjoja, jotka hain kirjastosta. Olisi se sanomalehti tai kirja, niin keskityin siihen lukemiseen perusteellisesti, että kun lapset kysyivät jotakin vastaus oli joo, joo ja sitähän käytettiin hyväksi aina tarpeen vaatiessa. (N67, 95)

Sanomalehden lukemiseen liittyvät rutiinit toivat lapsille turvallisuuden tunnetta, olipa kyseessä sitten oma sarjakuvien lukemiseen uppoutuminen,

aikuisten sanomalehden lukemisen kuunteleminen sivusta tai nujakointi sisarusten kanssa lehden lukemisen järjestyksestä. Valaisevan esimerkin tällaisen arjen, johon kuuluivat sanomalehden lukemisen tutut ja turvalliset rutiinit, rikkoutumisesta antaa kirjoittajien teksteissä sota-aika.

Sota oli alkanut, pommitusvaurioita oli kuvissa, pelolla niitä katselin 12-vuotiaana. Rintamatapahtumista, voitoista ja tappioista luin henkeä pidätellen. Kaatuneiden kuolinilmoitukset ja niiden mieltä myllertävät muistosäkeet nosti kyöneleet. Kansanhuollon tiedotukset luin usein, elintarvikkeiden loppumisen pelko kouraisi pientä lukijaa, syystä että aikuiset puhuivat siitä tietyllä äänensävyllä. Tuo lehti toi tietoisuuteeni kotikylän ulkopuolella tapahtuvat asiat, aloin ymmärtää lehden merkityksen, radioita oli kotini ympäristössä kokonaista yksi kappale. Myöhemmin 14-vuotiaana jouduin olosuhteiden pakosta renkipojaksi syrjäiseen pieneen taloon. Sinne tuli kolmepäiväinen Savon Sanomat. Siitä tuli minun ainut ystäväni pitkäksi aikaa. Iltapuhteella luin sen liki puhtaaksi. Sota jatkui ja siitä kertovat uutiset kaikkienensa, ne kosketti jokaista. Mutta pakinoitsija Aapeli teki nuoreen mieleen lähtemättömän vaikutuksen. Hänen hengentuotteensa vei nuoren sydämen. Sarjakuvana oli tuolloin Ismo Lento, rajaseudun poika, sen luin aina ensimmäisenä takakannesta ja vuosikymmenet samalla tavalla aloin sieltä takakannesta lehteni, minkä tahansa, mistä tahansa sarjakuvasta. (M72,1084)

Sota rikkoi säännöllisen arjen ja lehdestä luetut uutiset olivat pelottavan usein liiankin läheisiä. Kirjoittaja kuvaa, miten uutiset olivat ahdistavia ja miten aikuisten huoli tarttui lapsiinkin. Turvallisuuden tunteen rikkoutumisesta huolimatta kirjoittaja alkoi vähitellen saada lohtua lehden lukemisesta, vaikka lehti useimmiten sisälsikin ikäviä uutisia. Lohtua toi lukemisen säännöllisyys, toistuva rutiini, joka antoi arkeen rytmiä ja kaivattua viihdykettä huolimatta siitä, että samalla lehti avasi ikkunan – ikäväänkin – ulkomaailmaan.

Kontrolloiva isä

Aineiston teksteissä esiintyvät isät ovat yleensä sävyisiä isiä, eikä ankaria ja hallitsevia isiä aineistosta juuri löydy. Silti aivan kaikki isät eivät olleet lempeitä ja ymmärtäväisiä ja rauhallisesti sanomalehtiä lukevia isiä. Lehden lukemiseen

liittyvät muut ihmiset eivät aina olleet lukemiseen myönteisesti suhtautuvia vaan toinen lukija saattoi toimia kontrolloijana ja valvoa, mitä lehtiä muut perheenjäsenet saavat lukea ja mitä eivät. Tällöin sanomalehti ja sen lukeminen ei toiminut perheen yhteisyyttä luovana vaan epäsovun tuottajana ja riidan aiheena. Näin oli seuraavan kirjoittajan perheessä, jossa isä saneli, mitä lehtiä perheessä luettiin. Kirjoittajan lapsuudessa isä oli hyvin ankara perhetään kohtaan, mutta nyt vanhempana kirjoittaja on valmis ymmärtämään isäänsä, jonka elämä ei ollut helppoa ja minkä vuoksi isän ”ajatuskanta tuli yksisuuntaiseksi”, kuten kirjoittaja kuvaa. Seuraava kirjoittaja kertoo täysin toisenlaisesta isästä, kuin mitä *yhdessä lukevan perheen* isät ovat. Kirjoittajan juopotteleva muurari-isä oli fanaattisuuteen saakka aatteen mies. Äärimmäisen ankarasti hän kielsi porvarillisiksi katsomiensa lehtien lukemisen ja äiti sai olla tarkkana, ettei jäisi ”kiinni” kiellettyjen lehtien lukemisesta. Ahdistavuutta lisäsi se, että koskaan ei voinut olla varma, mitkä lehdet lopultakin olivat isän määräämien kiellettyjen eli porvarillisiksi määriteltyjen lehtien listalla.

Elämä oli äitin kohdalta vaikeaa. Tapauksesta on jäänyt mieleen tämä. Aika täytyi olla marja-aika, jostain oli meillä lainassa (uskoisin) lehti, siinä ohjeita varmaan säilönnästä tai jostain keitoksista. Äiti oli laittanut pulloja tai jotain purkkeja laatikkoon viedäkseen ilmeisesti kellariin. Isä tuli kotia, näki lehden, muistan sen huudon, porvari p-ke-leen ohje, meillä ei porvarin mukaan tehdä hilloja. Isä otti laatikon nosti korkealle, paiskaten lattiaan. Kaikki säpäleinä, minä lasinsiruissa kuin billossa. Isä raivona, hän lähtee itänaapuriiin aamulla. Aamu tuli, isä ihmetteli, miksi laukku. (M64, 689)

Perheessä elettiin pelossa isän ehdottomuuden ja arvaamattomuuden vuoksi. Kuvauksen arvoituksellisesta lopusta voi kuitenkin päätellä, että hillojen rikkominen ilmeisesti sai tällä kertaa äidin mitan täyteen. Uskonnollinen äiti saa kirjoittajalta sympatitaa ja hän suree äidin surkeaa asemaa. Perheen hyvää hetkeä kirjoittaja kuvaa näin:

Mutta tässä (siinä, että isä tarttui oikeistolaisiksi katsomiinsa lehtiin, AK) oli kyllä uteliaisuutta. Sillä perheen kauneina hetkinä muistan sanonnan: vai sillä hinnoilla parempien työläisten kauppa myy tavaraa. (M64, 679)

Äitillä on paljon kokemusta avioliitosta. Helppoa ei ollut isän kanssa elää. (M64, 675)

Kirjoittaja muistaa, että kyllä vanhemmat joskus keskustelivatkin. Mutta usein keskustelu kuitenkin kulkeutui politiikkaan. Äiti saattoi esimerkiksi kertoa jostakin Hyvästä Sanomasta lukemastaan jutusta, jolloin isä alkoi kovistella uskon asioilla: *”kuka on nähnyt, miksei Taivaan Isä anna tasa-arvoa, miksi maailmassa soditaan, kysyi isä”* (M64, 677). Isä luki yleensä lehteään kamarin kiikkutuolissa jalkalampun valossa. Kuten edellä kuvatut yhdessä lukevan perheen isät, myös tämän perheen isä luki joskus lehtiä lapsilleen. Lehdet olivat vasemman puolen lehtiä, kirjoittaja kertoo.

Eihän se meitä nuoria aina kiinnostanut. Vaan kun isä kutsui meijät, niin mikäs auttoi, istu sängyn ja kiikkutuolin väliselle matolle ja pystyuni lämmitti selkää kuunneltaessa miten koulunkäynti sujui suuressa naapurissa tai millainen oli viljasato mustan mullan alueilla, miten johtoportaan toveri vieraili autotehtaalla. (M64, 681)

Kirjoittajan kertomus tuo esiin sen, miten sanomalehden lukeminen ei ollut vain kunkin oma asia. Muissa perheissä, kuten yhdessä lukevien perheiden kohdalla, lukeminen toimi perhettä yhdistävänä tekijänä, tässä tapauksessa hajottavana. Ensin mainitussa tapauksessa lehden lukeminen toimii vapaaehtoisena ja yhteisöllisenä toimintana ja jälkimmäisessä kontrolloivan isän tapauksessa pakotettuna yhteistyönä ja yhdessä toimimisena. Kirjoittajan isän ehdottomuus kielii huonosta itsetunnosta ja siksi hänen voi nähdä kuuluvan suomalaisen miestutkimuksen esille tuomaan mieskurjalistoon (esim. Roos 1994; Roos ja Peltonen 1994), johon lukeutuvat miehet peittelevät huonoa itsetuntoa esimerkiksi ankaruudella. Kirjoittajan itseään vähättelevä ote kielii myös kyseisen mieskuvan piirteistä. Kysymykseeni saako tekstistä julkaista otteita tutkimuksessani, vastaa kirjoittaja saatteessaan näin: *”Nämä on yksinkertaisen tyhmän työmiehen ja täynnä kirjoitus virheitä, ei näistä ole mihinkään julkaistavaksi. Eli tavallista köyhän työmiehen touhua.”* (M64, 640) Kirjoittaja myös lämpimästi kiittää siitä, että sai muistella asioita, mutta – totta kai – pyytelee anteeksi sitä, että kirjoituksesta tuli niin pitkä, 72 sivua. Lisäksi hän tunnustaa: *”Elämä on kauniisti ajautunut mukavalle raiteille. Aina kun aamulla saa herätä ja tuntee itsensä kivasti levänneenä, on mukava alkaa päivä selaillemalla päivän posti.”* (M64, 641).

Median yhdistämä perhe

James Lull (1980) esitti urauurtavassa tutkimuksessaan, että televisio hahmottuu perheiden sosiaalisen yhdessäolon voimavarana. Televisio tarjoaa mahdollisuuden olla lähekkäin ja se helpottaa esimerkiksi vanhempien kokemusten havainnollistamista lapsille – ja päinvastoin. Lisäksi yhteiset katselukokemukset usein vahvistavat perheen sisäistä solidaarisuutta. Lullin havainnot ovat jo yli kahdenkymmenen vuoden takaa, mutta siitä huolimatta, tai juuri siitä syystä, hänen havaintojaan voi tarkastella rinnan vielä vanhemman median – sanomalehden – lukemisen käytäntöjen kanssa.

Lullin (1980) tutkimuksen aikaan televisio oli jo tukevasti vakiinnuttanut asemansa ihmisten ajankäytössä tiedonvälittäjänä ja viihdyttäjänä. Tiedonvälittäjänä sen asema oli tuolloin samalla tavoin vakiintunut kuin sanomalehden asema oli ollut sodan jälkeisessä Suomessa. Vaikka sanomalehti ja televisio ovat välineinä hyvin erilaisia, voinee edellä mainitun samankaltaisuuden vuoksi tehdä rinnastuksen näiden välillä. Katson, että sanomalehdellä oli ennen television aikakautta lukijoiden näkökulmasta ollut samantaisia perheen arkielämään liittyviä funktioita kuin televisiolla on viime vuosikymmeninä nähty olevan. Myös sanomalehti on toiminut perheiden sosiaalisen yhdessäolon voimavarana ja siten vahvistanut perheen yhteistä solidaarisuutta. Toisaalta se on voinut toimia myös hajottavana ja riitaa tuottavana tekijänä, kuten ”kontrolloivan isän” kuvauksesta käy esille. Kuitenkin toive yhdessä lukevasta perheestä näyttäisi eläneen myös heidän kotonaan. Kirjoittaja aloittaa luvun ”Vanha isä” seuraavasti:

Montakaan kertaa ei muistu mieliin sellaista, että olisi ollut iloinen perhekeskeinen lukuhetki. Äiti yritti joskus, mutta se tyrmääntyi isän asenteeseen. Mitä noita turhia puhumaan. (M64, 669)

Televisiotutkijat Morley ja Silverstone (1990) kuvaavat, miten televisio – siis ennen digiaikaa – tuottaessaan teknisesti ja sisällöllisesti samaa ohjelmaa lukemattomiin koteihin, kohtaa vastaanottotilanteessa moninaisen kirjon katseilijoita. Puntit eivät ole siten tasan: toisella puolella on yhtenäinen lähetys ja toisella vastaanottajien epämääräinen kirjo. Talouksilla, joissa lähetystä katsotaan, on omat tapansa, rituaalinsa, historiansa, myyttinsä ja salaisuutensa. Jokaisessa taloudessa ja perheessä on myös iän ja sukupuolen mukaan ”määrittävät” omat henkilökohtaiset mieltymykset television katsomisessa. Talou-

det ovat siten omanlaisiaan ja aivan samanlaista kokonaisuutta tuskin löytyy. Tällainen television katsomisen asetelma on samantyyppinen kuin entisajan kollektiivinen tapa lukea sanomalehteä. Yhtäältä on yhtenäinen jokaiselle samanlaisena jaettu sanomalehti, jonka käsiin saamiseksi yleensä nähtiin paljon vaivaa. Vastaanottopuolella on vastassa lukijoiden –tai televisionkatsojien – monenlainen kirjo. Yhteistä on se, että tekstiä – olipa se televisiotekstiä tai sanomalehtitekstiä – luetaan tai on luettu yhdessä perheen kanssa.

Edellä kuvattu yhdessä lukeva perhe, jossa hahmotetaan perhe-elämää yli kuudenkymmenen vuoden takaa kohtalaisen sävyisine isineen, on kovin erinäköinen kuin se kuva, jonka saa lukiessaan suomalaista miestä koskevia tutkimuksia. Viitteen erinäköisestä isästä kuitenkin saa ”kontrolloivan isän” kuvauksesta. Kyseinen kuvaus kertoo pitkälti samantyyppisestä miehestä kuin suomalaiset miestutkimuksetkin ovat kertoneet. Näissä tutkimuksissa suomalaisen miehen muotokuvaksi on jo kliseeksi asti määritelty kurjuudessa rypevä, häpeän ja pärjäämisen kanssa painiskeleva mies (esim. Siltala 1994; Roos & Peltonen 1994; Kortteinen 1992). Roosin (1994, 26) sanoin: ”Suomalainen mies kantaa kaunaa, tekee itsestään pilkkaa, näkee kaiken mustana, kokee itsensä syylliseksi, huonoksi, pahaksi, heikoksi, mutta harvoin hyväksi, muille tärkeäksi, positiiviseksi, antavaksi osapuoleksi.” Roos (1994, 24) tiivistää 1930-1940-luvulla syntyneiden, eli saman ikäisten kuin useat aineiston kirjoittajista ovat, miesten perustarinan näin: ”Lapsuus kodissa jossa on vähän positiivisia tunneilmaisuja, ankara, etäinen isä, alistuva, elämäänsä pettynyt äiti, ujo, mutta mahdollisesti aktiivinen lapsi.” Tällaisen perheen miehiä ja isiä on vaikea kuvitella perheensä keskelle kiikkustuoliin lukemaan lehteä arvostettuna, positiivisena ja esimerkillisenä isänä. Silti omasta aineistostani konstruoituu tällainen isä. Sanomalehteä yhdessä lukevan perheen isä on yksi konstruktio muiden joukossa, mutta muitakin, kuten edellä on kuvattu, isiä oli.

Merkittävät toiset

Tässä aineiston analyysiluvussa olen kuvannut sitä, miten lehden lukeminen ei koske yksin lukijaa. Lukutilanteeseen olennaisesti vaikuttavat myös toiset ihmiset: he saattavat olla konkreettisesti läsnä lukutilanteessa ja osallistua siihen tai he voivat olla ”läsnä” ei-toivottuina. Tyypillinen esimerkki jälkimmäisestä tapauksesta on äiti, joka nousee ylös muuta perhettä aikaisem-

min, jotta saisi lukea lehensä rauhassa. Toisaalta toiset ihmiset voivat myös määrätä muiden perheenjäsenten lehtien valinnasta ja jopa sanella sen, mitä lehtiä perheessä luetaan. Tästä on esimerkkinä aikaisemman luvun ”kontrolloiva isä”.

Menetelmäluvussa kerroin, että Vilkon (1997) lukutapa, jolla hän tarkastelee elämäkertakirjoittajien vanhempiaan koskevaa puhetta, on työssäni tärkeä. Se on tärkeä, koska lukutapa avaa elämäkerroissa esiintyvien *merkittävien toisten* huomioimisen. Merkittävät toiset on nähty olennaisiksi etenkin naisten omaelämäkerroissa, mutta myös toisenlaisia, sukupuolisidonnaisuutta kritisovia äänenpainoja on alettu esittää (esim. Miller 1994).

Vilkko (1997, 222) sanoo, että saadakseen käsityksen tutkimuksensa elämäkertojen henkilöistä hän luki elämäkerroista esiin paljon muutakin kuin vanhempia koskevat eloiset muistokuvaukset. Eloiset muistokuvaukset ovat tiheitä ja kiehtovia, mutta lyhyet maininnat, ”henkilöiden varjot”, kuten Vilkko asiaa kuvaa, ovat omalla tavallaan hyvinkin informatiivisia. Vilkko (1997, 222–223) havaitsi, että ”pala palalta, maininta maininnalta luennessa konstruoituvat henkilöt antavat paremman kuvan merkittävistä omaelämäkerran toisista ja heidän vaikutuksestaan kirjoittajan elämään kuin kuvauksellisesti tiheet muistot”. Näin pitkittäisesti konstruoituvat ja kuin ohimennen mainitut henkilöt eivät jää yhdentekeviksi vaan nousevat kerroksessa merkittäviksi toisiksi.

Edellä olevissa aineiston analyysiluvuissa perhe on näkyvässä osassa. Kirjoittajien kuvauksissa entisajan perhe on kerääntynyt sanomalehden lukemisen ympärille, ja tällöin kuvaus valaisee yhden kapean siivun arkielämästä eli sanomalehden lukemisen näkökulmasta. Tilannekuvaus on kerrottua juuri siitä suunnasta, josta on pyydettykin ja rajausten vuoksi monet elämään liittyvät sävyt, surut, ilot, perheen taloudelliset vaikeudet tai kommunikointivaikeudet ovat tästä näkökulmasta jääneet pienempään sivurooliin. Kyseiset kertomukset ovat maallanne eteemme näyttämön, jonka keskeinen elementti on *yhdessä lukeva perhe*. Tämä idyllinen kuva perheestä ilmentää sitä, mitä Carolyn Steedman (1986) ja Vilkko (1997) tarkoittavat tunteen struktuurilla¹. Tunteen struktuuri tarkoittaa sitä prosessia, jolla rakennamme kertomusta itsestämme ja merkittävistä toisista. Kertoessamme itsestämme tai läheisistämme luomme ikään kuin näyttämön tai näkymän, jota tunteet rakenteistavat. Tästä tunteiden rakentamasta kuvasta karsiutuu paljon pois alkuperäistä kokemusta määrittäviä niin ikäviä kuin myönteisiäkin yksityiskohtia. Mutta vaikka ristiriidat, hankaluudet ja ikävät asiat jäisi-

vätkin pois, on muisto silti kokijalleen subjektiivisesti totta. Se luo järjestyksen, jonka olemme elämästämme tottuneet muistamaan ja jonka haluamme muistaa. Kyse on kertojan ja kerrotun välisestä liikkeestä tapahtuman ja sen herättämän tunteen välillä. Muistossa on emotionaalista voimaa ja siksi se tunnetaan ja ajatellaan aina uudelleen. (Vilkko 1997, 221.)

Vilkon (1997) ja Steedmanin (1986) kuvaaman tunteen struktuurin kertomisen tapa ilmenee lukemisen käytäntöjä koskevissa kuvauksissa, esimerkiksi lukemisessa puolison kanssa ja lapsuusmuistoja koskevissa kuvauksissa. Kuvauksissa kertoja maalailee, aika konkreettisestikin, näyttämön, jolla hän esimerkiksi kuvailee puolison lukemista ja omaa lehden lukemisen tyyliään. Lehden lukemiseen liittyvät riidat – tai mahdollisesti lukemisessa puhkeavat, muita asioita koskevat ristiriidat – eivät tule kertomuksissa juurikaan esille. Lehden lukemisen kuvailu puolison kanssa tai lapsuusaikojen lehden lukemisen muistot luovat kirjoittajalle järjestyksen, turvallisen arjen, jonka kertoja muistaa ja haluaa muistaa. Lehden lukemisen rutiinit luovat yhden näkökulman arkeen ja näihin rutiineihin lukemiseen liittyvät merkittävät toiset osaltaan kuuluvat. Tässä näkökulmassa lehden lukeminen luo turvallisuutta ja tuttuutta – huolimatta siitä, mitä ikäviä ja turvattomuuden tunnetta lisääviä juttuja lehdet sisältävätkään.

Vilkko (1997, 223) tarkentaa merkittävien toisten asemaa omaelämäkeroissa puhumalla evaluatiivisesta kertomisen tavasta. Tällä hän tarkoittaa muistoihin paneutumista tavalla, jossa kyse ei ole muistojen kuvaamisesta ja esittämisestä. Sen sijaan kyse on muistojen nojalla tehtyjen elämänarvioiden selostamisesta. Tällainen itseä selostava puhe kantaa koko elämäkertaa; se on tiiviisti jäsentynyttä oman elämän arviointia. Tutkimukseni aineistossa merkittävät toiset esiintyvät samaten kahdella tavalla kuten Vilkon aineistossa: aineistossa on ensinnäkin eloisia muistokuvauksia lehteä lukevista toisista, joita yleensä ovat vanhemmat, isovanhemmat tai oma puoliso. Toiseen aineistossa on lyhyitä, kuin ohimennen vilahtavia mainintoja edellä mainituista henkilöistä. Nämä joskus lakoniseltakin vaikuttavat maininnat ovat merkittäviä jäsennyksiä kertomuksessa. Ne noudattavat evaluatiivisen kertomisen tapaa palatessaan muistoihin niin, että kirjoittaja kertoo tarinaansa arvioiden samalla omaa elämäänsä ja sille saamiaan eväitä. Evaluatiivinen kertomisen tapa ei kerro siitä, kuinka asiat tapahtuivat vaan siitä, kuinka ne ajatellaan (mt. 223).

4.3. Lukija ja ontologinen turvallisuus

Tutkimukseni aineisto tekee näkyväksi sanomalehden lukijoiden elämää ja arkea runsaan puolen vuosisadan takaa aina tähän päivään saakka. Entisaikojä koskevat kirjoittajien muistot piirtävät esiin kuvaa patriarkaalisesta ydinperheestä, jossa isällä on sanomalehden lukemisen rutiineissa merkittävä rooli. ”Puhtaimmillaan” patriarkaalinen perhe ilmenee siinä, kun isä lukee sanomalehteä ääneen (”lehti vankeissa kourissaan”) muiden perheenjäsenten kuunnellessa ympärillä lähes hievahtamatta. Tällainen patriarkaalinen ydinperheen malli on nähtävissä niissä aineiston kirjoittajien lapsuutta koskevissa muistoissa, jotka ulottuvat toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan. Tutkimukseni aineiston kirjoittajien isät ovat auktoriteettiasemaansa huolimatta jääneet useimpien kirjoittajien mieliin pääasiassa sopuisina isinä, jotka lukivat sanomalehteä ääneen perheelleen ja loivat samalla turvallisuuden ja yhteisöllisyyden tunteita perheeseen. Tutkimukseni aineiston valossa sanomalehden lukeminen oli aikaisemmin suomalaisissa perheissä sosiaalista toimintaa ja yhteyttä luova arkinen käytäntö samalla tavoin kuin television katsominen nyt. Entisajan perheissä lehden yhdessä lukeminen oli yksi uusintamisen sosiaalinen käytäntö ja turvallisuuden tunnetta luova arkinen rutiini.

Nykymaailmassa patriarkaalinen ydinperheen malli on murentunut – enää ei ole yksiselitteisen selvää edes se, mikä on perhe. On syntynyt uusia perhemuotoja kuten uusperheitä, yhden vanhemman ja lapsen sekä erilaisia joustavien parisuhteiden muodostamia perheitä, eikä isän auktoriteettiasema ole enää itsestään selvä. (Vrt. Jallinoja 1988, 12.) Miehen aseman kyseenalaistuminen itseoikeutettuna perheenpäänä alkoi näkyä 1960-luvun lopulla, jolloin äitien ja vaimojen palkkatyö oli yleistynyt. Raija Julkunen (1994) sanoo Hirdmania mukaillen, että 1960-luvun puolivälistä lähtien sukupuolten samanlaisuussopimus alkoi syrjäyttää kotiäitisopimusta. Tällöin mieselättäjyyden ja sen toisena puolena olevan kotiäitiyden mallit purettiin. Vaimojen ja äitien ansiotyöstä tuli naisten oikeus ja heidän

itsenäisyytensä perusta. (Julkunen 1994.) Traditionaalisten mallien purkaminen on tuonut perheeseen mukanaan myös vanhempien ja lasten välisiä suhteita koskevia muutoksia. Hoikkalan (1993) mukaan käsitys vanhemmuudesta ja samalla aikuisuudesta ja sukupolvien välisistä suhteista on muuttunut: vanhempien ”nuorekkuus” ja ”kaverius” lastensa kanssa ovat syrjäyttäneet entisajan auktoriteettia korostavan vanhemmuuden. Myös lasten kaverisuhteet ovat tulleet aikaisempaa tärkeämmiksi ja vastaavasti perheen painoarvo sosiaalistamisessa on heikentynyt.

Nykyhetkeä koskevissa aineiston teksteissä traditionaalinen yhteiskunta patriarkaalisine perhemalleineen on väistynyt ja tilalla on nähtävissä piirteitä, joita myöhäismodernissa yhteiskunnassa on kuvattu muun muassa yksilöllistymisenä, traditioiden purkautumisena, epäjatkuvuuksina ja fragmentoitumisena, ja mikä kaikki tuottaa refleksiivistä elämänmuotoa. Myöhäismodernissa yksilöt elävät – teoreettisesti – valintojen viidakossa. (Esim. Beck 1995, 17–20.) Tässä monien mahdollisuuksien kirjossa – ja samalla ahdistuksessa – rutiinit kaavamaisuudessaan luovat ontologista turvallisuutta (vrt. Giddens 1990, 98) jokapäiväiseen arkielämään. Arjen valintojen moninaisuudesta on kyse myös Harvey Sacksin (1992, 215–221) huomautuksessa, jonka mukaan tavallisena ihmisenä oleminen ei ole jotain, joka vain sattuu kohdalle vaan tavallisena ihmisenä, tavallisessa arjessa eläminen edellyttää, että henkilö tietää, mitä pitää tehdä ollakseen tavallinen. Tavallisuuden eteen tulee siksi työskennellä. Tällöin voi nähdä, että tavallisena ihmisenä olemiseen kuuluu olennaisesti subjektiivisuus, toimijuus ja hänen mahdollisuutensa ja velvollisuutensa tehdä valintoja. Tavoitteena ei ole erottautuminen muista tai irrottautuminen arjesta, vaan tarkoitus on tuoda esiin tavallisessa arjessa olemista ja toimimista.

Lehden lukemisen nykyiset rutiinit ovat nähtävissä osana lukijan reflektointia myöhäismodernia elämäntapaa. Myöhäismodernissa yksilöllistyneessä ja reflektioivassa elämäntavassa rutiinit toimivat turvallisuutta tuovina kehyksinä. Kuulostaa hieman erikoiselta: lehteä lukemalla henkilö voisi kokea ontologisen turvallisuuden tunteita, vaikka lehdistä useimmiten on – ja on aina ollut – kaikkea muuta kuin turvallisuutta herättäviä uutisia. Se ”turvattomuus”, jota rutiinit pyrkivät vähentämään, on nähtävissä eräänlaisena valintojen kaaoksena. Rutiinit jäsentävät ja kokoavat henkilön arkea (Giddens 1995, 107–108 ja 142), joka jälkitraditionaalisessa maailmassa on täynnä muun muassa medioiden kautta tuluvia ärsykeitä ja tekemättömiä valintoja. Giddensin (1995, 142) mukaan rutiineilla ”on perustava

merkityksensä ontologiselle turvallisuudelle, koska ne tarjoavat strukturoivan välineen, jossa elämän jatkuvuus toimintakehyksestä toiseen voi toteutua”. Turvallisuuden tunne syntyy tällöin jatkuvuuden tuottamasta varmuudesta (vrt. Giddens 1990, 92): rutiinit antavat henkilölle takeet siitä, että pitäytymällä rutiineihin hän voi olla ”valitsematta” aina uudelleen. Kyse on samasta piirteestä, jonka jo 1800- ja 1900-luvun taitteessa Simmel (1964, 409–424 [1903]) havaitsi olevan välttämätöntä ärsykeitä tulvivan suurkaupungin asukkaiden kohdalla: suurkaupungin asukas kohtaa jatkuvan ärsytysten tulvan ja siksi hänellä on tarve aistiärsykkeiden rajoittamiseen. Hän luo itselleen uudenlaisen aistitalouden, jossa hänen ei tarvitse reagoida kaikkiin ärsykkeisiin ja jolloin hän voi olla ”valitsematta”. Simmelin ajatuksena on, että suurkaupunkilainen ei kestäisi, jos tuntisi jokaisen naapurinsa. Nyky maailmassa ei enää tarvitse asua suurkaupungissa, kuten vielä 1900-luvun alussa, joutuakseen aisteja koettelevan ärsyketulvan kohteeksi. Simmelmäinen kiteytys nyky maailman mediakulutustajasta kuuluisi varmaan, että nykyihminen ei kestäisi sitä, jos lukisi/kuuntelisi/katsoisi päivän mittaan jokaisen mediasta tulvivan uutisen. Siksi lehden lukemisen kaltaiset rutiinit pitävät tätä ärsyketulvaa koossa; tutuista lehdistä luetaan uutisia ja muita juttuja tiettyinä aikoina, tietyllä tavalla, tietyistä asioista, tietyssä järjestyksessä.

Sanomalehden lukemisen rutiinien kyky jäsentää arkea ja luoda siten ontologista turvallisuutta lukijalle ei ole vain myöhäismoderniin liittyvä piirre; entisaikaa koskevissa muistoissa monet kirjoittajat muistelevat sitä, miten perheen yhteinen lukuhetki loi turvallisuuden tunteita. Valottaakseni sanomalehden lukemisen rutiinien entisaikana luomaa ontologista turvallisuutta palautan mieleen yhden jo esitellyn kokemuksellisen kuvauksen. Kyse on tekstistä, jossa 72-vuotias mies muistelee sanomalehden lukemistaan sota-aikana (M72,1084). Hän kertoo, miten 12-vuotiaana hän ahdistuneena luki lehdestä sotauutisia. Rintamauutiset, kaatuneet ja huoli elintarvikkeiden loppumisesta pelottivat poikaa. 14-vuotiaana kirjoittaja joutui renkipojaksi. Sota jatkui edelleen ja uutiset olivat edelleenkin murheellisia ja järkyttäviä. Silti poika luki iltaisin sanomalehtensä ”*liki puhtaaksi*”. Mutta murheellisten asioiden välistä hän löysi jotain ilahduttavaa ja mieltä virkistävää: kiinnostava pakinoitsija ja monet sarjakuvat toivat hänelle lohtua ja viihdykettä ja lehden lukeminen oli siten mieluisa rutiini. Lukeminen jäseni pojan arkea, antoi lohtua, välitti uutisia ja avasi ikkunoita maailmaan – voi sanoa, että loi kirjoittajalle turvallisuuden tunteita tuttuuden

ja kaavamaisuuden kautta sinänsä turvattomassa tilanteessa. Rutiinit tuotivat pojalle, kuten myös entisajan *yhdessä lukevalle perheelle*, jatkuvuuden tunteita kootessaan ja jäsentäessään arkea. Molemmissa tapauksissa rutiinit eivät vain kokoa ja jäsennä arkea ja luo sitä kautta turvallisuuden tunteita, vaan ne luovat myös yhteenkuuluvuutta. Yhdessä lukevalle perheelle yhteenkuuluvuuden tunne oli konkreettista ja lähellä olevaa, perheen keskinäisen yhteyden vahvistamista. Sodan kokeneelle pojalle muiden, samalla tavoin raskaita aikoja elävien, sanomalehteä lukevien suomalaisten kanssa koettu yhteisöllisyys oli myös abstraktimpaa ja ”näkymätöntä”.

Sanomalehden lukemisen rutiineihin liittyvä ontologinen turvallisuus on nähtävissä sekä entisajasta että nykyajasta puhuttaessa. Vaikuttaa siltä, että nykyrutiineissa on kuitenkin havaittavissa eroa entiseen verrattuna. Erona näyttää olevan se, että kirjoittajat eivät nyt kerro lukevansa tai lukeneensa lehteä ääneen perheelleen – lapsillekaan silloin kun he olivat pieniä, vaikka kirjoittajien omassa lapsuudenkodissa näin olisi tehtykin. Poikkeuksen tästä muodostavat eläkkeellä olevat pariskunnat, jotka saattavat nautiskella lehden lukemisesta yhdessä lehden juttuja ääneen lukien ja kommentoiden. Voi toki olla, että kirjoittajat eivät ole muistaneet tai huomanneet kertoa ääneen lukemisen tavasta perheessään, mutta todennäköisempää on, että tämä tapa on hiipunut, vaikka se kirjoittajan lapsuudenkodissa olisi ollut vahvakin. Ääneen lukemisen rutiinin hiipuminen (lapsi)perheissä saattaa liittyä edellä kuvattuun yksilöllistymisen tendenssiin: paitsi että rutiinit luovat ontologisen turvallisuuden tunteita ärsyкkeitä tulvivassa maailmassa, ne voivat olla osaltaan paaluttamassa omaa rauhallista hetkeä yksilön joskus kaaosmaisenaakin näyttäytyvään nykyarkeen. Rutiinit liittyvät tällöin lukijaj-subjektin ajanhallintaan: lukija haluaa näin irrottautua muista ja lukea leh- tensä omassa rauhassa. Voi nähdä, että lukemisella halutaan tällöin hetken lepo ympäröivästä ärsyкkeitä tulvivasta arjesta ja miksei myös perheenjäse- nistä (ks. myös Hujanen E. 2000, 81).

Entisajan kuvauksissa on toki tapauksia, joissa sanomalehden lukemi- sella haluttiin irtaantua muista perheenjäsenistä: aineistossa on muistoja siitä, miten jotkut perheenäidit heräsivät aamulla lukemaan leh- tensä rau- hassa tai miten he pyrkivät valloittamaan jossain välissä itselleen rauhallisen lukuhetken perheen vaatimuksista. Voi olettaa, että sanomalehden lukemi- nen mahdollisti näin perheenäideille irrottautumisen hetkeksi (koti)äidin roolistaan valloittamalla hieman aikaa itselleen, jolloin lehti saattoi toimia välineenä ottaa välimatkaa patriarkaalisesti rakentuneeseen arkeen. Pysyäk-

seen perillä maailmanmenosta perheenäidin oli lohkaistava tiedonhankkimiseen eli lehden lukemiseen tarvittava aika esimerkiksi omasta yöunestaan, kun vastaavasti perheenisälle patriarkalisessa perheessä lehden lukeminen toimi hänelle kuuluvana rentoutumiskeinona työpäivän jälkeen. Nykyarjessa tämä roolijako ei ole näin itsestään selvä – ainakin se asetetaan kyseenalaiseksi – vaikka työssäkäyvät naiset yhäkin tekevät suurimman osan koti- töistä (Niemi ja Pääkkönen 2001, 23–32).

Patriarkaalinen sanomalehden lukemisen malli on nyt saanut tehdä tilaa toisenlaisille sanomalehden lukemisen asetelmille perheessä kuin mitä se oli vuosikymmeniä sitten. Ääneen lukemisen hiipumisen tapa viestii siitä, että perhe sanomalehteä lukevana tulkinnallisena yhteisönä ei ainakaan asetelmaltaan ole enää samanlainen kuin viisi-kuusikymmentä vuotta sitten. Perheiden uudesta lukemisen asetelmasta kertoo esimerkiksi se, että nyt lehti saatetaan haluta lukea yksin ja rauhassa – eikä tätä katsota vain isän etuoikeudeksi – tai että sitä ei lueta ollenkaan. Asetelma on muuttunut sikäli, että isä ei enää lue lehteä ääneen tiedonjanoiselle perheelleen. Se, että lukemisen asetelma perheessä on muuttunut, ei välttämättä merkitse sitä, että perheen merkitys tulkinnallisena yhteisönä olisi vähentynyt. Selvää kuitenkin on, että perheen rinnalle on uusien medioiden myötä tullut lukemattomia (!) uusia tulkinnallisia yhteisöjä, joissa yhdistävänä tekijänä voi olla esimerkiksi ikä tai harrastus.

5. Paikallisuus

Suomalainen sanomalehdistö on rakentunut alueellisesti jo historiallisesti: suomalaisten sanomalehtien alueellinen painotus on ollut nähtävissä jo 1850-luvulta lähtien, jolloin kullekin lehdelle oli jo hahmottunut oma vaikutusalueensa (Tommila 1988, 218–223). Sanomalehdet ovat yhtäältä tuottaneet ja uusintaneet maakuntia alueellisina yksikköinä, mutta toisaalta niiden voi nähdä toimineen ja toimivan aluetietoisuuden heijastajina ja ylläpitäjinä eli alueensa identiteetin ilmaisijoina (Paasi 1996; J. Hujanen 2000, 12). Suomalaisista seitsemänpäiväisistä sanomalehdistä puhutaankin usein ns. maakuntalehtinä, joita kutsutaan myös alueellisiksi ykköslehdiksi. Jaana Hujanen (2000, 23) puhuu mieluummin maakuntalehdistä kuin alueellisista ykköslehdistä. Hän perustelee – ja tähän perusteluun on helppo yhtyä – valintaansa sillä, että jälkimmäinen nimitys edellyttää kakkoslehtien määrittelyä, joita käytännössä on vaikea nimetä ja sitä paitsi myös pienet paikallislehdet ovat oman alueensa ykköslehtiä. Yksi vaihtoehto olisi puhua valtakunnanosalhdistä (mt., 23), mutta se kuulostaa kovin paperinmakuiselta – olkoonkin, että kyse on sanomalehdistä. Jaana Hujanen (2000, 23) ottaa maakuntalehti-nimitystä ruotiessaan aiheellisesti esille sen, että maakuntasanaan liittyy tiettyjä kielteisiä mielleyhtymiä. Maakunta-sana tuo mieleen maaseudun sen negatiivisessa mielessä, karvalakkilähetystöt, valtamedian ulkopuoliseen maailmaan ja jonkin kaukaisen ja taantuvan, jossa pahimmillaan podetaan katkeroitunutta herravihaa Helsingissä olevia päättäjiä kohtaan. Tästäkin huolimatta pidän maakuntalehti-nimitystä parhaimpana kuvaamaan Suomessa ilmestyviä seitsemänpäiväisiä sanomalehtiä. Yksinkertaisuuden vuoksi olen puhunut tutkimuksessani yleensä vain sanomalehdistä tarkoittaessani Suomessa ilmestyviä seitsemänpäiväisiä lehtiä – en siis erottele niitä sen kummemmin valtakunnallisiin tai alueellisiin tai maakunnallisiin.

Maakuntalehdet ilmestyvät tietyillä paikkakunnilla ja siksi ne kertovat – muiden uutisten lisäksi – (levikki)alueensa asioista. Yhtäältä sanomaleh-

distön alueellisuuden voi nähdä olevan markkinoiden ohjaamaa, eikä niinkään aatteellista kotiseururakkautta: ilmoittajaa on helpompi houkutella mahdollisimman suurella yleisöllä. Toisaalta, kun kunnalla ja alueen yrityksillä menee hyvin, vaikuttaa se myös lehden hyvinvointiin myönteisesti. (J. Hujanen 2000, 30–31.) Sanomalehtien alueellisuuden vuoksi pidin tarpeellisenä ottaa aineistoa kerätessäni esille kysymyksen sanomalehtien paikallisuudesta. Kysyin kirjoittajilta heidän suhteestaan paikallisuuteen; kysyin esimerkiksi sitä, onko hän vaihtanut lehteään muuttaessaan paikkakunnalta toiselle ja mitä mieltä hän on paikallisuutta koskevista jutuista lehdessä ja mitä hän pitää paikallisina juttuina. Aihepiiri oli sikäli muista kirjoituspyyntötekstin aiheista poikkeava, että kyse ei varsinaisesti ollut muistoista vaan mielipiteistä ja että kysymyksen aikataso oli nykyhetkessä. Tästä huolimatta pyyntö tuotti elämäkerrallista kerrontaa. Tähän aiheeseen vastattiin yleensä kirjoituksen loppupuolella (se oli aiheryhmistä viimeisin) ja usein vastaus oli toteava tyyliin ”paikallisuutta tarvitaan ilman muuta”. Paikallisuusaiheeseen vastattiin ahkerasti, vain noin kolmasosa kirjoittajista ei ottanut kantaa asiaan.

Paikallisuutta käsiteltiin kirjoituksissa usein ikään kuin vastaamalla strukturoidun kyselylomakkeen kysymykseen, ja monet vastaukset olivatkin samalla tavoin yhtä paljon tai yhtä vähän informatiivisia. Strukturoituna kyselynä vastaukset kysymykseen ”ovatko paikallisuutta koskevat lehtijutut mielestänne tärkeitä” olisivat lähes sataprosenttisesti asettuneet luokkiin ”täysin samaa mieltä” tai ”jokseenkin samaa mieltä”. Tämä useissa pape-reissa toistunut vastausten ylimalkaisuus oli aluksi pettymys – kovin kiinnostavalta tai yllättävältä tiedolta se ei näyttänyt. Mutta tekstejä enemmän ja yhä uudelleen lukiessa niistä valikoitui pienehkö, mutta mielenkiintoinen joukko tekstejä, joissa paikallisuudesta puhuttiin kiinnostavilla tavoilla. Yksi kiinnostava piirre oli se, että paikallisuuden ei nähty koskevan vain syvintä maaseutua vaan yhä hyvin kaupunkia, kuten seuraavasta pääkaupunkiseudulla asuvan 53-vuotiaan biologinaisen tekstikatkelmasta käy ilmi. Kirjoittajan synnyinseutu on Etelä-Savossa.

Todella hauskaa on ollut, kun saan silloin tällöin Länsi-Savon kotiini. Syytä positukseen en tiedä, saan sen luultavasti, koska meillä on kesämökki Mikkelin lähellä. On mukava lukea tutuista tapahtumista ja taloista, vanhoista luokkatovereista ja näyttelyistä.

Vierailta paikkakunnilla on kiva vilkaista lehteä, mutta paikallisuutiset

tekevät lehden. Ilmaisjakeluna jaettava Länsi-Väylä luetaan perheessämme ensimmäisenä ja siitä tulee suurin tappelu. Lehti sisältää kaiken sen, mitä Tapiolan ympäristössä asuva tarvitsee. Lehti on asiallinen, sisältää tarpeeksi yleisiä uutisia, mutta kertoo kaiken ajankohtaisen ”Väylän varrelta”. Ilmoitukset, näyttelyt, teatterit, elokuva, uutiset omalta alueelta tekevät lehden – kaikki tutut asiat.

Tosin joskus voi paikallislehti tuoda ikävän uutisen helpommin kuin suuri valtakunnallinen lehti, ainakin sen huomaa helpommin. (Kirjoittaja kertoo lähiseudulla tapahtuneesta väkivallanteosta, jonka poikansa ikäisen teki-
jän hän tunsi.)

Internet meillä on, mutta lehtiä en sieltä lue. Toivoisin tosin, että mieheni alkaisi lukea lehtiä internetistä, sillä hän istuu aina illalla emmatuoliin rillit nenällä ja kääntelee ja rapistelee HeSaria. Voi sitä ääntä! Yritä nyt siinä sitten katsella romanttista elokuvaa lehdenrutistelun säästämänä! (N53, 79)

Kirjoittajan perheessä paikallisista asioista kiinnostuneisuus ei ole iästä kiinni, sillä perheessä kaikki, myös nuoriso, lukevat paikallista ilmaisjakelulehteä. Lehdestä suorastaan tapellaan, kirjoittaja kertoo. Nuorison sanomalehden käyttöä koskevista tutkimuksista ilmenee, että paikalliset asiat eivät kiinnosta vain aikuisväestöä. Kiinnostus oman paikkakunnan ja kotimaan uutisten lukemiseen on nuorten keskuudessa noussut vuosien 1985 ja 1999 välillä. (Seitsemäs valtakunnallinen nuorison mediakäyttötutkimus 2001; vrt. myös Nuoret ja sanomalehti 1993; Hankala 1996). Vuonna 2001 näyttäisi kiinnostuksen lisääntyminen kyseisiin uutisiin hieman notkahtaneen ja vastaavasti kiinnostus ulkomaan uutisiin hieman nousseen. Ulkomaan uutisten suosion kasvuun lienee osaltaan vaikuttanut New Yorkin syyskuun 11. päivän terrori-iskuista kertoneet uutiset. (Seitsemäs valtakunnallinen nuorison mediakäyttötutkimus 2001).

Edellä oleva kirjoittaja käsittelee tekstissään myös toisenlaista paikallisuutta kuin sitä, mikä koskee hänen ja perheensä asuinympäristöä. Tämä toinen paikallisuus koskee kirjoittajan synnyinseutua. Kirjoittaja iloitsee siitä, miten mukavaa on silloin tällöin saada käsiinsä synnyinseudun lehti. Synnyinseudultaan poismuuttanut kirjoittaja lukee – tai ehkä pikemmin etsii – tällaisesta lehdestä tietoa entisistä luokkatovereistaan, tutuista paikoista ja tapahtumista.

Tutkimuksessani analysoin, miten kirjoittajat lukevat lehden tuotta-
maa paikallisuutta ja mihin he tätä paikallisuutta tarvitsevat – vai tarvit-

sevatko he sitä. Sanomalehden lukijoiden paikallisuuden hahmottaminen on pitkän tulkintaketjun päässä: aluksi on lehtien luoma tulkinta paikallisuudesta. Siihen vaikuttavat erilaiset sidosryhmät, levikkialue, alueellinen identiteetti jne. Seuraavana ketjussa on lukijan lehdestä lukema paikallisuus. Lukijan luomaan kuvaan paikallisuudesta vaikuttaa paitsi lehden tulkinta paikallisuudesta, mutta myös lukijan omat kokemukset. Tässä tutkimuksessa aineiston kirjoittajat ovat kertoneet kyseisestä lehdestä luetusta ja siihen lukijan omien kokemusten sävyensä tuomasta paikallisuudesta, josta puolestaan minä tutkijana teen tulkintoja.

En kuitenkaan pura paikallisuuden tulkintaketjua esimerkiksi lehtien levikkialueisiin saakka vaan kiinnostukseni kohteena on lukijan kertoma paikallisuus. Se ei ole yksiulotteista esimerkiksi lukijan oman toimintaympäristön kuvaamista, vaan moniulotteista paikallisuuden kokemista. Sanomalehtielämäkertojen kirjoittajien teksteissä lukijan näkökulma paikallisuuteen hahmottuu ennen kaikkea kahdella tavalla, joita voidaan nimittää *läsnäolevaksi paikallisuudeksi* ja *poissaolevaksi paikallisuudeksi*. Läsnäolevassa paikallisuudessa kyse on siitä kirjoittajan nykyisestä ja fyysisesti lähellä olevasta elinympäristöstä, joka hahmottuu hänelle sanomalehtien lukemisen kautta ja jossa ovat mukana myös hänen subjektiiviset kokemuksensa. Poissaoleva paikallisuus kuvaa sitä paikallisuutta, joka liittyy henkilön juuriin ja syntymäseutuun ja josta hän on yhä kiinnostunut, vaikka ei enää vuosiin olisikaan käynyt kyseisellä seudulla. Poissaoleva paikallisuus on muutakin kuin nostalgiaa, jollaiseksi osa aineiston kirjoittajista itse sen tunnistaa.

Keskuksien ja marginaalien vuoropuhelua

Suomalaisten alueellisten sanomalehtien paikallistamisen politiikkaa tutkinut Moring (2000a) puhuu uusalueellistumisesta. Tällä hän tarkoittaa sitä kahtalaista tendenssiä, joka vaikuttaa alueellisiin sanomalehtiin samanaikaisesti: yhtäältä sanomalehdet haluavat ottaa kantaa esimerkiksi maakunnan ja alueen elinkeinojen puolesta, jolloin toimintaa ohjaa halu nojata perinteisiin arvoihin ja alueelliseen identiteettiin. Toisaalta paikallistamisen politiikkaan vaikuttaa myös halu järjestää ympäröivä tila osaksi laajempaa globaalia talouden ympäristöä. Tällöin paikallistamisen politiikassa esiin nousevat sellaiset vastinparit kuin itä-länsi, kaupunki-maaseutu, suomalaisuus-eurooppalaisuus. (ma. 107–108.) Tässä luvussa tarkastelen sitä, mihin Moringin

mainitsemia uusalueellistumisen kahta tendenssiä ”sovelletaan” tai mihin se kohdistuu: sieltä löytyy paikallisuudesta lukeva sanomalehden lukija.

Moringin (2000a, 107) nimeämä ensimmäinen paikallisuuden tendenssi eli sanomalehtien halu ottaa kantaa alueen elinolojen puolesta vertautuu osittain siihen, mitä nimitän aineistossani poissaolevaksi paikallisuudeksi. Poissaolevalla paikallisuudella kuvaan sitä, miten aineiston kirjoittajat kuvaavat pienten paikallislehtien lukemista. Nämä lehdet ilmestyvät muualla kuin kirjoittajan nykyisellä asuinpaikkakunnalla – tavallisesti ne ovat kirjoittajan syntymäpaikkakunnalla ilmestyviä pieniä paikallislehtiä. Myös paikallislehtien tilaustilastojen perusteella syntymäseutu näyttää olevan merkittävä asia monelle lukijalle: huomattava osa tilauksista menee ilmestymispaikkakunnan ulkopuolelle. Vaikka Moring puhuukin paikallisuuden tendenssissään alueellisista sanomalehdistä eikä pienistä paikallislehdistä, yhteistä sekä alueellisille lehdille että pienille paikallislehdille on ”perinteinen” aluetietoisuus, kuten näkemys alueellisesta identiteetistä tai maakuntahengestä. Aineiston kirjoittajat eivät kuitenkaan varsinaisesti liputa kulloisenkin pienen paikkakunnan olojen puolesta paikallislehden rinnalla, vaan heillä on paikallislehteensä huomattavasti henkilökohtaisempi ote ja suhde. Tämän vuoksi Moringin ensimmäinen paikallisuuden tendenssi vertautuu poissaolevaan paikallisuuteen vain osittain – en puhu lehdistä vaan lukijoista.

Moringin nimeämä toinen paikallisuuden tendenssi – oman alueen suhteuttaminen ja paikallistaminen laajempaan globaaliin ympäristöön – ilmenee niissä aineistoni paikallisuuden kuvauksissa, joita olen nimittänyt läsnäolevaksi paikallisuudeksi ja joka koskee lukijan nykyistä asuinympäristöä ja joka on lukijan sanomalehdestä lukemaa ja hänen subjektiivisesti kokemaansa paikallisuutta. Läsnäolevassa paikallisuudessa lukijat muodostavat kantaansa yhtäältä omaan asuinympäristöönsä ja toisaalta globaaliin mediaan ja valtakeskuksiin. Läsnäolevassa paikallisuudessa – samalla tavoin kuin Moringin nimeämässä toisessa paikallisuuden tendenssissä – kyse on halusta järjestää ympäröivä tila osaksi laajempaa globaalia talouden ympäristöä. Erona on kuitenkin se, että Moringin tulkinnassa toimijana on sanomalehti, läsnäolevassa paikallisuudessa lukija.

Sekä läsnäolevan paikallisuuden että poissaolevan paikallisuuden sisään on rakentunut vuoropuhelu, jonka osapuolet voi nimetä keskuukseksi ja marginaaliksi. Poissaolevassa paikallisuudessa keskuksien ja marginaalien vuoropuhelu ilmenee pienten paikallislehtien lukijoiden tavassa puhua syntymäpaikkakunnastaan. Syntymäpaikka on marginaalissa lukijan nykyiseen

asuinympäristöön nähden, jota voi pitää yhtenä henkilön arkiseen elämään kuuluvista keskuksista. Poissaolevassa paikallisuudessa nämä kaksi puolta, henkilön arjen käytännöissä marginaaliin jäänyt syntymäpaikka ja keskuksessa toimiva nykyinen elinympäristö, käyvät vuoropuhelua keskenään. Läs-näolevassa paikallisuudessa puolestaan keskuksien ja marginaalin vuoropuhelu ilmenee lukijan elinympäristön sekä hänen kokemusmaailmansa ulottumattomissa olevien asioiden vuoropuheluna. Käytännössä jälkimmäinen tarkoittaa globaalin tiedonvälityksen tuottamia uutisia ja tapahtumia. Henkilöstä riippuu, kumman hän näkee olevan itselleen marginaalissa ja kumman keskuksessa.

Keskuksien ja marginaalien vuoropuhelusta on mielestäni kyse myös edellä kuvatussa Moringin (2000a) uusalueellistumisessa. Moringin mielestä symbolinen yhteisöllisyys on yhä eriytyneempää eri alueilla ja paikallistamisen politiikkaa avaamalla olisi siten mahdollista havaita yhä useampia mikrotason Suomia. Katson, että tämänkaltaisen avaaminen edellyttää keskuksien ja marginaalien, ”meidän” ja ”muiden” vuoropuhelun havaitsemista ja tulkitsemista. Keskuksien ja marginaalien avaamisessa Michel Foucault’n (1986) heterotopia-käsite¹ on mielestäni hyödyllinen. Seuraavassa tarkastelen aineistoni esille tuomia paikallisuuksien eri puolia eli läsnäolevaa paikallisuutta ja poissaolevaa paikallisuutta tämän käsitteen avulla.

5.1. Läsäoleva paikallisuus

Läsäolevassa paikallisuudessa kyse on siitä kirjoittajan elinympäristöstä, joka hahmottuu hänelle sanomalehtien lukemisen kautta ja jossa ovat mukana hänen henkilökohtaiset kokemuksensa. Muun muassa sanomalehteä lukemalla hän on luonut itselleen yhdenlaisen kuvan ympäristöstään, rajannut sitä ja nimittänyt ja kokenut sen paikallisuudeksi. Tämä paikallisuus kuvaa kirjoittajan asuinpaikaa, kuntaa tai kylää eli sitä, jonka kirjoittaja kokee omaksi paikkakunnakseen ja asuinympäristökseen ja jossa hän myös faktisesti sillä hetkellä asuu. Kyseinen paikallisuus nojautuu yhtäältä sanomalehtien luomaan kuvaan paikallisuudesta, joka on tai se voi olla tarkoitushakuista maakunnan ja paikkakunnan olojen edistämistä (J. Hujanen 1998 ja 2000; Paasi 1986). En kuitenkaan tarkenna katsettani tähän paikallisuustulkintaan vaan sanomalehden lukijan omaan tulkintaan paikallisuudestaan.

Näkökulmia paikallisuuteen

Mitkä ovat paikallisia asioita? Esimerkiksi uutinen: ”Jokelan terveyskeskukseen on saatu yksi lääkärin vakanssi lisää”, on paikallinen asia. Mutta ”Päihtynyt mies puukotti lääkäriä Jokelan terveyskeskuksessa” on valtakunnallinen. Ja ”Juna suistui kiskoilta Jokelassa” on jopa maailmanlaajuinen. (M60, 585)

Paikallisuuden kokemisessa kohtaavat sekä subjektiiviset että kollektiiviset mielikuvat (esim. Tani 1996, 211–216). Tästä yhdistelmästä syntyy erilaisia variaatioita, jotka antavat tilaa erilaisille paikallisuutta koskeville tulkinnoille ja kokemuksille. Tässä tapauksessa erilaisia tulkintoja tuottavat sanomalehden lukijat, jotka hekään eivät muodosta yhtenäistä joukkoa. Sanomalehdelle on käynyt niin kuin kaikille muillekin viestintävälineille: niiden

käyttäjii tarkastellaan nyt usein erilaisina käyttäjäryhminä (esim. nuoret, työssäkäyvät, työttömät, ei-lukijat ja risc-analyysin tuottamat asenneryhmit). Se, että sanomalehden monitaustaiset lukijat tuottavat kukin oman tulkintansa sanomalehden tuottamasta tiedosta, näkyy tutkimukseni aineistossa. Lukijoiden tuottamat erilaiset tulkinta- ja samalla myös käyttötavat sanomalehden tuottamasta tiedosta näkyvät muun muassa puhuttaessa paikallisuudesta. Äkkipäätä katsottuna aineiston kirjoittajat vaikuttavat melko yksimieliseltä sanomalehden lukijoiden joukolta, mutta lähemmin tarkasteltuna ilmenee, että sanomalehden tuottamaan tietoon paikallisuudesta suhtaudutaan hieman eri painoituksin. Yksimieliseltä aineiston kirjoittajat vaikuttavat siksi, että he korostavat paikallisuuden uutisoinnin tärkeyttä, mutta silti aivan kaikki eivät näe sitä henkilökohtaisesti tärkeänä. Näin ajattelevia kirjoittajia aineistossa on kuitenkin vähän. Paikallisuuden tärkeyttä korostaa myös seuraava 39-vuotias mieskirjoittaja, vaikka hän itse ei olekaan kiinnostunut kyseisistä asioista.

Valinta (eli HS) on melko luonnollinen, koska tarvitsen lehden, jonka uutistarjonta on kansainvälisesti kattava. Tällaisia lehtiä ei mielestäni Suomessa ole monta ja kaikki muut ovat sitoutuneet asuinpaikastani kaukana oleviin maakuntiin ja kaupunkeihin. (...)

En ole ollut kovin innokas paikallisten uutisten seuraaja. Ehkä tämän vuoksi paikkakunnan vaihdolla ei ole ollut niin suurta merkitystä lehden valinnan kannalta. Monet muut ihmiset eivät ole muista kuin paikallisuutisista oikein kiinnostuneitakaan. (...) Paikallislehtiä toki tarvitaan. En sano ettenkö olisi lainkaan ollut paikallinen ihminen. Olen sitä suuresti, mutta monet paikalliset uutiset eivät ole jaksaneet minua riittävästi kiinnostaa. (M39, 30–31)

Hieman ristiriitaisesti kirjoittaja ensin pohtii maakuntalehtien vahvaksi näkemäänsä identiteettiä ja toisaalla hän samanaikaisesti arvelee paikallisuuden merkityksen vähentyneen:

Sanomalehti epäilemättä on osa alueensa kulttuurielämää ja identiteettiä. Mitä olisikaan Savo ilman Savon Sanomia tai Etelä-Pohjanmaa ilman Ilkkaa? (...)

Paikallisuus oli kaikei entisinä aikoina lehdelle paljon tärkeämpi valintakriteeri kuin nykyään. (M39, 31)

Paikallisuuden merkityksen katoamisesta tai ainakin muuttumisesta on kyse myös seuraavassa 65-vuotiaan miehen tulevaisuutta hahmottelevassa kommentissa.

Paikallisuutta entiseen tapaan ajateltua ei enää ole olemassakaan, ei sanomalehdissä eikä muualla, joten se antaa uudet rajat sanomalehdille ja niiden lukemiselle. Internet on meillä ollut vasta niin vähän aikaa, että sitä ei osata vielä käyttää sanomalehtien tutkimiseen. Ehkä se aika vielä joskus koittaa, vaikka jo iäkäs ja eläkkeellä oleva ihminen olenkin. (M65, 232)

Toisaalta taas suurin osa paikallisuuteen kantaa ottaneista kirjoittajista pitää paikallisuutta juuri nyt tärkeänä ja merkittävänä asiana, josta nopeasti muuttuvassa maailmassa kannattaa pitää kiinni. Kun yksi perustelee paikallisten asioiden olevan tärkeitä nimenomaan sanomalehdille, koska lehti on sähköisiä välineitä hitaampi reagoimaan koviin uutisiin, toinen puolestaan nojaa paikallisuuden perustelussaan lehden kykyyn herätellä lukijoiden sosiaalista omaatuntoa vaikuttavilla teksteillä, joihin voi palata useampaan otteeseen. Kolmannen mielestä lehden pitää juuri nykymaailmassa kyetä herättelemään keskustelua lähipiirin asioista.

Sanomalehdissä pitää tulevaisuudessakin olla pääpaino paikallisilla uutisilla. Nykyään kun telkasta tulee pitkälle toistakymmentä uutislähetystä päivässä, niin nuo yleismaailmalliset uutiset ovat jo huomisen lehdessä armottoman vanhoja. Paikallisille uutisille riittää uutisarvoa. (M28, 1009)

Mielestäni juuri paikallislehden mielenkiintoiset ja koskettavat jutut ovat arvokkaita juuri tänä päivänä, jolloin meille ihmisille syötetään jatkuvasti tietoa niin erilaisten tiedotusvälineiden kuin internetin kauttakkin. Paikalliset jutut vaikuttavat parhaiten tunnepuolella.

Otaksun, että otamme paremmin vastaan toisen ihmisen hädän, jos tieto kolahtaa meihin. Ja tietohan yleensä kolahtaa meihin, jos tapahtunut ja inhimillinen hätä on lähellämme. Toisaalta tämän päivän maailma ehkä tarvitseekin Kosovon kaltaisia katastrofeja ennen kuin se sanomalehden välityksellä saa ihmiset liikkeelle toimimaan. Toisin sanoen sydämemme avautuvat silloin, kun sanomalehti on arkikielen välityksellä pystynyt vaikuttamaan sielumme syvimpiin sokkeloihin. (N40, 957)

Globalisoituvassa maailmassa paikallisuuden tulee korostua. Paikallisia ovat omaa maakuntaa, läänii, seurakuntaa tai kuntaa ja niiden asukkaita koskevat aiheet. Sanomalehden arvo säilyy, vaikka kuinka internetyhteydet tai muu sähköinen viestintä kehittyy. Mutta toimittajat ovat avainasemassa. Kirjoitusten laatu ja kannanotot ovat tärkeitä ja se miten onnistutaan herättämään keskustelua aiheista. (N70, 1088)

Esimerkkien tiivistykset tarjoavat kaksi toisistaan poikkeavaa näkökulmaa lukijan suhtautumisessa elinympäristöönsä eli *läsnäolevaan paikallisuuteen*. Vaikka näkökulmat menevätkin ristiin, löytyy niistä silti yhteistä. Yhteistä niille on keskustelu marginaalin ja keskuksen välillä. Kun kysymys on paikallisuudesta, on vuoropuhelu marginaalin ja keskuksen välillä olennaista. Vuoropuhelun tarkasteleminen suhteuttaa paikallisuutta muuhun maailmaan: se tarkentaa luetun paikallisuuden asemaa ja merkitystä ihmisten arjessa. Marginaalin ja keskuks(i)en välinen vuoropuhelu luo myös keskustelua ”meistä” ja ”muista”. Keskustelu ”meistä” ja ”muista” liittyy vuoropuhelun samalla johonkin kuulumisen ja ei-kuulumisen tunteisiin. Nämä osallistumisen/osallisuuden ja ei-osallisuuden tunteet voidaan nähdä kytkeytyvän henkilön kokemaan ontologiseen turvallisuuteen tai päinvastoin irrallisuuden ja epävarmuuden tunteisiin.

Läsnäoleva paikallisuus ja heterotopia

Edellä esiteltyjä näkökulmia lukijan tämänhetkisestä elinympäristöstä eli läsnäolevasta paikallisuudesta voi tarkastella Foucault'n (1986) aikaan sidottuina heterotopioina. Foucault'n (1986) mukaan jokaisessa kulttuurissa on olemassa todellisia paikkoja – ne eivät siis ole utopioita – jotka toimivat vastapaikkoina muille olemassa oleville paikoille. Foucault kutsuu tällaisia paikkoja heterotopioiksi. Ne toimivat käänteistiloina, toisina, olemassa oleville sosiaalisille tiloille. Yksi heterotopioiden ominaisuus onkin, että ne ovat aina suhteessa muihin paikkoihin. Heterotopioita on monenlaisia: Foucault puhuu muun muassa kriisiheterotopioista, aikaan sidotuista heterotopioista ja avoimista/suljetuista heterotopioista.

Aikaan sidotuissa heterotopioissa yhtäältä aika kumuloituu (esim. museot, kirjastot) ja toisaalta päinvastoin aika on ohimenevää (esim. lomakylät, huvipuistot). Foucault painottaa, että vaikka jälkimmäisessä tapa-

uksessa aika onkin ohimenevää, ei se silti ole merkityksetöntä. Ohimenevyydestä huolimatta hetki kääntyy aikaa kohti pyrkien tavoittamaan jotain menneisyydestä. Soja (1995) tulkitsee Foucault'ta sanomalla, että vaikka ohikiitävyys yhtäältä ”hävittää” tai ”hukkaa” historiaa ja kulttuuria, se samalla luo ja ”löytää” ne uudelleen toisessa tilassa ja paikassa.

Läsnäolevassa paikallisuudessa ovat mukana molemmat Foucault'n mainitsemat heterotopiset ajan piirteet; sekä ajan kumuloituminen että ajan ohikiitävyys. Ajan kumuloituminen on nähtävissä niissä aineiston kirjoituksissa, joissa kirjoittajat kaipaavat paikallisjuttuja nimenomaan globaalien tiedonvälityksen vastapainoksi. Kirjoittajat haluavat painottaa oman paikallisuuden erityisluonnetta suhteessa muihin paikkoihin ja he näkevät paikallisuuden menneen ja nykyisyyden tuloksena. Heidän arjessaan paikallisuus edustaa tällöin ”keskusta”, kun taas globaali jää ”marginaalisemmaksi”; lähellä olevat omaan ympäristöön liittyvät asiat ovat heille sanomalehdessä ensiarvoisia, mutta tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivätkö hekin seuraisi lehdestä globaaleja uutisia, kuka enemmän, kuka vähemmän.

Ajan ohikiitävyys puolestaan on nähtävissä niissä aineiston teksteissä, joissa kirjoittajat korostavat haluavansa katsoa kauemmas oman paikkakunnan taakse. He ovat kiinnostuneempia globaalien median välittämistä maailmanlaajuisista uutisista ja tapahtumista kuin paikallisista asioista. Ajan ohikiitävyys ilmenee globaalien median tavassa tuottaa nopeasti ja laajasti tietoa kaikkialle reaaliaikaa korostaen. Läsnäolevassa paikallisuudessa ajan ohimenevyys ilmenee katkoksin ja joskus jopa sijoiltaan menoina tilojen välisissä suhteissa. Käytännössä nämä katkokset tai sijoiltaan menot merkitsevät sitä, että lukijan elämässä paikallisuus on tullut aikaisempaa marginaalisemmaksi ja tärkeämmiksi hänelle ovat tulleet maailmanlaajuiset asiat ja uutiset. Nämä ”kauemmas kurkottajat” eivät silti kiellä kokonaan paikallisuuden merkitystä, kuten aineistosta käy ilmi. Foucault (1986) näkee, että aikaan sidotussa heterotopiassa ohikiitävyys ei merkitse menneestä – kuten paikallisuuteen liittyvästä jatkuvuudesta – kokonaan irrottautumista. Heterotoopisessa läsnäolevassa paikallisuudessa ajan kerrostumat elävät siten sekä henkilökohtaisella että alueen tasolla. Tällöin aika ja paikka ovat toisiinsa kietoutuneita ja erotamattomia. Samansuuntaisesti asiaa käsittelee Karjalainen (1997), jonka mukaan paikat, joita muistelemme ja joihin meillä on siis henkilökohtainen suhde, rakentuvat siinä nykyisyydessä, josta tarkastelemme menneisyyttä.

Heterotopia-käsitteen moniselitteisyys herättää helposti arvostelua ja sitä on esittänyt mm. Benjamin Genocchio (1995). Hän näkee – Noel Grayn

ajatuksia mukaillen – Foucault’n heterotopia-käsitteessä koherenssiongelman. Ongelmana on se, että Foucault’n esittämät heterotopiat ovat samanaikaisesti muiden tilojen ulkopuolella niiden vastapaikkoina ja erilaisina kuin muut paikat ja samalla ne kuitenkin ovat linkittyneinä yleiseen sosiaalisten tilojen järjestykseen eli ovat osa kyseistä järjestystä. Heterotopioista puhuttaessa johdonmukaisuuden ja yhtenäisyyden vaatimus ei tunnu oikeutetulta silloin, kun otetaan huomioon, mistä käsite on peräisin. Heterotopia-käsite juontaa juurensa anatomiasta ja sillä on viitattu ruumiinosiin, jotka ovat sijoiltaan tai jotka puuttuvat tai ovat ylimääräisiä tai vieraita (Hetherington 1997a, 42). Heterotopioissa kyse on siten katkoksisista, sijainnin vaihdoksista tai jopa sijoiltaan menoista. Huomio kiinnittyy tällöin tilojen välisiin suhteisiin ja niissä syntyneisiin katkoksiin. Heterotopioiden tarkastelussa ei mielestäni pitäisi jäädä tuijottamaan Foucault’n mainintaa siitä, että heterotopiat ovat ulkopuolella ja erilaisia kuin kaikki muut paikat, sillä se voi viedä vertailemaan hierarkkisesti eri tilojen ”paremmuuksia” ja ”huonommuuksia” keskenään. Sen sijaan hedelmällisempää on kohdistaa tarkastelu tilojen välisiin suhteisiin; siihen miten yksilön kokemuksissa tilat ja paikat asettuvat erilaisiin suhteisiin ja siten luovat välilleen erilaisia tilallisia jännitteitä.

Sanomalehti paikallistaa ja kumuloi aikaa

Vaikka työssäni olen kiinnostunut sanomalehden lukijasta ja hänen kokemuksistaan, on tässä yhteydessä tarpeen tarkastella myös, miten sanomalehden strategiat tuottavat tulkintoja paikallisuudesta. Tarpeen se on siksi, koska lukija ikään kuin flanöörinä kuluttajana liikkuu siinä maastossa, jonka lehti on hänelle tuottanut paitsi journalistisin kriteerein, myös lehden markkinointistrategioiden kautta.

Kun tarkastelukulman siirtää lukijan kokemuksesta pois kohti sanomalehden näkökulmaa, on paikallisuus nähtävissä kerroksittaisena hierarkiana, jossa omat tutut pienemmät elinpiirit ovat suhteuttavissa aina suurempiin ja kaukaisempiin paikkakuntiin ja valtakeskuksiin. Paikallisuus on tällöin marginaalissa, mistä se on suhteessa aina suurempiin valtakeskuksiin: kylä suhteessa kaupunkiin, kaupunki suhteessa pääkaupunkiin, pääkaupunki suhteessa ulkomaisiin valtakeskuksiin. Nämäkin suhteet ovat vielä pilkkottavissa hienovaraisempiin keskuksiin ja marginaaleihin; esimerkiksi kaupun-

gin sisäisiin suhteisiin. Tämä kerrostunut rakenne on selvää myös aineiston kirjoittajille, eikä heidän välttämättä tarvitse sitä edes mainita – se on sisäänkirjoitettuna heidän teksteihinsä.

Inka Moring (2000b) on tutkinut tällaista lehden tuottamaa kerrostunutta rakennetta tarkastelemalla Helsingin Sanomien sunnuntainumeroita. Hän tutki lehden tuottamaa kuvaa ”kotimaasta” ja havaitsi, että Helsingin Sanomien tuottaman ”kotimaan” normisto sijaitsi Helsingissä: siellä sijaitsevat valtion tärkeät toiminnot ja sinne määritellään myös symbolisen tilan keskipiste. Kotimaa tuottui siten alueellisina hierarkioina valtakunnallisesta näkökulmasta.

Jos Moringin ajatusta jatkaa tavallaan kahteen suuntaan eli yhtäältä maakuntiin päin, joissa tuotetaan yhdenlaista paikallisuutta, ja toisaalta taas Suomen rajojen ulkopuolelle, näyttäytyy alueellinen hierarkkisuus kolmiportaisena tasona, jossa lukijalle tuotetaan eri määrittämiä paikallisuudesta. Näistä kolmesta tasosta ensinnäkin yhtäällä ovat maakunnalliset lehdet, jotka tuottavat lukijoille määrittämiä kirjoittaessaan tarkoitushakuisesti juttuja paikallisuudesta. Maakuntalehdet tuottavat näin ollen lukijalle ”tiedä paikkasi” -vaatimuksen (vrt. Hänninen 1998, 115–117), johon yhdistyvät lukijoiden subjektiiviset kokemukset (mitä yhdistelmää nimitän läsnäolevaksi paikallisuudeksi). Tätä sanomalehden tuottamaa määrittämiä tasoa voisi nimittää ”lähilokaalisuudeksi”.

Pääkaupunkiseudulla ilmestyvää Helsingin Sanomia luetaan laajalti ympäri Suomen ja kärjistetysti sanoen lähes jokaisessa perifeerisessä kylässä tiedetään muun muassa Helsingin lähiöiden ongelmat, asuntojen kalleus ja kaupunkisuunnittelun kiemurat. Näin ollen seuraavalla määrittämiä tasolla vaatimus ”tiedä Suomen paikka” välittyy Helsingin Sanomien kautta muualla Suomessa asuville; niille, joille ”lähilokaalisuus” on jo olemassa. Kolmas määrittämiä taso puolestaan avautuu suhteessa muihin maihin, joita katsellaan ”Suomen paikka” -tason kautta. Silloin tyypillisesti keskustellaan vaikkapa siitä, olemmeko riittävästi ”eurooppalaistuneet” ja mietitään, onko Helsinki asukkaineen eurooppalaisen näköinen kaupunki vai ei.

Sanomalehdillä on enemmän tai vähemmän vahva missio oman paikkakuntansa asioiden edistäjinä ja kokoajana (J. Hujanen 2000; ks. myös Vartiainen 1998, 154). Lehdistö on osaltaan rakentamassa paikallisuuksia ja alueellisia identiteettejä, joiden kautta se samalla voi esittää ja tehdä julkiseksi andersonilaista kuviteltua yhteisöä (Paasi 1996, 212; J. Hujanen 2000). Tällöin kuvitellun yhteisön voi nähdä rakentuvan lehden suunnasta; sanoma-

lehti välittää ihmisille representaatioita paikallisuudesta ja alueellisesta identiteeteistä. Sanomalehti kumuloi aikaa rakentamalla lukijoilleen kuvaa paikallisuudesta, jolla on tietty historia, sosiaalinen rakenne, luonto ja tulevaisuus.

Pidän paikallisuutena sitä, että lehden kirjoitukset jotenkin yhdistävät lukijan asuinpaikkakuntaansa, mitä on ollut ja on kaupunkikuvassa ja sen ihmisissä ja luonnonkohteet jne. (M71, 294)

Paikallislehden olen vaihtanut paikkakunnan mukaan, koska muuten tuntee itsensä ulkopuoliseksi ja se lisää eräänlaista henkistä turvallisuutta, kun on yleiskuva lähiympäristön tapahtumista, silloin tulee tunne, että on yksilö vähän isommassa yhteisössä kuin kotikylä. Paikalliset uutiset, vaikka ne olisivat vähän väkisin tehtyjäkin, saa sen alueen asukkaat tuntemaan, että he kuuluvat johonkin suurempaan yhteisöön, eikä heitä ole unohdettu nyhjäyttämään jonnekin ”ei missään” paikkaan. Uutinen voi olla vaikka negatiivinenkin, pääasia että kirjoitetaan ja siten pääsee maailmankartalle mikroympäristöstään. (...) Paikallislehden uutisilla on yhdistävä, me-hengen vahvistava vaikutus, vaikka usein havaitsee sen narsismia ravitsevaksi, kun ihmiset etsivät sieltä omaa kuvaansa tai nimeään. (M57, 1283)

Anssi Paasin (1996, 212) mukaan alueen luonnonolot, historia, sosiaalinen rakenne, kulttuuri, kieli ja murteet ovat alueellisen identiteetin lisäksi osa myös asukkaiden alueellista identiteettiä. Ne ovat tapoja jäsentää itsen ja yhteisön suhdetta ja niihin liittyvät toimintamallit ovat tärkeä osa ihmisen kokemaa turvallisuutta. Tietoisuus ”omasta” alueesta ei kuitenkaan palaudu vain yksilöiden kokemuksiin, vaan ne voidaan nähdä myös ideologisina diskursseina. Ideologiset diskurssit tai kuvitellut yhteisöt sisältävät vahvan poliittisen elementin: kuvitellun yhteisön – ”meidän” – määrittely edellyttää toiseuden määrittelyä ja siten rajojen rakentamista toiseen. Tässä määrittelyssä lehdistöllä on olennainen osa. (ma. 216–217 ja 222; Paasi 1998, 176–180.)

Jaana Hujanen (2000, 241–242) toteaa maakuntalehtien alueellisuuden rakentumisesta koskevassa tutkimuksessaan, että maakuntalehtien levikkialueiden kilpailua palvelee selväpiirteinen kartta, joka toimii me–ne ja joko–tai-periaatteella. Kysymys alueesta ja paikallisuudesta ei kuitenkaan ole pelkkä levikkikysymys: paikallisuuden ja alueellisuuden korostamisen ja luomisen

strategiat ovat myös politiikan tekemistä. Hujanen huomauttaa, että ”rajojen keskeisyyden painottamisen myötä alueiden rakentuminen tulee sisältöalueeksi, jossa median omat intressit ovat keskeisiä”. Nämä intressit näkyvät siinä argumentoinnissa, joilla perustellaan levikkialueen hahmottamista alueellisesti yhtenäisenä kokonaisuutena. Yhteisöllisyyden ja alueiden korostaminen ovat siten maakuntalehden paikantamisen politiikkaa, jossa yhteisöllisyys ja alueellisuus ovat jatkuvasti neuvoteltavia kulttuurisia, sosiaalisia, poliittisia ja taloudellisia prosesseja.

Kuviteltu yhteisö sekä vaatimus ”tiedä missä olet!” ovat näin ollen sisäänkirjoitettuna paikkakuntaa ja paikallisuutta edistävien sanomalehtien juttuihin. Maakuntien ykköslehtien diskursseissa ”toiseus” nähdään samana kuin etelä, pääkaupunkiseutu, Helsinki ja Helsingin herrat (J. Hujanen 1998, 97). Sanomalehtien jutuissaan tuottama toiseus ja meikäläisyys vaikuttavat lukijan omaan kantaan meistä ja muista. Tähän kantaan sanomalehti voi todellakin vain vaikuttaa – ei siis sanella tai määrätä sitä; toisaalla ovat lukijan omat henkilökohtaiset kokemukset, jotka myös tuottavat me-ne-tulkintaa. Sanomalehti tekstin tuottajana ei siten voi määrätä tai lopullisesti laskelmoida, miten lehden teksti vastaanotetaan; se jää lukijan tehtäväksi.

Silmälevä lukija

Edellä olen kuvannut, miten sanomalehtielämäkerran kirjoittajien paikallisuus määrittyy tila-aika-järjestyksinä, joita olen teoretisoinut heterotopisena ajan ohikiitävyytenä ja ajan kumuloitumisena. Heterotopiset ajan eri puolet eivät ole kuitenkaan joko-tai-asetelmassa vaan ne voivat olla sekä-että. Uskollisen lukijan kanta eri tilanteissa ja asioissa on liikkuvaa, eikä kerralla lukukoonlöytyä: eri painotusten ja kontekstien vuoksi myös yhdet ja samat ihmiset voivat tuottaa hyvinkin erilaisia luentatapoja yhdestä ja samasta tekstistä (Lehtonen 1996, 198). Tämä johtuu siitä, että lukijaan vaikuttavat samanaikaisesti monenlaiset diskurssit, eikä hän näin ollen ole itsekään koskaan yksi ja yhtenäinen subjekti. Jo yksin paikallisuuden määrittelemisen tuottaa hankaluuksia: oman merkityksellisen elinympäristön määrittelemisen voi kattaa internetin chat-ryhmän, kotipiirin, lähiön tai globaalin kylän.

Paikallisuuden, alueellisuuden ja valtakunnallisen väliset erot ovat aina kunkin itse määriteltävissä. Urheilukilpailut ala-asteen koulun kentällä,

kotikylän metsästysseuran kokous, nuorisoseuran uusi näytelmä, kyläkaupan uusi kauppias: ne kaiketi ovat paikallisia uutisia, joilla on arvoa lähinnä vain kylän asukkaille. (M39, 31–32)

Vaikka onkin vaikea määritellä, mitä itse kukin pitää paikallisina asioina, näyttäisi paikallisuuden määrittelyssä ainakin yhdessä suhteessa vallitsevan yksimielisyys: lukija katsoo paikallisuuteen kuuluvan ainakin ne asiat, jotka liittyvät ihmisten elin- ja asuinympäristöön. Tulkinna vaikeus syntyy siitä, miten laajan kaaren itse kukin tämän alueen ympärille piirtää. Aineiston teksteistä olen nimittänyt läsnäolevaksi paikallisuudeksi sitä yhdistelmää, joka syntyy piintyneen sanomalehden lukijan henkilökohtaisiin kokemuksiin liittyvästä tulkinnasta ja sanomalehdestä luetusta tulkinnasta.

Tästä hajanaisen näköisestä tilanteesta huolimatta lukijat – kuten aineisto-oesimerkeistä ilmenee – tuottavat tekstien luentaansa ”järkeä” eli he merkityksellistävät lukemaansa. Tekstien merkitysten ja vaikutusten tuottamista ihmisten elämään Lehtonen (1996, 199–203) kuvaa termillä *bricolage*². Termillä on viitattu niihin keinoihin, joilla ihmiset tuottavat ”järkeä” ympäröivään todellisuuteen. Kyse on kunkin ihmisen tavasta hahmottaa ja järjestellä oman logiikkansa mukaisesti ympärillä olevaa mutkikasta maailmaa. *Bricolage* kuvaa sitä, miten ihmiset tuottavat merkityksiä niiden tietojen ja taitojen varassa, jotka heillä ovat käsillä ja jokainen tekee sen omien tulkintakehikkajensa sisällä. Tekstin tulkitsijoiden eli lukijoiden erot syntyvät juuri tästä; paikallisuuden merkitystä on perusteltu monesta eri suunnasta riippuen muun muassa siitä, millainen elämäkokemus heidän tulkintakehikkajensa taustalta löytyy. *Bricolage*-termi valaisee seuraavan kirjoittajan kuvauksen kerroksisuutta ja prosessiluonnetta, kun hän kertoo siitä, miten hän hahmottaa sanomalehdestä lukemiaan tekstejä:

Kerran oli yleisradiossa ohjelma, jossa haastateltiin ihmisiä kadulla ja kysyttiin, mitä muistatte tämän päivän uutisista radiossa ja sanomalehdissä. Ihmiset eivät muistaneet luetella montakaan juttua haastattelijalle ja siitä vedettiin johtopäätös: ihmiset eivät muista lukemaansa, lukevat siis turhaan tai jotain sinne päin.

Eihän juttu, mielestäni, noin ole. Ainakin itselläni on tuolla pääkopassa kekoja eri asioista ja tuota kekoa sitten täydennän lukiessani sitä koskevia uutisia. Ei ole yhtään väliä, milloin mikin täydennys on tapahtunut, kunhan keon kokonaiskuva vaan selvillä aivoissani. Esimerkiksi Lähi-idän jutusta

on mielessäni oma keko, Venäjän tapahtumat täyttävät omaansa samoin hajonneen Jugoslavian. Keko sisältää kaikki aikakerrokset, jotka olen siitä keosta lukiessani ja visuaalisia viestejä katsellessani omaksunut. Jos minulta kysytään, millainen on tuon ja tuon keon nykytilanne, on siitä jonkinmoinen taju, josta voin sitten uteliaan kyselyn tyydyttää. (M61, 514)

Lehtosen (1996, 207–208) mukaan ihmiset paitsi rakentavat merkityksiä teksteihin, mutta myös luovat teksteistä merkityksiä elämäänsä esimerkiksi määrittämällä, mikä heille itselle on tärkeää. Tekstit voivat siten olla välineitä, joilla luodaan identiteettiä ja suhdetta maailmaan. Sanomalehden teksti on tai se voi olla tällainen kahdensuuntainen merkitysten rakentaja: lukijat lukevat ja tilaavat lehteään muun muassa paikallisista asioista kertovana lehtenä ja samanaikaisesti he luonnollisesti pitävät tätä piirrettä tärkeänä lehden ominaisuutena. Näin ollen teksti luo ja siitä luodaan merkityksiä, joilla ihmiset määrittävät, mikä heille itselle on tärkeää. Tällöin teksti toimii välineenä luotaessa suhdetta maailmaan. Seuraavassa esimerkissä arvellaan, että paikallisuutta käsittelevät tekstit toimivat ”harventuneiden verkkojen paikkaajana”, joka on yksi tapa rakentaa suhdetta vuosikymmenten kuluessa muuttuneeseen maailmaan.

Voisi ajatella, että perinteisten sosiaalisten verkkojen harventuessa lehden tarjoamien paikallisuutisten merkitys kasvaa. Naapureilta ei saada tietoja enää entiseen tapaan. Tässä varmasti piilee osin myös ilmaisjakelulehtien suosio. Ne välittävät lukijoille tärkeää tietoa lähiympäristöstä. (...)

Ilmaisjakelulehtiä kohtaan tunsin aluksi ehkä lievää väheksyntää, mutta pian sen tunteen ohitin. Ilmaisjakelulehti pystyy täyttämään paikallisten uutisten ja ilmoitusten tarpeen usein siinä missä paikallinen tilattu lehtikin. (M39, 31–32)

Tapa, jolla lukija sanomalehden tekstiään yleensä käyttää, ei kuitenkaan ole kovin kunnioittava ja juhlallinen vaan perin arkinen. Michael Schudson (1998) puhuu viestinnän yhteydessä monitoroivasta kansalaisesta, joka ennemminkin skannailee kuin varsinaisesti lukee hänelle tarjolla olevaa informaatiota. Hän silmäilee ja selaa otsikoita, ja samalla hän kerää informaatiota laajalla skaalalla, mutta kuitenkin hän kiinnostuu vasta sitten, kun asia koskee jollakin tavalla häntä itseään. Kiinnostava asia voi olla tuote, jonka tarjous on juuri loppumassa, se voi koskea kotikulmien liikennejärjestelyitä

tai se voi kertoa maanjärjestyksestä maassa, jossa hänellä on tuttavuuksia. Monitoroiva kansalainen sitoutuu Schudsonin mukaan enemminkin ympäristönsä valvontaan kuin informaation keräämiseen. Schudson (1998, 310–311) vertaa monitoroivaa kansalaista uima-altaan reunalla lapsiaan vahtiviin vanhempiin. Vanhemmat eivät toiminnassaan keskity keräämään tietoa, vaan valvomaan tilannetta. He vaikuttavat passiivisilta, mutta he ovat valmiina toimintaan, jos tarve vaatii. Monitoroiva kansalainen ei ole poissaoleva, vaan pikemminkin silmäilevä. Läsnäolevassa paikallisuudessa sanomalehden lukija näyttää toimivan Schudsonin (1998) kuvaaman monitoroivan kansalaisen tapaan: monitoroiva lukija silmäilee otsikoita, lukeekin jotain, mutta kiinnostuu toimimaan todella vasta sitten, kun aihe koskettaa häntä läheisesti jollakin tavalla. Paikallisuus on tällöin hänelle läsnäolevaa, jota voi syrjäsilmiä vilkuilla ja seurailta puolihuolimattomasti, mutta kun asia tuntuu riittävän tärkeältä, voidaan asioihin ottaakin aktiivisesti kantaa.

Paikallislehtien jutuissa kerrotaan mitä paikkakunnalle tapahtuu. Niissä on kirjoituksia esimerkiksi kunnallispolitiikasta ja yleisesti ottaen sellaisista asioista joihin ihmiset voivat omalla käyttäytymisellään vaikuttaa paljon enemmän kuin valtakunnallisella tasolla. (M60, 585)

Läsnäolevassa paikallisuudessa ”uskollinen” sanomalehden lukija on – ainakin jotakuinkin – kiinnostunut sanomalehden tuottamasta tiedosta, joka koskee heidän elinympäristöään ja siihen liittyviä päätöksiä ja suunnitelmia, mutta suurin osa paikallisuutta koskevista asioista jää siihen: lukija silmäilee informaation, jonka hän olettaakin lehdestään löytyvän. Lukija siten ottaa sanomalehtien tarjoaman – myös maakuntalehtien tavoitteellisen ja tarkoitushakuisen – paikallisuuden annettuna. Hän ei juurikaan kritisoi tai kyseenalaista lehtien hänelle tarjoamaa paikallisuutta tai aina hän ei edes välitä siitä, kuten ne lukijat, jotka ovat kiinnostuneempia globaaleista uutisista kuin paikallisista. Lukijat eivät ehkä aina tunne, että heidän aktiivisuudellaan olisi jotain merkitystä ja siksi aktivoituminen ja lehden tarjoaman paikallisuuden kritisointi ei ole houkuttelevaa.

Aineiston kirjoittajat eivät kovin voimallisesti kritisoi lukemiaan lehtiä, mutta jotain kritiikkiä sanomalehden paikallisuuden käsittelytavoista aineistosta silti löytyy. Seuraavan esimerkin lukija kuitenkin toisaalla mainitsee myönteisessä sävyssä maakuntalehtien vahvan identiteetin.

Toisaalta lehteä (TS) pidettiin ahtaan maakunnallisena ja siksi minä ja monet muut muualta saapuneet eivät sitä lehdekseen valinneet. (M39, 31)

Lukijan sanomalehtien tarjoamaan asiantilaan tyytymistä kuvaa seuraava esimerkki, jossa hyvin kiteytyy useankin kirjoittajan esille nostama ajatus ilmaislehtien ja paikallisuuden välisestä suhteesta. Tilattaville sanomalehdille tästä kiteytyksestä löytyy selvä viesti: viestintäverkkojen mullistuessa yksi merkittävä uhka löytyy viattoman näköisestä suunnasta, eivätkä näin ollen kaikki perinteistä sanomalehteä kohtaavat uhat tulekaan sähköisesti linkejä pitkin.

Ei paikallinen sanomalehti enää kerro kovinkaan tarkkaan ns. paikallisia asioita, niitäkään jotka lukijoita kenties kiinnostaisivat enemmän kuin joku esim. helsinkiläisen pienen ostoskeskuksen harjannostajainen tai Englannin kuningattaren käyttämän hatun tai kenkien väri. Meille periferiassa asuville on tärkeämpää esim. oman kaupungin suunnitellut liikennejärjestelyt jotakin mainitakseni. Onneksi ovat kuvaan mukaan tulleet ns. ilmaisjakelulehdet, jotka kiitettävästi uutisoivat oman paikkakunnan tapahtumat, pienimmätkin. Useammat perheet ovat luopuneet maksullisista sanomalehdistä koska ilmaisjakelulehti kattaa täysin sen uutistarpeen, jonka he katsovat tarvitsevansa. (M60, 1103)

Edellä oleva kirjoittaja on tyytymätön sanomalehtensä tapaan kirjoittaa paikallisista asioista. Silti hän ei osaisi olla ilman seitsepäiväistä sanomalehteään, eikä hänelle itselleen riittäisi pelkkä ilmaislehti tai pienempi paikallislehti, vaikka tietäinkin, että monelle se riittää. Monitoroivan kansalaisen tapaan hän tyytyy sanomalehtensä tapaan kirjoittaa paikallisuudesta, vaikka vähän nuristen. Hän arvostelee lehden sisältöä, mutta se ei tarkoita, etteikö hän nauttisi lehden kokonaisuudesta ja sen lukemisesta kaikkine siihen liittyvine piirteineen – juuri tätä puolta hän korostaa tekstinsä lopussa. Se, että esimerkiksi kyseinen lukija monien muiden ohella hiljaisesti tyytyy sanomalehtensä tarjontaan, joka tässä tapauksessa koskee siis paikallisten asioiden uutisointia, liittyy luottamukseen ja luottavaisuuteen. Se, että lukija toimii monitoroivan kansalaisen tai silmäilevän lukijan tapaan, ei välttämättä merkitse sitä, että lehteen luotetaan automaattisesti. Lukija ei välttämättä suoralta kädeltä hyväksy lehtensä sisältöä, vaan lukija rakentaa luottavaisuuttaan lehteensä arvioimalla ja punnitsemalla lehden tapaa käsitellä

asioita. Tätä teemaa käsittelemme viimeisessä aineiston analyysiluvussa. Sitä ennen käsittelemme tämän luvun aineistoesimerkeissä esille tullutta kysymystä pienistä, alle kolme kertaa viikossa ilmestyvistä tilattavista lehdistä ja osin ilmaislehdistä: miten näiden lehtien lukijat käsittelevät paikallisuutta.

5.2. Poissaoleva paikallisuus

Pienten paikallislehtien yllättävänkin painokas merkitys lukijoilleen tuli esiin tutkimukseni sanomalehtielämäkerroissa, vaikka kirjoituspyynnössäni en paikallislehdistä kysynytäkään. Osa aineiston kirjoittajista otti oma-aloitteisesti esille paikallislehtien lukemisen. Olin pyytänyt ihmisiä kertomaan suhteestaan sanomalehteensä, tarkentamatta kuitenkaan, että tarkoitin sanomalehdillä seitsemänpäiväisiä lehtiä. Epätarkka määrittely – tai siis määrittelyn puuttuminen – näytti aluksi tuovan työhöni rajausongelman: kyse piti olla vain seitsemänpäiväisistä sanomalehdistä, mutta kirjoittajat kertoivatkin tutkijalle myös paikallislehdistä, jotka ilmestyvät 1–3 kertaa viikossa ja joiden juttuvalikoima on jo valmiiksi suuntautunut paikallisiin asioihin. Pian havaitsin, että sanomalehden määrittelemättömyydellä olikin omat hyvät puolensa: paikallislehtiä lukevat aineiston kirjoittajat kertoivat paikallisuudestaan kiinnostavalla tavalla. Heidän kertomisen tapansa kuuluu, että kotipaikkaa muistellaan hyvällä ja tällöin aineiston ulkopuolelle jäävät kotipaikkakunnan herättämät negatiiviset muistot. Voi olettaa, että henkilö, jolle entinen kotipaikka tuo mieleen negatiivisia asioita, ei todennäköisesti tilaa kyseisen paikkakunnan lehteä pois muuttaessaan. Tässä luvussa käsittelen niitä kirjoittajia, jotka tilaavat paikallislehteä lehden ilmestymispaikkakunnan ulkopuolelle. Kyse on tällöin henkilöistä, jotka ovat muuttaneet syntymäseudultaan pois, mutta jotka edelleen tilaavat entisen kotiseutunsa lehteä. Paikallislehtien etätilaajissa on myös muualla asuvia mökkien omistajia, joilla ei ole aikaisempia siteitä kyseiseen paikkakuntaan, mutta tällaisia tilaajia aineistossani ei juurikaan ollut.

Entinen kotiseutu ja uskolliset lukijat

Paikallislehtiä tilaavat ja niitä säännöllisesti lukevat tutkimukseni aineiston kirjoittajat kertovat, että paikallislehti usein luetaan ensimmäisenä ja

tavallisesti se luetaan kannesta kanteen. Joku tunnustaa lukevansa lehdestä kaikki ilmoituksetkin. He ovat uskollisia lukijoita, jotka haluavat lukea paikallislehden välityksellä arkisia, ei suurta uutisarvoa omaavia juttuja pieneltä paikkakunnalta, joka on samanaikaisesti poissa ja läsnä. Paikka on poissa fyysisesti: entinen kotikunta on tavallisesti kaukana ja vuosien mittaan se on muuttunut toisenlaiseksi kuin se oli silloin, kun lehden tilaaja vielä asui paikkakunnalla. Poissaoleva paikka ei ole niinkään todellinen paikka vaan mielentila lapsuuden ja kotiseudun paikkakuntaan. Kyseinen paikka tai mielentila on kuitenkin aina läsnä henkilön kokemuksissa ja muistinkerrotumissa identiteetin kautta. Tätä paikallisuuden piirrettä, joka on samanaikaisesti poissa ja läsnä kutsun *poissaolevaksi paikallisuudeksi*.

Lapsuuskuntani lehti Luumäen lehti on seurannut minua joka paikkaan. Välillä menee vuosia, etten käy Luumäellä, kuitenkin luen sen ensimmäiseksi, myös kaikki ilmoitukset, että saisin mahdollisimman kattavan mielikuvan lapsuudenmaisemista. Ilmeisesti se on jotain nostalgista ikävää.
(M57, 1284)

Paikallislehteä muualla kuin lehden ilmestymispaikkakunnalle tilaavista lukijoista osa tunnistaa itsessään nostalgisen kaipuun lapsuuden kotiseudulleen. Paikallislehdestä luetaan innolla tutuista ihmisistä, paikoista ja tapahtumista. Lukeminen tapahtumana vertautuu Steedmanin (1986) ajatukseen tunteen struktuurista: lukemisprosessi maalailee esiin tunteiden täyttämän näyttämön, jossa ristiriitaisuudet ja ikävät muistot ovat jääneet taka-alalle. Tunteiden läpäisemä näyttämö on se järjestys ja muoto, jonka olemme asiasta tottuneet muistamaan ja jonka myös haluamme muistaa. Poissaolevan paikallisuuden luoma näyttämö on sanomalehden lukijan arkisen elämänmenon ulkopuolella, mutta siitä huolimatta – tai siitä syystä – se on hänelle tärkeä.

Kotipaikkakunnaltaan poismuuttaneiden suomalaisten kiinnostuksen määrää syntymäkotipaikkaansa kohtaan voi tarkastella pienten paikallislehtien tilausmäärien kautta. Suomessa ilmestyy noin 150 tilattavaa paikallislehteä. Nimensä mukaisesti paikallislehdet ovat tietyllä paikkakunnalla 1-3 kertaa viikossa ilmestyviä lehtiä, jotka kertovat kyseisen paikkakunnan asioista. Vaikka lehden aihepiiri onkin näin rajattu, tilataan paikallislehtiä runsaasti myös ilmestymispaikkakuntansa ulkopuolelle. Paikallislehtien etätilaajista on kuitenkin hyvin vähän tietoa. Etätilaajia on aikaisemmin tutkittu Paikallislehtien Liiton Gallup-Medialla vuonna 1991 teettämässä Pai-

kallislehti 2000 -raportissa (Romppainen 1991). Sen mukaan kaukolukijoiden siteet ovat tiiviisti synnyinseudulla. Lehden tilaamisen syynä on vahva halu tietää, mitä entisessä kotikunnassa tapahtuu. Vastaajista 73 prosentille (N=267) tulee syntymäseudun paikallislehti ja 15 prosentille myöhemmän kunnan paikallislehti. Valtaosa eli 77 prosenttia on muuttanut synnyinseudultaan tai myöhemmältä asuinpaikkakunnaltaan yli 10 vuotta sitten ja yli puolella muutosta on kulunut vähintään 20 vuotta. Selvitykseen vastanneista lukijoista vajaalla puolella (45 %) on jotain omaisuutta paikallislehden levikkialueella, useimmiten se on kesämökki. Vastanneista lähes kaikki käyvät kyseisellä paikkakunnalla vähintään kerran vuodessa. (Romppainen 1991, 70–86.)

Suhteellisesti eniten etätilaajia on pienten eli levikiltään alle 4000 kappaleen paikallislehtien lukijoissa.¹ Näiden lehtien levikistä oli kesällä 2001 tehdystä kyselyssä etätilauksia lähes puolet eli 43 prosenttia. Pienimpien paikallislehtien kohdalla etälevikin määrä oli suurimmillaan 64 prosenttia ja pienimmillään 22 prosenttia. Etälevikkien yllättävän suuri osuus selittyy sillä, että kaukana olevan lukijan on helppo tuntea pieni paikkakunta ”omaksi”; se on hallittavissa oleva, sillä pienen paikkakunnan lehdestä voi aina helposti löytää tuttuja paikkoja ja tuttuja ihmisiä ja heidän sukulaisiaan. Sen sijaan mitä suuremmaksi paikallislehden levikki käy, sitä pienemmäksi tulee etälevikin määrä. Isompien paikkakuntien paikallislehdet eivät ole enää niin ”henkilökohtaisia” ja siten myös kiinnostavia kuin pienten paikkakuntien lehdet. Etälevikin suhteellinen osuus paikallislehden levikistä pienenee lehden koon kasvaessa: keskisuurten paikallislehtien eli 4000–6000 kappaleen levikin omaavien paikallislehtien etälevikki on keskimäärin kolmannes (33 %) kyseisten lehtien levikistä. Suurimpien eli yli 6000 kappaleen levikin paikallislehdissä keskimääräinen etälevikki on noin neljännes (26 %). Luvut ovat samoja, vaikka keskiarvoja laskettaessa jätettäisiin huomiotta suurimmat ja pienimmät luvut.

Suuren muuton vuosikymmenet 1960- ja 1970-luvulla lisäsivät paikallislehtien etälevikkejä (Santonen 1985, 154) ja kuten Paikallislehti 2000 -raportista ja edellä mainituista kaukotilausluvuista voi päätellä, monet näistä tilauksista ovat jääneet vuosikymmeniksi voimaan. Yksi suuren muuton aikaisista väestökatoalueista oli Kiuruvesi ja väestön muutto näkyi myös Kiuruvesi-lehden tilauksessa: lehden alueella oli 1960-luvun lopussa ruokakuntia noin 3500, mutta lehden levikki oli 6000. Levikkityössään lehti sai voimakasta vetoapua pääkaupunkiseudulle muuttaneista kiuruvetisistä

koostuvasta Kiuruves-Seurasta. (Santonen 1985, 154–155.) Kiuruvesi-lehden etätilaajien määrä on sittemmin vain kasvanut: nykyään lehteä tilataan muualle Suomeen 4000 kappaletta ja ulkomaille lehteä menee 165 kappaletta. Lehden koko levikki on 7932. Asukkaita Kiuruvedellä on hieman yli 10 000 ja talouskuntia luonnollisesti huomattavasti vähemmän.

Paikallislehtien lukemista koskevista tilastoista käy ilmi, että kaikkiaan kolmannes yli 10-vuotiaista suomalaisista luki vuonna 1991 säännöllisesti 1–2 kertaa viikossa ilmestyvää joko nykyisen tai entisen kotipaikkakuntansa paikallislehteä. 1–2 kertaa viikossa ilmestyviä paikallislehtiä lukevat eniten aikuiset, mikä tässä yhteydessä tarkoittaa yli 25-vuotiaita, ja heikointa lukeminen on 10–14-vuotiaiden ryhmässä (18%) ja toiseksi heikointa 15–24-vuotiaiden ryhmässä (29%). (Eskola & Sauri 1993, 64; Joukkoviestintätilasto 1993, 252).

Paikallislehti ei silti ole nuorillekaan täysin vieras. Nuorten sanomalehtien lukemista koskevassa haastattelututkimuksessa (N=82) eri puolilla Suomea asuvat nuoret pitivät paikallislehtiä melko tärkeinä itselleen. He lukevat paikallislehtiä, jotta tietäisivät, mitä omalla paikkakunnalla tapahtuu ja mitä puhutaan. Kovin helposti he eivät tutkimuksen mukaan paikallislehdestä luopuisi, eivät ainakaan niin kauan kuin asuvat kyseisellä paikkakunnalla. Haastattelututkimuksen mukaan kotipaikkakunnalta poismuuton jälkeenkin paikallislehti on monelle nuorelle tärkeä tuodessaan tuulahduksen kotikunnasta. (Nuoret ja sanomalehti 1993, 20.) Tutkimukseni aineistosta voi myös tunnistaa sen saman piirteen, minkä kokemuskin on opettanut: poismuuttaneiden nuorten irtaantumista kotiympäristöstä usein lievitetään tilaamalla kotiseudun paikallislehteä, joka kertoo lukijalle merkityksellisistä paikoista ja ihmisistä.

Lehden mainoslauseessa ”ilman Itä-Savo on ikävä olla”, lieneekin jotain perää. Minulle se silloin kahdeksantoistavuotiaana taisi olla koti-ikävästä liennytystä. (M48, 1125)

Kyllä se (paikallislehti) tilattiin meidän flikalekki kun se lähti opiskelemaan ja viä hetkeksi aikaa kun se muutti asumahan lopullisesti pois kotua. (N58, 319)

Jälkimmäinen sitaatti kertoo samasta ilmiöstä, joka tuli esille kerätessä puhelimitse tietoja paikallislehtien etälevikeistä. Puhelinkierroksella selvisi, että osa kaukotilauksista on vanhempien tai joskus isovanhempien hoita-

mia. Esimerkiksi Savossa iäkäs äiti maksoi jälkeläisilleen 20 lehden tilauksen, joskin tämä on jo harvinaisen suuri luku². Nämä vanhemmat tilaavat jälkeläisilleen kotiseudun lehteä aina kuolemaansa saakka. Osa tilauksista lopetetaan tuolloin, mutta osa tilauksista jää voimaan. Paikallislehti 2000 - raportin mukaan suurin osa paikallislehtien lukijoista, jotka eivät ole tilanneet itse lehteään, tilaisi lehden varmasti tai luultavasti. Tutkimukseen osallistuneista (N=267) yli puolet on itse tilannut kyseisen lehden ja ensimmäisen kerran se on tilattu noin 30–35 vuoden iässä (Romppainen 1991).

Poissaoleva paikallisuus ja heterotopia

Lukijoiden joskus nostalgisoimakin syntymäseutu on nähtävissä Foucault'n (1986) kuvaamana heterotopiana: se on toinen tila, tunteen struktuurin luoma näyttämö, johon maalailtuun maisemaan lukija mielellään palaa. Nostalgisimmillaan se näyttäytyy paikkana, jossa kaikki oli paremmin kuin nykyhetkessä. Foucault (1986) puhuukin heterotopian peililuonteesta. Hän näkee, että peilissä ovat sekoittuneina utopian (ei-todellisen) ja heterotopian (todellisen paikan) piirteet. Peili on kuitenkin utopia, sillä se on saavuttamaton ja ei-todellinen. Mutta se on samanaikaisesti myös heterotopia, sillä peili on todella olemassa, jolloin se luo vastakohtaan paikalle, jossa olen: peili saa näkemään itseni siinä paikassa, jossa faktisesti olen ja samanaikaisesti näen itseni paikassa, jossa en ole. Juuri tässä on peilin heterotooppinen funktio: ensinnäkin peili tekee paikan, jossa nyt olen (elinympäristö), ehdottoman todelliseksi juuri sillä hetkellä, kun katson itseäni, ja samalla se yhdistää kyseisen paikan ympärillä oleviin paikkoihin. Toisekseen peilissä näkyvä kuva (kotipaikka) on ehdottoman epätodellinen (utopia), sillä saavuttaakseen kyseisen paikan, pitäisi onnistua ylittämään sen virtuaalisuus.

Syntymäseudustaan lukevat ja kertovat aineiston kirjoittajat ovat tietoisia siitä, että kotiseutu ei enää ole sama kuin se oli ennen; paikka ei enää ole sama, mutta ainahan kotiseudulle voi palata mielikuvissaan. Mielikuvien kotiseutuun vaikuttavat henkilön muistot, kokemukset, luetut lehti-jutut, nostalgian kaipuu. Kotiseutu on enemmänkin *mielentila* kuin todellinen paikka ja tällä mielentilalla on olemassa oma merkityksensä. Entisen kotiseudun (tai sen luoman mielentilan) merkitys löytyy sen piirteestä heijastua takaisin nykyhetkeen. Kotiseutu toimii peilinä, joka antaa aineksia ja kiinnikkeitä tehdä nykyhetkestä ja nykypaikasta ”todellisen”. Peili

eli kotiseutu on tällöin osa identiteetin rakennusaineksia; se toimii henkilön yhtenä itsemäärittelyn välineenä paikantaessaan häntä ainutlaatuisena ja ainutkertaisena olentona. Toisaalta taas peili linkittää katsojan paikannuspisteen fyysisesti muihin ympärillä oleviin paikkoihin – se pistää vuoropuheluun muiden tilojen kanssa. Kotiseutu-peili asemoituu tällöin suhteessa muun muassa globaaliin ympäristöön ja siitä käytävään keskusteluun. Katsojan fyysisen paikannuksen asetelmassa kotiseutu-peili on ehdottoman marginaalissa niin tiedonvälityksellisesti, hallinnollisesti tai poliittisestikin, mutta katsojan oman henkilökohtaisen paikannuksen asetelmassa se on yksi (identiteetin) keskuksista.

Siltana katkosten ja irtaantumisten välillä

Kevin Hetherington (1997b) puhuu monien muiden ohella kodin merkityksestä länsimaisessa kulttuurissa. Koti merkitsee liittymisen ja turvallisuuden tunteita ja se on osa identiteettiämme; koti merkitsee ymmärrystämme itsestämme. Toisaalta koti on myös muistoja; vaikka kotiin liittyvät paikat olisivatkin muuttuneet vuosien varrella, pysyvät kyseiset paikat muistoissamme. Paikat, joissa olemme olleet, ovat tärkeä osa itsen kertomusta ja identiteettiä. (ma., 192–193.)

Hetherington (1997b, 196) huomauttaa, että muistojen myötä paikkaan liittyy myös ajallisuus. Muistot ja niiden liittyminen aikaan saavat usein myös konkreettisia, materiaalisia muotoja: niitä voivat olla valokuvat, suvussa kulkevat antiikkiesineet, musiikki tai jotakin muuta. Hetheringtonin ajatusta voi jatkaa lisäämällä listaan kotiseudun paikallislehden: myös se voi toimia muistojen konkretisoijana lukijalle, joka tuntee tai joka joskus on tuntenut kyseisen paikkakunnan. Entisen kotipaikan kaipuuta voi lieventää myös säätiedotuksen kuunteleminen: kotimaastaan muuttaneet voivat tuntea yhteenkuuluvuutta juuri tässä ja nyt entiseen kotimaahan jääneiden ihmisten kanssa kuuntelemalla kyseisen alueen säätiedotusta (Morley 2001, 437; vrt. myös Kivikuru 2000, 22–23).

Paikallislehteä sen ilmestymispaikkakunnan ulkopuolelle tilaaville lukijoille syntymäpaikka on erityinen, täysin erilainen kuin muut paikat. Paikan erityisyys on olemassa kyseiselle henkilölle hänen muistikerrostumiensa ja henkilöhistoriansa kautta.

Paikallisia juttuja luen aika paljon ja lähikuntien tapahtumia, etenkin Savitaipaletta koskevia juttuja, kun se on syntymäkunta, niin tulee seurattua enemmän kuin muita kuntia, mitä missäkin tapahtuu. Vaikka radiosta ja telkkarista kuuluu uutisia jotka kiinnostavat niin siitä huolimatta haluan aina lukea lehdestä miten lehti mainitun jutun kirjoittaa. (N67, 95)

Syntymäpaikan erityisyydessä ja kyseisen paikan kaipuussa on kyse samantyyppisestä ”sijoiltaan menosta” kuin Risto Eräsaaren (1998) nimittämässä ”alkuperäisessä displacementissa”, jolla hän tarkoittaa kaupungistumisen myötä tapahtunutta maalaismiljöön ja kotipaikkasidoksen purkautumista. Vaikka Eräsaari kuvaakin ”alkuperäistä displacementia” varsinaiseksi olemassaolon koetuksiksi vieraantumisineen ja kulttuurisine tragedioineen, tuskin näin suurista tunteista aineiston kirjoittajien teksteissä on kyse. Sen sijaan yhteistä näille on pyrkimys yhteisöllisyyteen, joko tulkinnalliseen (Leonard 1995) tai kuvitteelliseen (Anderson 1991). Eräsaari (1998, 193–194) toteaa, että kun ihminen menettää alkuperäisen yhteyden tai kokee yhteyden murtumisen, jää hänelle kuitenkin mahdollisuus yhteisöllisyyteen sekä kompensatiomekanismeihin, joita voi soveltaa modernissa elämäntyyliässä. Eräsaari arvostelee tämän problematiikan yleistä tulkintaa siitä, että se katsoo, että ennen ”displacementia”, irtaantumista ja sijoiltaanmenoa, vallitsi jokin oikeampi, ”luonnollinen järjestys”. Kuten Eräsaari (1998, 195) muistuttaa, tulkintoja voi olla muitakin kuin vain niitä, joissa sijoiltaan menot ja paikoiltaan siirtymiset nähdään vieraannuttavina ja koettelemusten täyttiminä. Yksi tapa lähestyä irtaantumista tai sijoiltaanmenoa on tarkastella sitä, miten se jäsentyy yksilön kokemuksissa paikkojen välisissä suhteissa. Voi sanoa, että kotipaikkakunnan lehden etätilaaminen synnyttää paikkojen välille suhteita. Kun kotiseudun lehden lukeminen ylläpitää ja herättelee lukijan kotipaikkakuntaan liittyviä muistoja, siirtää lukeminen ikään kuin menneen ”paikoiltaan” sijoittamalla muistot nykyhetkeen, jolloin muistot jäsentyvät uudella tavalla. Samalla uudelleen sijoitettu (tai uudelleensynnytetty) kotiseutu on suhteessa muihin paikkoihin, kuten henkilön nykyiseen asuinpaikkaan.

Globalisoituneessa maailmassa paikkojen väliset suhteet ovat tulleet uudella tavalla merkityksellisiksi. Stuart Hall (1999) viittaa globalisaation käsitteellä niihin ”prosesseihin, jotka ylittävät kansalliset rajat sekä yhdentävät ja yhdistävät yhteisöjä ja organisaatioita uusiksi ajan ja paikan yhdistelmiksi, minkä seurauksena maailma sisältää sekä reaalisesti että kokemukselli-

sesti entistä enemmän keskinäisiä yhteyksiä”. Tutkimukseni aineiston kirjoittajat elävät tällaisessa maailmassa, jossa tieto ja yhteydet ovat saavutettavissa helposti ja tietoa on tarjolla yllin kyllin ja monille tieto on saavutettavissa pelkällä napinpainalluksella. Kuitenkin yhtäältä teksteissä maalailaan kuvaa poissaolevan paikallisuuden näyttämöistä, joissa korostuu lokaalisuus.

Viestintäverkostot ovat olleet luomassa aika-avaruus-suhteiden tiivistymistä, jossa kaukana oleva voi olla lähellä ja lähellä oleva kaukana. Giddens (1990, 18–19) nimittää tätä tilan irtoamiseksi paikasta. Tila synnyttää suhteita poissaolevien toisten kesken; kaukana oleva tulee lähelle ja läheiseksi. Rajallista, konkreettista ja tuttua edustavan paikan kannalta näillä tilan yhdistämällä ”toisilla” ei ole kasvokkaista kosketusta. Giddens (1990, 19) muistuttaa, että ”paikallista ei rakenteista yksinkertaisesti se, mikä on läsnä ja nähtävissä, vaan paikallisen ’näkyvä muoto’ kätkee ne etäännyttetyt suhteet, jotka määrittävät sen luonnetta”. Tällöin voi olettaa, että kaukana oleva toinen paikka, mutta joka on subjektille läheinen, erottautuu tämänhetkisestä paikasta ja tämä toinen paikka tai tila tulee jossain tilanteissa jopa tärkeämmäksi kuin reaalin, olemassa oleva paikka.

Syntymäseudustaan irtaantuneet, mutta siitä yhä kiinnostuneet paikallislehtien lukijat ylläpitävät paikallislehden avulla mielikuviaan ja muistikuviaan paikasta, joka on jo aikaa sitten muuttunut mielen tilaksi. Tällainen poissaoleva paikallisuus luo yhteisöllisyyden tunteita; muistissa elävät lapsuudenaikaiset ihmiset, joille samat paikat ovat merkityksellisiä (vrt. Hetherington 1997b, 196). Heillä ei silti tarvitse olla – kuten Giddens sanoo – kasvokkaista kosketusta tunteakseen yhteenkuuluvuutta. Se on sukua Andersonin (1991) kuvaamalle kuvitellulle yhteisölle, joka rakentuu yhteenkuuluvaisuuden, yhteisten juurien ja yhteisen kohtalon tunteelle. Seuraavasta tekstikatkelmasta ilmenee, että poissaoleva paikallisuus luo myös tulkinnallisia yhteisöjä (Leonard 1995), jotka syntyvät yhdessä lukemisesta ja luetusta keskustelemisesta.

Nostalgiaa ruokin tilaamalla edelleen entisen kotipitäjäni Vipusta Iitinseutua. Siellä näkee entisten ja nykyistenkin kavereiden vuosipäiväselostuksia ja ikävä kyllä myös yhä useammin tuttavien kuolinilmoituksia ja muistikirjoituksia. Perheeseemme tulee myös Karjala-lehti, koska vaimoni on asunut Vahvialassa yksivuotiaana ja joutunut sieltä evakkoon lähtiessään Simolan ankaraan pommitukseen. Juuret ovat hänellä edelleen kotona Karjalassa ja Karjala kerää hyvällä kotoisalla tyylillään samanhenkisiä yhteen lukubetkiin

kertaamaan kotiseutumattojen tapahtumia, katsomaan vanhoja valokuvia ja hankkimaan Karjalaa takaisin. (M62, 775)

Poissaolevalla paikallisuudella ja globaalilla kasvottomalla yhteisöllä näyttäisi olevan keskenään samanlaisia piirteitä – kuten se, että yhteisön jäsenet eivät ole kasvokkaisuissa yhteyksissä toisiinsa ja silti he tuntevat yhteenkuuluvuutta. Ero löytyy kuitenkin suhtautumisesta paikkaan ja paikallisuuteen. Poissaolevassa paikallisuudessa paikalla on merkitystä; vaikka kyse onkin mielikuvasta, ovat paikka – ja aika – kytkeytyneet tiiviisti siihen. Poissaolevassa paikallisuudessa kyse on mielikuvasta ajassa ja paikassa, joka on olemassa tai joka on ollut olemassa. ”Kasvottomassa yhteisössä” paikalla ei ole samanlaista merkitystä; siinä tärkeämmäksi nousee aika. Giddensin (1990) ajatus tilan irtoamisesta paikasta on samansuuntainen kuin 1980-luvun taitteessa käydyt keskustelut ajan ja paikan kokemisen muutoksesta. Tuolloin jyrkimmillään (esim. Meyrovitz 1985; vrt. myös Kivikuru 1990,13) nähtiin, että nykyihminen on irtaantunut paikasta ja tärkeämmäksi identiteetin raamittajaksi on tullut aika, jota hän nyt elää (Kivikuru 1998a).

Paikan ja ajan merkitystä poissaolevalle paikallisuudelle voi kuvata paitsi edellä esitetyn peilivertauksen avulla myös Foucault’n mainitsemien aikaan sidottujen heterotopioiden avulla. Aikaan sidotuissa heterotopioissa ajalla ja historialla on erityisasemansa: yhtäältä heterotopia voi irrottaa arjesta ja nykyhetkestä ja samanaikaisesti tämä kokemus kuitenkin kääntyy aikaa kohti pyrkien historian kautta saavuttamaan jotain menneisyydestä (Foucault 1986). Samalla tavoin syntymäseudustaan lukevat kirjoittajat haluavat kääntyä kohti mennyttä ja konstruoida itselleen mielikuvaa menneestä maailmasta, joka kuitenkin on osa nykyhetkeä.

Edelleen olen kiinnostunut Pietarsaareissa ilmestyvästä paikallislehdestä, joskus se ilmestyy ilmaisjakeluna tälle seudulle, tuntuu kuin tuulahdus menneiltä vuosilta olisi ulottuvissani. Mielikuvituksessani liikun aina niissä paikoissa mistä kirjoitetut jutut ovat, valokuvat tutkin tarkkaan, josko tunnen sen ja sen talon, mikä kuvassa on esillä. Monen entisen työkaverini poistumisen tästä elämästä olen lukenut juuri Pietarsaaren paikallislehdestä kuin myös entisen työpaikkani katoamisen historiaan. (N46, 363)

Tämä konstruktio toimii siinä kohtaa, jota Hetherington (1997a, viii–ix) kuvaa Thomas Moren käsitteillä eu-topia (”hyvä paikka”) ja ou-topia (”ei-paikka”). Hetherington näkee, että Foucault’n tarkoittama heterotopia sijoit-

tuu näiden kahden, ”hyvän paikan” ja ”ei-paikan” väliin; se on niiden välisessä suhteessa. Hänen mielestään heterotopia on tila, jossa ne käytännöt ja ideat, jotka edustavat hyvää elämää, voivat toteutua tai niiden voi kuvitella toteutuvan. Tulkinta tulee lähelle Eräsaaren (1998, 193–195) kritisoimaa tulkintaa ”luonnollisesta järjestyksestä” ennen ”displacementia”: irtoamisista ja paikoiltaan siirtymistä ei välttämättä tarvitse nähdä vieraannuttavina ja suurina koettelemuksina. Näin ollen luotu ”hyvä elämä” on konstruktio tai prosessi: kyse on kuvitellusta hyvästä elämästä – aineiston kirjoittajat tietävät kyseessä olevan mielikuvan – ja tämä on vain yksi tapa kurkottaa kohti ”hyvää elämää” monien muiden tapojen joukossa. Tätä konstruktioita lukija voi halutessaan tai tarvittaessa käyttää yhteenkuulumisen ja identiteettinsä rakennusaineiksina.

Elämänmittainen paikallisuus

Syntymäpaikkakuntaa kohtaan tunnettua kiinnostusta ja kaipuuta on Suomessa pidetty etenkin vanhemman väen ja varsinkin karjalaisten piirteenä. Muistot ja kaipuu rajantakaiseen kotiin yhdistävät myös karjalaisia, eivätkä muutkaan voi välttyä huomaamasta tätä kaipausta. Mutta syntymäpaikkaa kohtaan tunnettu kiinnostus tuskin on pelkästään siirtokarjalaisten ominaisuus; monet muutkin ovat kiinnostuneita lapsuutensa maisemista pois muutettuaan.

Tutkimukseni aineistossa poissaolevasta paikallisuudesta useimmiten puhuvat viittäkymmentä lähestyvät ja sitä vanhemmat kirjoittajat. Arkikokemukseni perusteella voi sanoa, että juuri tuossa iässä moni alkaa miettiä ja muistella lapsuusaikaansa useammin kuin nuorempana, jolloin aika on tavallisesti jakaantunut perheen ja työelämän tiivistahtiseen rytmiin. Muisteleville pohdiskeluille ei tuolloin monesti jää aikaa muuten kuin, jos elämässä tapahtuu jokin ratkaiseva käännekohta. Kysymykset siitä, kuka minä olen ja miten minusta on tullut minä, alkavat vaivata vanhemmiten enemmän tai vähemmän. Silloin tällaisille mietiskelyille on mahdollista antaa enemmän aikaa.

Luen ensiksi kotipaikkakuntani lehden. Sillä tavoin koitan pitää yhteyttä kotiseutuuni ja muistelmiin siellä. En ole kyllästynyt kotiseutuni lehden lukemiseen vaikka olen lukenut sitä viisikymmentä vuotta. Ei niissä lehden

kertomuksissa ole enää kovin paljon tuttua. Kaikki ihmiset ja asiat ovat muuttuneet. Harvoin kerrotaan tutuista ihmisistä ja tutuista asioista. Suurin mielenkiinto lienee siinä, että onko ketä tuttuja kuollut. Jotenkin sen lehden asiallisuus kuitenkin minua kiehtoo. (M70, 456)

Paikallislehtien lukemisesta rakentuvaa poissaolevaa paikallisuutta voi kuvata strategiaksi, jossa lukija rakentaa identiteettiään luomalla suhdettaan aikaan ja paikkaan. Aika merkitsee tässä tapauksessa elettyä elämää kokonaisuudessaan nykyhetkessä taaksepäin katsottuna. Paikka puolestaan kulminoituu kotiseutuun, joskin samalla lukija rakentaa suhdettaan myös muihin paikkoihin. Kyseessä oleva paikka, kotiseutu, on muuttunut monellakin tapaa: sen asema lukijan henkilökohtaisessa arjessa kuin maailmankartallakin on muuttunut. Pieni paikkakunta on nyt erilainen kuin ennen esimerkiksi tietoverkkojen ja kulkuyhteyksien vuoksi. Osa poissaolevan paikallisuuden suhteesta aikaan ja paikkaan käsitetään nostalgian synnyttämäksi, mutta se on vain näkyvin osa. Suvi Ronkainen (1999, 69–78) sanoisi sen olevan identiteetin alueelle kuuluva näkyvä puoli, jossa luodaan käsitystä siitä, mitä minä olen. Tiedostamattoman toiminnan taakse jäävää osaa Ronkainen nimittää subjektiviteetiksi, joka pikemminkin vastaa kysymykseen, kuinka maailmassa elämme. Ronkainen (1999, 73–74) korostaa, että subjektiviteetti rakentuu tiedostamattomasta ja toiminnallisesta minuuden ulottuvuudesta. Hän määrittelee ”subjektiviteettia ruumiillisen toimijan aikaan ja paikkaan nivoutuvana kokemushistoriana, jossa minä merkityksellistyy” (mt., 69). Identiteetti ja subjektiviteetti ovat vuorovaiikutuksessa keskenään, mutta ne eivät sulaudu toisiinsa; ne ovat minuuden aspekteja, joilla on erilainen dynamiikka ja muoto (mt., 76–77). Ronkainen (1999, 205–209) korostaa, että aika ja paikka ovat tärkeitä subjektiviteetin muotoutumisessa; ”kukin rakentuu itsekseen sisäisessä suhteessa aikaan ja paikkaan”. Ajan ja paikan käsitteet liittyvät tällöin myös sukupolvi-käsitteeseen. Sosiologiassa sukupolvella tarkoitetaan tietynä ajanjaksona syntyneitä, samat historialliset tapahtumat läpikäyneitä ja tällöin samanlaisessa elämäntilanteessa eläneitä ihmisiä. Ronkaisen (1999, 205) mukaan ”aika ja paikka muodostavat tilan elämälle, sille ainutkertaiselle, eletylle kokemukselle, joka kiinnittää minut myös ruumiillisesti sukupolveen”.

Ronkaisen mukaan ruumiillisten subjektien toiminta paikassa avaa erilaisia minän tai identiteetin tiloja. Paikka ei ole vakio vaan se muotoutuu jatkuvasti: Ronkainen (1999, 215) jatkaisi virkettä ”elämme jotain paik-

kaa” toteamalla – joskin hiljaisemmin – ”... ja paikka elää meitä”. Kyse on subjektin sisäisestä suhteesta aikaan ja paikkaan. Paikallislehden välityksellä ”paikka elää meitä” ja näin se antaa lukijalleen identiteetin rakennusaineita.

5.3. Lukija paikantaa itseään

Journalismin tutkijat Jaana Hujanen (1998; 2000; Hujanen ja Pietikäinen 2000) ja Inka Moring (1999; 2000a; 2000b; Salovaara-Moring 2002) ovat tutkineet, miten sanomalehti tuottaa paikallistamisen politiikkaa. Paikallistamisen politiikassa sanomalehti ehdottaa lukijalle, millainen kyseinen alueen identiteetti on tai millaisena lehti haluaa sen nähtävän. Kiinnostava, askelta pitemmälle menevä kysymys on, miten lukija ottaa tämän ehdotuksen vastaan. Jaana Hujanen (2000) on väitöskirjassaan pyrkinyt vastaamaan tähän kysymykseen. Kansalaisjournalismin periaatteisiin nojautuen hän tutki sitä, miten lehdet alueellisuutta representoidessaan onnistuvat toteuttamaan tehtävänsä lukijakunnan etujen ajajina. Hujanen (2000, 250) kysyy, ”kääntyykö maakuntalehti jopa tehtävänsä vastaan representoidessaan alueellisuutta pikemminkin hallinnollisten ja poliittisten käytänteiden, instituutioiden ja virallisten toimijoiden kuin ihmisten itsensä asioina tai toiminnan paikkoina”. Hujanen halunnee sanoa, että lehti ei tuota keskustelua, jossa lukijoilla olisi osallistuvan kansalaisen identiteetti, vaan he jäävät enemminkin sivustaseuraajiksi. Tällöin kansalaisen alueellisuus ja sanomalehden ehdottama alueellisuus eivät toivotulla tavalla kohtaa toisiaan. Lukijoille ei jää aitoja osallistumisen mahdollisuuksia vaan he lehden tulkintojen kautta arvioivat ja kommentoivat jo tehtyjä poliittisia ja hallinnollisia linjauksia ja päätöksiä.

Omassa tutkimuksessani kyse ei ole tällaisesta kansalaisuuteen ja lukijakuntaan perustuvasta lukijakäsityksestä. Lukijakäsitykseni on ollut arkipäiväisempi: sen keskiö on lukijan jokapäiväisessä elämässä, tavallisessa arjessa ja sen tavoite on ollut tuoda esille lukijan kokemuksia ja sanomalehden lukemisen paikkaa hänen arjessaan. Toki tämäkin lukijuus olisi liitettävissä esimerkiksi yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja kansalaisen rooliin, mutta olen halunnut pitää painopisteen lukijasubjektin arkisissa käytänteissä ja hänen omissa kuvauksissaan ja tulkinnoissaan, joita minä puolestani olen

tulkinnut. Tässä näkökulmassa olen pitäytynyt tarkastellessani myös lukemisen sisältöjä ja siksi lehden tuottaman alueellisuuden tarkastelu poikkeaa muun muassa Jaana Hujasen kansalaisuutta painottavasta tarkastelusta. Omassa tutkimuksessani olen sijoittanut sanomalehden lukijasubjektin käymään keskusteluita lokaalin ja globaalin kanssa.

Globaalin ympärillä käytävä keskustelu on laajaa ja monipolvista. Ilkka Heiskanen (1998) on luokitellut erilaisia globalisaatiosta käytäviä keskusteluja ja trendejä. Tutkimukseni keskustelut paikantuvat siihen globalisaation trendiin, jota Heiskanen kuvaa ihmisten yhteisösiteissä, moraalisisissa arvoissa ja yhteiskunnallisissa toimintakäytännöissä tapahtuneiksi muutoksiksi. Tämän trendin alle Heiskanen sijoittaa muun muassa maantieteellisen liikkuvuuden lisääntymisen (esim. syntymäpaikoilta pois muuttaminen sekä halu kokea uusia eksoottisia ympäristöjä), uudet viestintäteknologian sovellukset, muutokset moraaliperiaatteissa (toimintoja ohjaa hyöty) ja kulutuksen nousemisen identiteetin ja luovuuden lähteeksi.

Giddens (1990,6) viittaa globaalia mediaa koskeviin tendensseihin korostamalla myöhäismoderniin liittyvien muutosten nopeaa vauhtia ja laajuutta. Esimerkkinä hän ottaa esille sen, miten vaivattomasti maapallon eri alueet ovat nyt vedettävissä yhteyteen toistensa kanssa. Tämä tuo mukanaan aika-tila-avaruudessa tapahtuvia muutoksia: aika irtoaa paikasta, mikä käytännössä tarkoittaa sitä, että sosiaaliset suhteet irtoavat paikasta eli henkilön fyysisestä, lokaalista, kontekstista (mt. 17–21). Tämä myöhäismodernin piirre mielessäni analysoin lukijoiden kuvauksia sanomalehden välityksellä tuotetusta paikallisuudesta. Päästäkseni kiinni lukijasubjektin lokaalia ja globaalia koskevien keskusteluiden teoretisointeihin, otin avukseni Foucault'n heterotopia-käsitteen, joka avaa näkökulman keskuksiin ja marginaaleihin tai pikemminkin niiden välisiin suhteisiin. Lukijoiden kuvauksia sanomalehden välityksellä tuotetusta paikallisuudesta analysoidessani havaitsin, että marginaalien ja keskuksien sekä lokaalin ja globaalin välisissä suhteissa paikka, yhtäläillä kuin aika, on merkityksellinen. Paikka voi viitata konkreettiseen elinympäristöön, josta lukija yhtäältä lukee sanomalehden tulkinnan ja toisaalta liittyy mukaan omat kokemuksensa. Paikka voi olla myös poissaoleva ja jopa kadonnut, mutta se ei vähennä paikan merkitystä. Se paikan merkitys, joka analyysistä on luettavissa esiin, liittyy lukijan kokemiin yhteenkuuluvuuden tunteisiin.

Analyysissäni havaitsin, että yhteenkuuluvuutta toisten sanomalehden lukijoiden kanssa voi kokea lehden *sisällön* kautta. Tutkimuksessani täl-

laista yhteenkuuluvuutta kokevat esimerkiksi pienten paikallislehtien lukijat: he tuntevat ”kuuluvansa” kyseisestä paikkakunnasta rakentuvaan yhteisöön, johon he pitävät sidettä yllä paikallislehden välityksellä. Tämänkaltaista sisältöjen kautta syntyvää yhteenkuuluvuutta Maffesoli (1995; 1996) on kuvannut *heimoina*, jotka ovat eräänlaisia kevyitä yhteisöllisyyksiä. Heimolla hän tarkoittaa esimerkiksi jonkin asian ympärille koottua yhdistystä, harrastusten parissa kokoontuvia porukoita tai internetin keskusteluryhmiä. Yhtä lailla kyse voi olla harrastus- ja ammattilehtien lukijoista kuin sanomalehden lukijoista.

Poissaoleva paikallisuus -luvussa kuvasin sitä, miten monet kotipaikaltaan muuttaneet lukijat yhä tilaavat entisen kotiseutunsa paikallislehteä. Kotipaikka on usein muuttunut toisenlaiseksi sitten niiden päivien, kun lukija on viimeksi siellä asunut, mutta lukija tuntee silti yhteenkuuluvuutta entisen kotipaikkansa ihmisten ja paikkojen kanssa. Vaikka paikka on usein alkanut elää omaa elämäänsä lukijan mielikuvissa, on se siitä huolimatta tai juuri siksi lukijalle tärkeä. Tämän yhteenkuuluvuudentunne on tulkittavissa näkymättömäksi yhteisöllisyydeksi; se on yksin koettua yhteisöllisyyttä tuttujen ihmisten ja tuttujen paikkojen kanssa. Vaikka kotipaikka sinänsä onkin lukijan kokemusmaailman ulottuvissa oleva, on siinä osa, joka aina jää näkymättömiin, poissaolevaksi: entinen kotipaikka on lukijalle eneminkin mielikuva kuin konkreettinen olemassa oleva paikka.

Läsnäolevalla paikallisuudella tarkoitin analyysissäni lukijan elinympäristöä koskevaa lehdestä luettua paikallisuutta. Tulkitsin, että läsnäolevassa paikallisuudessa on kaksi suhtautumistapaa lukijan (luettuun) elinympäristöön. Osa lukijoista kertoo olevansa kiinnostunut ennen kaikkea heitä ympäröivistä lokaaleista asioista. He haluavat tietää, mitä heidän elinympäristössään tapahtuu ja siksi he mielellään lukevat näistä asioista sanomalehdestä. Vaikka heidän yhteisöllisyytensä ei olisikaan konkreettista, esimerkiksi osallistumista oman elinympäristön parantamiseen ja siten kenties vaikuttamista mediaan asioiden parantamiseksi (kansalaisjournalismin idean mukaisesti), ei se merkitse sitä, etteikö yhteenkuuluvuutta olisi olemassa. Analyysissäni havaitsin, että lukija voi kokea yhteenkuuluvuutta elinalueeseensa sanomalehdestä luetun paikallisuuden kautta. Nämä lukijat seurailevat lehdestä aluettaan koskevia poliittisia ja hallinnollisia päätöksiä hiljaa arjen puuhien keskellä. Hekin tosin voivat toimia ja lähteä liikkeelle kansalaisjournalismin ideaalin mukaisesti esimerkiksi, jos syntyy riittävän suuri motivaatio vastustaa vaikkapa kaavamuutoksia. Mutta se, että lukijat eivät

yhdessä nouse toimimaan, ei välttämättä merkitse sitä, että he eivät tuntisi yhteisöllisyyttä sanomalehden tuottaman paikallisuuden kautta.

Tulkitsin, että läsnäolevassa paikallisuudessa osalla lukijoista on myös toisenlainen tapa suhtautua luettuun elinympäristöön. Läsnäolevaan paikallisuuteen kuuluvassa toisessa suhtautumistavassa osa lukijoista kertoo olevansa kiinnostunut enimmäkseen muualla tapahtuvista, esimerkiksi maailmanpoliittisista asioista. He eivät välttämättä seuraa kovinkaan paljon paikallisia asioita vaan kertovat olevansa kiinnostuneita ennen kaikkea uutisista ja tapahtumista, jotka ulottuvat heidän kokemusmaailmansa ulkopuolelle: lukijat lukevat samoja uutisia, joita globaali media tuottaa miljoonille muillekin lukijoille. Vaikka he eivät koskaan ole kosketuksissa toistensa kanssa, yhdistää heitä globaali tiedonvälitys, joka tuottaa heille kuvaa kokemusmaailman ulkopuolella olevasta maailmasta. Globaali media luo lukijoilleen aika-tiloja, jotka toisiaan kohtaamattomat lukijat voivat jakaa ja joiden jakaminen tuottaa lukijoille näkymätöntä yhteisöllisyyttä. Kuitenkin myös näiden lukijoiden kohdalla lokaalilla eli omalla elinympäristöllä on oma roolinsa: se suhteutetaan osaksi laajempaa globaalia ympäristöä. Lokaali nähdään siten suhteessa globaaliin.

Poissaoleva paikallisuus ja läsnäoleva paikallisuus ovat nähtävissä tapoina tuottaa uutta lokaalisuutta, joka asettuu vuoropuheluun globaalin kanssa. Uudenlaisesta lokaalisuudesta on keskustellut mm. Kevin Robins (1991, 34–35), joka puhuu globaalin ja lokaalin uudenlaisesta kytköksestä. Uutta kytköksessä on se, että lokaali toimii globaalin sisällä sen logiikan mukaisesti, eivätkä ne ole toisilleen vastakkaisia. Myös Ien Ang (1996, 153) näkee, että globaali ja lokaali eivät ole vastakkaisia toisilleen kahtena eri ääripäänä, vaan ne kietoutuvat toisiinsa ja määrittävät toisiaan. Stuart Hall (1999, 63) kuitenkin varoittaa sekoittamasta Robinsin kuvaamaa uutta lokaalisuutta ”vanhoihin identiteetteihin, joiden juuret olivat tukevasti rajallisessa paikallisuudessa.” En näkisi, että lukijoiden poissaolevaan paikallisuuteen nojautumisessa olisi kyse Hallin varoittamien ”vanhojen identiteettien” luomasta paikallisuudesta. Perusteluna pidän sitä, että lukijat itsekin tietävät poissaolevassa paikallisuudessa konstruoivansa mielikuvaa ja tämä luo lukijoiden keskuuteen uudenlaisen ja ehkä radikaalinkin suhteen paikallisuuteen.

Robins (1991, 35–36) sanoo, että paikallisuus tulee nähdä lokaalin ja globaalin välisessä uudessa suhteessa vakiintumattomana ja relationaalisena tilana, joka on sellaisena olemassa vain suhteessa globaaliin. Uusi lokaalisuus ei siis viittaa suoraan konkreettiseen paikkakuntaan, eikä se myöskään

automaattisesti merkitse paikalliskulttuureiden renessanssia. Sen sijaan se merkitsee uudenlaista paikan ja yhteisöllisyyden tajuja. Mitä uudenlainen paikan ja yhteisöllisyyden taju sitten voisi merkitä? Kivikuru (1998a, 332–333) puhuu paikallisuuden uudelleenmäärittelystä. Hänen mukaansa paikallisuus on edelleen läsnä ihmisten elämässä, mutta siihen kiinnittyminen on erilaista kuin ennen; paikallisen arki on nyt pinnallisempaa ja liikkuvampaa ja siihen sekoittuvat myös globaalit elementit. Tällöin jokainen joutuu rakentamaan oman paikallistunteensa ja sitoutumisensa itse. Rakennusaineina ovat yhtä lailla maan historia, oma henkilöhistoria ja media. Olenaista on, että paikka ja historia (aika) eivät ole kadonneet mihinkään. Kivikuruun nojautuen voi todeta, että uudenlainen paikan ja yhteisöllisyyden taju (uusi lokaalisuus) näkyy sekä läsnäolevassa että poissaolevassa paikallisuudessa ajan ja paikan tasavertaisena vuoropuheluna tänä globalisoituneena reaaliaikaa korostavana aikakautena. Samaten se ilmenee subjektin tavassa positioida ja määrittää itseään.

Sanomalehden lukijan tulkinnat lehden tuottamasta paikallisuudesta, joita tutkimuksessani olen nimittänyt läsnäolevaksi ja poissaolevaksi paikallisuudeksi, edustavat tapoja tuottaa uudenlaista paikallisuutta, jota ei nähdä vastakohtana globaalille. Median ei tällöin nähdä irrottavan lukijoita ajasta ja paikasta, kuten vielä 1980-luvun taitteessa nähtiin (esim. Meyrovitz 1985). Päinvastoin: sanomalehden lukeminen vahvistaa lukijan kokemaa aikaa ja paikkaa ja tuo siten paikallisuuden ”takaisin” uudessa, lukijan itsensä määrittämisen kannalta tärkeässä merkityksessä. Lehden lukemisessa syntyvillä paikallisuuksilla on siten oma merkityksensä yksilöille: ne asemioivat ja määrittävät yksilöä mutkikkaalta tuntuvassa globaalissa maailmassa luomalla tälle yhden kiintopisteen – lokaalisuuden – johon nojautua. Tällainen lukijalle merkityksellinen paikallisuus luo samalla tavoin ontologisen turvallisuuden tunteita kuin lehden lukemisen rutiinit, joita käsiteltiin aikaisemmassa luvussa. Molemmissa tapauksissa lukija nojautuu tuttuun ja totuttuun, jolloin jatkuvuus ja siitä syntyvä varmuus luovat hänelle ontologista turvallisuutta.

6. Painettu sana

Risto Alapuro (1988, 3–7) on tutkinut, miten samaa kulttuurituotetta käsittelevä lehtiteksti avautuu – ja tulee kirjoitetuksi – eri kulttuureissa eri tavoin. Esimerkkinä hänellä on kahdesta amerikkalaisesta elokuvasta kirjoitetut arviot Suomessa ja Ranskassa. Kyseiset elokuva-arviot poikkeavat hänen mukaansa toisistaan huomattavasti. Eron taustalla on se, että arviot on kirjoitettu ja myös luettu erilaisissa kulttuuritaustoissa: vastaanottavan kulttuurin luonne vaikuttaa siihen, miten kyseistä kulttuurituotetta arvioidaan. Vaikka Alapuro puhuu kahdesta eri kulttuurista eli Suomesta ja Ranskasta, voidaan Alapuron ajatusta jatkaa ja olettaa, että erilaisia – toki toiselta pohjalta ponnistavia kuin kahden eri kulttuurin tapauksessa – kulttuurisia luonteita ja siten erilaisia tapoja arvioida kulttuurituotteita on löydettävissä myös yhden ja saman maan sisältä eri aikakausina. Omassa tutkimuksessani kulttuuriselta luonteeltaan erilaisista aikakausista voinee puhua silloin, kun puhumme yhtäältä ajasta, jolloin sanomalehti (joka on kulttuurituote) oli yksi tärkeimmistä tiedotusvälineistä – ja usein ainutkin – sekä toisaalta taas ajasta, jolloin sähköiset tiedotusvälineet ovat yleistyneet sanomalehtien rinnalle. Näiden aikakausien saumakohta näyttäisi aineiston kirjoittajien kokemuksissa sijoittuvan 1950-luvulle ja osin 1960-luvun alkuun muutoksen jatkuessa edelleen.

Epäily ja luottamus

En mene syvemmälle mediaa(kin) koskevaan kulttuurisen luonteen muutoksiin ja sen syihin, vaan pysyn edelleen aineiston kirjoittajien kokemuksissa; miten kulttuurissa tapahtuneet muutokset ilmenevät heidän teksteissään. Yhden sisääntulon tähän tarkasteluun antaa suhteellisen pieni, mutta sitäkin kiinnostavampi joukko kirjoituksia, joissa kuvataan kirjoittajan kriittistä suhtautumista sanomalehteen. Aiheen esille nostaneet kirjoitta-

jat kertovat siitä, miten lehteen uskottiin ennen kritiikittömästi, kirjoittaja itse mukaan lukien. Nämä kirjoittajat, kuten seuraava 64-vuotias nainen, kertovat, miten heidän suhtautumisensa on nyttemmin muuttunut enemmän epäileväksi ja arvioivaksi. Kyseisen naisen – kuten muidenkaan aineiston kirjoittajien – teksteistä ei voi löytää jyrkkää jakoa, milloin ”epäily” alkoi, sillä kirjoittajat puhuvat kriittisyydestään vain nykyhetken viitaten. Kuitenkin voi olettaa, että kyse on kulttuurissa tapahtuneesta muutoksesta, jossa sanomalehden painettua sanaa on alettu arvioida uudella tavalla samalla, kun tiedotusvälineiden määrä on lisääntynyt ja tiedonvälitys on nopeutunut ja laajentunut.

Sota-aika ja sen jälkeinen aika, jolloin minä olin lapsi, oli minulla niin ankeaa köyhyyden aikaa, ettei sanomalehtiin ollut varaa, niin minä tutustuin sanomalehtiin oikeastaan vasta vuonna 1945 ollessani teini-iässä. Silloin luin lehdestä sarjakuvien lisäksi paikkakunnan nuorisotapahtumailmoitukset, muotiasiat ja vain vähän maailmantapahtumista kertovia juttuja. Lapsuuden kodissani suorastaan kunnioitettiin sanomalehteä, se oli kuin arvopaperi mistä löytyi totuus ja tieto. Sanomalehti oli perheelleni tuttu jo kauan ennen minun syntymää, sillä äitini lapsuuden kotiin oli jo vuonna 1909 perustettu lukuhuone ja tuohon lukuhuoneeseen Työväenyhdistyksen toimesta oli tilattu sanomalehden Työmies, Työläisnainen ja Kurikka, lisäksi siellä oli ollut luettavana Työväenyhdistyksen oma käsinkirjoitettu lehti nimeltä Kolkuttaja. Tuohon lukuhuoneeseen perustettiin myöhemmin paikallinen kirjasto.

Nykyään vuonna 1999 perheeni lukee useampia sanomalehtiä eikä sanomalehti ole enää kunnioitettu arvopaperi. Sanomalehti on yksi elämään kuuluva perushyödyke, hyödyke mihin on totuttu niin, että jos joskus päivän lehti ei jostakin syystä tule, päivästä puuttuu se jokin. Vakituaisesti meille tulee Helsingin Sanomat, asuinpaikkakunnan mukaan ja lehtitottumuksen mukaan tilattuna, lisäksi tulee muutamia ilmaisjakelu ja jokunen järjestölehti. Yhtäkään lehteä ei heitetä pois ennen kuin se on käyty läpi, jokaisesta lehdestä etsitään, jos löytyy kiinnostavaa luettavaa. (...)

Sanomalehdestä minua kiinnostaa ennen kaikkea tieto. Tieto kaikesta mahdollisesta, vaikka en enää pidäkään lehtritietoja ainoana ja oikeana totuutena, tiedän sen, että jokainen lehti kirjoittaa siten, kun sille on poliittisesti ym. edullisinta uutisensa julkaista. En ole kiinnostunut julkisten yksityiselämästä, ne enemmänkin ärsyttää tyhjänpäiväisyydellään kun viihdyttää

lukunautinnolla, ymmärrän kyllä, että julkisten on pysyäkseen julkkiksina pidettävä itsensä yleisön tietoisuudessa, jos ei muuten niin olemalla mahdollisimman paljon esillä lehdissä, mutta en ymmärrä miksi julkisjuttujen on oltava niin typeriä kuin ne ovat.

Olen sanomalehtileikkeiden himo keräilijä. Talletan lehtileikkeitä jopa lastenlapsiani varten. Esim. sellaisia maailman tapahtumia, joita ei tiedetä aiemmin tapahtuneen ja ennen kaikkea tässä omassa maassamme tapahtuneen, minä leikkaan tarkasti talteen ne kirjoitukset, joista aion kirjoittaa esim. yleisönosastolle. Talletan lastenlapsilleni heidän syntymävuonna ja ensimmäisen elinvuoden aikana olleet erikoiset tapahtumat. Esim. tänä vuonna olleen Euroopassa täydellisenä näkyneen auringonpimennyksen, joka lehtitietojen mukaan oli viimeinen täydellinen auringonpimennys, mitä koskaan enää oli mahdollista nähdä. Rauman edustalta nostetun sampaanjalaivan uutiset ja kuvat. Uudet merkittävät rakennukset kuten esim. nykytaiteenmuseumo Kiasman avajaiset, ainutlaatuisena pitämänä poliittiset tapahtumat ja urheilutapahtumat. Kari Suomalaisen Helsingin Sanomain julkaisemia pilapiirroksia olen kerännyt leikekirjaan. (N64, 47–48)

Tekstikatkelmassa 64-vuotias nainen kuvaa, miten sanomalehden uskottavuus hänen silmissään on muuttunut. Eläkkeellä oleva helsinkiläinen arki-työntekijä kertoo, miten hänen lapsuudenkodissaan sanomalehteen suhtauduttiin arvostavasti ja sen välittämään tietoon uskottiin vahvasti. Nyt kirjoittaja pitää lehtien uskottavuutta suhteellisenä: lehti voi kertoa asioita tietystä näkökulmasta ja näitä näkökulmia voi olla monia. Kirjoittajan mielestä sisällöllisesti sanomalehden uskottavuutta murentavat nykyään julkkisjutut; entisaikojen sanomalehdissä ei sen tyyllisiä juttuja ollut. Epäilyistään ja kriittisestä suhtautumisesta huolimatta kirjoittaja on kuitenkin valmis keräämään sanomalehtileikkeitä ja säilyttämään niitä tuleville sukupolville. Samoin tunnustavat tekevänsä myös monet muut aineiston kirjoittajat. Moni tunnustaa myös, että aika ajoin hän lopulta joutuu heittämään vanhat, nurkissa pyörivät ja lukematta jääneet lehtileikkeet pois.

Aineistosta löytyy mitä erilaisempia lehtileikkeiden kerääjiä. Esimerkiksi erääseen 63-vuotiaaseen naiskirjoittajaan (N63, 385–400) Unkarin kansannousu vuonna 1956 teki niin syvän vaikutuksen, että silloisena lukiolaistytönä hän keräsi kaikki aihetta koskevat lehtijutut vihkoon ja kirjoitti väliin omia voimakkaita tuntojaan ja ajatuksiaan ”veljeskansan kohtalosta”, kuten hän itse kuvaa. Vihkot ovat hänellä edelleen tallella ja niiden lukeminen saa

hänet yhäkin liikutuksen valtaan. Toinen kirjoittaja (N75, 1135–1157) ei sanallakaan mainitse lehtileikekirjoja, mutta mitä ilmeisimmin hänellä on ollut niitä vierellään kunnioitettava määrä, kun hän on kirjoittanut tutkimukseeni tarkoitettua tekstiään. Kyseinen 75-vuotias nainen antaa seikkaperäisen selvityksen merkittävistä urheilusaavutuksista ja -tapahtumista aina vuodesta 1936 alkaen. Leikekirjasta kielii se, että välillä hän mainitsee missä lehdessä, minä vuonna ja minä päivänä kyseinen juttu on ollut. Kirjoittajalta löytyy myös muita kuin urheiluaiheisia leikkeitä, mutta niiden kerääminen ei selvästikään ole ollut yhtä laajaa ja perusteellista. Kolmas – mieskirjoittaja – puolestaan pohtii, mitä kaikille kerätyille lehtileikkeille tapahtuu hänen jälkeensä. Kirjoittajan edesmennyt veli oli myös ollut innokas leikkeiden kerääjä ja hänen jäämistöistään jäi suuret määrät lehtileikkeitä. Veli oli kerännyt leikkeitä etenkin matkalukemisikseen; leikkeet veivät vähän tilaa ja ne oli helppo heittää pois. (M77, 997,1000.) Eräs mieskirjoittaja puolestaan kertoo keräävänsä kiinnostavia juttuja lehdestä, jotta hänellä olisi keskustelunaiheita: *”illanistujaisissa kaivelen lehtileikkeitä keskustelujen teemaksi siinä vaiheessa, missä muut etsivät valokuva-albumia tai haukkuvat poissaolevia.”* (M57,1280.) Lehtileikkeiden keräämistä koskevat kuvaukset paljastavat, että lehden tavanomaisinkin jatkokäyttötapa, leikkeiden säilyttäminen, tuottaa varsin monta keinoa, joilla voi hyötyä eilisen lehdestä. Samalla se paljastaa, että monet lukijoista kokevat sanomalehden tekstin jollakin tapaa merkitykselliseksi, jotta leike kannattaa säilyttää. Säilyttämisen motiivina voi olla tietopankin hankkiminen itselleen, jolloin lehden teksteihin uskotaan ja luotetaan, mutta motiivina voi olla myös ärsyyntyminen ja tietojen epäily ja asian käsittelyn ihmettely. Vaikka kirjoittajat suhtautuisivatkin sanomalehden tietoihin nyt kriittisemmin kuin ennen, ei tämä näyttäisi vähentävän heidän halukkuuttaan koota omaa tietopankkia sanomalehden leikkeistä.

Siitä huolimatta, että aineiston kirjoittajat kertoisivatkin epäilevänsä ja suhtautuvansa kriittisesti sanomalehden tietoihin – toisin kuin aikaisemmin, kokevat he silti jonkinlaista luottamusta sanomalehden painettua sanaa kohtaan, koska edelleen tilaavat ja lukevat lehtiä. Tätä voi kuvata Adam Seligman (1997, 19) luottavaisuuden käsitteellä. Luottavaisuus-käsite kuvaa ihmisten kokemaa luottamusta instituutioita kohtaan; luottamus-käsitteen Seligman nimeää kuvaamaan ihmisten välisiä suhteita. Luottavaisuuteen kuuluu tietty ennakoitavuus: luottavaisuus tarkoittaa Seligmanin (2000, 48) mukaan sitä, että tiedämme, mitä odottaa vuorovaikutus-

(ja/tai vaihto-)tilanteessa. Lehti-instituution kyseessä ollessa lukijat ainakin suurin piirtein tietävät, mitä he lehtitilauksensa myötä saavat ja tässä mielessä he myös tuntevat luottavaisuutta sanomalehti-instituutiota kohtaan. Tämä ei kuitenkaan ole ristiriidassa sen kanssa, että lukijat voivat epäillä ja kriittisesti arvioida lehden yksittäisiä juttuja.

Seligman (2000, 48) erottaa luottavaisuudesta kolme piirrettä. Luottavaisuuteen kuuluu ensinnäkin kyky langettaa rangaistuksia, jolloin toinen osapuoli tietää tulevansa rangaistuksi, mikäli sopimuksen ehdot eivät täyty. Toisekseen luottavaisuus voi perustua asiantuntijatietoon. Kun joku sanoo luottavansa (ts. kokevansa luottamusta) lääkäriin, on kyse eneminkin *luottavaisuudesta* lääkäri-instituutioon ja koulutukseen kuin *luottamuksesta* yksittäisen lääkärin kykyihin. Yliopiston tutkintotodistus vastaanoton seinällä antaa takeen luottavaisuudelle. Kolmanneksi luottavaisuus voi perustua myös tuttuudelle, jolloin rakennamme samuudesta kertomuksen tai narratiivin, joka tekee meidät luottavaisiksi. Esimerkkinä tästä Seligman mainitsee lapsuuden aikaisen pallopelin: pelikaveri jakaa hänen kanssaan tietyt käyttäytymissäännöt, moraaliset arvot, tietyt toiminnan ja olemisen tavat, jotka saavat heidät luottamaan toisiinsa. Kumpikin voi siten ennustaa toisen toiminnan ja kokea tämän ”samanlaiseksi” kuin itse on.

Seligmanin ajatukselle luottavaisuudesta on helppo löytää käytännön esimerkkejä sanomalehti-instituution piiristä. Luottavaisuuteen liittyvänä rangaistuksena voi sanomalehden kohdalla pitää esimerkiksi lehtitilauksen peruuttamista. ”Rangaistuksen” saanut osapuoli tietää saaneensa rangaistuksen: sanomalehdessä tiedetään, että lukijoiden luottavaisuutta ja odotuksia on jollakin tavoin rikottu, kun levikki laskee. Seligmanin nimeämä luottavaisuuden toinen piirre, asiantuntijuus, myös kuuluu sanomalehti-instituutioon. Sanomalehti-instituutiossa asiantuntijuus toimii uutisten suodattajan ominaisuudessa: lehti välittää ammattitaitoisesti tietoa, jonka oikeellisuuteen lukijan on lupa luottaa. Samalla lehti tuottaa sivuilleen eri asiantuntijoiden näkemyksiä (ja näiden vastaväitteitä). Kolmannesta luottavaisuuden piirteestä eli tuttuudesta tai samuudesta on kyse silloin, kun lukija tietää mitä odottaa lehdeltään (vaikka ei ennalta tiedäkään uutisten *sisältoja*). Lehti koetaan niin tutuksi, että jopa lehden ulkoasu-uudistukset usein närkästyttävät lukijaa. Sanomalehden yksi tärkeä ominaisuus lukijalleen on juuri se, että se on tuttu – vieraaseen lehteen on vaikea luottaa.

Ihmisten luottavaisuuteen instituutioita kohtaan vaikuttavat myös sosiaaliset tekijät ja tämä seikka jää Seligmanin luottavaisuus-käsitteessä vähälle huomiolle. Kaj Ilmonen (2002, 30) on havainnut suomalaisten luottamusta

koskevassa tutkimuksessaan, että koulutus, perhesuhteet, tulotaso ja ikä vaikuttavat henkilön kokemaan luottamukseen toisia ihmisiä kohtaan. Voi olettaa, että sama pätee myös luottamuksessa instituutioita kohtaan. Demografisten taustatekijöiden lisäksi listaan voinee liittää myös tunteet ja kokemukset eli laajasti ottaen henkilön koko elämäkokemuksen. Toisin sanoen, ihmiset rakentavat luottamustaan elämäkokemuksensa kautta niin instituutioita kohtaan kuin myös ihmisten välisissä suhteissa.

Luottavaisuudessa, kuten Seligman korostaa, olennaista on totuuden puhuminen ja sanansa pitäminen. Juuri tästä syntyy luottavaisuuden edellyttämä ennakoitavuus ja tuttuus. Vaatimukset ovat perusteltuja – myös – sanomalehti-instituution kohdalla. Mutta koska ”totuuden puhuminen” ja ”sanansa pitäminen” ovat kaikkea muuta kuin absoluuttisia määreitä – ainahan voidaan puhua ja luvata vain osatotuuksia – nousee esiin kysymys, miten lukijat ”onnistuvat” lukemaan lehteään näin monitulkintaisessa tilanteessa. Miten lukijat ratkaisevat sen ristiriidan, että toisaalta lehdeltä voi hyvällä syyllä odottaa totuuden puhumista, mutta samanaikaisesti tiedossa on se jälkimodernin maailman tosiasia, että totuuksia ja näkökulmia voi olla monia. Tässä luvussa pyrin hakemaan vastauksia tähän ristiriitaan.

6.1. Lukijuus ja luottavaisuus lehteen

Göteborgin yliopiston parikymmenvuotisessa Dagspresskollegiet-projektissa kansalaisten luottamusta sanomalehtiin on tutkittu ennen kaikkea määrällisin analyysein, joskin projekti on tuottanut myös joitakin laadullisia tutkimuksia. Projektissa medioiden uskottavuudesta väitöskirjansa tehneen Maria Elliotin (1997, 284) yksi tutkimustulos oli, että sanomalehteä kohtaan tunnetaan vähemmän luottamusta kuin esimerkiksi sähköisiä medioita kohtaan. Syynä tähän on se, että lehdet osallistuvat sosiaaliseen debattiin ja mielipiteen muodostukseen enemmän kuin muut mediat ja tämä piirre kytkee lehdet eri intressejä edustaviin puolueisiin. Elliot (1993, 20; 1997, 211) havaitsi, että tutkimusjakson aikana eli vuosina 1983–1993 alle 30-vuotiaiden ja yli 60-vuotiaiden käsitys sanomalehden luotettavuudesta vaihteli eniten, muissa ikäryhmissä luottamus sanomalehtiin pysyi melko muuttumattomana eli kuitenkin korkeana.

Dagspresskollegietin johtaja Lennart Weibull (2000, 122–123) toteaa projektin loppuraportissa, että lukijoiden sanomalehtiä kohtaan tuntemaan luottamukseen kietoutuu myös yleinen yhteiskunnallinen ilmapiiri; esimerkiksi se, miten mediaa arvostetaan yhteiskunnassa. Toisaalta taas asiaan vaikuttaa lukijoiden oma kokemus; esimerkiksi se, mitä he saavat irti sanomalehdestään. Lukijoiden sanomalehteä kohtaan tuntemaa luottamusta Weibull (2000) tutki esittämällä lukijoille erilaisia väitteitä (esim. ”lehdissä on liikaa negatiivisia uutisia”). Tutkimuksen tuloksena hän havaitsi, että eri sanomalehtityyppien välillä on merkittäviä eroja: aamulehtiä kohtaan tunnetaan selvästi suurempaa luottamusta kuin iltapäivälehtiä kohtaan. Vetäessään yhteen Dagspresskollegietissa vuonna 1998 ja 1999 tehtyjä tutkimusraportteja Weibull (2000, 129–130) toteaa, että yksi projektin mielenkiintoisimmista tutkimustuloksista oli, että huolimatta muuttuneesta media-maailmasta medioista vanhin eli aamulla ilmestyvät sanomalehdet edelleenkin kuuluvat luotettavimpien medioiden joukkoon; suurinta luottamusta nauttii kuitenkin televisio. Aamun sanomalehdet ovat tässä suhteessa viime

aikoina vahvistaneet asemiaan etenkin televisioon nähden.

Suomessa EVA (1999) on kartoittanut suomalaisten käsityksiä mediasta kymmenen vuoden jaksolla. 1990-lukua koskevan kartoituksen mukaan hieman yli puolet suomalaisista on sitä mieltä, että tiedonvälityksen taso ja median toimintatavat ovat kehityksessä kielteiseen suuntaan. Vain viidenneksen mielestä muutos on ollut myönteinen. Raportissa ei ole eritelty eri tiedotusvälineitä, vaan mediaa on katsottu yhtenä kokonaisuutena. EVAn raportista selviää, että suomalaiset ovat hyvin yksimielisiä siitä, että suomalainen media on nopea ja tehokas tiedonvälittäjä (87 %). Selvityksen mukaan lähes yhtä yksimielisiä ollaan myös mediaan kohdistuvasta kritiikistä: 82 prosenttia on sitä mieltä, että media korostaa liikaa sensaatioita asioiden kustannuksella. Kritiikin kärki on siinä, että tiedotusvälineiden ei koeta pyrkivän puolueettomaan ”totuuteen” tai puuttuvan vain todellisiin epäkohtiin. (EVA 1999.)

Kivikuru (2000, 210–211) puolestaan väittää, että ihmiset eivät ole lopultakaan kovin kiinnostuneita pohtimaan, millainen heidän ihannemediansa olisi – ja tuskinpa he silloin ovat pahemmin pohtineet myöskään suhdettaan sanomalehden sisältöihin. Realiteeteista muistuttaen Kivikuru haluaa kääntää huomion siihen, että ihmiset eivät ole kovin kriittisiä ja analysoivia medioiden suhteen: he ottavat annettuna sen, mikä on heidän ulottuvillaan ja sillä hyvä. Mutta se, että ihmiset voivat olla melko välinpitämättömiä eivätkä kriittisiä medioiden suhteen, ei suinkaan tarkoita sitä, että he olisivat tyhmiä tai harhaanjohtettavia. ”Kansalainen on fiksu, järkevä, hiukkasen herravihainen ja liukas”, Kivikuru toteaa. Kansalainen ei hevin taivu tutkijoiden analysoitavaksi, vaikka päästääkin tutkijat keittiöönsä vahakangasliinan ja kahvipannunsa ääreen, kuten Kivikuru kuvailee. Hän hieman arvostelee tällaista asetelmaa ja kaipaa tutkimuksen kohteeksi ennemminkin rakenteita ja sisältöjä kuin yksittäisiä haastateltavia (ma., 210). Kuitenkin vaikuttaa siltä, että Kivikuru pitää hyvänä sittenkin kuulla, mitä vahakangaspöytäliinan ääressä oikein puhutaan, sillä hänen mielestään ”tämänpäivän mediapuhuttelun mekanismeihin voi päästä käsiksi sanapeliin lähiluvulla” (ma., 221). Tällä hän tarkoittaa mediatekstien lähilukua, jotka eivät sellaisenaan ole yleistettävissä, ”(m)utta kun näyttöä kertyy lisää, me ehkä vähitellen herkistymme eronteolle” (ma., 221–222). Kivikurun kaipaama mediatekstien lähiluku on vasta kolikon toinen puoli (jutut) ja sen toinen puoli on vahakangaspöytäliinan ääressä käydyt keskustelut (lukijat). Vaikka jälkimmäinenkään näkökulma ei tarjoa yleistettävyyttä, jossa massat saa-

daan siisteihin nippuihin, voi se hyvinkin tarjota näkökulman, jossa Kivikurunkin kaipaamat erot pääsevät näkyviin ja ääneen. Sillä kertaa siis lukijan suunnasta.

Kolme metaforaa mediasta

Kun Kivikuru (2000, 210) toteaa, että eivät ihmiset ole kiinnostuneita arvioimaan ja pohtimaan mediaa kovinkaan paljon, niin Pertti Alasuutarin (2000, 63-64) ajatuksiin vedoten voisi sanoa, että se ei ole mikään ihme. Alasuutari näet sanoo, että mediasta on vaikea saada otetta ja sitä on vaikea pukea sanoiksi. Näin siksi, koska mediat ovat muutakin kuin tietotoimistoja, sanomalehtiä, toimittajia, radiota ja televisiota; medioista puhuttaessa viitataan koko sosiaalisen todellisuuden organisointiin. Se kuva, joka meillä kansalaisina on nyky-yhteiskunnasta tai maailmanjärjestyksestä, ei olisi mahdollinen ilman medioita, jotka sitovat ihmiset ja paikat toisiinsa. Samanaikaisesti mediat ovat myös liiketoimintaa, politiikkaa sekä tunne- ja julkista elämää. (Alasuutari 2000, 63.) Niinpä ei ole mikään ihme, että kun kansalaiselta kysytään kriittistä arviota mediasta tai edes sen yhdestä osaluueesta, voi tutkija saada Kivikurun kuvailemassa keittiössä varsin hämmentyneen ja välinpitämättömältä kuulostavan vastauksen (vrt. Kunelius 2000c, 4–5). Koko sosiaalisen todellisuuden organisoinnin, kuten Alasuutari median määritteli, arviointi ei moneltakaan luonnu noin vain siinä kahvia juodessa.

Vaikka media olisikin vaikeasti puettavissa sanoiksi, ovat ”fiksut ja järkevät” (vrt. Kivikuru aikaisemmin) mediankäyttäjät kehitelleet tapoja puhua mediasta ja ottaa sitä käsitteellisesti haltuun. Alasuutari (2000) erottaa kolme mielikuvaryhmää puhua mediasta. Ensimmäinen ryhmä on puhua mediasta *kanava- tai ikkunametaforana*. Tämän tavan voi nähdä jakautuvan kahteen näkökulmaan, joskaan ne eivät ole täysin erotettavissa toisistaan. Ensimmäisen näkökulman mukaan me olemme vain todistajia sille, mitä maailmassa tapahtuu. Media mielletään läpinäkyväksi ja itsestään selväksi. Tätä näkökulmaa Alasuutari kutsuu linkkimetaforaksi. Linkkimetaforassa yleisöön kuuluvia pidetään enemmän tai vähemmän valistuneina kansalaisina, joiden velvollisuus on pitää itsensä ajan tasalla ainakin politiikan ja ajankohταisten uutisten suhteen. Toinen näkökulma liittyy imagojen luomiseen ja siihen kuinka mielikuvamme mediasta ”painottuu mediainstituution ja sen

teknologian vaikutuksiin, siihen kuinka ne voivat eri tavoin vääristää todellisuudesta saamaamme kuvaa” (ma., 66). Näkökulmassa herää epäily siitä, että ehkä kaikkea ei kerrotakaan tai että se, mitä kerrotaan, ei täysin vastaa totuutta. Tätä Alasuutari kutsuu representaatiometäforaksi. Käytännössä nämä kaksi näkökulmaa sekoittuvat toisiinsa, sillä molemmissa media käsitetään kanavaksi, joka tuottaa tietoa maailmasta, joka on ”tuolla jossakin”. (Alasuutari 2000, 66–67.)

Toinen mediaa koskeva mielikuvaryhmä on verrata sitä *aukioon*: media on foorumi, tori tai markkinapaikka, joka ylläpitää sananvapautta ja näin takaa kansalaisille demokraattisen tiedonvälityksen. Tähän kategoriaan kuuluvat esimerkiksi poliittiset lehdet, joiden voi nähdä yrittävän taivutella kansalaisia puolueen näkemysten taakse. Sanomalehdet voi tällöin nähdä aatteiden markkinapaikkana: ihmiset voivat ostaa tai tilata lehden, joka heidän mielestään on kiinnostava ja tarpeellinen. Toisaalta mainosrahoitteisessa mediatoiminnassa voi nähdä kansalaisen muuttuvan myös enemmän asiakkaaksi, joka tekee valintoja esimerkiksi kaukosäätimellään. Tällöin ”valinnanvapaus” on noussut tärkeämmäksi kriteeriksi kuin ”sananvapaus”. (Alasuutari 2000, 67–68.)

Kolmas mediasta luotujen mielikuvien ryhmä liittyy yksilön henkilökohtaiseen mediasuhteeseen, jolloin kyseessä on esimerkiksi *viihtyminen ja riippuvuus mediasta*. Mediat vaikuttavat ihmisten arkipäiväiseen elämään jakamalla tietoa, viihdyttämällä ja vaikuttamalla ihmisten välisiin suhteisiin ja kanssakäymisiin kotioloissa. Tässä yhteydessä voidaan puhua metaforista, jossa media nähdään todellisuutta vääristävänä sen psykologisessa mielessä tai huumeen kaltaista riippuvuutta tuottavana. Nämä keskustelut näkyvät etenkin puhuttaessa televisiosta. (Alasuutari 2000, 69.)

Alasuutarin linjaamat kolme metaforaryhmää ovat löydettävissä myös omasta aineistostani, kun tarkennan katseeni niihin kokemuksellisiin kuvauksiin, joissa kirjoittajat puhuvat sanomalehdestään kriittiseen sävyyn tai kun he arvioivat sanomalehden uskottavuutta ylipäänsä tai kun he huomaavat suhteensa sanomalehden sisältöön muuttuneen. Käytän Alasuutarin nimeämää jakoa hyväkseni aineiston analyysissäni. Jaan aineiston näkökulmat neljään ryhmään, joista kaksi ensimmäistä ovat luettavissa kanavametaforaryhmään (linkki- ja representaatiometäforat) kuuluviksi, kolmas vertautuu aukio- ja markkinapaikkametaforiin ja neljäs viihtymistä kuvaaviin metaforiin. Jako auttaa tuomaan näkyviin elämäkerroissa esille tulevaa siirtymää pois linkkimetaforista kohti moniulotteisempia median hahmotta-

mistapoja (representaatio-, aukio- ja viihtymisen metaforat). Tässä siirtymässä sanomalehteä kohtaan ilmaistu kriittisyys kulminoituu kysymykseen luottamuksesta ja epäluottamuksesta¹: kirjoittajat ihmettelevät sitä, miten he ennen luottivat lukemaansa niin ”sinisilmäisesti”, toisin kuin nyt. Siirtymän kuvaamisessaan kirjoittajat tuottavat elämäkerrallista tulkintaa ja arviointia; kutsuessaan esiin muistoja, jotka valottavat, miten he – kuin myös läheiset – suhtautuivat lehteen vuosikymmeniä sitten, ryhtyvät kirjoittajat pohtimaan ja arvioimaan nykyistä sanomalehden lukemistaan ja suhtautumistaan lehden juttuihin. Kirjoittajat katsovat, että he ovat nyt epäilevämpiä kuin ennen, jolloin heidän mukaansa painettuun sanaan suhtauduttiin suoraviivaisemmin: sitä ei juurikaan kyseenalaistettu. Kirjoittajien teksteistä käy ilmi, miten sen sijaan nyt lehden lukeminen sisältää enemmän erilaisia lukemisen ja tulkitsemisen sävyjä.

Linkkimetaforan olemassaolo ilmenee niissä aineistoni kuvauksissa, joissa lukijat kertovat uskoneensa sanomalehden tietoihin ”niinku kirvehen silimähän”. Sanomalehti on tällöin läpinäkyvä ja itsestään selvä, eikä sen välittämää tietoa tarvitse sen kummemmin pohtia tai kyseenalaistaa. Sanomalehti on ikkuna, joka välittää suoraa tietoa ”tuolta jostakin”. Aineistossa tulee esille myös päinvastainen suhtautumistapa sanomalehteen: kirjoittajat epäilevät sanomalehtien ajavan jotain asiaa ikään kuin ”ujuttaen” ja näennäisen ”puolueettomuuden” taakse piiloutuen. Epäilevät lukijat ovat taipuvaisia uskomaan siihen, että lehti tietoisesti pyrkii toimimaan jollakin tietyllä tavalla ilman, että tämä pyrkimys tuotaisiin selväsanaisesti esille. Tämä vertautuu Alasuutarin nimeämään representaatiometaforaan.

Toinen Alasuutarin nimeämä metaforaryhmä eli median vertaaminen *aukioon* näkyy niissä aineiston kuvauksissa, joissa kirjoittajat tietoisesti vertailevat eri lehtien näkemyksiä. Kirjoittajat ovat tietoisia erilaisista painotuseroista ja näitä punniten he ovat valmiita muodostamaan oman käsityksensä asioista. He ovat siten yhtä aikaa kansalaisen ja valikoivan asiakkaan roolissa.

Kolmas eli *viihtymistä* koskeva metaforaryhmä ilmenee niissä kuvauksissa, joissa kirjoittajat arvostelevat nykylehtiä pinnallisuudesta ja viihteellistymisestä. Kuten kuvauksista käy ilmi, myös sanomalehdet tuottavat riippuvuutta ja viihtymistä, jota ilman on vaikea oppia olemaan, jos siihen on aikanaan tottunut. (Vrt. myös Irtiottoja lukurutiineista -luku)

Kritiikön luottamus – ”Uskottihin niinku kirvehen silimähän”

Yksi mediaan liitetyistä mielikuvista on, että se on kanava, joka toimii ikkunamaisena todellisuuden välittäjänä. Etenkin televisiouutisia on pidetty hyvänä esimerkkinä median ”ikkunamaisuudesta” ja ”läpinäkyvyydestä”. Ikkunamielikuvassa ajatus on, että kaikki mitä uutisista näkyy, on todellisuutta, kaikki on ”totta” ja televisiouutisten katsojat ovat siten uutista-
pahtuman todistajia. Uutisten ikkunamaisuutta korostavassa mielikuvassa tilaa ei jää sille tosiasialle, että uutiset on tuotettu journalististen merkityksenantokäytäntöjen lävitse. (vrt. Connell 1980.) Mielikuva tiedotusvälineiden ”ikkunamaisuudesta” koskee myös sanomalehtiä. Uutisgenreä edustava lehtiteksti luo lukijalle odotushorisontin: tekstin odotetaan olevan puhdasta faktaa. Silti lehtiteksti, samoin kuin muutkin uutistekstit, on ’tekotuote’, jonka tavoitteena on todellisuuteen tai ’todentuntuisuuteen’ viittaavien esitysten tuottaminen. Todellisuusvaikutelman luomiseksi uutistekstit rakennetaan tavalla, jossa kiinnitetään huomiota esimerkiksi siihen, mitä piirteitä tekstissä nivelletään yhteen ja miten ne nivelletään. (Pietilä 1995, 95–108.)

Sanomalehden ”ikkunamaisuus” todellisuuden välittäjänä ja odotushorisonttina tulee esiin niissä tutkimusaineistoni kirjoituksissa, joissa muistellaan sitä, miten lehden sisältöön suhtauduttiin aikaisemmin, vuosikymmeniä sitten. Lukijat kuvaavat entistä tapaansa lukea lehteään: lehden tuottama todellisuus oli ”totta”, sillä lehti tuotti tietoa tavalla, jonka katsottiin olevan todellisuutta yksi yhteen. Sitä, että lehden tuottama tieto olisi ollut vain yksi mahdollisista tulkinnoista, ei kirjoittajien mukaan aina ennen tultu ajatelleeksi. Kun kirjoittajat kertovat aihetta koskevia muistojaan, he samanaikaisesti ryhtyvät refleктоimaan omaa, nykyistä suhtautumistaan lehden sisältöön. Tämä refleктоinti on liikettä menneisyyden ja nykyisyyden välillä, jossa ”entinen minä” työstää ”nykyminää” ja jolloin jälkimmäinen kutsuu muistoista esiin ensimmäistä. Liikkeessä menneisyyden ja nykyisyyden välillä muisteleminen kutsuu menneisyydestä esiin asioita, joita se yhdistelee ja jäsentää uudella tavalla (Peltonen & Eskola 1997, 20). Sanomalehden kriittistä lukemista koskevan teeman kohdalla liike menneen ja nykyisyyden välillä tulee esiin kirjoittajien tavassa refleктоida suhtautumistaan lehteen. Kirjoittajat ”kutsuvat esiin” mennyttä lukemisen tapaansa ja arvioivat samalla entistä minäänsä lukijana. Tämä puolestaan saa kirjoittajan punnitsemaan nykyistä suhtautumistaan lehden lukemisen tapaansa ja lehden tar-

joamiin sisältöihin. Samalla he tulevat arvioineeksi yleisemminkin vuosikymmenien takaisia sanomalehtien sisältöihin suhtautumisen tapoja.

Sanomalehteä mielestäni arvostettiin. Lehdet olivat kotonani, naapurustossa ja sukulaistemme parissa tv:tä ja radiota arvokkaampia informaation lähteitä ja niitä oli taloon tietääkseni tilattu jo vuosisadan alkupuolella. Sanomalehden katsottiin kaiketi antavan painavampaa tietoa, jos koetan kuvailla vanhempien ihmisten tuolloista suhdetta lehdistön ja sähköisen median välillä. Tuolloin (70-luvun alussa) lehdet olivat vielä usein selvästi puoluepoliittisesti sitoutuneita mutta niin olivat silloin ihmisetkin. (M39, 26)

Monen kirjoittajan mukaan yleinen käsitys ennen oli, että painettu sana ei voinut valehdella. Teksteistä voi lukea, että kukaan heistä ei enää usko, ett-eikö sanomalehtikin voisi olla väärässä tai kertoa puolitotuuksia. Kirjoittajat kokevat lukijoina muuttuneensa noista ajoista, eivätkä he enää ole yhtä ”sinisilmäisiä” kuin ennen.

Tottamar siinä perää on kun soli kerran sanomas. Ennemmailma uskotti-hin kunoli mustaa valakoosella. Painettua pränättiä arvostettihin. Minolin mukula 1940-luvun puolivälis ja loppuulla ja siiton mulla ensimmääset muistot sanomalehristä. Kyllä siloon sanomaleheren tietoohin uskottihin niinku kirvehen silimähän. (N58, 316)

Mitä siihen tulee, miten lapsuudenkodissani suhtauduttiin sanomalehteen, niin kyllä tosikkomaisemmasti kuin mitä tänä päivänä on asianlaita. Lehdessä oleviin tietoihin aina lähes sinisilmäisesti uskottiin. Tänä päivänä tekstiä luetaan jotenkin sillä silmällä, että lehden oikean tiedon saadakseen on lehteä luettava rivien välistä. Vanhemmat ihmiset usein keskustelivat jo tuolloin 1930-luvulla lehden sisällöstä, koska kaikkiin lehdessä oleviin tietoihin ei oikein uskottu. Samalla ajateltiin, että kun se nyt on lehdessä kirjoitettu, sen pitää olla totta. (M78, 1308)

Kerrattiin lehdestä luettuja asioita ja sanottiin vakuudeksi – niin lehdessä oli. (N81, 634)

Koska painettu sana oli painavaa puhetta, joka sana totta, suhtauduttiin itse lukemistapahtumaankin asiaankuuluvalla hartaudella, kuten seuraava

kirjoittaja kuvaa. Lehden lukeminen oli kuin hartaushetki, jossa yksi luki ääneen ja muut kuuntelivat. Kirjoittaja arvioi mennyttä nykypäivän valossa: nyt lehti on nopeasti poisheitettävä ja vilkaistava kertakäyttötuote, jonka sisältämät aiheet kulutetaan loppuun nopeasti sähköisissä välineissä. Siksi lehden synnyttämät keskustelunaiheetkin tuntuvat kirjoittajan mielestä hukkuneen: nopea kierto ei synnytä halua tai tarvetta rupertella lukemastaan, vaan vain turruttaa, ja huomenna on kuitenkin jo uudet ja yhä sensaatiomaisemmat aiheet esillä.

Sanomalehtiin suhtautuminen nuoruuteni vuosina oli aikalailta toisenlaista kuin nykyisin. Silloin lehtiin suhtauduttiin paljon vakavammin. Painettuun sanaan kun aina luotettiin, niin sen tähden lehden lukemiseenkin suhtauduttiin tietyllä vakavuudella. Päivän töiden jälkeen vaarit ja muorit hakivat silmälasinsa piirongin laatikosta ja aloittivat lehden lukemisen. Ei loikoiltu sohvassa vaan lukemista varten siirrettiin tuoli takan loisteeseen, muuta valoa kun ei juuri ollut. Kesällä se tosin kävi selällään maaten pirtin lattialla. Lehden sivuja tutkittiin tarkasti. Kaikilla kun ei ollut hyvää lukutaitoa, niin monesti paras lukija luki ääneen ja toiset ympärillä kuuntelivat hartaasti. Lehdessä olleista asioista keskusteltiin syvälliseen tapaan. Otettiin asioihin kantaa puolin ja toisin. Lukeminen ei ollut sellaista kuin se on nykyään, että lehdestä vilkastaan ja heitetään välinpitämättömästi menemään – kaikkihan on jo tullut telkkarista. (M70, 451–452)

Usko painetun sanan järkkymättömään ”totuudellisuuteen” ei ole kirjoittajien kohdalla kadonnut hetkessä. Se on prosessi, kuten seuraava kirjoittaja kuvaa. Hän muistelee, miten aikaisemmin luotti lehden teksteihin ja kuviin kritiikittömästi ja tämä luottamus turvasi hänen elämäänsä tietyn selkänöjan (”...ja siitä olen voinut lähteä eteenpäin elämässä ja kaikissa toiminnoissani”). Luottamuksen menetys ei ole tapahtunut yhdessä yössä, vaan asia on muuttunut pikkuhiljaa, mikä on tarkoittanut epäilemisen vähittäistä heräämistä ja ehkä herättelyäkin. Liiallinen, *sinisilmäinen*, kuten aikaisempi kirjoittaja kuvasi, luottamus on osoittautunut ”*harhaksi*”, josta kirjoittaja kokee ”*onnekseen*” päässeensä eroon. Luottamuksen menetys tai ainakin luottamuksen saamat kolhut eivät ole vieneet kirjoittajan elämästä turvallisen tuntuista selkänöjaa, sillä nyt hän on luonut oman selkänöjansa, joka pohjautuu hänen omiin arviointeihinsa kulloisestakin asiasta.

Sanomalehdet ja ainakin sanomalehti on aina merkinnyt elämässäni paljon. Tietysti eri ikäkausina eri tavalla, mutta kovasti merkinnyt kuitenkin ja myös vaikutus aina on ollut suuri ja voimakas. Kirjoitus ja kuvat ovat tietysti aina totta ja siitä aina olen voinut lähteä eteenpäin elämässä ja kaikissa toiminnoissani. Naiivi uskoni kauan aikaa on ollut se, että kirjoitettu teksti ei voi valehdella. Tästä lapsuuden harhasta onneksi olen päässyt kohtalaisen tarkasti eroon ja voin tarkastella asioita ainakin jonkinlaisen totuuden ja objektiivisuuden ja värittömien silmälasien linssien läpi. (M65, 232)

Piilovaikuttamisen epäily – ”Jospa se kerronta onkin sillä tavalla väritetty...”

Edellä sanomalehti kuvattiin kanavana, joka tuottaa ikkunamaisen kuvan todellisuudesta. Kanavametafora jakautuu myös toiseen näkökulmaan, jossa herätetään epäily kanavan suoruudesta: kaikki kerrottu ei ehkä vastaakaan ”totuutta” yksi yhteen vaan kerrottu on tuotettu imagojen tai puolitotuuk-sien avulla. Sanomalehti luo representaatioita – kuvia ja tulkintoja ympäröivästä maailmasta. Näkökulma tuo esiin sen tosiasian, että kaikki kerrottu on tulkintaa ja se on tuotettu journalististen merkityksenantokäytäntöjen kautta. Reiluinta tällöin olisi saada tietoa tehdyn tulkinnan perusteista, jotta lukija voisi muodostaa oman mielipiteensä asiasta. Aina lukijan mielestä ei näin ole. Aineiston kirjoittajat tunnistavat tai ovat tunnistavanaan lukemistaan sanomalehdistä erilaisia lehden painotuksia, jotka koetaan lehden tietoisiksi ja usein piilotetuiksi linjanvedoiksi. Painotukset – olivatpa ne todellisia tai kuviteltuja – saavat kirjoittajat epäilemään lehtensä puolueettomuutta ja ärsyyntymään lehden jutuista. Ärsyyntyminen voi johtaa siihen, että jättää tilaamatta koko lehden, kuten seuraava 46-vuotias maaseututajamassa asuva nainen, joka ei tilaa perheeseen oman paikkakunnan lehteä sen poliittisuuden vuoksi.

Mutta koen kyseisen lehden edustavan liian kärkevästi poliittista näkemystään, etten voi lukea niskavillojeni pörhentymättä kyseistä lehteä. Pidän etenkin puolueettomaksi julistautuneista uutis- ja päivittäisjulkaisuista. Ei kylläkään meille ilmestyvä lehtikään ole aivan vapaa poliittisesta leimastaan, minkä aistii joskus todella selvästi rivien välistä.

Paikallislehti ilmestyy kerran viikossa, minä luen sen aina ensimmäisenä ilmestymispäivänä ja luenkin kauan ja hartaasti myös moneen kertaan viikon aikana. Paha tapani on säilynyt kautta vuosien, nimittäin parasta lehden lukeminen on syödessä tai juodessa kahvia. Tämä paikallislehti on julistuksensa mukaan juuri puolueeton, ainoastaan ja vain keskustapuolueen äänitorvi, joten se puolueettomuudesta täälläpäin ... Lehden toimituksen ikkunallakin on vain ja ainoastaan vaalien alla Esko vävy-poika Ahon julisteita...

Kaupungissa asuessani koin rikkautena saadessani päivän postin eteeni jo aamukahvin aikaan ennen työhön lähtöä, mikä nautinto olikaan olla ekana perheestä ylhäällä, lukea aivan rauhassa päivän postin. (N46, 362)

Oman eli kotiin tilatun lehden ”poliittisuutta” kirjoittaja on valmis katsomaan läpi sormien tiettyyn rajaan saakka. Sallitaanhan ystävänkin olla eri mieltä asioista; hän nimittäin kertoo kokevansa päivittäisen sanomalehden ikään kuin ystävänä tai perheenjäsenenä, ja perheellä onkin ollut turhaksi jääneitä yrityksiä irtaantua lehdestä. Vaikka lehti olisikin kuin ystävä, ei siihen silti suhtauduta kriitikkömästi: kirjoittaja punnitsee juttuja lukiessaan, kenen näkökulmasta juttu on tehty ja ajetaanko siinä joidenkin ryhmien asiaa.

Suhtaudun kuitenkin kriittisesti sanomalehden sisällön paikkansa pitävyyteen yleensä, eli arvioin aina itse onko asia kenties noin vai onko juttu tehty jotain tai joidenkin edunvalvonta ajatellen, tai kenties vaikuttaminen lukijoiden mielikuvaan tiettyyn suuntaan. Varmana en pidä lehtien tiedoista, kuin viikonpäivän ja päivämäärän noin karkeasti sanoen. (N46, 363)

Astetta kyynisempi suhtautuminen lehden tarkoituseriini on 71-vuotiaalla suurehkossa kaupungissa asuvalla miehellä. Kirjoittaja on varma, että paikallisen sanomalehden avulla aikanaan vaikutettiin siihen, että alueen kolme suurta kuntaa yhdistettiin. Hän arvostelee paitsi lehden mahdollisia tai kuviteltuja kytkentöjä eri yhteiskuntaryhmiin, mutta myös hienoa tekniikkaa, joka ei kuitenkaan ole laadun tae.

Sekin tässä tulee mieleen, että on hienoja painotaloja ja kuitenkin lehtien jutut ovat taloon nähden köykäistä tavaraa. Lehtikin käyttäytyy kuin ihminen, nöyristelee vallanpitäjiä, ilmoittajia ja pitää lukijaa (joka ei ole vallan-

pitäjäl ilmoittaja) itseään ”savolaisempana” juoppona tai muuna luuserina. (M71, 293)

Rennompi ote lehden linjanvetoihin ja mahdollisiin taustatekijöihin on 60-vuotiaalla pikkukaupungissa asuvalla miehellä, joka kylläkin arvostaisi sanomalehden neutraalia linjaa, mutta jota hänen mielestään on vaikea tai lähes mahdoton saavuttaa. Siksi hänen kantansa lehden linjanvetoihin on varsin kiihkoton. Kirjoittaja on suorastaan runollinen kuvatessaan sitä, miten lukijan on tyydyttävä siihen, että kaikilla on omat kytköksensä ja taustavoimansa, eikä siten ”puhdasta” sitoutumattomuutta voikaan saavuttaa.

Sanomalehteni esittämä maailma ja elämäni kohtaavat varmaankin aika huonosti toisensa, mutta onneksi minä ensi sitä tiedä tai ymmärrä. Sanomalehti on minulle jonkinlaista tajunnan täytettä. Muuten alkaisivat aivot ruveta tyhjyyttään hölskymään. Sanomalehti suodattaa uutisensa ja tarinansa omistajansa mielen mukaisiksi. Ja tämä on hyvä. Miten muuten asia voisi ollakaan. Lukija on oman onnensa seppä ja mekaanikko elämän myrskyväellä merellä. (M60, 584)

Aineiston kirjoittajat ovat tottuneina tiedotusvälineiden käyttäjinä oppineet, että kaikkea voi ja pitääkin epäillä. Epäileminen voi mennä niinkin pitkälle, että tarkemmin ajateltuna ei pidetä mahdottomana, että tutun, neutraalina pidetyn oman lehden taustalta sittenkin saattaisi löytyä jokin taustavoima. Näin kävi seuraavalle 70-vuotiaalle kaupungissa asuvalle mieskirjoittajalle, joka alkoi tarkemmin mietittyään epäillä omaa lehteään, joita on tottunut pitämään neutraaleina tiedonvälittäjinä. Mutta kovin suurta murhetta kirjoittaja asiasta ei tunnu ottavan, vaikka ”epäilyttäviä” taustavaikuttajia löytyisikin – pääasia on, että lehti on hyvä ja tarjoaa mielenkiintoisia juttuja.

Se lehti (kotiseudun lehti) lukeutuu puolueettomiin lehtiin ja kertoo mielestäni värittömästi ja puolueettomasti asioista – vai kerrotaanko – vai olenko sokaistunut, etten näe enää värejä. Jospa se kerronta onkin sillä tavalla väritetty, etten niitä huomaa. (M70, 456)

Kirjoittajan pohdiskelu tuo näkyviin tärkeän ja aineistoa laajemminkin koskevan seikan: sen, että kirjoittajien sanomalehden lukemisen refleksiivisyys

syntyy yhtäältä *luottavaisuudesta*; uskosta omaksi koetun lehden ”totuudellisuuteen”, ja toisaalta *epäilystä*; entä jos lukijana en tiedä tai havaitsekaan kaikkia lehden vaikuttimia. Kuten jatkossa ilmenee, tässä refleksiivisyydessä merkittävillä toisilla eli muilla, läheisillä lukijoilla on oma tärkeä osuutensa.

Tietoinen vertailu – ”Sama uutistapahtuma voidaan uutisoida hyvin eri tavoin”

Sanomalehtien kirjon voi aikaisemmin kuvattuun tapaan nähdä paitsi kanavana, mutta myös aukiona, torina tai kauppapaikkana, jossa kukin valitsee mieleisensä tuotteen. Sanomalehtiä on erilaisia, eri painotuksin, eri poliittisin sidoksien jne ja jokainen lukija voi valita niistä mieleisensä. Lukijan ei tarvitse tyytyä vain yhteen ja kaikkein mieluisimpaan, vaan aina voi vertailla eri lehtien tulkintoja samasta asiasta. Sanomalehtien torilla lukija kiertelee katselemassa eri kojujen tarjontaa, vertailee ja punnitsee näkemäänsä. Samalla hän voi vaihtaa mielipiteitä muiden ”torilla” liikkujien kanssa.

Eri sanomalehtien tietoisien vertailun etuna kirjoittajat pitävät sitä, että silloin voi paremmin muodostaa asiasta kokonaiskäsitteksen ja oman mielipiteen. Kun tietoa kerää useammasta lähteestä, voi näkökantoja vertailla ja saada näin aikaan värikkäitä keskusteluja vaikkapa ”kylän kaupalla käydessä”. Maalla asuva 57-vuotias mieskirjoittaja näkee sanomalehden eduksi myös sen, että lukemaansa voi palata aina uudestaan, eikä tieto vilahda nopeasti ohitse kuten sähköisissä välineissä.

Sanomalehden jakama tieto on tärkeää, se tuntuu oikeammalta tiedolta kuin TV:n kuvavälähdys ja selostajan johdatteleva tulkinta. Oman mielipiteen muodostamiseen ei jää aikaa, kuten sanomalehdessä. Eri lehdistä luetut jutut saavat oman mielipiteen aktivoitumaan ja se voi olla täysin päinvastainen kuin lehdissä, siitäkin on hyötyä, tietää mitä ihmiset ajattelee, kun käyn kylän kaupalla tai baarissa tiedän kuka uskoo kaikki mitä on lehdissä, toinen taas epäilee vähän, kolmas möyhhä muutaman kaljan jälkeen, että oli kirjoitettu täyttä p-a, riippumatta siitä onko asia ollut oikein, sillä lukulasien väri, koulutus ja kotiympäristö saa aikaan uutisista täysin vastakkaisia tulkintoja. (M57, 1281)

Aineiston kirjoittajien teksteistä tulee esille, miten poliittiset lehdet aikaisemmin olivat näkyvämpiä ja niillä oli suurempi merkitys lehden tilaamisen kannalta kuin nyt: tietyn lehden tilaaminen viestitti naapureillekin tilaajan aatemaailmasta ja samalla lehti lujitti sitä. Aineiston kirjoituksissa muun muassa toistuvat poliittisille lehdille annetut pilkkanimet ja joku kertoo, miten tiettyjä lehtiä ei voinut polttaa saunanuunissa, ”koska totuus ei pala tulessakaan”. Poliittiset lehdet elivät suuruutensa kautta 1930-luvulle saakka. Poliittisten lehtien väheneminen tapahtui kahdessa aallossa, ensin 1950–60-luvuilla ja sitten 1980-luvun lopulla. (Tömmilä 1998, 101–181.) Osa kirjoittajista on kokenut poliittisten lehtien vaikutuksen jo 1930-luvulla, eikä poliittisten lehtien olemassaolo ole ollut tuntematonta nuoremillekaan kirjoittajille. Teksteistä käy ilmi, ettei ollut aivan samantekevää, minkä lehden itse kukin päätti tilata. Ensin oli tehtävä itselleen selväksi, missä joukoissa itse haluaa seisoa. Seuraava kirjoittaja, 61-vuotias pikkukaupunkilainen mies, pyrki ottamaan etäisyyttä puolueisiin sitoutuneisiin lehtiin tai ainakin arvioimaan niitä matkan päästä. Tuolloin hän koki oppineensa, että asioilla on aina useampi puoli.

Nykyinen asuinseutuni Kainuu on siitä outo seutu, että täällä ei ole kuin yksi sanomalehti ja sen peitto lienee yli 95% koko talousalueesta. Kun muutin tänne 35 vuotta taapäin ja rahavarani opiskelun jälkeen olivat vähän heikoilla, oli tehtävä selväksi, jääkö vain yhden valtalehden varaan, kun se lehti oli vielä silloin Keskustapuolueen äänenkannattaja. En jäänyt. Jostain syystä suhtauduin kaikkien puolueiden lehtiin varauksella, sillä lapsuudessani elin Kemissä oikein ”kommarialueella” ja siellä oltiin joko Kansan-Tahdon kannalla tai sitä jyrkästi vastaan. Kun isäni varoi olemasta kummallakaan puolella, jäi minulle tunne, että se taitaa haistakin se K-T pahalle. Isä tilasi vain P-S:n (sekin Maalaisliiton äänenkannattaja).

Opiskeluaikanani aloin lukea myös puolueisiin sitoutuneita lehtiä siellä, missä niitä oli maksutta luettavana. Huomasin, että asioilla on aina vähintäänkin kaksi puolta. Tuolloin aloin kuunnella radiosta sanomalehtikat-sauksia ja kuuntelen niitä edelleenkin. (M61, 511)

Kirjoittaja kertoo, että muuttaessaan toiselle paikkakunnalle hänen ”oli tehtävä selväksi”, minkä lehden tai mitkä lehdet hän tilaa. Ilmaus kertoo, että luonnollisesti hänen oli tehtävä tämä arviointi itse, mutta sanamuotoa voi lukea myös sen ilmauksena, että uutena asukkaana hänen olisi tehtävä sel-

väksi myös muille, paikkakuntalaisille, mitä lehteä hän tilaa ja lukee. Lehti-valinnan tai –valintojen myötä paikkakuntalaiset tekisivät joka tapauksessa omia tulkintojaan tulokkaasta. Paikkakuntalaiset olisivat tällöin kirjoittajan lukemiseen vaikuttavia *merkittäviä toisia* – halusipa hän sitä tai ei. Kirjoittaja reflektoi tekstikatkelmassa lukemistaan myös toisen *merkittävän toisen* kautta: isän kanta sai kirjoittajan arvioimaan eri lehtiä ja niiden puoluepoliittisia sitoumuksia. Tämä arviointi tuotti kirjoittajalle kriittisen lukemisen asennetta ja sai vertailemaan eri lehtien näkökulmia.

Seuraava kirjoittaja kertoo, eri sanomalehtien sitoutuneisuus tai sitoutumattomuus oli vielä 1970-luvulla asia, josta lapsikin oli tietoinen. Kun oma kanta ja sen mukainen sanomalehti oli valittu, pysyttiin lehden uskollisena tilaajana, vaikka lehti olisikin aiheuttanut tyytymättömyyttä. 39-vuotias mieskirjoittaja arvioi, että Yleisradion tuolloinen poliittisuus lisäsi 1970-luvulla merkittävästi sanomalehtien painoarvoa.

Olin lapsuudessani selvästi tietoinen siitä, että US oli Kansallisen Kokoomuksen pää-äänenkannattaja ja Hesari taas oli puolueista riippumaton. Kotini oli silti keskustalainen, mutta kotimaakunnassani Uudellamaalla Uudella Suomella oli lehtenä vankat perinteet. Hesaria pidettiin käsittääkseni, ainakin maanviljelijöiden piirissä, liian kaupunkilaisena, nimenomaisesti helsinkiläisenä. Tämän vuoksi pysyttiin US:lle uskollisena, vaikka sen heikko ilmoitustarjonta herätti aika ajoin tyytymättömyyttä. Sanomalehden merkitystä tiedonlähteenä lisäsi tuolloin Yleisradion politisoituminen, joka laittoi toisinaan epäilemään Ylen antamaa informaatiota. Ei nähdäkseni voitu ajatella tilannetta, ettei lehtiä olisi tilattu. Eri perheenjäsenet kuitenkin lukivat eri lehtiä. Isälleni tärkein lehti oli Maaseudun Tulevaisuus ja hän joskus sanoikin, ettei välttämättä muita lehtiä kaivannutkaan. (M39, 27)

Kyseiselle 39-vuotiaalle kirjoittajalle selvisi jo pikkupoikana urheiluselostusten seuraamisen kautta, miten samaa asiaa voidaan katsoa eri kulmista. Asia oli tosin aluksi hämmentävä.

Monien kavereiden kotiin tuli kuitenkin Hesari ja näin sain jo varhain tuntumaa siihen, että sama uutistapahtuma voidaan uutisoida hyvin eri tavoin. Muistelen, että parhaan ystäväni Vesan kanssa keskustelimme siitä, miten HS:n ja US:n urheilutoimitukset suhtautuivat suosikkijoukkueidemme Jokeiden ja HIFK:n otteisiin kentällä. Hämmennystä saattoi herättää kuinka

saman ottelun kulusta joskus saatettiin antaa lehdissä hyvin erilainen kuva.
(M39, 26)

Kirjoittajalle kaverin kanssa tehty urheiluselostusten vertailu tuotti refleksiivistä luentaa: pojat keskustelivat lukemistaan jutuista ja yllättyivät siitä, miten eri lehdet tuottivat erilaisia tulkintoja samasta asiasta. Kaveri Vesa toimi kirjoittajalle *merkittävänä toisena*, jonka kanssa käydyt keskustelut saivat kirjoittajan arvioimaan ja punnitsemaan eri lehtien juttuja. Nyttemmin kyseinen kirjoittaja on havainnut, että myös juttujen tekijät, toimittajat, ovat vain ihmisiä, joilla on omat arvostuksensa. Kirjoittaja ei pidä lehdessä olevia juttuja aina automaattisesti lehden ”linjana” tai lehden salajuonena vaikuttaa joihinkin asioihin. Sen sijaan hän näkee lehden koostuvan erilaisten kirjoittajien tekemistä jutuista. Mielenpide-erot hänen itsensä ja toimittajien välillä eivät kirjoittajaa kiusaa, koska hän ottaakin ne vain mielenpide-eroina, ei siis ”salajuonina”.

Lehteeni suhtaudun sikäli melko kriittisesti, että en koskaan ole hakenut siltä maailmankuvani perusteita. Ne ovat muualla. Lehti antaa aineksia, joita käsittelen. Pohdin lehden antamaa tietoa tietoisena siitä, että toimittajien arvostukset poikkeavat usein suuresti omistani. Toisin kuin monia, minua ei kovin paljon kiusaa tämä mielipiteitten erilaisuus. Tärkeämpää on uutisten kokonaisuvoxyymi ja artikkeleiden taso. (M39, 30–31)

Useita eri tiedotusvälineitä seuraamalla voi tarkistaa ja päivittää omatkin tietonsa välillä, muistuttaa seuraava kirjoittaja. 86-vuotias maalla asuva mieskirjoittaja on jo korkean ikänsäkin puolesta ehtinyt nähdä ”monta totuutta” ja epäilemättä siitä syystä hän muistuttaa, että totuudet voivat olla vaihtuvia. Kuten monet muutkin aineiston kirjoittajat, hänkin huomauttaa sähköisten välineiden nopeudesta kansainvälisten uutisten välittäjinä. Sanomalehden etuna hän näkee paikallisista asioista tiedottamisen.

Sanomalehtien lukeminen on minulle aina merkinnyt suunnattoman paljon. Lehdet ovat olleet avoin ikkuna maailman tapahtumiin. Olen aina yrittänyt löytää totuutta monissa kysymyksissä vaikka en tiedä onko oikeaa totuutta olemassa, mikä tänään on totta, voi huomenna olla harhaa. Useita lehtiä lukemalla voi jonkin verran hahmottaa maailmankatsomustaan. Tiedottamisen kannalta sanomalehdet ovat jonkin verran menettäneet merkitystään,

maailman tapahtumat tulevat television kautta nopeammin ihmisten tietoisuuteen. Sen sijaan lähiympäristön tapahtumista saa tietoa sanomalehtien sivuilta ja ne ovat aina ihmistä lähempänä.

(...) Luen yhä lehdissä olevia poliittisia kirjoituksia, en siksi että muuttaisin ajatustapaani niiden mukaan vaan mielenkiinnosta tajuta miten milläkin taholla yhteiskunnallisten asiain hoidosta ajatellaan. Kun seuraavaseuraimman suunnan lehtien kirjoituksia saa monipuolisemman kuvan ajan ilmiöistä. (M86, 328)

Kirjoittaja kertoo, että hän on aina pyrkinyt arvioimaan ja vertailemaan lehtien tarjoamia erilaisia näkökulmia keskenään. Iän karttuessa hän on havainnut, miten lehdissä esille tuodut painotukset ovat ajan mittaan saataneet vaihdella aivan päinvastaisiksi. Kirjoittajan nykyisen luennan refleksiivisyyden voi siten nähdä ponnistavan iän myötä karttuneesta kokemuksesta. Kokemukseensa viitaten hän epäilee, onko oikeaa totuutta edes löydettävissä. Kirjoittaja on kokenut myös sen, millaista on elää kokonaan ilman tiedotusvälineitä. Nuorena miehenä metsätöitä tehnyt kirjoittaja tietää, että metsäkämpillä eläminen ilman sanomalehtiä ”*oli kuin säkki päässä olemista*” (M86, 330). Myös sodan aikana tiedon kulku oli heikkoa ja usein tieto tuli vain yhden kanavan kautta, eikä saatuja tiedonmurusia voinut siten vertailla useamman välineen antaman tiedon kanssa.

Sanomalehtien kirjoituksilla voidaan ohjata ihmisten mielipiteitä, tosin on niitäkin jotka eivät usko kaikkea lukemaansa. Jatkosodan alkaessa lehdissä uskoteltiin ettei sota kestä kuin pari viikkoa, heinäaikaan mennessä palataan takaisin. Ehkä se oli sodan johdon tai jonkun johtoon kuuluvan henkilön levittämää tietoa ihmisten rauhoittamiseksi. Sotaa kesti yli kolme vuotta ja Karjala jäi valloittamatta. (M86, 331)

Journalismin – niin toimittajien kuin tutkijoidenkin – keskuudessa juuri nyt paljon keskustelua aiheuttava *konvergenssi* eli viestimien ja jakeluverkkojen yhdentyminen (ks. esim. Tiuhonen 2003; Näränen 2003) ei – ainakaan vielä – näyttäisi kovin paljon synnyttävän keskustelua ja pohdintaa aineiston mediankäyttäjien keskuudessa. Mediakonvergenssi voidaan jakaa ainakin kolmeen osa-alueeseen eli teknologiseen (digitaaliteknologian leviäminen median eri sektoreille), muodon ja sisällön (esim. yhteistuotanto) sekä talouden ja omistuksen (yritysostot ja fuusiot) konvergenssiin (Herkman 2003).

Aineiston kirjoittajat eivät juurikaan keskustelleet siitä, että sanomalehtien sisällöt olisivat samankaltaistuneet. Toki poikkeuksiakin on, kuten seuraavan luvun lopusta käy ilmi. Kirjoittajat näkivät sanomalehtien välillä olevan (vielä?) eroja, vaikka lehtien sitoutumattomuus kuin myös yhteistuotanto onkin lisääntynyt. Sanomalehteä suhteutettiin aineistossa kuitenkin muihin medioihin, jolloin sitä kuvattiin hitaaksi välineeksi. Hitautta ei koettu erityisen haitallisena: tavallisimmin kirjoittajat kertoivat katsovansa tai kuuntelevansa varsinaiset uutiset sähköisistä välineistä ja lukevansa taustoittavaa tai muuta aineistoa lehdestä. Kirjoittajat näyttäisivät kokevan, että eri mediat täydentävät toisiaan ja tässä tehtävässä sanomalehdellä katsottiin olevan oma tehtävänsä.

Pinnallistuminen – ”Nyt näyttää siltä kuin väkivalta ja julmuus olisivat viihdettä”

Kanava- ja aukiometaforien lisäksi sanomalehdestä voi puhua myös viihtymistä ilmaisevien metaforien avulla. Viihtymismetaforin on kuvattavissa esimerkiksi sanomalehden tuottama nautinnollinen aamuhetki tai illalla työn jälkeinen rentoutuminen lehteä lukemalla tai sunnuntain pitkä ja rauhallinen lehden lukusessio. Vaikka *lehden lukemisen* viihdyttävyyden olisikin lukijoille suhteellisen selvä ja mielipiteitä jakamaton asia, on asia toinen, kun kysymyksessä on *lehden sisällön* viihdyttävyyden. Lehti sisältää tarkoituksella viihdyttäviä juttuja, mutta niiden määrästä ja laadusta on kuitenkin eri lehtityyppien kohdalla lukijoilla erilaisia käsityksiä. Tämä näkyy erilaisena suhtautumisena tavalliseen sanomalehteen ja iltapäivälehteen, kun kyseessä on lehden luotettavuus ja uskottavuus. Weibull (2000, 123) toteaa Dagspresskollegietin tutkimuksissa havaitun, että lukijoiden mielestä iltapäivälehdissä on kaksi kertaa niin paljon sisältöön liittyviä puutteita kuin tavallisissa sanomalehdissä (prosentit ovat 42 ja 21). Iltalehtien suurimpina luotettavuuden ja uskottavuuden esteinä lukijat näkevät sen, että iltapäivälehdet eivät kunnioita ihmisten yksityiselämää ja että ne repivät ylisuuria otsikoita. Tavallisten sanomalehtien suurimpina puutteina lukijat pitävät puolestaan sitä, että ne sisältävät liian paljon negatiivisia uutisia ja että uutiset eivät ole aina kiinnostavia. (ma., 124)

Pinnallistuminen ja juttujen epäluotettava paisuttelu, ”lööppikisa”, ovat asioita, jotka harmittavat myös tutkimukseni aineiston 61-vuotiaasta mies-

kirjoittajaa. Koulutettu, pikkukaupungissa asuva mies kertoo, ettei iltalehti-mäinen tyyli kiinnosta häntä niin paljon, että hän itse vaivautuisi ostamaan lehden. Kirjoittajalla on kuitenkin jonkinlainen, jos nyt ei aivan viha-rakkaussuhde, niin ainakin inho-kiinnostussuhde iltalehteen. Nimittäin sen verran lehti kiinnostaa kirjoittajaa, että hän ja hänen vaimonsa ahkerasti ”dyykkaavat” roskiksesta vanhat, naapurin pois heittämät iltalehdet.

Olen hyvin vähän lukenut ns. iltalehtiä tai ainakaan ostanut. Joskus, kun jouduin paljon matkustamaan Hesan ja Kajaanin väliä, tuli osteuksi ”Iltis” vähän niin kuin ympäristön paineen vuoksi. Muuten olen hyvin vähän niitä ostellut. Edes Lindan kuvat eivät ole kukkaroni nauhoja hellittäneet.

Viime vuosina on tullut tavakseni lukea nuo lehdet jälkikäteen. Naapurini ostaa molemmat joka päivä ja vie ne aina seuraavana tai sitä seuraavana päivänä paperinkeräyslaatikkoon. Tuossa on meille markkinarako, jota käytämme hyväksemme. Nyt vaimonikin ottaa lehden laatikosta kaupasta tullessaan. Lapsenlapsemme näki tuon ja loihe lausumaan: Mummu on roskisdyykkäri, se kerää lehtiä roskiksesta, hä, hä, hä.

Miksi iltalehdet sitten ovat vähän toisen luokan luettavaa, mielestäni? Alitajuinen vaatimukseni on, että minun täytyy voida luottaa lukemaani ja jostain syystä tuo lööppikisa ei ole saavuttanut luottamustani, vielä tai enää. Jo nimitys, iltalehti on outo, kun sitä on myytävänä jo aamulla. Lööpeistä tutuksi ovat tulleet monet turhat julkkikset, jotka vaihtuvat kovin nopeasti. Turhimpia ovat kaikenkarvaiset ”kohumissit” ja mm. Linda L. sekä Tanja V. (M61, 512)

Kirjoittaja haluaa ottaa etäisyyttä lehtien viihdyttävään aineistoon, mutta silti hän ei kokonaan halua sanoutua niistä irti, mistä hän kertoo itseironisessa sävyssä. Tämä etäisyydenotto on harkittua; hän pitää viihdyttävyyttä painottavia lehtiä ”toisen luokan” lehtinä, koska hänen mielestään niiden juttuihin ei voi täysin luottaa. Kunelius (1996, 313–314) muistuttaa, että samat ihmiset lukevat sekä ”vakavia uutisia” sisältäviä tavallisia aamun sanomalehtiä että populaarimpaa aineistoa sisältäviä iltapäivälehtiä. Näin on myös edellä siteeratun kirjoittajan kohdalla. Kuneliuksen (1996, 314) mukaan lukijoiden motiivit sekä aamu- että iltalehtien lukemiseen ovat erilaisia. Aamun sanomalehteä luetaan alueellisen identiteetin, poliittisen sitoutuneisuuden – joskin tästä syystä yhä harvemmin – vuoksi tai siksi, että halutaan olla valistuneita kansalaisia. Kotiin jaettavan sanomalehden lukijalla on tietty vakaa ennakkokäsitys ja -kuva siitä, mitä lehden tulee sisältää.

Tähän piirteeseen viittaa myös seuraava Etelä-Suomessa asuva 28-vuotias mieskirjoittaja, joka näkee, että urheilu valtaa liiaksi tilaa muulta aineistolta ja että lehdet ovat sen vuoksi muuttuneet sisällöltään epätasapainoisiksi.

Kenties he (lehtiväki, AK) voisivat kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen, miten informaatio lehden sisällä jakautuu. Jos lehdistä puolet on urheilusivuja, täynnä isoja kuvia ja tulostaulukoita, niin silloin mielestäni ”tarttis tehdä jottain”! Kaikkia ei voi miellyttää mutta mahdollisimman monta voi palvella. (M28, 1008)

Jos vakaus ja ennakoitavuus kuvaa aamun sanomalehteä, voi iltapäivälehdien yhtenä piirteenä pitää ennakoimattomuutta. Kuneliuksen (1996) mukaan iltapäivälehdien kohdalla tilanne on tavallaan päinvastainen kuin aamulehden kohdalla: iltalehti on riippuvainen lukija-kuluttajan mielihalujen ailahteluista, jotka ovat edellytys sille, että lukija saadaan kiinnostumaan ja ostamaan iltapäivälehti. Toinen iltapäivälehtien ostamista ja lukemista määrittävä tekijä on se, että niihin tartutaan silloin, kun on otollinen tilaisuus: jonottaessa, odottaessa, aikaa tappaessa, piiloutuessa muiden seuralta ja katseilta jne. Kunelius (1996, 315) näkee, että populaarimpaa ja pinnallisempaa aineistoa tarjoavien iltapäivälehtien lukeminen on osa arkipäivän karnevalismia, joka hakee paikkansa velvollisuuksien, kansalaisuuden ja rationaalisuuden sekä toisaalta nauttimisen, kuluttamisen ja viihtymisen välimaastosta. Edellä olevien tekstikatkelmien valossa arkipäivän karnevalismin puolesta puhuisi se, että lukijat näyttävät erottavan toisistaan lehtien vakavamman uutispuolen ja toisaalta taas viihdyttävämmän aineiston, jota etenkin iltapäivälehdet tarjoavat. Seuraava 70-vuotias mies ei tämän kaltaisesta nyky maailman viihdyttävyydestä välitä ja hän näkeekin asiassa arveluttavia piirteitä verrattuna oman nuoruutensa lehdistöön.

Monesti olen verrannut nykyistä tiedotustoimintaa nuoruuteni ajan lehdistöön, silloin olivat haaveet ja unelmointi etusijalla. Nyt näyttää siltä kuin väkivalta ja julmuus olisivat viihdettä. Tämän hetken ihmisen kovuus ja kylmyys ovat saaneet minut pohdiskelemaan, mikä osuus lehdistöllä on tähän maailmameneen voisi olla. (M70, 459)

Kirjoittaja arvostelee lehdissä tapahtunutta muutosta kohti yhä raadollisempia ja sensaatiomaisempia aiheita ja käsittelytapoja. Hän mietiskelee

sitä, että tällaiset jutut nähdään viihdyttävinä, voi nähdä osittain myös lehtien itsensä aikaansaamana. Kirjoittajan pohdiskelu nostaa esiin kaksi laajaa sanomalehtiä koskevaa keskustelua: ensinnäkin kysymyksen lehtien ja markkinoiden yhteydestä ja toisekseen kysymyksen lehdistön vastuusta. Markkinoita ja sanomalehteä koskevassa keskustelussa painottuu lukijan rooli asiakkaana: sensaatiomaisia aiheita perustellaan sillä, että juuri näitä juttuja lukijat haluavat ja siksi niitä on asiakkaalle tarjottava. Lehdistön vastuuta koskevalla keskustelulla puolestaan herätellään kysymystä siitä, että onko lehdillä (enää?) muuta kuin pelkästään taloudellista vastuuta lehtien omistajille. Tällainen arvokeskustelu, jossa pohditaan esimerkiksi eettisyyttä, viritävät samalla kysymystä edustavuudesta: ketä (asiakkaita? lukijoita? omistajia?) tai mitä (markkinoita? oikeudenmukaisuutta ja muita yleviä arvoja?) lehdet edustavat. (Kunelius 2000c, 74–85.)

Edellä olevista esimerkeistä huolimatta koko aineistoa tarkastellessa kirjoittajat ovat olleet kovin kohteliaita ja ehkä turhankin empaattisia vastaajia, sillä he eivät ole teksteissään paljonkaan arvostelleet sanomalehtien sisältöä. Mutta ne suhteellisen harvat, jotka ottavat asian esille, moittivat sanomalehtiä – useinkaan erittelemättä lehtiä aamu- tai iltapäivälehtiin – liiallisesta pinnallistumisesta, viihteellistymisestä, yhdenmukaistumisesta ja muuten vain ”huonontumisesta”. Samoin kuin edellisessä siteerauksessa myös seuraava pääkaupunkiseudulla asuva koulutettu 49-vuotias naiskirjoittaja antaa ymmärtää, että aikaisemmin asiat olivat paremmin ja jutut olivat laadukkaampia toisin kuin nyt, jolloin jutut ovat epäkiinnostavia ja huonommin tehtyjä.

Hesari tuntuu muuttuvan vuosi vuodelta huonommaksi, eikä varsinkaan sen kulttuuriosastosta usein löydy ”mitään” luettavaa. Tosin kun vähän aikaa sitten oli kerrankin kiinnostava juttu, se jäi lukematta, koska oli liian pitkä – arkiaamuna haluan lukea lehden ennen bussille lähtöä, illalla en ehdi palata siihen. Tämä kuvastanee sitä, että lehden lukeminen ei ole minulle enää intohimo vaan rutiini. (...)

Myöhemmin kun Hesarin jääkiekkojutut kävivät yhä pintapuolisemmiksi – muiden kuin pääkaupungin joukkueitten pelejä ei enää selostettu eikä edellisten pelejäkään analysoitu – aloin luottaa ennen kaikkea Veikkaajan asiantuntemukseen, jollen itse päässyt vieraspeliä seuraamaan. Sitten Areenan valmistuttua huononivat myös Jokereiden pelit. (N49, 1274 ja 1276)

Seuraava kirjoittaja (vrt. Jussi ja minä –luku) näkee ongelman syyn olevan ennen kaikkea toimittajissa. Kirjoittaja, pikkukaupungissa asuva 59-vuotias mies, katsoo, että toimittajat ovat menettäneet otteensa omaan työhönsä ryntäillessään kaikki samojen juttujen perässä ja samalla unohtaneet loputkin työnsä eettiset ja valistavat puolet.

Minä en yksinkertaisesti pidä nykytoimittajien tavasta uutisoida. Siihen kuuluu kliseiden toistelu mielettömyyteen asti sekä huomion kiinnittäminen epäoleellisuuksiin. Vaalien jälkeen ns. hävinneeltä poliitikolta kysytään säännönmukaisesti, tunnustatteko tappionne? (tää esimerkki on tosin television piiristä, mutta tiedän kokemuksesta, että malli on soveltuvien osin sama paperilehdessäkin). (...)

Mielestäni lehdistö on kasvanut kauan sitten ohi ja yli siitä tehtävästä jota täyttäänsä se on voinut sanoa tekevänsä jotakin hyödyllistä. Tuota ”hyödyllistä” oli varmastikin juuri kansanjoukkojen organisoiminen. Yleisesti tunnustetaan Åbo Underrättelsenin Mehiläisen, Suomettaren ja mitä niitä kaikkia olikaan, merkitys ja vaikutus suomalaisuuden kehittymiseen. Työväenliikkeen piirissä ei ole epäilystäkään siitä, etteivätkö Työmies, työväenjärjestöjen Tiedonantaja jne olisi olleet mitä merkittävimpiä organisaattoreita.

Mutta mitä nykylehdistö organisoii? Kulutushysteriaa ja luonnonvarojen ylliriesto näyttää edistyvän omalla painollaan, lehdistön ei voi osoittaa siinä näyttelevän muuta roolia kuin yleisen omatunnon turruttajan rooli. (...)

Pienelläkin paikkakunnalla on uskomaton kaarti toimittajia, jotka ryntäilevät tiedotustilaisuudesta toiseen ja ”tarjoavat vaihtoehtoja”. Todellisuudessa mitään vaihtoehtoja ei ole, vaan ns. kilpailu, jonka piti niitä tarjota, onkin poistanut ne, tilanne on se, kaikki yrittävät tarjota kaikkea, ja lukijalle on lopulta aivan samantekevää mistä lehdestä hän uutisensa lukee: ((...))

Juuri yhdenmukaisuus pistää ensimmäisenä silmään kun vertaa eri lehtiä toisiinsa. (M59, 476-477)

Kirjoittaja näkee, että kaikessa viihdyttävyydessään – niin hyvässä kuin pahassa – sanomalehti aiheuttaa riippuvuutta ja siksi se on nähtävä osana elämän riippuvuuksien verkostoa. Kirjoittaja arvioi omia riippuvuuksiaan ja arvioinnin tuloksena hän kertoo nyttemmin katkaisseensa riippuvuuk-
sistaan ”epälukuisen määrän”, myös sanomalehtien lukemisen. Omat kokemukset toimivat hänellä yhtenä sanomalehden lukemiseen liittyvänä reflek-

tion lähteenä – vahvemmin reflektointi tulee esille hänen tekstissään esitellyn *merkittävän toisen*, Jussin, kautta. Seuraavassa luvussa analysoin hänen tekstistään yhden kokonaisuuden, joka on kyseisen tekstin avaintarina. Tarinan painopisteenä on kertomus siitä, miten kirjoittajan lehti riippuvuus oikein syntyi.

6.2. Luottavaisuus ja lukijan eri positiot

Edellä olevassa luvussa analysoin sitä, miten lukija toimii sovittaessaan Seligmanin nimeämää luottavaisuuteen kuuluvaa totuuden puhumisen vaatimusta yhteen sen tiedon kanssa, että samanaikaisesti on olemassa monia totuuksia ja tulkintoja aina näkökulmasta riippuen. Eri näkökulmia on paitsi lehdillä, mutta myös erilaisten elämäkokemusten omaavilla lukijoilla. Lehden tarjoamien eri näkökulmien yhteensovittamisesta löysin erilaisia lukijoiden strategioita: yhtäältä lukijat epäilevät lehden vaikuttimia ja toisaalta he arvioivat eri lehtiä vertailemalla niitä ja kolmanneksi lukijat luovat jakoa ”vakavampiin” uutisvälineisiin ja vähemmän ”vakaviin”. Analyysissä lukijoiden sanomalehden luotettavuutta arvioivat strategiat ilmenevät ikään kuin ne olisivat suhtautumistapoja, joista kukin voisi valita omansa. Tällöin oletuksena on, että kullakin lukijalla olisi jo valmiiksi mietittynä oma ”totuus” tai strategia, joka olisi muuttumaton ja pysyvä. Tosi-asiassa asia on kuitenkin mutkikkaampi: myös yksilöllä on elämänsä aikana useita ”totuuksia” eri elämänvaiheissa ja -tilanteissa. Edellä kuvatut sanomalehteä kohtaan tunnetut luottamuksesta/epäluottamuksesta kertovat lukijan suhtautumistavat voivat vaikuttaa samassa ihmisessä joko peräkkäin tai joskus jopa samanaikaisesti. Sanomalehteä kohtaan tunnettu luottavaisuus voi samassakin lukijassa vaihdella lukijan eri positioiden ja eri elämänvaiheiden mukaan (vrt. Elliot 1993, 20). Tätä asiaa valaisien ottamalla lähempään analyysiin yhden sanomalehtielämäkerran.

”Jussi ja minä”

Siteeraan seuraavassa pitkästi yhden sanomalehtielämäkerran kirjoittajan tekstiä, jossa hän peilaa omaa elämäänsä ystäväänsä Jussiin. Kirjoittaja on eläkkeellä oleva 59-vuotias mies, joka ensin kronologisesti kertoo sanomalehdestä omassa elämässään. *Lapsuudessa* hän kiinnostui sanomalehdistä, kun

hänen ystävänsä – ei kuitenkaan Jussi – vei hänet kirjastoon lukemaan lehdistä sarjakuvia. Systemaattiseen lehdenlukuun hän väliaikaisesti innostui Kyllikki Saaren murhan myötä. *Armeija-aikana* kirjoittaja alkoi lukea sanomalehtiä muiden esimerkin kautta (näin on käynyt monelle muullekin kirjoittajalle). Armeijan jälkeen hän lähti *opiskelemaan* Moskovaan, jossa hän opiskeli marxismi-leninismιά. Silloista opettajaansa hän muistelee lämmöllä, sillä tämä oli innostanut opiskelijoita lukemaan sanomalehtiä, vaikka vieraalla kielellä se olikin tuntunut aluksi hankalalta. *Työelämässä*, joka liittyi politiikkaan, sanomalehdet kuuluivat päivään ikään kuin työvälineinä. Lehtien lukemisen hän kertoo ottaneensa tuolloin paljolti levon kannalta; lukeminen ei tuntunut työnteolta. Lopetettuaan ”poliittiset hommat” *kotiin* tilattiin alueen valtalehti ja kaksi poliittista lehteä, joita kaikkia hän työttömänä ollessaan kertoo lukeneensa ”tympäännykseen asti”. Sittenmin perhe luopui kotiin tulevista lehdistä niiden kalleuden vuoksi ja kirjoittaja yritti siirtyä lukusalien käyttäjäksi. Sitten lapsuuden päivien lukusalien ilmapiiri oli hänen mukaansa muuttunut: nyt sinne tultiin hänen mukaansa seurustelevaan, eikä lehtien lukeminen sen vuoksi ollut enää nautittavaa. Kronologisen sanomalehtien lukutarinansa jälkeen hän yhtäkkiä siirtyy kertomaan ystävästään Jussista. Jussi-nimisessä luvussa kirjoittaja kertoo sanomalehden lukemiseen liittyvän elämänhistoriansa toisella tasolla, nyt eri näkökulmasta kuin tekstinsä alussa. Näkökulman hänelle antaa Jussi, johon kirjoittaja peilaa itseään.

”Alun alkaen ja pitkän aikaa hän oli eräänlainen kiusankappale, joka tuntui ilmaantuvan tielleni aina milloin olisin vähiten kaivannut. Lopulta meistä tuli kuitenkin hyvät ystävät. Olimme tutustuneet jo kansakoulun toisella luokalla. Hän pyrki silloin olemaan eräänlainen johtaja luokassa. Todellisuudessa hän oli kuitenkin kauhukakara, jolla ei ollut niinkään karismaa kuin valtava itseluottamus, joka pani hänet aina ryntäämään ensimmäisenä joka paikkaan. Johtaja-asemakin oli jatkuvasti katkolla, koska tarjolla oli muita, jotka ymmärtääkseni häntä paremmin olisivatkin sopineet tähän rooliin. Jussi oli kovat lukumies, niin kuin minäkin. Ja olimme akselin eri päitä, sillä minä taisin olla luokan hiljaisin...”

Jussi meni sitten oppikouluun, emmekä tavanneet muutama vuoteen... Hän oli jossain välissä lopettanut koulun kesken ja siirtynyt työelämään. Tämä lisäsi hänen arvoaan silmissäni, sillä töissä käyvät tuntuivat iästä riippumatta paljon aikuisemmilta.

Taisimme olla kaksissakymmenissä, kun taas tapasimme. Minä olin, Työkansan Sanomien katveessa lapsuuteni viettäneenä, siirtynyt asianmukaista

tietä kommunistisen liikkeen piiriin. Jussista en tosin tiennyt, mutta oletin hänelle käyneen samoin, koska oli vasemmistolaisesta kodista, varsinkin hänen sisarensa olivat näkyviä kellokkaita Demokraattisissa Nuorissa. Olettamukseni osoittautui vääräksi. Kuuban kriisi oli juuri kuumimmillaan, pari päivää aikaisemmin Kennedy oli esittänyt ultimaattuminsa Neuvostoliitolle vetää ohjuksensa pois Kuubasta ja tilanteesta oltiin voimakkaasti ”mieltä” juuri politiikkaa harrastavien piireissä. Minä esitin avaukseksi jotakin USA:n vastaista. Jussi oli kuitenkin, tyylilleen uskollisena, miettinyt asiat vähän toiseen järjestykseen. Välillemme sukeutui pitkälinen väittely kummankin esittäessä perustelunsa moneen kertaan ja eri kanteilta.

Minulla oli tuohon aikaan sellainen kokemukseen perustuva käsitys itsestäni, että pystyn, hankkimiini kirjatietoihin ja niihin nojautuvaan ajattelutapaan turvaten, voittamaan väittelyssä kenet hyvänsä. Jussi osoittautui kuitenkin liian kovaksi palaksi. Luulin ensin, että hänkin opiskeli poliittisia aineita, mutta myöhemmin minulle selvisi, että hänen tietonsa, taitonsa ja taktiikkansa perustui lähes yksinomaan lehdestä luettuun, sekä tietysti siihen harjaannukseen, mikä karttui, kun hän ei edes yrittänyt pitää lukemaansa omana tietonaan, vaan väitteli siitä aina ja kaikkialla, aluksi tietysti sisariensa kanssa, mutta pian ei tulipunaisinkaan kommunisti kaupungissamme nauttinut niin suurta kunnioitusta hänen taholtaan, etteikö hän olisi uskaltanut esittää tälle omia tendenssin värittämiä kysymyksiään.

Jussin ja minun välinen väittelysuhde jatkui sitten vuosikausia. Minä menin oikein toden teolla opiskelemaan politiikkaa, ensin Sirola-opistoon, sitten Moskovan Lenin-opistoon, Jussi luki lehtiään, ja tapasimme aina silloin tällöin ja aina kun tapasimme, väittelimme.

Minulle oli kehittynyt tietysti koko joukko uusia painotuksia ja näkökulmia. Monet Jussin esittämät teesit alkoivat tuntua kuluneilta, aikansa eläneiltä ja niistä paistoi läpi sekin, että hänen väittelykaverinsa, kuten hän itsekin, liikkui kovin pienissä ympyröissä. Niin aloin päästä eroon vähitellen siitä tunteesta, että olisin jotenkin häviöllä Jussiin nähden, varsinkin, kun sain kosolti myönteistä palautetta yhteisiltä tuttaviltamme. Jussi ei tuolloin ollut oikein ollut suosiossa, johtuen juuri iänikuisesta väittelynhalustaan. Kyllä minä vieläkin kadehdin hänen kykyään saada sanomalehdistä niin paljon irti. Samoin kuin olin alkanut kadehtia monia opiskelutovereitani. Itse kun en oikein tahtonut nähdä, mitä mikäkin tieto sanomalehdessä merkitsee... Mutta aina kun erosimme, totesimme, että olemme yhtä mieltä ainoastaan yhdestä asiasta: väittelymme on hedelmällistä ja mielekästä.

Tunsimme keskinäistä ylemmydentunnetta, koska me sentään osasimme harrastaa politiikkaa, päinvastoin kuin useimmat tuttavistamme.

Kohtalomme kietoutuivat jatkuvasti toisiinsa. Noin viidenkymmenen ikäisinä aloimme molemmat sairastella. Ollessani toipumassa leikkauksesta, sain tietää Jussinkin sairastelleen ja lähdin häntä tapamaan. Hän oli kokenut toispuolisen halvauksen, joten arvelin, että meillä olisi paljon puhuttavaa. Hän oli kuitenkin sillä kertaa niin toipunut, että pystyi käymään töissä. Mutta aivan vuoden parin sisällä hän sitten alkoi sairastaa nivelreumaa ja rampautui pian työkyvyttömäksi.

Minä olin sairastunut keuhkosyöpään, jonka eloonjäämisennuste oli tuolloin vielä nykyistäkin (10%/5v.) huonompi. Niinpä tein kaiken voitavani terveellistääkseen elintapojani, ja löysinkin todella uusia ulottuvuuksia niin, että osittain kuntoni palautui paremmaksi kuin oli ”terveenä ollessa” ollut. Tupakka, alkoholi, ruokavalio, säännöllisyys, liikunta jne. Sekä henkinen valmentautuminen. Pahimmankin varalle. En toki kaupitellut elintapaani Jussille, mutta tietysti puhuimme niistäkin asioista. Havaittuaan minun lopettaneen tupakoinnin hän kyselikin asiasta, koska lääkärit olivat suositaneet hänelle samaa. Neuvoin hänelle silloin yksinkertaisen, mielessä tapahtuvat menetelmän, jolla itse olin vapautunut tupakasta 7 päivässä. Hän kuunteli kohteliaasti, kokeili sitä n. minuutin ajan, mutta koska tuloksia ei alkanut kuulua, hän ei sen jälkeen suostunut edes keskustelemaan asiasta. Asenne oli, että mitään ei muuteta, mikä koskee häntä itseään.

Olin sitten sattuneesta syystä tekemässä huoneistoremonttia hänen talosaan. Hän oli tavan mukaan nukkumassa aloittaessani aamuisin kuin kunnan työmies konsanaan, ja niin sain seurata hänen päivittäisiä elintapojaan. Aamu avattiin pannullisella väkevää kahvia, sitten seurasi teksti tv:n uutiset, Helsingin Sanomat ja Kauppalehti, sekä lisää kahvinjuontia ja ankaraa tupakointia yskänpuuskien säästyksellä. Pian olikin päivä puolessa ja lounaan aika. Hän maksoi tietysti kohtalaisen korvauksen työstäni, mutta halusi sitten vanhan ystävyysseuran ym. vuoksi tarjota silloin tällöin ateriankin ravintolassa. Niissä yhteyksissä yritin houkutella hänet mukaani kasviraivintolaan, mutta niin hyvin en osannut sen herkkuja kuvailla, että olisin saanut hänet suostumaan. ”Ei sillä pärjää kun on tottunut liharuokiiin.” Saatoimme Jussin haudan lepoon pari vuotta sitten.

Uusiin elämäntapoihini kuului myös suvaita ja kunnioittaa toisten elämäntapoja. Mutta kun olin muuttanut omia elintapojani, olin joutunut tekemisiin kokonaisen riippuvuuksien verkon kanssa, ja riippuvuuksia olin-

kin tullut katkaisseeksi epälukuisen määrän. Ja on sanottava, että jokaisesta niistä vapautuminen oli merkinnyt elämän rikastumista. Kuinka olisin voinut olla näkemättä, että ystäväni eli elämäänsä juuri tuollaisessa verkossa. Ja lehtiriippuvuus näytti täyttävän tasaveroisena paikkansa muiden riippuvuuksien joukossa.” (M59, 474–476)

Sanomalehti Jussin ja ”minun” elämässä

”Minun” ja ”Jussin” kertomuksessa on kyse lehden sisällön arvioimisesta ja lehden tarjoaman tiedon käyttämisestä omassa elämässä. Oikeastaan kertomus sisältää kaksi kuvausta: kirjoittaja kertoo paitsi oman kertomuksensa lehdenlukijana, mutta myös näkemyksensä Jussin lehdenlukemisesta. Siten Jussi ja minä -kertomus sisältää kaksi toisiinsa kietoutuvaa kuvausta, joissa kerrotaan kaksi erilaista tapaa tuottaa tai ’kasvaa’ uskollisiksi lehden lukijoiksi. Vaikka kertomuksessa onkin kyse poliittisesti aktiivisista henkilöistä, voisi sama tilanne tai prosessi olla tapahtunut kenelle tahansa, myös epäpoliittisille lukijoille. Poliitiikka toimii kaverusten välisessä suhteessa keskustelun aiheena, ja itse prosessissa aihe jää sivuseikaksi.

Jussi-kertomuksen käännekohdat voi esittää tiivistetysti seuraavasti: kirjoittaja ihailee jo kouluikäisenä ylivertaista keskustelu- ja väittelykumppani Jussia, joka hankkii tietonsa sanomalehdistä. Kirjoittaja tuntee, ettei saa sanomalehdistä irti niin paljon kuin monet muut, ja etenkin Jussi, ja hän tietää ja tuntee puutteensa lehdenlukijana. Tavatessaan nuoret väittelevät, ja kirjoittaja tuntee aina jäävänsä alakynteen. Kirjoittaja lähtee opiskelemaan ja Jussi jää pienempiin ympyröihin. Jussi polkee paikallaan, toisin kuin kirjoittaja, joka saa nyt onnistumisen tunteita väitellössään Jussin kanssa. Silti kirjoittaja yhäkin kadehtii Jussin kykyä saada sanomalehdistä niin paljon irti. Molemmat miehet sairastuvat viisikymppisinä, jolloin kirjoittaja tekee täydellisen elämänmuutoksen terveellisempään suuntaan, Jussi taas ei. Elämänmuutoksen myötä kirjoittaja irtaantuu riippuvuuksistaan, mihin Jussi ei pysty. Kirjoittaja kokee, että Jussi ei osaa arvioida ja tarkistaa mielipiteitään lukemaansa kohtaan ja jää siksi polkemaan paikoilleen. Kirjoittajan mielestä Jussi ei halua olla avoin ja kriittinen niin lukemaansa kuin omaa elämäänsä kohtaan ja tämä koituu hänen ”kohtalokseen” sekä intellektuaalisesti että jopa fyysisesti. Kirjoittaja puolestaan kertoo oppineensa katsomaan uusin ja arvioivin silmin omaa tietomääräänsä, tietonsa lähteitä ja elä-

mää kokonaisuudessaan. Hän on halunnut uusiutua jopa siinä määrin, että on halunnut luopua sanomalehtiriippuvuuksistaan, kuten kaikista muista-kin riippuvuuksistaan.

Tekstissä kirjoittaja *evaluo*i suhdettaan Jussiin. Evaluatiivisen kertomisen tapa perustuu muistoihin, mutta lopputulos ei ole vain muistojen kuvaamista ja esittelyä vaan myös niiden nojalla tehtyä elämänarvioiden selostamista. Se on elämäkerrankirjoittajan tiiviisti jäsentämää elämän arviointia. Lukijan tehtäväksi jää tällöin luottaa kertojan tulkintoihin ja arviointeihin sekä luoda mielikuvansa kerrotun perusteella. (Vilkko 1997, 223.) Paitsi, että Jussi-tekstiä voi analysoida evaluatiivisen kertomisen tavan näkökulmasta, antaa se samalla mahdollisuuden tarkastella kirjoittajan ystävää Jussia sanomalehden lukemiseen liittyvänä *merkittävänä toisena*. Jussi on peili kirjoittajalle: nuorempana Jussi-peilistä heijastui se, mitä kirjoittaja halusi olla. Vanhemmiten Jussi-peili kertoi, mitä hänestä tulee, jos hän ei olisi valmis arvioimaan tekemisiään uudella tavalla: kirjoittajasta tulisi samanlainen kuin Jussi, joka on paikalleen polkemaan jäänyt ja sittemmin myös terveytensä ja elämänsäkin menettänyt. ”Jussin” ja ”minän” tarinoiden erona on se, että toinen ei ole altis arvioimaan itseään ja tekemisiään uudella tavalla ja toinen puolestaan oppii tähän vähitellen. Tämä arviointi kattaa laajasti koko elämänasenteen ja siihen kuuluu myös sanomalehtien lukeminen.

Peilatessaan itseään Jussiin kirjoittaja tulee nimenneeksi sanomalehdelle tiettyjä tehtäviä ja rooleja, jotka ovat olleet tärkeitä kirjoittajan elämässä. Sanomalehtien lukeminen näyttäytyy tekstissä ensinnäkin tehokkaana keinona *itsensä sivistämiseen* (Jussi malliesimerkkinä). Se on kirjoittajan kokemuksen mukaan *nopea keino hankkia tietoa useista eri aihepiireistä* (Jussi käyttää tätä piirrettä hyväkseen ja kirjoittaja ottaa hänestä ja opiskelukavereistaan mallia. Tällaisen tiedon hyödyn kirjoittaja huomaa viimeistään työelämässä). Toisekseen sanomalehdet voivat yksipuolistaa näkökulmaa, jos tietoa ei vertailla ja hankita lisätietoa; *yhteen lähteeseen ei kannata luottaa*. (Jussi alkoi polkea paikallaan, samalla kun kirjoittaja koki saavansa uutta tietoa mm. opiskeluiden ja lehtien lukemisen kautta. Toisaalta kirjoittaja myöhemmin kasvoi näistäkin oppimistaan tiedoista irti: luovuttuaan politiikasta hän alkoi arvioida myös puolueen oppeja matkan päästä.)

Paitsi että kirjoittaja *evaluo*i sanomalehden lukemistaan Jussiin peilaten, tulee hän samalla arvioineeksi lukuisan määrän muita elämänsä ratkaisuja (mm. opiskelu, työ, politiikka, terveys). Kun hän kertoo elämänsä liittyvistä ratkaisuista, muistaa hän kertoa myös sen, miten sanomalehden luke-

minen liittyi kyseiseen elämänvaiheeseen. Kirjoittaja arvioi suhdettaan lehden lukemiseen *eri positioista*: millainen hänen suhteensa oli nuorena, esimerkiksi opiskelijana, millainen se oli työntekijänä ja millainen se on nyt eläkkeellä ollessa. Positioiden muuttuessa suhdekin on samalla muuttunut ja nyt hän mieluiten sanoutuisi irti sanomalehtien lukemisesta. Evaluoidessaan sanomalehden lukemistaan kirjoittaja arvioi samalla sitä, kuka hän on ja mikä hänestä on tullut.

Lukijaposition vaihdot

”Jussi ja minä” -kertomuksesta on löydettävissä tiivistyneinä samat piirteet kuin kertomusta edeltävästä aineistoanalyysiluvusta, jossa tarkastelin Seligmanin luottavaisuuden käsitteeseen nojautuen vaatimusta sanomalehden totuuden puhumisesta tilanteessa, jossa on olemassa monia totuuksia. Tiivistymistä voi analysoida erilaisten lukijapositionien ja niiden vaihtamisten avulla. Aikaisemmassa luottamusteemaa käsitelleessä aineiston analysointiluvussa esitin, että yksi lukijan positio on olla kritiikitön lukija, joka uskoo jotakuinkin kaiken mitä lehdessä sanotaan. Toinen lukijan positio on olla epäilevä, eikä hän usko kaikkea lukemaansa vaan etsii juttujen takaa piilomerkityksiä joskus aiheellisesti, joskus vähemmän aiheellisesti. Kolmas positio on olla valistunut ja itseään valistava lukija. Tähän viimeiseen kuuluu ensinnäkin se, että lehtiä vertaillaan tietoisesti ja toisekseen että viihde ja ”pinnallinen” aines katsotaan kuuluvan omaan kategoriaansa ja uutisaineisto omaansa. Näitä kategorioita siis luetaan erilaisella asenteella.

Nämä kaikki kolme lukijan positiota ilmenevät ”Jussi ja minä” -kertomuksessa. Nuorena kirjoittaja on melko kritiikitön lukemiaan lehtiään kohtaan (”...siirtynyt asianmukaista tietä...”, ”...oltiin voimakkaasti mieltä”). Jussi puolestaan ei toiminut niin kuin olisi ”pitänyt” (”...olettamukseni osoittautui vääräksi”), vaan kritisoi lähipiirinsä mielipiteitä ja esitti epäilynsä niistä. Tässä kirjoittajan positiona on jotakuinkin kritiikitön lukija ja Jussin positiona on epäilevä lukija.

Iän myötä kirjoittaja tuntee saavansa ”uusia painotuksia ja näkökulmia”. Hän tietoisesti vertailee eri tietoja ja punnitsee niitä – niin opiskeluissaan kuin arkisessa lehden lukemisessaan. Hän toimii kuten valistuneen lukijan kuuluukin. Jussin näkökulmat puolestaan ”alkoivat tuntua kuluneita, aikansa eläneiltä”. Kirjoittaja moittii, että Jussi liikkui tuolloin ”kovin pie-

nissä ympyröissä”. Jussi ei vaivautunut vertailemaan saamaansa tietoa vaan otti vastaan sen, mihin oli tottunutkin. Nyt puolestaan Jussi toimi kuten kritiikitön lukija.

Kirjoittaja tuntee hämmennystä siitä *”kun en oikein tahtonut nähdä, mitä mikään tieto sanomalehdessä merkitsee... ”*. Hän epäilee omaa hoksaamiskykyään nuorena ja samalla myös sitä, mitä lehdestä lopulta tulikaan luettua – onko lehdellä sittenkin omia tavoitteita ja tarkoitusperiä, jotka eivät ole selvästi näkyvissä. Nytemmin kirjoittaja epäilee lehtien ja toimittajien tarkoitusperiä jo ylikriittisyyteen asti. Tällä hetkellä hän on vahvasti epäilevä lukija, jopa niin vahvasti, että se vie häneltä ilon nauttia lehden lukemisesta. Epäilyksiensä vuoksi kirjoittaja on päättänyt luopua sanomalehden lukemisestaan.

6.3. Painettu sana lukijan puntarissa

Luvun alussa asetin tavoitteeksi hakea vastauksia ristiriitaan, joka sanomalehden lukijan kohdalla näyttäisi syntyvän siitä, että yhtäältä instituutioita kohtaan tunnettuun luottavaisuuteen kuuluu totuuden puhumisen vaatimus ja toisaalta se tosiasia, että nykymaailmassa on samanaikaisesti löydettävissä useita ”totuuksia” aina näkökulmasta riippuen. Koska nykymaailmassa – niin mediassa kuin muuallakin – on tarjolla useita totuuksia, yksilön on nojauduttava oman elämäkokemuksensa ja arviointikykyensä punnitessaan ja tulkitessaan niitä. Beck (1997, 95–97) nimittää tätä yksilöllistymisprosessiksi. Se ei merkitse privatisoitumista vaan sitä, että yksilöt joutuvat kohtaamaan monia erilaisia ja keskenään ristiriitaisia sekä globaaleja että henkilökohtaisia riskejä. Yksilön on kyettävä käsittelemään ja tulkitsemaan nämä uhat samaten kuin omat elämäkerralliset ratkaisunsa pitkälti omina asioinaan, sillä traditionaalisista instituutioista ei enää saa yhtä vahvaa selkänöjää kuin ennen. Tämä merkitsee, että yksilön on löydettävä ja keksittävä uusia varmuuksia ja oltava valmis jatkuvien valintojen ja arviointien tekemiseen (mt., 95).

Tätä teollisen yhteiskunnan synnyttämää muutosta teoretisoi muun muassa Simmel jo 1900-luvun alussa feodaalisen yhteiskunnan murtuessa. Voikin sanoa, että esimerkiksi Beckin aikalaisanalyysillä on omat juurensa Simmelin teoretisoinneissa. Uuvuttavaa ärsykkeiden ja valintojen tekemisen pakkoa Simmel (1964 [1903]) kuvaa suurkaupunkiesseessään, jossa hän korostaa etäisyydenoton merkitystä; ärsyketulvan keskellä yksilö ei voi reagoida kaikkeen ja jo tämä on yksi valinta. Kuten aikaisemmin viittasin, myös päivittäinen uutispuuro edellyttää runsaan tarjontansa vuoksi simmelmäistä kykyä etäisyydenottoon. Muun muassa Eräsaari (2002, 76) on korostanut Simmelin kuvaaman etäisyydenoton ja refleksiivisyyden välistä yhteyttä. Simmelin tarkoittama etäisyydenotto merkitsee tällöin harkittua ja punnittua, refleksiivistä, suhtautumista elämässä suuntautumiseen, eikä niinkään ”perinteistä” välinpitämättömyyttä. Tässä yhteydessä välinpitä-

mättömyys merkitsisi uutisista ja lehdistä täydellistä kiinnostumattomuutta – sen tyyppistä kuin Simmel (1978, 255–257, [1900]) kuvaa Rahan filosofia -teoksessaan kyynisyytenä tai tympiintyneisyytenä (Blasierheit). Kyyninen henkilö katsoisi, että mitään laadullisia eroja tuotteiden välillä ei lopultakaan ole löydettävissä, eikä hän siksi innostu mistään, paitsi sen osoittamisesta, että mistään ei kannata innostua. Tympiintynyt henkilö puolestaan on menettänyt kaiken tuntuman arvojen eroihin. (ks. Lehtonen 2002, 14). Näin vahvasti lehdistä kiinnostumattomia kirjoittajia ei tässä aineistossa tullut esille – olivathan kaikki kirjoittajat jollakin tavoin sitoutuneita lehden lukemiseen tai ovat sitä joskus olleet.

Analyysini kohteena sen sijaan ovat olleet ne kirjoitukset, joissa sanomalehteä on arvioitu ja arvosteltu kriittisesti luottamuksen näkökulmasta; aihetta ei ole käsitelty lukumääräisesti useissa teksteissä, mutta tämä ei vähennä aiheen kiinnostavuutta. Edellä kuvattu yksilöllistymisprosessi ilmenee aineistossani siinä, miten se on tuottanut lukijoille refleksiivistä lukutapaa². Sanomalehteä kohtaan tunnettu luottavaisuus on jälkimodernissa maailmassa rapautunut siinä missä muidenkin instituutioiden. Tämän rapautumisen vuoksi ihmisillä on tarve löytää uusia tapoja rakentaa luottavaisuutta instituutioita kohtaan – myös sanomalehteä. Ne ilmenivät tapoina tai strategioina, joilla lukija arvioi lukemaansa ja paikantaa siten itseään tiedollisesti mutkikkaassa maailmassa. Lukijoiden refleksiivinen lukutapa, jossa luettua arvioidaan, punnitaan ja epäillään ja jossa yksilön kokemuksilla on merkittävä osansa, on yksi keino rakentaa luottavaisuutta jälkimodernissa maailmassa.

Analyysista ilmenee, miten aineiston kirjoittajat keskustelevat lehden luotettavuudesta – tai sitä kohtaan tunnetusta luottavaisuudesta – monisyisesti. Kukaan ei totea yksikantaan, että lehteen joko luotetaan tai siihen ei luoteta, vaan asia on mutkikkaampi. Luottamusta sanomalehteen rakennetaan erilaisten strategioiden avulla, jotka tulevat esille aineiston kirjoittajien teksteissä. Näiden strategioiden avulla lukijat arvioivat lehden luotettavuutta ja omaa luottavaisuuttaan lehteä kohtaan. Yksi näistä strategioista on, että lukijat arvioivat lehteä kohtaan tuntemaansa luottamusta epäilemällä lehden vaikuttimia: tällöin lehdellä epäillään olevan ketunhätä kainalossa ja kertovan vain osatotuuksia. Toinen strategia on vertailla tietoisesti eri lehtiä ja medioita toisiinsa ja punnita niiden sanomisia toisiaan vasten peilattuna. Tässä strategiassa lukijat hyväksyvät sen, että ”totuuksia” ja näkökulmia voi olla monia. Olennaista on vertailla näitä ”totuuksia” ja luoda sen jäl-

keen oma näkemysensä asiasta. Kolmantena strategiana on erottaa ”vakavampi” uutispuoli sekä viihdyttävä ja sensaatiohakuinen iltapäivälehtimäisyys omiin kategorioihinsa ja arvioida niitä siten omassa ”luokassaan”.

Tutkimukseni aineistosta konkretisoituu muutos, joka koskee sanomalehteä kohtaan tunnettua luottamusta ja uskottavuutta: lukijat eivät tunne sanomalehteä kohtaan enää niin kriittikötöntä luottamusta kuin ennen. Aineiston kirjoittajat katsoivat lukijoiden – itsensä mukaan lukien – olleen hyvinkin sinisilmäisiä vielä viisi-kuusikymmentä vuotta sitten, jolloin luotavaisuuteen liittyvä vaatimus ”totuuden puhumisesta” oli lukijoiden mielestä ongelmattomampi kuin nyt. Heidän menneen ajan kuvauksistaan ilmenee, että nyt lukijat kertovat epäilevänsä lukemaansa ja arvioivansa sitä huomattavasti enemmän kuin he tekivät vuosikymmeniä sitten. Sanomalehden lukijuus on siten viime vuosikymmeninä muuttunut: lukijoissa elää nykyään aina pieni epäily myös lukijan luotettavaksi kokemaansa lehteä kohtaan toisin kuin viisi-kuusikymmentä vuotta sitten. Tätä kehitystä tuskin voinee kuitata pelkästään muoti-ilmiöksi toteamalla, että ”nykyään vastaajat ’tietävät’, että on muodikasta ja asianmukaista olla kriittinen mediaa kohtaan” (Kunelius 2000b, 191).

Lukijoiden reflektiivistä lukutapaa voi kutsua myös medialukutaidon kehittämiseksi. Aineistoni analyysissä tulee esille se, että medialukutaitoa omaa myös vanhempi väestö – eivät siis vain nuoret, joihin medialukutaito usein liitetään. Analyysissäni aineiston kirjoittajat näyttäytyvät medialukutaitoisina lukijoina, jotka eivät hevin kapinoi, mutta jotka tarvittaessa arvostelevat (vallankäyttäjiä ja) lehteä, jos lukijat kokevat lehden uutisoinnin antavan äänen yksipuolisesti esimerkiksi tietyille vallankäyttäjille ilman, että lukijan mielestä vastanäkökulmat tulisivat esille. Toisaalta lukijat voivat arvostella lehteä myös siitä, ettei se lukijan mielestä kattavasti käsittele vaikkapa valtaan ja päätöksentekoon liittyviä kysymyksiä vaan keskittyy liiaksi viihdyttävyyteen ja rikoksiin.

7. Lukijan kokemus

”Tyytymätönkin kansalainen saattaa pitkään noudattaa rutiinien sitomaa, toki sinällään järjetöntä omaehtoista viestintäpolitiikkaansa: seurata välinettä, josta ei tunne mitään saavansa. Viestintäpolitiikan täytymys heijastuu vastaanottajan normatiiviseen kokemukseen – hyväksyykö hän asemansa ’puhtaana’ vastaanottajana vai katsooko hän olevan aihetta siihen, että hän ryhtyy miettimään itselleen aktiivisia toimintamuotoja parantaakseen niin julkisuusasemaansa kuin omaa asemaansa yhteiskunnassa ylipäätään.” (Kivikuru 1998b, 250.)

Lainaus liittyy keskusteluun, jossa viestintäpolitiikan eri tasoille on alettu kaivata mukaan myös viestimien käyttäjien näkökulmaa. Kivikurun (1998b, 233) mukaan viestintäpolitiikka profiloituu useille eri tasoille: kansainvälisen oikeuden, kansallisen lainsäädännön, kansallisten strategioiden, dominoivan mediakulttuurin, yksittäisten medioiden ja yksittäisten ammattilaisten tasoille. On havahduttu, että näiden tasojen rinnalle kaivataan myös ”vastaanottajan” tasoa: ”millaiseksi vastaanottaja oman media-maisemansa elementit jäsentää ja miten hän suhteuttaa itsensä näihin väli-neisiin” (ma. 249).

Tässä tutkimuksessa tarkastelussa ei ole ollut viestimien käyttäjien koko ”mediamaisema” vaan vain yksi osa siitä: sanomalehden lukeminen. Tutkimukseni haasteena on ollut saada selville, miten ”rutiinien sitoma”, joskus tyytymätönkin lukija lehteään lukee. Jäävätkö hänen vaihtoehtonsa sitaatin kuvailemaan tilanteeseen eli onko hän nähtävissä pelkästään ”puhtaana” (passiivisenako?) vastaanottajana tai asioiden parantamiseksi epäkohtiin tarttuvana ja siten julkiseen toimintaan ryhtyvänä aktivistina. Tutkimukseni aineiston kirjoittajat näyttävät sitaatin valossa todella omituisilta: he eivät oikein kuulu kumpaankaan ryhmään.

Vaihtoehdot lienevät edellä kuvatulnaiset silloin, kun lukija nähdään kansalaisena, jonka toimijuus on todennettavissa vain julkisessa sfäärissä. Demokraattisessa yhteiskunnassa elävät medioiden käyttäjät nähdään täl-

löin kovin kaksijakoisesti: he ovat joko osallistuvia kansalaisia tai sitten passiivisia kohteita eli vastaanottajia. Tällainen esimerkiksi kansalaisjournalismissa ilmentyvä käsitys ihmisistä viestimien käyttäjinä näyttäytyy melko ylioptimistisena; oletuksena on, että kansalaisilla (vaikkapa vain osalla heistä) olisi aikaa ja mahdollisuuksia osallistua ilmaisemaan mielipiteitään julkisilla foorumeilla ja/tai että he toisivat elinympäristöstään esille mahdollisia epäkohtia, joita he toimittajien kanssa voisivat nostaa yleiseen keskusteluun. Samalla he tulisivat osallistuneeksi myös journalismin kehittämiseen. Miten realistinen tällainen toive lopultakaan on? Kun kansalaisten emansipaatio nähdään toteutuvan vain julkisessa sfäärissä, jää ”hiljaisen” enemmistön ääni kuulumattomiin.

Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut sanomalehden lukijoita arkisina toimijoina (subjekteina) elämäkerta-aineiston avulla. Näkökulma on toinen verrattuna siihen, kun viestimien käyttäjiä tarkastellaan *kansalaisina* (esim. kansalaisjournalismi) tai kansakuntana (esim. Anderson 1991) tai *lukijakuntana* (yleisö- ja reseptiotutkimukset). Elämäkertamenetelmässä kirjoittaja itse jäsentää ja tulkitsee omaa elämäänsä ja arkeaan kuitenkin tietoisena siitä, että hän kirjoittaa oletetulle vastaanottajalle, tutkijalle, jolta hänellä on lupa odottaa sisäistynyttä lukemistapaa. Elämäkertatutkimuksessa tätä kutsutaan elämäkertasopimukseksi. (Vilkko 1997, 78–80.) Aineistosta on ollut luettavissa esille sanomalehden lukijoiden kokemuksia, kuvauksia ja muistoja, jotka helposti hukkuvat tai joista on vaikea saada otetta, kun heidän yhteiseksi nimittäjäkseen tulkitaan esimerkiksi kansalaisuus tai lukijakunta tai erilaiset lukijaryhmät. Olen tosin itsekin antanut yhden yhteisen nimittäjän aineistoni kirjoittajille ja se on *uskollinen lukija*. Tällä olen halunnut tuoda esiin aineiston kirjoittajien yhteistä piirrettä sanomalehden lukemisen säännöllisyydestä ja ”pitkäkestoisuudesta”.

Mutta mitä elämäkerroista piirtyvä lukijuus sitten on? Ovatko elämäkerroissa esiintyvät lukijat esimerkiksi keskivertoja²? Lukijoiden niputtaminen keskivertoihin ja muihin lukijoihin olettaa annettuna, että kaikki tietävät, mihin verrattuna ja suhteessa mihin lukija on keskiverto. Aineistoni uskollista lukijaa ei voida nimittää keskiverroksi, sillä silloin tulisi olla vertailutietoa siitä, mihin nähden lukija on keskiverto. Aineistoa tulisi tällöin verrata muihin, lähinnä surveyaineistoihin ja haarukoida niitä vasten, ovatko aineiston kirjoittajat keskivertoja vai eivät ja missä asiassa he ovat keskivertoja. Keskiverron määrittäminen edellyttää tilastollisen ajattelun logiikkaa, mistä tässä aineistossa ei ole ollut kyse. Surveyssa kyse on massayhteis-

kuntaan ja sen yleistettävyyteen liittyvästä menetelmästä; se on massayhteiskunnan synnyttämä ja sen tiedolliseen haltuunottoon pyrkivä tutkimusväline (Liikkanen 2000, 143–144).

Jos tutkimukseni aineiston kirjoittajia ei voida – ainakaan suoralta kädeltä – nimittää keskiverroiksi, niin voidaanko heitä sanoa tavallisiksi lukijoiksi? Vastaus on kyllä ja ei. Vastaus on ei silloin, jos ja kun muut määrittelevät tavallisuuden. Ylhäältä päin määriteltynä tavallisuus niputtuu samalla tavoin kuin keskiverto – lukija on tällöin on yleisöä, jolloin tavallisuudesta hukkuu yksilöiden ainutkertaisuus ja heidän yksilölliset kokemuksensa. Tero Norkola (1998) on ottanut esille elämäkertatutkimuksessa muiden – ylhäältä päin – määrittelemän tavallisuuden ja siihen liittyvän niputtamisen, joka hukkaa ihmisten kokemusten ainutkertaisuuden. Norkola (1998, 167–169) ehdottaa, ettei puhuttaisikaan ”tavallisten ihmisten omaelämäkertoista” vaan tuntemattomien tekijöiden elämäkertoista. ”Puhe tavallisen ihmisen omaelämäkerrasta sopii huonosti käsitykseen kirjoituksesta, jonka tehtäväksi on mielletty ainutlaatuisen yksilön erityisyyden kuvaaminen.”

Voi sanoa, että tutkimukseni aineiston uskollinen lukija on tavallinen lukija silloin, kun hän itse määrittelee itsensä sellaiseksi. Edelleen voi sanoa, että tutkimukseni aineiston kirjoittajat näyttäisivät näin toimineenkin. Kuten Sacks (1992, 215–221) huomauttaa, tavallisenä ihmisenä oleminen ei ole jotain joka vain tapahtuu – se on jotain jonka eteen täytyy *työskennellä*. Jotta voisi olla tavallinen, on tiedettävä, mitä *pitää tehdä* ollakseen tavallinen. Kun henkilö haluaa viettää tavallisen koti-illan, hän tietää mitä kuuluu tehdä: hän avaa television kuten miljoonat muutkin ihmiset. Sacksin määritelmässä tavallinen ihminen ei ole pelkkä objekti, jolle sattuu ja tapahtuu kaikenlaista, vaan hän on oman elämänsä subjekti. Hän tekee *valintoja* ollakseen tavallinen. Aineiston uskollinen lukija tekee aktiivisesti valintoja, jotka ovat tavallisen lukijan tavallisia valintoja, rutiinejakin: hän herää aamulla, pistää kahvin tippumaan, hakee lehden (joskus myös päinvastaisessa järjestyksessä), lukee lehden tarkemmin tai vähemmän tarkemmin ja jos hän käy töissä, tarttuu hän todennäköisesti illansuussa lehteensä toistamiseen. Viikonloppuisin hän lukee lehteään pidempään ja poisjääneet lehdet – häiriöt lehdenjakelussa tai pyhäpäivät – ärsyttävät häntä.

Aineistosta piirtyvä lukija on siis subjekti, joka – tietämättäänkin – työtteää tavallisuuttaan. Hän kokee ainutkertaisia kokemuksiaan ja kertoo tutkijalle yksilöllisiä tarinoitaan, jotka liittyvät hänen elämäänsä ja sanomalehden lukemiseensa. Sanomalehden lukija on subjekti yksilöllisyytensä

ja valintojensa kautta; tämä ei tarkoita sitä, että hänen valintansa olisivat sen ihmeemmin yksilöllisiä. Päinvastoin. Lukija työstää subjektiut-taan tekemällä ”tavallisia” valintoja ja ”tavallisia asioita”. Hänen arkensa voi sanoa olevan enemmän tai vähemmän täynnä toistuvia tapoja, jotka tässä yhteydessä luonnollisesti liittyvät sanomalehden lukemiseen. Elämäkerta-aineisto on tutkimuksessani tarjonnut tarkastelukulman ”tavallisiin” yksittäisiin (uskollisiin) lukijoihin ja heidän kokemuksiinsa – niihin lukijoihin, jotka eivät nouse äänekkäästi puhumaan etujensa puolesta ja jotka lähemmin tutustuttua on vaikea mieltää ”puhtaina” vastaanottajina. Tutkimukseni tavalliset lukijat ovat pääasiassa säännöllistä arkea eläviä suomalaisia, joiden lehden lukemiseen liittyvistä arkisista toiminnoista (arjen mosaaiikin palasista kuten Lukemisen käytännöt –luvussa kuvasin) on piirtynyt yhdenlainen kuva lukijan suhteesta sanomalehteen. On selvää, että säännöllinen arki mahdollistaa lukijalle tietyt vakiintuneet aika-paikat sanomalehden lukemiseen paremmin kuin epäsäännöllinen arki. Lukijoiden nykyarjen mosaikista piirtyvä kuva olisi epäilemättä ollut hieman toisennäköinen, jos mukana olisi ollut esimerkiksi ns. 24/7-yhteiskunnassa työskenteleviä, epäsäännöllistä arkea eläviä lukijoita.

Sen lisäksi, että elämäkerta-aineisto tuo näkyväksi ”tavallisen” uskollisen sanomalehden lukijan kokemukset ja muistot ja tästä piirtyvän lukijuuden, mahdollistaa elämäkertojen analysointi muutosten tarkastelun. Sukupolvi- jaostaan tunnetussa teoksessa *Suomalainen elämä* J.P. Roos (1987, 56–59) sanoo elämäkerta-aineiston tekevän tutkimuksessa eläväksi sukupolvien välisiä eroja suomalaisessa yhteiskunnassa; näin muutosten havaitseminen on aineiston valossa konkreettisempaa. Elämäkerta-aineisto tekee näkyväksi sukupolvien välillä tapahtuneita muutoksia myös omassa tutkimuksessani. Lukijoiden kokemusten ja muistojen analysointi on tehnyt näkyväksi arki-sen sanomalehden lukemisen yhteyden perheeseen ja siinä tapahtuneisiin ajanhallintaan ja osin sukupuoleen liittyviin muutoksiin sekä yhteyden jälkimodernin maailman itserefleksiivisyyteen, joka ilmenee niin halussa paikantaa ja määritellä itseään kuin arvioida suhtautumistaan sanomalehden antamaan tietoon. Itsensä paikantamiseen liittyvä kiinnostava jatkotutkimuskysymys nousee niistä sanomalehden lukijoista, jotka ”eivät ole mistään kotoisin” eli lukijoista, jotka lapsuudestaan saakka ovat muuttaneet usein paikkakuntaa. Voiko heidän kohdallaan sanomalehti toimia refleksiivisenä paikantamisen ja itsensä määrittelyn välineenä?

Elämäkerta-aineisto on piirtänyt esiin sanomalehden lukemiseen liittyvät

ns. *merkittävät toiset*. Merkittävät toiset, kuten muut perheenjäsenet, ovat televisiotutkimuksessa olleet tärkeässä roolissa jo pitkään, kun on pyritty avaamaan television katsomisen arkea. Tutkimuksessani lehden lukemiseen liittyvillä merkittävillä toisilla olen tarkoittanut henkilöitä, jotka ovat olennaisesti vaikuttaneet lukijan sanomalehden lukijaksi ”tulemiseen”. Entisajan perheessä merkittävien toisten vaikutus on toiminut muun muassa esimerkiksi kautta. Aineiston kirjoittajien lapsuudessa perheenjäsenten esimerkki lehden lukemiseen innostamisessa on kantanut hedelmää: kirjoittajat ovat jatkaneet säännöllistä lehden lukemista myös omissa perheissään. Merkittävät toiset ovat olleet paitsi vanhempia ja isovanhempia, mutta usein myös sisaruksia, joiden kanssa joutui tai sai mitellä siitä, kuka saa lukea lehden ensimmäisenä. *Yhdessä lukevan perheen* aikaan elämänmuotojen ja arjen muuttumisen myötä ei enää ole paluuta, mutta voi olettaa, että sanomalehtiä lukeva vanhempi toimii edelleenkin lapselleen esimerkkinä kiinnostuksessa lehden lukemiseen. Jatkossa tärkeä tutkimuksen aihe olisikin valottaa tarkemmin perheenjäsenten ja muiden *merkittävien toisten* vaikutusta sanomalehden säännölliseen lukemiseen.

Ei vain vastaanottaja vaan ”suhteinen lukija”

Sanomalehden kannalta ihanteellinen lukija on läpi elämänsä lehteään tilaava lukija – sellaisia kuin aineistoni melko iäkkäät kirjoittajat pääasiassa ovat. Tällainen uskollinen lukijuus ei välttämättä ole jatkuvaa tulevaisuudessa; ajankäytön muutokset, niin harrastuksiin kuin työelämäänkin liittyvät, tuovat uskolliseen lukijuuteen halkeamia, uusien medioiden kehittyminen voi vähentää kiinnostusta paperilehteä kohtaan, eikä uusi sukupolvi ehkä enää innostu lukemaan lehteä aikuisena – voi olla, että heidän lapsuudenkodissaankaan ei olla luettu sanomalehtiä. Sanomalehden suunnasta katsottuna lehdet ovat tilanteessa, jossa ne kohtaavat muutospaineita usealta taholta. Sen sijaan lukijan suunnalta katsottuna lukijuutta määrittää se, että sanomalehti on yhteydessä lukijan moniin identiteetteihin. Käsitteenä identiteetti on joustava ja siksi hankala; sille voidaan antaa useita määritteilyitä näkökulmasta riippuen. Hall (1999, 245) puhuukin identiteetin käsitteen diskursiivisesta räjähdyksestä – yksimielisiä vilkkaassa identiteettejä koskevassa keskustelussa on oltu vain siitä, että yhtenäistä ja alkuperäistä identiteettiä ei enää ole. Työssäni en ole ryhtynyt määrittelemään identi-

teetin käsitettä vaan käytän sitä ”konkreettisten” identiteettien esille tuomiseen. Työssäni esille tulleet lukijaidentiteetit liittyvät ainakin sukupolviin ja itsensä määrittelyyn ja paikantamiseen. Kyseiset lukijaidentiteetit ilmentyvät suhteessa muihin, läheisiin lukijoihin. Työssäni olen pyrkinyt tuomaan esille lukijaa ”suhteisena” lukijana: hän ei lue lehteään kokonaan yksin (ei silloinkaan vaikka fyysisesti vetäytyisi lukemaan yksin) vaan hänen lukemisansa taustalla vaikuttavat muut läheiset lukijat eri tavoin. Tällöin lukijan identiteetin voi nähdä rakentuvan näissä kohtaamisissa.

Sukupolviin liittyvä lukijaidentiteetti tulee näkyväksi sanomalehden lukemisessa tapahtuneissa muutoksissa. Analyysissani nämä muutokset näkyvät niin eri vuosikymmenillä eläneiden perheiden lukuruutiineissa kuin myös lukijan kokemassa luottamuksessa sanomalehteä kohtaan. Itsensä määrittelyyn liittyvät identiteetikysymykset puolestaan ilmenevät lukijan paikantamisen politiikoissa ja muistoissa, jotka analyysissani koskivat etenkin lukijan entistä kotipaikkakuntaa. Lukijan arvioiva ote lehden sisältöön, kuten tutkimuksessani esille tulleet erilaiset suhtautumistavat lehden luotettavuuteen, on myös nähtävissä yhtenä paikantamisen politiikkana: lehden sisällön punnitseminen edellyttää kannanottoja, jolloin lukija positioi itseään valitun tarkastelukulman (epäilevä vai valistunut lukija) kautta.

Sukupolviin liittyvät lukijaidentiteetit luovat juuri nyt sanomalehtien toimituksille haasteen. Uusien lukijasukupolvien hankkimiseksi monet sanomalehdet ovat muun muassa käynnistäneet Sanomalehtien liiton kanssa ns. Sanomalehti koulussa -projekteja, joissa sanomalehdet tekevät yhteistyötä koulujen kanssa opettaakseen oppilaita hankkimaan tietoa sanomalehdestä ja kannustaakseen heitä lukemaan lehteä säännöllisesti (ks. esim. Hankala 1996 ja 1998). Sanomalehtien teettämät asennemittaukset, ns. Risc-analyytit, ovat toinen tapa, jolla sanomalehdet ovat viime aikoina pyrkineet hankkimaan uusia, nuoria lukijoita tai ainakin saamaan tietoa heistä.

Lukijan sukupolvi-identiteetti – ja identiteetti yleensäkin, kuten Hall (1999) huomauttaa – ei ole pysyvä, muuttumaton ja yhtenäinen. Sukupolvi-identiteettiin liittyvä vaihtelu ja muuttuvuus tulevat esille aineiston analyysissani, joka koskee lukijan kokemaa luottamusta sanomalehteä kohtaan. Pohtiessaan luottamustaan tai epäluottamustaan sanomalehteä kohtaan, tulee lukija samalla paikantaneeksi itseään suhteessa muihin lehden sisältöön kantaa ottaviin lukijoihin (myös itseensä eri aikoina) ja määrittäneeksi siten omaan lukijaidentiteettiään. Luottamusta koskevassa analyysissani havaitsin, miten lukijat rakentavat erilaisia suhtautumistapoja, joilla he

arvioivat lehden luotettavuutta. Samalla havaitsin sen, että nämä arviointitavat voivat muuttua elämäntilanteiden mukaan; lukijalla on eri elämänvaiheissaan eri positioita ja niiden myötä myös lehden luotettavuutta koskevat arviointitavat voivat vaihdella. Myös Elliot (1997, 211) havaitsi tutkimuksessaan, että kymmenen vuoden tutkimusjaksolla nuorten ja vanhempien lukijoiden käsitys sanomalehden luotettavuudesta vaihteli eniten, vakainta se oli 30- ja 40-vuotiaiden ryhmässä. Tämä antaisi tukea sille havainnolle, että lukijan käsitykset ja asenteet lehden luotettavuudesta vaihtelevat iän ja elämäntilanteiden mukaan – lukijan asenne, joka liittyy esimerkiksi lukijan kokemaan luottamukseen tai epäluottamukseen lehteä kohtaan, ei ole keralla lukkoonlyöty asia.

Identiteetin jatkuva rakentuminen on ehkä hyvä muistaa niissä toimituksissa, joissa muutospaineiden keskellä teetetään nyt runsaasti omia tutkimuksia lukijoiden asenteista. Tutkimusraporteissa lukijat on usein jaettu eri asenneryhmiin ja lehtien kiinnostus kohdistuu etenkin niihin lukijoihin, jotka ovat nuoria ja/tai jollakin tavoin edelläkävijöitä ja joille lehteä pyritään saadun tiedon avulla täsmäsuuntaamaan. Tutkimusraporteista esille saatujen ryhmien voi sanoa kuvaavan tiettyä *ajankohtaa* lukijan elämässä – viiden vuoden kuluttua samat lukijat saattaisivat hyvinkin asettua toisenlaiseen asenneryhmään. Voi sanoa, että asennemittauksissa korostuu *lukijan sen hetkinen positio* eli mittauksella saadaan läpivalaisu lukijan tietystä elämänvaiheesta tiettyinä aikoina. Tällainen tieto on merkityksellinen silloin, kun pyritään houkuttelemaan uusia lukijoita, esimerkiksi nuoria. Lehtien on linjauspäätöksiään tehdessään kuitenkin hyvä huomata, että nuoret ja edelläkävijätkin vanhenevat ja heidän asenteensa iän myötä saattavat muuttua. Pysyvätkö he enää silloin lehden lukijoina, jos lehti innostuksessaan unohtaa vanhemmat (eli entiset nuoret) ja vähemmän trendikkäät lukijat? Nämä aikuiset ja ehkä vähemmän trendikkäät lukijat voivat olla myös lasten vanhempia, jolloin lehtitilauksen katkaiseminen heijastuu myös nuorempaan sukupolveen; nuoret eivät opi lehden lukemisen tapaan jo lapsuudenkodissaan, jos kotiin ei tule lehteä.

Toimitusten käyttämissä lukijoiden asennemittauksissa jää havaitsematta, että sanomalehden lukemiseen liittyvät vahvasti myös muut läheiset lukijat. Työssäni olen nimittänyt heitä merkittäviksi toisiksi ja heidän vaikutustaan olen kuvannut tulkinnallisen yhteisön käsitteen (Leonard 1995) avulla. Lukijoiden tarkasteleminen tiettyinä kohderyhmänä ja heidän lukijaidentiteettinsä määritteleminen pelkästään asenteiden kautta hukkaa sen

havainnon, jota työssäni olen tuonut esiin: lukemiseen liittyy myös joukko merkittäviä toisia, jolloin lukijan identiteetti näyttäisi muodostuvan suhteissa muihin lukijoihin. Merkittävät toiset toimivat lukijalle tulkinnallisena yhteisönä, joka toimii laajempina kuin pelkästään tiedonsaannin ja – jaon yhteisönä. Tulkinnalliset yhteisöt tuottavat ja määrittävät lukijan identiteettiä tarjoamiensa keskustelujen, tulkintojen, yhdessäolon, yhteenkuuluvuuden ja esimerkin kautta. Tulkinnallinen yhteisö ei välttämättä muodostu vain perheenjäsenistä tai muista läheisistä. Analyysit *poissaolevasta paikallisuudesta* ja *lännäolevasta paikallisuudesta* toivat esille, että lukijalle tärkeä entinen kotipaikkakunta tai nykyinen asuinpaikka voivat myös toimia tulkinnallisina yhteisinä, jotka määrittävät lukijan identiteettiä.

Euroopan kulttuuria käsittelevässä Syrjästä esiin -raportissa (1998, 287) todetaan, että kulttuuripolitiikkaa tulisi suunnata ”vahvistamaan ihmisten paikkaan kuulumisen tunteita vastapainoksi yleisille keskittymissuuntauksille”. Tutkimukseni aineiston analyysistä ilmenee, että sanomalehti on kulttuurituote, joka näyttäisi toimivan *Syrjästä esiin* -raportin toiveiden mukaisesti. Se on kulttuurinen tuote, joka näyttäisi vahvistavan lukijoiden paikkaan kuulumisen tunteita kertoessaan lukijan elinympäristöön liittyvistä asioista. Sanomalehti toimii tällöin yhtenä monista keinoista tai välineistä, joilla lukija määrittää ja paikantaa itseään. Halutessaan lukea tietyn, lukijalle tärkeän paikkakunnan asioista, lukija tulee määrittäneeksi itseään suhteessa kyseiseen paikkakuntaan. Tällainen itsensä paikantaminen tuottaa lukijalle yhteenkuuluvuuden tunteita, mikä ei välttämättä tarkoita mitään voimakkaita kotiseututunteita, vaan tunne voi olla kevyempää yhteisöllisyyttä, jossa voi kokea kuuluvansa johonkin asuin- ja elinympäristöön. Ehkä vähän vahvempia yhteenkuuluvuuden tunteita näyttäisivät kokevan pienten paikallislehtien tilaajat. Yhteisöllisyys ei edellytä suuria lukijamääriä: pienen paikallislehden muutaman tuhannen lukijan välillä on olemassa yksi yhteinen nimittäjä eli kyseinen pieni paikkakunta, johon kullakin lukijalla on oma henkilökohtainen suhteensa. Tällaisen lehden sisältöön liittyvän kevyenkin yhteisöllisyyden voi katsoa tuottavan lukijalle sellaista tulkinnallista yhteisöä (Leonard 1995), joka rakentaa lukijan lukijaidentiteettiä.

Analyysini perusteella seitsemänpäiväisten sanomalehtien yksi vahvuuksista näyttäisi olevan paikallisuus. Näin ollen lehtien muutospaineeissaan ei kokonaan kannattaisi häivyttää jutuistaan paikallisia elementtejä siirtymällä kotimaisiin ”yleispaikallisiin” juttutyyppeihin, joista on jätetty pois kaikki paikkakuntaan viittaava. Esimerkkinä tällaisista juttutyypeistä voisi olla vaikkapa torigallup: sinänsä gallupin voisi tehdä missä päin Suomea tahansa,

mutta tieto siitä, minkä paikkakunnan torilla se on tehty, näyttää olevan lukijalle merkityksellinen. Paikallisista asioista uutisoiminen ei silti tarvitse merkitä lehdelle nurkkakuntaisuutta: kertoessaan sekä omasta paikkakunnastaan että maailmanlaajuisista uutisista lehti tulee sijoittaneeksi oman pienenkin paikkakunnan osaksi suurempaa kokonaisuutta ja muuta maailmaa. Tällöin lukijoiden kokemana paikallisuus voi toimia, kuten *Syrjästä esiin*-raportissakin toivotaan, vastapainona yleisille keskittymissuuntauksille – niille, joissa valtakeskuksien ja marginaalisempien paikkakuntien välille on usein vaikea nähdä yhteyksiä.

Lukijan itsensä paikantamiseen liittyvä yhteisöllisyys on *lehden sisällön* kautta rakentuvan kevyen yhteisöllisyyden lisäksi nähtävissä myös *rutiinien* kautta rakentuvana, jolloin se vertautuu Andersonin (1991) kuviteltuun yhteisöön. Kuvitellulla yhteisöllä Anderson (1991) tarkoittaa yhteisöä, jossa suurin osa ihmisistä ei koskaan tapaa toisiaan, mutta yhtä kaikki jokaisella elää kuvitelma kyseistä yhteisöstä ja sen jäsenistä. Lukijoiden välille luo yhteenkuuluvuuden tunnetta se tietoisuus, että monet muut lukijat hänen itsensä lisäksi aamuisin tarttuvat sanomalehteensä ja lukevat samoja uutisia. Kuvitellussa yhteisössä sanomalehden lukeminen ja siihen liittyvät rutiinit³ ovat nähtävissä paitsi yhteisöllisyytenä, mutta myös linkkinä julkisen ja yksityisen välissä. Yksityistä on oma aamukahvi ja kodin piiri siihen kuuluvine ihmisineen, julkista taas sanomalehden avaama maailma, johon työsäkäyvät ja koululaiset tekevät kiireellä lähtöään. Kotiin jäävät voivat astua julkiseen maailmaan rauhallisemmin – myös siinä mielessä, että halutessaan voi lehden lukea huolellisesti ja kiireettä.

Tutkimukseni analyysissä havaitsin, että lukijaksi tuottumisen kannalta lukemiseen liittyvä rutiinit ovat tärkeitä. Lukijat voivat jäädä lehtien säännöllisiksi lukijoiksi (kiinnostavaksi koetun sisällön ohella) halutuksi koetun tottumuksen vuoksi. Sanomalehtitalojen on lukijoiden metsästyksessään hyvä huomata, että pelkkä kiinnostava sisältö ei aamulehtensä kotona lukeville suomalaisille sittenkään riitä. On löydettävissä myös muita tekijöitä, jotka saavat potentiaalisen lukijan tarttumaan lehteensä säännöllisesti. Kuten sanottu, muilla lukijoilla, lähinnä perheenjäsenillä, on oma merkittävä osuutensa sanomalehden lukemiseen: kiinnostus sanomalehtien lukemiseen syntyy pitkälti muiden, yleensä vanhempien, antaman esimerkin kautta. Tämä esimerkki antaa pohjan arkisten lukemisen rutiinien syntyemiselle. Onkin huomattava, että näiden rutiinien ylläpitämisen turvaaminen sujuvasti toimivalla jakelulla on tärkeää. Kysymys siitä, kumpi uskol-

liselle sanomalehden lukijalle on aamukahvipöydässä tärkeämpää – sanomalehden tuottama tieto vai sen tarjoama rutiini, on samantapainen kuin kysyisi, kumpi kolikon puoliskoista on tärkeämpi – niin kiinteästi molemmat näyttävät kuuluvan suomalaisten sanomalehden tilaajien säännölliseen lehden lukemiseen. Sanomalehden lukemisen rutiini tarjoaa siten arkipäivään kontekstin, josta informaatio voi nousta, jos se osuu lukijan henkilökohtaisessa elämässä relevanttiin aiheeseen. Jos lukija kokee, ettei lehdessä ollut ”mitään luettavaa”, ei rutiinin luomasta kontekstista mikään aihe ole kyennyt nousemaan lukijalle relevantiksi – tosin sanoen mikään aihe ei ole koskettanut lukijaa niin, että lukija tuntisi aiheen liittyvän hänen kokemusmaailmaansa.

Luvun alussa totesin, että aineistoni kirjoittajat eivät sanomalehden lukijoina näytä olevan sen enempää (passiivisia?) vastaanottajia kuin omia asioitaan äänekkäästi ajavia aktivistejakaan. He eivät myöskään näytä olevan ajasta ja paikasta irtaantuneita jälkitraditionalisteja (vrt. Giddens 1990), eivätkä simmelmäisittäin asioihin kyynisesti tai tympääntyneesti (vrt. Lehtonen 2002) suhtautuvia medioiden kuluttajia. Sen sijaan heidän lukijuuttaan määrittävät heidän kokemuksensa, rutiininsa, arkikäytäntönsä, yksilölliset tapansa käsitellä informaatiota sekä heidän lukemiseensa vaikuttavat merkittävät toiset.

Tavallisin tapa tarkastella sanomalehden lukemista on käsittää se lukijan päämäärätietoisena tiedonhankintana, jolloin tarkastelun kohteena ovat mm. lukemisen aiheet (niin kiinnostuksen kohteet kuin epäkiinnostavatkin aiheet), lukemiseen käytetty aika ja ajankohta sekä lukijan demografiset taustatiedot eli tiivistetysti sanottuna kiinnostuksen kohteena on mitä luetaan, kuka lukee ja kuinka kauan. Esimerkiksi kansalaisjournalismi on kuitenkin viime vuosina pyrkinyt tuomaan esille mediankäyttäjien näkökulmaa, jossa ns. kansalaisen agendojen kautta mediankäyttäjät voivat tuoda julki, mitä he pitävät tärkeinä mediassa käytävinä keskustelunaiheina. Voi ajatella, että kansalaisjournalismi tavoittelee samanlaista keskustelua, jota Beck (1997, 121–124) nimittää pyöreän pöydän malliksi. Se on riskiyhteiskuntaan kuuluvaa julkista keskustelua, jossa kohtaavat niin tavalliset ihmiset kuin hallinnon ja eri instituutioiden edustajat. Beck näkee, että tämä keskustelu on mediariippuvaista ja manipuloitavissakin olevaa ja se korostaa ihmisten kokemusten tuottaman tiedon merkitystä nyky maailmassa. Kokemuksellinen diskursiivisuus on Beckin mukaan tärkeää, koska nykyisessä riskivilisaatiossa arkielämä on kulttuurisesti sokeutunutta, mikä merkitsee

sitä, että monet uhista voivat olla huomaamattomia. Tällöin voi sanoa, että riskit syventävät riippuvuutta asiantuntijoista. Tämän vuoksi ambivalenssin uudelleen käsittely edellyttää Beckin mukaan kokemuksen mahdollistamista ja oikeuttamista yhteiskunnassa. Kokemuksellisuutta tulee tällöin tarkastella oman täsmällisyyksyyttänsä vankina olevan matemaattisesti ja teknisesti esitetyn laboratoriotieteen rinnalla täydentämässä tätä. (mt., 123).

Sanomalehden lukemiseen liittyviä kokemuksia voi analysoida painottaen niitä joko julkisuuteen tai yksityisyyteen liittyvinä kokemuksina. Ensimmäinen mainittu merkitsee esimerkiksi kansalaisjournalismia sekä Beckin pyöreän pöydän mallia, jolloin lukijat esittävät (julkisuudessa) kokemuksiaan median, hallinnon ja/tai muiden instituutioiden edustajille ja heidän kanssaan. Tässä tutkimuksessa olen analysoinut jälkimmäistä tapaa eli sanomalehden lukemista yksityiseen liittyvinä kokemuksina. Olen tarkastellut lukijoiden arkipäiväistä suhdetta sanomalehden lukemiseen ja kokemiseen, jolloin analyysin kohteena ovat olleet lukijan rutiinien, kokemusten, muistamisen ja sitä kautta yksilöllisen tiedon käsittelytavan näkökulmat. Lukijan yksityisten kokemusten ja arkisten rutiinien esille nostaminen ovat tärkeitä siksi, koska ne antavat vihjeitä uusista sisäänmenokohdista lukijuuden hahmottamiseen.

Tutkimuksessani olen hahmottanut lukijaa ja lukijuutta tilanteessa, jossa hän kuluttajana on yhtäältä medioiden pyrkimysten kohde, mutta samalla kuitenkin näin tuotetun tiedon uudelleen muovaaja oman henkilöhistoriansa, kokemustensa ja rutiiniansa kautta. Tarkastelun kohteena on ollut se kokemusmaailma, johon lukeminen liittyy ja tästä kokemusmaailmasta nousevaan tietoon. Sanomalehden lukemisen kokemuksista ja käytännöistä syntyvä uudelleen muovattu tieto on lukijan elämistä ja olemista vankentava tiedon muoto. Lukijan arkiset rutiinit, lukijan paikallisuuteen kuin myös globaaliin liittyvät kokemukset, lukijan suhde painettuun sanaan ja luottamus (tai epäluottamus) asiantuntijuutta kohtaan synnyttävät lukijalle tietoa, joka ei ole teoreettista tietoa ja joka on muuta kuin käytännön taitoa.

Sanomalehden lukijuus on – perinteistä mediaa edustava – osa nykyistä tietoyhteiskuntaa. Yhteiskunnan muuttuminen tietoyhteiskunnaksi on merkinnyt muutosta niin tiedon julkaisutavoissa kuin myös tiedon käsittelytavoissa. Voi sanoa, että tietoyhteiskunnan mukanaan tuomien muutosten nopea vauhti keskitti aluksi huomiota pitkälti teknisiin, taloudellisiin ja poliittisiin näkökulmiin ja vasta myöhemmin on alettu korostaa myös tietoyhteiskunnan kulttuurisia ja sosiaalisia sisältöjä. Tietoyhteiskun-

nan sosiaalisten sisältöjen korostamisesta yhtenä esimerkkinä on, että vaikeasti artikuloitavaa, yksilön kokemuksista syntyvää tietoa on alettu käyttää hyväksi mm. tietotekniikkatutkimuksessa (ks. esim. Vuorensyrjä 2000). Tässä yhteydessä yksilön kokemuksia on käsitelty muun muassa Michael Polanyin kehittämän hiljaisen tiedon (tacit knowledge) käsitteen avulla⁴.

Lukijan kokemuksista syntyvä tieto tuottaa lukijalle *tuntumaa maailmaan*. Tuntuman ottaminen maailmaan on nyt tullut tärkeäksi, koska aikakokemus painottuu nykyhetkeen; menneisyys tai perinne eivät määrää, eivätkä anna tarvittavaa jatkuvuutta. ”Nykyisyyteen kiinnittyminen tarkoittaa lukemattomia monimutkaisia uudelleenmuokkausprosesseja perheessä, kasvatuksessa, instituutioissa, perinteen elvyttämisessä, identiteettityössä, emotionaalisessa hallinnassa, yksilöllistymisessä, elämäntyyliessä, neuvotteluissa, kulutuksessa” (Eräsaari 2002, 51). Beck (1995, 28–29) puhuu samasta asiasta yksilöllistymisenä, joka merkitsee teollisen yhteiskunnan varmuuksien hajoamista ja samalla ”pakkoa tuottaa, suunnitella ja sovittaa näyttämölle oman elämäkerran ohella myös siihen liittyvät sitoumukset ja verkostot”.

Sanomalehden lukijan rakentama tuntuma maailmaan pyrkii luomaan varmuuksia epävarmassa maailmassa. Ei kuitenkaan pysyviä varmuuksia, sillä ne ovat vaikeita saavuttaa, vaan ennemminkin kyse on eräänlaisista saarekkeista, joiden avulla epävarmuutta voi sietää tai ainakin lievittää. Lukijan kokemuksiansa kautta luomassa tuntumassa maailmaan kyse on ontologisesta turvallisuudesta ja sen tavoittelusta. Lukijan rutiinit, arjen käytännöt, jatkuvuus ja tuttuus kuin myös lukijan kokemukset paikallisuudesta, joka yhtä aikaa kutsuu esiin mennyttä ja joka samalla katsoo nykyhetkeen ja tulevaankin, sekä lukijan strategiat arvioida, punnita, epäillä ja vertailla sanomalehden tuottamaa tietoa tuottavat lukijalle ontologista turvallisuutta, joka osaltaan tukee nykymaailmassa luovimista ja suunnistamista. Samalla lukijan näin esiin piirtämät kokemukset tuovat näkyviin joukon lukemiseen liittyviä muita ihmisiä, merkittäviä toisia. Lukijan muihin ihmisiin liittyvät ”sitoumukset” tai ”verkostot” (vrt. Beck edellä) tuottavat lukemiseen liittyviä tulkinnallisia yhteisöjä, jolloin lukijan identiteetin voi nähdä rakentuvan suhteisena, ei vain autonomisena, riippumattomana lukijautena.

Liitteet

Liite 1: Paikallislehtien etälevikit

Paikallislehtien levikkitiedot ovat vuosien 1999, 2000 tai 2001 tietoja. Tiedot perustuvat lehtien tai ko. lehtikonsernin omaan ilmoitukseen. Osa lehdistä on käyttänyt tarkastettuja levikkitietoja ja osa on ilmoittanut lehdensä sen hetkisen levikitilanteen.

Levikki alle 4000 kpl

Kurun Sanomat:	levikki 2358 kpl	etälevikki 1340 kpl	57%
Merikarvialehti:	levikki 3302 kpl	etälevikki 1846 kpl	56%
Uutismarkku:	levikki 3538 kpl	etälevikki 884 kpl	25%
Kuhmoisten Sanomat:	levikki 3133 kpl	etälevikki 1887 kpl	60%
Kaakkoisseutu:	levikki 2471 kpl	etälevikki 778 kpl	31%
Hirvensalmen Sanomat:	levikki 1756 kpl	etälev. 889 kpl	51%
Kälviän Seudun Sanomat:	levikki 1707 kpl	etälevikki n. 495 kpl	n. 29%
Jurvan Sanomat:	levikki 2507 kpl	etälevikki 903 kpl	36%
Joutseno:	levikki 3457 kpl	etälevikki 755 kpl	22%
Luumäen Lehti:	levikki 3737 kpl	etälevikki 1802 kpl	48%
Ykkössanommat:	levikki 3442 kpl	etälev. n. 1170 kpl	n. 34%
Hankasalmen Sanomat:	levikki 3636 kpl	etälevikki 1463 kpl	40%
Peräjavesi:	levikki 2124 kpl	etälevikki 767 kpl	36%
Korpilahti:	levikki 3248 kpl	etälevikki 1465 kpl	45%
Heinäveden Lehti:	levikki 3780 kpl	etälevikki 1922 kpl	51%
Teisko-Aitolahhti:	levikki 1718 kpl	etälevikki 756 kpl	44%
Puumala:	levikki 3435 kpl	etälevikki 2212 kpl	64%
Sulkava:	levikki 2685 kpl	etälevikki 1387 kpl	52%

Levikki 4000–6000 kpl

Kuhmolainen:	levikki 5467 kpl	etälevikki 1554 kpl	28%
Sotkamo-lehti:	levikki 4642 kpl	etälevikki 1452 kpl	31%
Kangasniemen			
Kunnallislehti:	levikki 4544 kpl	etälev. n.1780 kpl	n. 39%
Lestinjoki:	levikki 5038 kpl	etälevikki 1289 kpl	26%
Salmetar:	levikki 5587 kpl	etälevikki 1136 kpl	20%
Pyhäjärven Sanomat:	levikki 4622 kpl	etälevikki 2175 kpl	47%
Yhteissanomat:	levikki 5389 kpl	etälevikki 2175 kpl	40%
Mäntsälä-lehti:	levikki 5753 kpl	etälevikki 917 kpl	6%
Härmät:	levikki 4062 kpl	etälevikki 1326 kpl	33%
Viiden Kunnan Sanomat:	levikki 5332 kpl	etälevikki 2448 kpl	46%
Kaakonkulma:	levikki 5319 kpl	etälevikki 2706 kpl	51%
Somero:	levikki 5403 kpl	etälev. n. 1670 kpl	n. 31%
Viitasaaren Seutu:	levikki 5190 kpl	etälevikki 2297 kpl	44%
Joutsan Seutu:	levikki 5357 kpl	etälevikki 2770 kpl	52%
Iitinseutu:	levikki 4545 kpl	etälevikki 1278 kpl	28%
Etelä-Pohjanmaa:	levikki 5114 kpl	etälevikki 382 kpl	8%
Suupohjan Sanomat:	levikki 4804 kpl	etälevikki 1588 kpl	33%
Ylä-Karjala:	levikki 5470 kpl	etälevikki 1021 kpl	19%
Pogostan Sanomat:	levikki 5975 kpl	etälevikki 2670 kpl	45%
Parikkalan Sanomat:	levikki 4441 kpl	etälevikki 1880 kpl	42%
Matti ja Liisa:	levikki 5597 kpl	etälevikki 2035	36%
Miilu:	levikki 4118 kpl	etälevikki 1646 kpl	40%
Pitäjäläinen:	levikki 4596 kpl	etälevikki 1351 kpl	29%
Soisalon Seutu:	levikki 5351 kpl	etälevikki 1880 kpl	35%
Kotokulma:	levikki 5307 kpl	etälev. n.700 kpl	n. 13%
Maaselkä:	levikki 5354 kpl	etälevikki 1825 kpl	34%
Ruovesi:	levikki 4728 kpl	etälevikki 2222 kpl	47%

Levikki yli 6000 kpl

Kankaanpään Seutu:	levikki 10360 kpl	etälevikki 2115	20%
Nokian Uutiset:	levikki 8203 kpl	etälevikki 661 kpl	8%
Sydän-Satakunta:	levikki 7985 kpl	etälevikki 1354 kpl	17%
Pyhäjokiseutu:	levikki 8586 kpl	etälevikki 1743 kpl	20%
Suur-Keuruu:	levikki 6508 kpl	etälevikki 1578 kpl	24%
Ylä-Kainuu:	levikki 7034 kpl	etälevikki 2111 kpl	30%
Sampo:	levikki 6704 kpl	etälevikki 2511 kpl	37%
Kuorevesi-Mänttä-Vilppula:	levikki 6642 kpl	etälevikki 1392	21%

Viiskunta:	lev. 7583 kpl	etälevikki 1581 kpl	21%
Anjalankosken Sanomat:	lev. 6340 kpl	etälevikki 695 kpl	11%
Pitäjänuutiset:	lev. 6530 kpl	etälevikki 2808 kpl	43%
Uudenkaupungin Sanomat:	lev. 7558 kpl	etälevikki 739 kpl	10%
Laukaa-Konnevesi:	lev. n. 7070 kpl	etälevikki n. 1750 kpl	n. 25%
Järviseutu:	lev. 6766 kpl	etälevikki 1967	29%
Nivala:	lev. 6584 kpl	etälevikki 3217 kpl	49%
Hämeenkyrön Sanomat:	lev. 6166 kpl	etälevikki 2061 kpl	33%
Jalasjärven-Peräseinäjoen Kunnallissanomat:	lev. n. 7000 kpl	etälev. n. 2300 kpl,	n. 33%
Turun Tienoo:	lev. 6389 kpl	etälev. n. 1000 kpl	n. 16%
Pieksämäen Lehti:	lev. 6888 kpl	etälevikki 431 kpl	6%
Lieksan Lehti:	lev. 6636 kpl	etälevikki 1154 kpl	17%
Koillis-Savo:	lev. 6501 kpl	etälevikki 2143 kpl	33%
Pielavesi-Keitele:	lev. 6033 kpl	etälevikki 2859 kpl	47%
Puruvesi:	lev. 7312 kpl	etälevikki 3085 kpl	42%
Sisä-Savon Sanomat:	lev. 7549 kpl	etälevikki 1449 kpl	19%
Uutis-Jousi:	lev. 6737 kpl	etälevikki 926 kpl	14%
Kiuruvesi:	lev. 7932 kpl	etälevikki n. 4165 kpl	52%
Alasatakunta:	lev. 8601 kpl	etälevikki 2180 kpl	25%

Etälevikin määritelmänä on käytetty sitä levikkiä, joka menee lehden itse määrittelemän ydinlevikkialueen ulkopuolelle. Tällöin etälevikkiin sisältyvät myös ns. reuna-alueet. Osa lehdistä lähetti tietonsa myös ns. reuna-alueiden osalta ja niistä voi päätellä, että reuna-alueiden osuus etälevikistä vaihtelee suuresti lehdittäin. Luvuista voi päätellä sen, että reuna-alueiden levikki ei ole sama kuin etälevikki ja että suurimmillaankaan se ei ole puoltakaan etälevikistä. Esimerkiksi Kuhmoisten Sanomien etälevikki on peräti 60 % ja lehden reuna-alueille lehtä menee etälevikistä 7%.

Liite 2

Sanomalehti elämäkulussa

Tutkimuskysely 1999-2000

Hyvä Kansanrunousarkiston vastaaja

Lähes jokaiseen suomalaiseen kotiin tulee ainakin yksi sanomalehti. Sanomalehti liittyy useimpien suomalaisten jokapäiväiseen elämään ilman, että asiaa sen kummemmin tulisi ajatelleeksi. Tässä keruussa toivon, että Sinä pohtisit asiaa ja kirjoittaisit itsestäsi ja sanomalehdestäsi tai sanomalehdistäsi osana omaa arkeasi. Voit kirjoittaa aiheesta vapaasti, mutta olen koonnut alle muutamia suuntaa-antavia teemoja, joita voit käyttää apuna. Kyseilyn aineistoa käytän väitöskirjatutkimuksessani, jota teen Jyväskylän yliopistossa yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksella. Tutkimuksen valmistuttua vastaukset arkistoidaan kirjoittajan nimellä tutkimuskäyttöön Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistoon Helsinkiin.

Arkea ja lukumuistoja

Kerro miten sanomalehti liittyy ja on vuosien kuluessa liittynyt Sinun arkeesi. Minkä ikäisenä itse aloit lukea sanomalehtiä? Miten sanomalehtiin suhtauduttiin lapsuudenkodissasi? Entä nykyisessä kodissasi - lukevatko kaikki perheenjäsenesi sanomalehtiä? Luetko itse tai joku perheesi jäsenistä sanomalehtiä internetistä? Voit kertoa myös sanomalehden lukurutiinistasi: milloin ja miten luet lehteäsi? Onko mieleesi jäänyt jokin tietty juttu tai lehtikuva, jota et unohda?

Sanomalehti ja tiedontarve

Kirjoita siitä, miten Sinun elämäsi ja sanomalehtesi esittämä maailma kohtaavat toisensa vai kohtaavatko ne ollenkaan. Mitä ajatuksia sanomaleh-

dessä oleva kuvat Sinussa herättävät? Kerro, mitä asioita luet lehdestäsi ja mitä tarpeelliseksi katsomaasi et sieltä löydä. Kirjoita siitä, miten olet päättynyt sanomalehtivalintaasi? Onko elämässäsi jaksoja, jolloin olet lukenut sanomalehteäsi/-lehtiäsi ahkerammin tai toisaalta vähemmän ahkerasti? Voit kirjoittaa näistä elämäntilanteistasi lyhyesti.

Sanomalehti ja paikallisuus, kotiseutu

Kerro siitä, miten olet toiminut mahdollisten muuttojen yhteydessä - oletko vaihtanut lehteä paikkakunnan mukaan? Mitä ajatuksia sanomalehden mahdollinen paikallisuus (painottuminen tietyn alueen asioista kertomiseen) Sinussa herättää? Onko lehdestäsi paikalliseksi katsomiasi juttuja ja tarvitaanko sellaisia yleensäkin nykyaikana? Millaiset asiat ovat Sinun mielestäsi paikallisia?

Kirjoita

* vain toiselle puolelle paperia, jättäen vasempaan reunaan n. 4 cm sidontavaraa

* alkuun omalle liuskalleen taustatiedot:

* nimi, osoite ja puhelinnumero (tai nimimerkki ja sukupuoli)

* koulutus ja ammatti (myös entiset)

* syntymävuosi ja -paikka

* onko käytettävissäsi internet-yhteys

* tieto siitä, saako suorita otteita

tekstistäsi käyttäen tutkimusraportissa

* allekirjoituksesi

Vastauksistanne lämpimästi kiittäen

Anita Kärki

Lähetä vastauksesi 29.2.2000 mennessä osoitteeseen: SKS/ Kansanrunousarkisto, PL 259, 00171 Helsinki. Kuoreen tunnus ”Sanomalehti elämäkullussa”. Vastaajille jaetaan 20 kirjapalkintoa. Lisätietoja myös Kansanrunousarkistosta Juha Nirkko, puh. 09-13123238.

Viitteet

Luku 1

- ¹ Samalla tavoin sanomalehden lukijoita tyypittelevä ja erilaisiin lukijaryhmiin jakava tarkastelu on taipuvainen asettamaan lukijan objektivoivaksi kohteeksi, ei subjektiksi. Tällöin kohteelle (ryhmänä ja ryhminä) pyritään tuottamaan niitä palveluita ja juttuja, joita sen oletetaan kaipaavan ja tarvitsevan. Voi sanoa, että lukijan subjektiviteetin myöntäminen ja subjektiuden huomioon ottaminen edellyttää tutkimusmenetelmiltä uudenlaista näkökulmaa, jota yhtäältä esimerkiksi elämäkertamenetelmä voisi tarjota. Tähän seikkaan palaan seuraavassa luvussa.

Luku 2

- ¹ <http://www.oecd.org/oecd/pages/home/displaygeneral/0,3380,EN-document-0-nodirectorate-no-12-22675-0,FF.html> (12.6.2002)
- ² Tarkastelen tässä luvussa pääasiassa Suomessa tehtyjä sanomalehden lukemista koskevia survey-tutkimuksia. Luvun tarkoituksena on tutustuttaa lukija siihen, millaista määrällistä tutkimusta sanomalehden lukemisesta Suomessa on tehty.
- ³ Esim. Lull 1980; Ang 1985; Morley 1986; Lull 1990; Silverstone, Hirsch & Morley 1991; Silverstone 1994; Gauntlett & Hill 1999.
- ⁴ Ruotsissa Göteborgin yliopistossa oli vuosina 1979-2000 laaja Dagspresskollegiet-tutkimusprojekti, joka on tuottanut useita sanomalehden lukemista koskevia tutkimuksia. Tutkimusprojektin aineistona ovat olleet Ruotsin kansallisen mielipidetutkimuksen Samhälle Opinion Massmedia eli SOMin tulokset. Säännöllisesti toistettu mielipidetutkimus tehtiin kyselomakkeella satunnaisotannalla valitulle noin 2500 ruotsalaiselle. Vastajat vaihtuivat joka kyselykerralla.
- ⁵ Yhteiskuntatieteellisessä elämäkertatutkimuksessa on käyty keskustelua siitä, miten realistisina, totena, elämäkertoja tulisi lukea; toisin sanoen pitäisikö tarkastelussa keskittyä elämäkertojen esille tuoman todellisuuden kuvaamiseen vai siihen, miten todellisuutta elämäkertoissa kuvataan. Keskustelun voi kiteyttää nimittämällä lukutapoja totuus- ja kerrontanäkökulmiksi (Haavio-Mannila 2000). Totuus-näkökulman eli elämäkertojen realistisen lukutavan tunnetuin edustaja Suomessa on ollut J.P. Roos.

- ⁶ En kuitenkaan päässyt hyödyntämään Barnhurstin ja Wartellan (1991) tutkimusta aineiston pyyntöpaperiani laatiessani, sillä sain artikkelin käsiini, kun oma aineistonkeruuni oli jo käynnissä.

Luku 3

- ¹ Toisaalta teemakirjoittamiseen kuuluukin se, että tutkija esittää kirjoituspyynnössään joukon kysymyksiä, jotka on ryhmitelty aihepiireittäin (ks. esim. Apo 1995, 74).
- ² Toisaalta teksteistä on kyllä löydettävissä lehtien sisältöjen arvostelua sekä halua irrottautua säännöllisestä lukemisesta.
- ³ Tukea ratkaisulleni olen hakenut teemallisista elämäkertakeruista, joissa on puhuttu mm. seksielämäkerroista (Kontula ja Haavio-Mannila 1995 ja 1997) ja taide-elämäkerroista (Eskola 1998; Eskola ja Laaksonen 1998).
- ⁴ On huomattava, että Vilkon aineisto ei kuitenkaan ole teemallinen elämäkerta, vaan aineisto koostuu ”kokonaisista” elämäkerroista.

Luku 4

- ¹ Alunperin käsite tulee Raymond Williamsilta (1977): *Marxism and literature*. Oxford University Press. Oxford.

Luku 5

- ¹ Michel Foucault ottaa esille monitulkintaisen heterotopia-käsitteensä ensimmäistä kertaa *The Order of Things* –teoksen esipuheessa, jossa hän pohtii heterotopiaa kielellisenä piirteenä – eräänlaisena kielessä ilmenevinä eron tiloina. Perusteellisemmin ja konkreettisiin paikkoihin sitoen hän esittelee käsitettä 1967 arkkitehdeille pitämässään luennossa. Luennon pohjalta kirjoitettu artikkeli *Des Espaces Autres* (engl. *Of Other Spaces*) julkaistiin ranskaksi vasta 1984, vähän ennen Foucault’n kuolemaa. Englanniksi artikkeli julkaistiin pari vuotta myöhemmin. Foucault mainitsee heterotopiat lyhyesti myös Paul Rabinowin (1984) tekemässä haastattelussa. Foucault ei ilmeisesti enää myöhemmin palannut heterotopioihin kielellisinä piirteinä. Sen sijaan hän näyttäisi viimeisimmässä maininnassaan, joka oli siis Rabinowin haastattelussa, korostavan heterotopioiden ja muiden tilojen välisiä suhteita. Hän sanoo: ”...a study of space, of something that I called at that time ‘heterotopias’, those singular spaces to be found in some given social spaces whose functions are different or even the opposite of others.” (Rabinow 1984, 252.) Toisin sanoen sosiaalisten tilojen sisällä on tilayksiköitä (heterotopioita), joiden funktiot ovat erilaisia ja jopa vastakkaisia muihin tiloihin nähden (vrt. Foucault 1986, 25). Foucault’n (1986) arkkitehdeille pitämässään luennossa korostui ajatus heterotopioiden sisältämästä toiseudesta. Tulkitsen, viimeisimpään haastatteluun viitaten, että tällöin luennolla tarkoitettu toiseus

merkitsee ennen kaikkea tilojen välisiä suhteita, eikä esimerkiksi eräänlaista absoluuttista toiseutta. Tässä kohtaa oma painotukseni poikkeaa esimerkiksi Kevin Hetheringtonin tulkinnasta. Hänen tulkinnassaan Toiseus on olennaista: Hetheringtonin mukaan heterotopiat ovat olemassa olevia Toisia paikkoja, jotka ovat osa jotakin tiettyä järjestystä ja jossa niiden roolina on tuottaa vaihtoehtoja vallitsevalle järjestykselle (ks. Hetherington 1997a). (Hetherington-tulkinnassani viitataan hänen tutkimuksiinsa sekä hänen kanssaan käytyyn sähköpostikeskusteluun joulukuussa 2001.) Foucault'n heterotopia-käsitettä on käytetty tutkittaessa mm. identiteetin muodostumista (Hetherington 1996, 1998, 2000), kirjastoa (Lees 1997), Los Angelesia (Soja 1989, 1990, 1995), Amazonin alueen käyttöä Ecuadorissa (Martin 1999), lasten videopelien pelaamista (McNamee 2000) ja kaunokirjallisesti kuvattuja teollistuneita tiloja, joista on tutkittu luontoa ja ympäristöä koskevia mielikuvia (Ahlbäck 2001). Loretta Lees (1997, 327) aiheellisesti huomauttaa, että Foucault'n artikkeli heterotopioista muistuttaa enemmänkin luentoa kuin loppuun asti hiottua tekstiä. Hiomattomuus tekee artikkelista sekä houkuttelevan että vaikean, sillä se on moniselitteinen ja monenlaisia lukutapoja avaava.

- ² Termi on ranskaa ja tarkoittaa alun perin askartelua, nikkarointia ja puuhastelua, esim. puutarhatyötä. Termi on lähtöisin Lévi-Straussilta.

Luku 5.2

¹ Etätilaajia koskevat tiedot ovat niukkoja, koska paikallislehtien etälevikkimääriä ei ole mistään saatavana kootusti. Tätä tutkimusta varten kokosin opiskelija Hanna Suonian avustuksella otoksen (ks. liite), jossa puhelinierroksella kysimme paikallislehdiltä kunkin lehden etälevikin. Otoksen, jossa on mukana noin puolet Suomessa ilmestyvistä paikallislehdistä, poimin siten, että se edustaa kattavasti pieniä, keskisuuria ja suuria paikallislehtiä ympäri Suomen. Otoksen perusteella kootun tilaston tiedot perustuvat lehtien tai ko. lehtikonsernin omaan ilmoitukseen. Osa lehdistä on tietoja antaessaan käyttänyt tarkastettuja levikkitietoja ja osa on ilmoittanut lehtensä sen hetkisen levikkutilanteen. Etälevikin määritelmänä on käytetty sitä levikkiä, joka menee lehden itsensä määrittelemän ydinlevikkialueen ulkopuolelle. Tällöin etälevikkiin sisältyvät myös ns. reuna-alueet. Osa lehdistä lähetti tietonsa myös ns. reuna-alueiden osalta ja niistä voi päätellä, että reuna-alueiden osuus etälevikistä vaihtelee lehdittäin. Luvuista voi päätellä sen, että reuna-alueiden levikki ei ole sama kuin etälevikki; esimerkiksi Kuhmoisten Sanomien etälevikki on peräti 60 prosenttia ja lehden reuna-alueille lehteä menee etälevikistä 7 prosenttia. Osalla lehdistä reuna-alueiden levikki ei ole etälevikistä kuin muutama prosentti ja suurimmillaankin se näyttäisi jäävän selvästi alle puoleen etälevikistä.

- ² Puhelinkeskustelu Savon Lehtikustannus Oy:n toimitusjohtaja Matti Röngän kanssa 8.6.2001.

Luku 6

- ¹ Lehteä kohtaan ilmaistu kriittinen keskustelu voi toki sisältää muutakin kuin vain keskustelua luottamuksesta. Se voi koskea esimerkiksi sitä, missä kritiikkiä koskevaa keskustelua voitaisiin julkisesti käydä tai sitä, antaako lehti itse mahdollisuuksia ja eväitä epäillä ja arvioida itseään vai onko se enemmän huolissaan imagostaan (Kunelius 2000c, 52–53).
- ² Refleksiivinen lukutapa tuskin on vain lehteä arvostelevien ja siihen kriittisesti suhtautuvien lukijoiden ominaisuus vaan pikemminkin lukutapa korostuu ja tulee näkyvämmäksi juuri näissä teksteissä.

Luku 7

- ¹ Vastaanottaja-termi sisältää ajatuksen jostakin valmiina annetusta, jonka vastaanottajan kuuluu vastaanansomatta vastaanottaa. Siksi ajatus 'aktiivisesta vastaanottajasta', jota usein käytetään, on ristiriitainen. Aktiivinen katsoja (tai lukija tai kuuntelija) ei samalla tavoin sisällä tätä sisäistä ristiriitaa. Samanlaisen ristiriidan sisältävälle aktiivinen yleisö -käsitteelle (public) on pyritty löytämään sopivampaa suomenkielistä ilmaisua; on alettu puhua julkisosta.
- ² Kuutti ja Puro (1998) esittävät journalismin sanasto-oppaassaan, että keskivertolukija on yhtä kuin Pihtiputaan mummo. Pihtiputaan mummo on toimittajien ammattisanasto; yksi lehtijutun kelvollisuuden kriteeri toimittajien mielestä on, että juttu aukeaa Pihtiputaan mummollekin, jonka tärkein ominaisuus on siten hänen ymmärryksensä taso ja toimittajien tietämys siitä. Koska keskivertoisuus liittyy tilastolliseen ajatteluun, ei Pihtiputaan mummoa voi pitää keskivertolukijana – pikemminkin yhtenä tavallisista lukijoista (eli toimittajien ammattikielellä 'taviksista').
- ³ Andersonilaisittain tarkasteltuna pitäisi varmaankin puhua mieluummin rituaaleista kuin rutiineista, sillä rituaalit johdattavat massojen, yleisöyden ja myös kansakunnan tarkasteluun. Puhun kuitenkin mieluummin rutiineista, sillä ne pitävät näkökulman lähempänä lukijasubjektia.
- ⁴ Myöhemmin käsitettä ovat käyttäneet ja kehitelleet eteenpäin monet muutkin. Esimerkiksi Michel de Certeau (1984) on kirjoittanut muistiin ja muistamiseen liittyvästä hiljaisesta tietämisestä.

Lähteet

- Ahlbäck Pia Maria (2001) Energy, heterotopia, dystopia. George Orwell, Michel Foucault and the twentieth century environmental imagination. Åbo Akademi University Press: Åbo.
- Ahponen Pirkkoliisa (1999) Kulttuurin kierreportaikossa. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 62. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- Alapuro Risto (1988) Suomalainen Bourdieu ja Musta leski. *Sosiologia* 25(1), 3-7.
- Alapuro Risto (2000) Kolme esimerkkiä vakuuttavuudesta sosiologiassa. Teoksessa Maaria Linko, Tuija Saresma & Erkki Vainikkala (toim.) *Otteita kulttuurista. Kirjoituksia nykyajasta, tutkimuksesta ja elämäkerrallisuudesta. Katarina Eskolan juhlakirja*, s. 71-79. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 65. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- Alasuutari Pertti (2000) Mediaa koskevat mielikuvat. Teoksessa Ritva Levo-Henriksson & Marko Ampuja (toim.) *Media ja me*, s. 63-84. Viestinnän laitos. Helsingin yliopisto: Helsinki.
- Anderson Benedict (1991) Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism. Verso: London, New York.
- Andersson Martin (1992) Viestimien käyttö Suomessa. Tiivistelmä intermediatutkimuksesta. Liikenneministeriö: Helsinki.
- Ang Ien (1985) Watching Dallas: soap opera and the melodramatic imagination. Methuen: London, New York.
- Ang Ien (1996) Living room wars. Rethinking media audiences of a postmodern world. Routledge: London, New York.
- Apo Satu (1995) Naisen väki: tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta. Hanki ja jää: Helsinki.
- Aslama Minna, Kivikuru Ullamaija, Moring Inka, Parikka Tuija & Valtonen Sanna (2001) Mediated economic reality or aching spots of civic society? Finnish mainstream media publicity of welfare disparities 1988-1998. Teoksessa Jorma Kalela, Jaakko Kiander, Ullamaija Kivikuru, Heikki A. Loikkanen & Jussi Simpura (toim.) *Down from the heavens, up from the ashes. The Finnish economic crisis of the 1990s in the light of economic and social research*, s. 433-464. VATT-julkaisuja 27:6 2001. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus: Helsinki.

- Barnhurst Kevin G. & Wartella Ellen (1991) Newspapers and citizenship: young adults' subjective experience of newspapers. *Critical studies in mass communication* 8(June), 195-209.
- Bausinger Hermann (1984) Media, technology and daily life. *Media, culture & society* 6(4), 343-351.
- Beck Ulrich (1995) Poliitiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Ulrich Beck, Anthony Giddens & Scott Lash *Nykyajan jäljillä – refleksiivinen modernisaatio*, s. 11-82. Vastapaino: Tampere.
- Beck Ulrich (1997) The reinvention of politics: rethinking modernity in the global social order. Polity Press: Cambridge.
- Berelson Bernard (1949) What "missing the newspaper" means. Teoksessa Paul F. Lazarsfeld & Frank N. Stanton (eds.). *Communication research 1948-1949*, s. 111-129. Harper & Brothers: New York.
- Carey James W. (1989) Communication as culture. Essays on media and society. Unwin Hyman: Boston.
- Certeau Michel de (1984) The practice of everyday life. University of California Press: Berkeley, California.
- Christiansen Birgitte & Bergström Annika (1997) Tidningars symbol- & bruksvärde. Kvalitativa intervjuer med några av Göteborgs-Postens & Hallands Nyheter läsare. Arbetsrapport nr 82. Institutionen för journalistik och masskommunikation. Göteborgs universitet: Göteborg.
- Christiansen Birgitte & Bergström Annika (2000) Tidningars symbol- och bruksvärde. Teoksessa Ingela Wadbring & Lennart Weibull (red.) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*, s. 139-149. JMG Institution för journalistik och masskommunikation. Göteborgs universitet: Göteborg.
- Connell Ian (1980) Television news and the social contract. Teoksessa Stuart Hall, Dorothy Hobson, Andrew Lowe & Paul Willis (eds.) *Culture, media, language. Working papers in cultural studies 1972-1979*, s. 139-156. Hutchinson: London.
- Dayan David & Katz Elihu (1994) Media events. The live broadcasting of history. Harvard University Press: Cambridge, Mass., London.
- Denzin Norman K. (1989) Interpretive biography. Sage: Newbury Park, London, New Delhi.
- Drother Kirsten (1994) Ethnographic enigmas: 'The Everyday' in recent media studies. *Cultural studies* 8(2), 341-357.
- Eerola Heikki (1996) Sanomalehden asiakaslähtöinen strategiointi. *Jyväskylän yliopisto: studies in computer science, economics and statistics* 30. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- Elliot Maria (1993) Medborgerlig tillit och misstro: om samhällsförtroende i kris-tider. Teoksessa Sören Holmberg & Lennart Weibull (red.) *Perspektiv på krisen. Samhälle opinion massmedia* 9. Statsvetenskapliga institutionen, Institutionen för journalistik och masskommunikation. Göteborgs universitet: Göteborg.

- Elliot Maria (1997) *Förtroendet för medierna. TV, radio och dagspress i allmänhetens ögon. Institutionen för journalistik och masskommunikation. Göteborgs universitet: Göteborg.*
- Eräsaari Risto (1998) *Etäisyyden kesyttäminen. Teoksessa Tuija Parvikko, Kari Palonen & Leena Eräsaari (toim.) Poliittikka pois paikoiltaan. Sakari Hännisen juhlakirja, s. 189-200. Valtio-opin julkaisuja 73. Sophi. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.*
- Eräsaari Risto (2002) *Kuinka turvaton on riittävän turvallinen? Kunnallisanalyyttinen kehittämissäätiö: Helsinki.*
- Eskola Jari & Suoranta Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino: Tampere.*
- Eskola Katarina (1998a) (toim.) *Elämysten jäljillä. Taide ja kirjallisuus suomalaisten omaelämäkertoissa. Tietolipas 152. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.*
- Eskola Katarina (1998b) *Ensimmäisten lukukertojen hurma ja muita kertomuksia kirjoittajien ja lukijoiden elämäkertoista. Teoksessa Katarina Eskola (toim.) Elämysten jäljillä. Taide ja kirjallisuus suomalaisten omaelämäkertoissa, s. 61-69. Tietolipas 152. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.*
- Eskola Katarina & Laaksonen Pekka (toim.) (1998) *Rakkaudesta taiteeseen. Koki- joiden ja tekijöiden kertomuksia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.*
- Eskola Katarina & Sauri Tuomo (1993) *Kirjojen ja lehtien lukeminen. Teoksessa Joukkoviestintätutkimus 1993, s. 57-72. Kulttuuri ja viestintä 1993:8. Tilastokeskus: Helsinki.*
- EVA (1999) *Erivauhtiset suomalaiset. Mielenpitojen sateenkaari. Raportti suomalaisten asenteista 1999. EVA: Helsinki.*
- Foucault Michel (1992) *The order of things. An archaeology of the human sciences. Routledge: London.*
- Foucault Michel (1986) *Of other spaces. Diacritics 16(1), 22-27.*
- Gauntlett David & Hill Annette (1999) *TV living: television, culture and everyday life. Routledge: London, New York.*
- Genocchio Benjamin (1995) *Discourse, discontinuity, difference: the question of 'other' spaces. Teoksessa. Sophie Watson & Katherine Gibson (eds.) Postmodern cities and spaces, s. 35-46. Blackwell: Oxford.*
- Giddens Anthony (1990) *The consequences of modernity. Polity Press: Cambridge.*
- Giddens Anthony (1995) *Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa. Teoksessa Ulrich Beck, Anthony Giddens & Scott Lash Nykyajan jäljillä – refleksiivinen modernisaatio s. 83-152. Vastapaino: Tampere.*
- Glasser Theodore L. & Craft Stephanie (1997) *Kansalaisjournalismi ja demokraattiset ideat. Tiedotustutkimus 20(4), 22-36.*
- Granfelt Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.*

- Gubrium Jaber F. & Holstein James A. (1997) *The new language of qualitative method*. Oxford University Press: New York.
- Haavio-Mannila Elina (2000) Onko analyysiteknikalla väliä? Kertomus seksuaalielämäkertojen intuitiivisesta ja tilastollisesta luokittelusta. Teoksessa Maaria Linko, Tuija Saresma & Erkki Vainikkala (toim.) *Otteita kulttuurista. Kirjoituksia nykyajasta, tutkimuksesta ja elämäkerrallisuudesta. Katarina Eskolan juhlakirja*, s. 362-375. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 65. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- Hall Stuart (1999) *Identiteetti*. Vastapaino: Tampere.
- Hankala Mari (1996) Sanomalehti koulun arjessa. Yläasteen oppilaiden ja opettajien näkemyksiä sanomalehtiopetuksesta ja sanomalehdestä. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylän yliopistopaino: Jyväskylä.
- Hankala Mari (1998) Sanomalehden monet käyttötavat. Kokemuksia yläasteella toteutetuista kokeiluista. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- Heikkilä Heikki (2001) Ohut ja vankka journalismi: kansalaisuus suomalaisen uutisjournalismin käytännöissä 1990-luvulla. Tampere University Press: Tampere.
- Heikkilä Heikki & Kunelius Risto (1997) Julkisen journalismin äärellä. *Tiedotustutkimus* 20(4), 4-21.
- Heikkilä Heikki & Kunelius Risto (1999) Pelkkä asenne ei riitä. Kansalaisjournalismi kehityshankkeena suomalaisissa sanomalehdissä. Teoksessa Mari Maasilta (toim.) *Journalismin muutoskaruselli*, s. 102-123. Journalismin tutkimusyksikkö, tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto. Tampereen yliopisto: Tampere.
- Heiskanen Ilkka (1998) Globalisaatio länsimaisen kulttuurin oikeuttamisena ja todellisuuden kuvauksena. Teoksessa Ullamaija Kivikuru & Risto Kunelius (toim.) *Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmiöön*, s. 339-373. WSOY: Helsinki.
- Hemanus Pertti (1988) Suomen sanomalehdistö tänään ja huomenna. Teoksessa *Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle*, s. 433-482. Kustannuskiila: Kuopio.
- Herkman Juha (2003) Konvergenssi muuttaa kaiken? Teoksessa Pertti Vehkalahti (toim.) *Journalismikritiikin vuosikirja 2003*, s. 151-157. Tiedotustutkimus 23(1).
- Hermes Joke (1993) Media, meaning and everyday life. *Cultural studies* 7(3), 493-506.
- Hermes Joke (1995) *Reading women's magazines. An analysis of everyday media use*. Polity Press: Cambridge.
- Hetherington Kevin (1996) Identity formation, space and social centrality. *Theory, culture & society* 13(4), 33-52.
- Hetherington Kevin (1997a) *The Badlands of modernity. Heterotopia and social ordering*. Routledge: London.

- Hetherington Kevin (1997b) In place of geometry: the materiality of place. Teoksessa. Kevin Hetherington & Rolland Munro (eds.) *Ideas of difference*. Blackwell: Oxford.
- Hetherington Kevin (1998) Expressions of identity – space, performance, politics. Sage: London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Hetherington Kevin (2000) New Age travellers – vanloads of uproarious humanity. Cassell: London, New York.
- Hoikkala Tommi (1993) Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus. Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit. Gaudeamus: Helsinki.
- Hujanen Erkki (2000) Lukijakunnan rajamailla. Maakuntalehden ei-tilaajan mediakäyttäytyminen ja suhde sanomalehtijournalismiin. Journalistiikan julkaisematon lisensiaatintyö, Jyväskylän yliopisto, viestintätieteiden laitos, huhtikuu 2000.
- Hujanen Jaana (1998) Alue- vai asukaslähtöisesti? Näkökulmia maakunnalliseen journalismiin. Teoksessa. Touko Perko & Raimo Salokangas (toim.) *Kymmenen kysymystä journalismista*, s. 79-105. Atena: Jyväskylä.
- Hujanen Jaana (2000) Journalismin maakunnallisuus. Alueellisuuden rakentuminen maakuntalehtien teksteissä ja tekijöiden puheessa. Jyväskylä studies in communication 11. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- Hujanen Jaana & Pietikäinen Sari (2000) Syrjäinen ja aito, vallan pitäjä ja ulkopuolinen: paikka ja etnisyys 'meidän' ja 'toisten' rakentumispintana journalismissa. Tiedotustutkimus 20(4), 4-21.
- Huttunen Laura (2002) Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkertoissa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 861. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Hyry Antti (1999) Aitta. Romaani. Otava: Helsinki.
- Hyvärinen Matti (1994) Viimeiset taistot. Vastapaino: Tampere.
- Hyvärinen Matti, Peltonen Eeva & Vilkkö Anni (toim.). (1998) Liikkuvat erot – sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Vastapaino: Tampere.
- Hänninen Sakari (1998) Kamppailu identiteetistä. Teoksessa Sakari Hänninen (toim.) *Missä on tässä?*, s. 107-129. SoPhi 18. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- Ilmonen Kaj (2002) Luottamus Suomessa 1990-luvulla. Teoksessa Kaj Ilmonen, Anne Kovalainen & Martti Siisiäinen (toim.) *Lama ja luottamus*, s. 20-41. Forskningsrapporter 55. Svenska handelshögskolan: Helsinki.
- Jallinoja Riitta (1989) Perheen modernisoituminen. Sosiologia 26(1), 12-14.
- Janesick Valerie J. (2000) The choreography of qualitative research design. Minuets, improvisations, and crystallization. Teoksessa Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln *Handbook of Qualitative Research*, s. 379-399. 2nd ed. Sage:Thousand Oaks, London, New Delhi.
- Jokinen Kimmo (1997) Suomalaisen lukemisen maisemaihanteet. SoPhi 14. Nykyculttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 56. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.

- Joukkoviestintätalasto 1993 Kulttuuri ja viestintä 1993:8. Tilastokeskus. Helsinki.
- Julkunen Raija (1994) Suomalainen sukupuolimalli - 1960-luku käänteenä. Teoksessa. Anneli Anttonen, Lea Henriksson & Ritva Nätkin (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*, s. 179-210. Vastapaino: Tampere.
- Karjalainen Pauli Tapani (1997) Aika, paikka ja muistin maantiede. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) *Tila paikka maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*, s. 227-241. Vastapaino: Tampere.
- Kaskisaari Marja (1995) Lesbokirja. Vieras, minä ja moderni. Vastapaino: Tampere.
- Kaskisaari Marja (2000) Kyseenalaiset subjektit. SoPhi 56. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- Kivikuru Ullamaija (1990) Muinaisjääne vai villakoiran ydin? Keskustelua paikallisuudesta tiedonvälityksessä. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja. Sarja 1 A/8/90. Helsingin yliopisto: Helsinki.
- Kivikuru Ullamaija (toim.) (1996) Kansa euromyllyssä. Yliopistopaino, Helsinki University Press: Helsinki.
- Kivikuru Ullamaija (1998a) Identiteetit viestinnässä. Samaistumisen ja erottautumisen kierre. Teoksessa Ullamaija Kivikuru & Risto Kunelius (toim.) *Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmiöön*, s. 319-338. WSOY: Helsinki.
- Kivikuru Ullamaija (1998b) Yhteistä hyvää etsimässä. Viestintäpolitiikka pelisääntöjen kehittäjänä ja vapauksien vartijana. Teoksessa Ullamaija Kivikuru & Risto Kunelius (toim.) *Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmiöön*, s. 231-251. WSOY: Helsinki.
- Kivikuru Ullamaija (2000) Sanapeleistäkö kansalainen on tehty? Teoksessa Ritva Levo-Henriksson & Marko Ampuja (toim.) *Media ja me*, s. 207-223. Viestinnän laitos. Helsingin yliopisto: Helsinki.
- Kivikuru Ullamaija (toim.) (2002) Laman julkisivut: media, kansa ja eliitit 1990-luvun talouskriisissä. Palmenia: Helsinki.
- Kivivuori Janne (1992) Psykokulttuuri: sosiologinen näkökulma arjen psykologisoitumisen prosessiin. Hanki ja jää: Helsinki.
- Kontula Osmo & Haavio-Mannila Elina (1995) Matkalla intohimoon: nuoruuden hurma ja kärsimys seksuaalielämäkertojen kuvaamina. WSOY: Porvoo, Helsinki, Juva.
- Kontula Osmo & Haavio-Mannila Elina (1997) Intohimon hetkiä, seksuaalisen läheisyyden kaipuu ja täytyminen omaelämäkertojen kuvaamana. WSOY: Porvoo, Helsinki, Juva.
- Korhonen Inkeri & Oksanen Katja (1997) Kertomuksen semiotiikkaa. Teoksessa Pekka Sulkunen & Jukka Törrönen (toim.) *Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys*, s. 54-71. Gaudeamus: Helsinki.

- Kortteinen Matti (1992) Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Hanki ja jää: Hämeenlinna.
- Kunelius Risto (1996) The news, textually speaking: writings on news journalism and journalism research. Acta Universitatis Tamperensis. Ser. A 520. University of Tampere: Tampere.
- Kunelius Risto (toim.) (2000a) Juttuja lähiöstä. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja. Sarja A 93. Tampereen yliopisto: Tampere.
- Kunelius Risto (2000b) Epistemologisen ahdistuksen tuolle puolen. Teoksessa Risto Kunelius & Seija Ridell (toim.) *Kaksi katsetta journalismiin*, s. 183-208. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja. Sarja A 94. Tampereen yliopisto: Tampere.
- Kunelius Risto (2000c) Hyvä journalismi? Keskusteluja kiinnostuneiden ja kokeneiden kansalaisten kanssa. Mediakriittinen julkaisusarja 5. Suomen journalistiliitto: Helsinki.
- Kunelius Risto & Ridell Seija (toim.) (2000) Kaksi katsetta journalismiin. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja. Sarja A 94. Tampereen yliopisto: Tampere.
- Kuutti Heikki & Puro Jukka-Pekka (1998) Mediasanasto. Atena: Jyväskylä.
- Lees Loretta (1997) Ageographia, heterotopia, and Vancouver's new public library. *Environment and planning D: Society and space* 15, 312-347.
- Lehtonen Mikko (1996) Merkitysten maailma. Vastapaino: Tampere.
- Lehtonen Turo-Kimmo (2002) Simmel ja rahan filosofia. Artikkelikäsikirjoitus teokseen . Heiskala Risto & Virtanen Akseli (toim.). *Talous ja yhteiskuntateoria* (ilmestyy). Gaudeamus, Helsinki. http://www.valt.helsinki.fi/staff/sosio_ag/prujut/ 14.2. 2003.
- Lejeune Philippe (1995) *On autobiography*. University of Minnesota Press: Minneapolis, London.
- Leonard Thomas C. (1995) *News for all. America's coming-of-age with the press*. Oxford University Press: New York, Oxford.
- Liikkanen Mirja (2000) Yleisöt ja niistä tietäminen. Teoksessa Maaria Linko, Tuija Saresma & Erkki Vainikkala (toim.) *Otteita kulttuurista. Kirjoituksia nykyajasta, tutkimuksesta ja elämäkerrallisuudesta. Katarina Eskolan julkaisuja*, s. 136-149. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 65. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- Liiten Marjukka (2002) Saksalaiset hakivat oppia suomalaisesta koulujärjestelmästä. *Helsingin Sanomat* 22.5.2002, s. A7.
- Lithner Anders (2000) *Dagspressens läsare*. Teoksessa Ingela Wadbring & Lennart Weibull (red.) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*, s. 57-68. JMG Institution för journalistik och masskommunikation. Göteborgs universitet: Göteborg.
- Lull James (1980) The social uses of television. *Human communication research*, 6(3), 199-209.
- Lull James (1990) *Inside family viewing. Ethnographic research on television's audiences*. Routledge: London, New York.

- Luostarinen Heikki (1991) Tiedotusvälineet: mainosten aika. Teoksessa Piela Ulla (toim.) *Arjen hurmaa – näkökulmia arkipäivän kulttuuriin*, s. 26-30. Toimihenkilöjärjestöjen sivistysliitto: Helsinki.
- Luostarinen Heikki (1995) Amerikan uusinta uutta. *Journalisti* 8.6. 1995.
- Luukka Minna-Riitta, Hujanen Jaana, Lokka Antti, Modinos Tuija, Pietikäinen Sari & Suoninen Annikka (2001) Mediat nuorten arjessa. 13-19-vuotiaiden nuorten mediakäytöt vuosituhannen vaihteessa. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- Maffesoli Michel (1995) Maailman mieli. Yhteisöllisen tyylin muodoista. Gaudeamus: Helsinki.
- Maffesoli Michel (1996) The time of the tribes. The decline of individualism in mass society. Sage: London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Makkonen Anna (1993) ”Lukijani lähdetkö mukaani?” Lajitietoisuus naisten omaelämäkertoissa. Teoksessa Ulla Piela (toim.) *Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkertoista*, s. 9-34. Tietolipas 127. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Martin David A. (1999) Building heterotopia: realism, sovereignty, and development in the Ecuadorian Amazon. *Alternatives* 24(1, Jan.-Mar), 59-81.
- McNamee Sara (2000) Foucault’s heterotopia and children’s everyday lives. *Childhood* 7(4), 479-492.
- Meyrowitz Joshua (1985) No sense of place. The impact of electronic media on social behavior. Oxford University Press: Oxford.
- Miettinen Jorma (1980) Sanomalehtien lukeminen. Maakuntien ykköslehtien lukijoiden kiinnostus sekä väline- ja sisältökäyttö. Viestintätutkimuksen seuran julkaisusarja n:o 2. Weilin & Göös: Espoo.
- Miller Nancy K. (1994) Representing others: gender and the subjects of autobiography. *Differences: a journal of feminist cultural studies* 6(1), 1-27.
- Moring Inka (1999) Alueellinen ääni ja lamajulkisuuden kehitys. Talouskriisi alueellisissa sanomalehdissä. Teoksessa Inka Moring, Tuija Parikka, Sanna Valtonen, Minna Aslama, Anu Kantola & Ullamaija Kivikuru (toim.) *Mediakriisi. Lehdistö, lama ja talouspuhe*, s. 80-117. Helsingin yliopisto, viestinnän laitos. Sarja 2 A 1. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Moring Inka (2000a) Heimojen maa? Paikallistamisen politiikka ja identiteetti alueellisissa lehdissä. Teoksessa Helena Tapper (toim.) *Me median maisemissa*, s. 80-113. Palmenia: Helsinki.
- Moring Inka (2000b) Kotimaani ompi... *Journalismikritiikin vuosikirja* 1/2000. Tiedotustutkimus 23(1), 156-167.
- Moring Inka, Parikka Tuija, Valtonen Sanna, Aslama Minna, Kantola Anu & Kivikuru Ullamaija (toim.) (1999) *Mediakriisi. Lehdistö, lama ja talouspuhe*. Helsingin yliopisto, viestinnän laitos. Sarja 2 A 1. Helsingin yliopisto, Helsinki.

- Morley David (1986) *Family television: cultural power and domestic leisure*. Comedia: London.
- Morley David (2001) *Belongings – place, space and identity in a mediated world*. *European journal of cultural studies* 4(4), 425-448.
- Morley David & Silverstone Roger (1990) *Domestic communication – technologies and meanings*. *Media, culture and society* 12(1), 31-55.
- Määttänen Kirsti (1993) *Äidit, tyttäret, anopit ja miniät*. Teoksessa Ulla Piela (toim.) *Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista*, s. 149-164. Tietolipus 127. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Niemi Iris & Pääkkönen Hannu (2001) *Ajankäytön muutokset 1990-luvulla*. *Kulttuuri ja viestintä* 2001:6. Tilastokeskus: Helsinki.
- Norkola Tero (1998) *Vilpittömästi minun eli omaelämäkerran vapautusliike*. Teoksessa Henni Ilomäki, Ulla-Maija Peltonen & Hilpi Saure (toim.) *Salaamatta. Kirjallisia muistikuvia ja löytöjä*, s. 160-169. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto: Helsinki.
- Nuoret ja sanomalehti 1993. Sanomalehtien liitto: Helsinki.
- Nurmela Juha (2001) *Suomalaiset ja uudet tieto- ja viestintävälineet*. Teoksessa *Tiedolla tietoyhteiskuntaan* 3, 183-225. Tilastokeskus: Helsinki.
- Nurmi Seija (1997) *Joukkoviestimet suomalaisten arjessa*. Teoksessa Pertti Suhonen (toim.) *Yleinen mielipide 1997*, s. 55-67. Hanki ja jää. Tammi: Helsinki.
- Näränen Pertti (2003) *Talous keskittyy, sisältö yhdentyy? Mediakonvergenssi Suomessa*. Teoksessa Pertti Vehkalahti (toim.) *Journalismikritiikin vuosikirja 2003*, s.158-68. Tiedotustutkimus 26(1).
- Nätti Jouko & Väisänen Mia (2000) *Työajat ja työsuhteet kotitaloudessa*. Teoksessa Anna-Maija Lehto & Noora Järnefelt (toim.) *Jaksaen ja jousaen – artikkeleita työolotutkimuksesta*, s. 45-65. Tilastokeskuksen tutkimuksia 230. Tilastokeskus: Helsinki.
- Paasi Anssi (1986) *Neljä maakuntaa. Maantieteellinen tutkimus aluetietoisuuden kehityksestä*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja no 8. Joensuun yliopisto: Joensuu.
- Paasi Anssi (1996) *Alueellinen identiteetti ja alueellinen liikkuvuus: suomalaisten syntymäpaikat ja nykyiset asuinalueet*. *Terra* 108(4), 210-223.
- Paasi Anssi (1998) *Alueiden renessanssi ja identiteettipuhe*. Teoksessa Sakari Hänninen (toim.) *Missä on tässä?* s. 170-190. SoPhi 18. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- Peltonen Eeva & Eskola Katarina (1997) *Muisto*. Teoksessa Katarina Eskola & Eeva Peltonen (toim.) *Aina uusi muisto Kirjoituksia menneen elämisestä meissä*, s.7-21. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 54. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- Pietilä Kauko & Sondermann Klaus (1994) *Sanomalehden yhteiskunta*. Vastapaino, Tampere.

- Pietilä Veikko (1995) Kertomuksia uutisista, uutisia kertomuksista. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja A 86. Tampereen yliopisto: Tampere.
- Pietilä Veikko (1997) Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä. Vastapaino: Tampere.
- Pääkkönen Hannu (2001) Tietokone suomalaisten vapaa-ajassa. Teoksessa *Tiedolla tietoyhteiskuntaan 3*, s. 218-221. Tilastokeskus: Helsinki.
- Rabinow Paul (ed.) (1984) *The Foucault reader*. Penguin Books: Harmondsworth.
- Radway Janice (1984) *Reading the romance. Women, patriarchy, and popular literature*. University of North Carolina Press: Chapel Hill.
- Real Michael R (1989) *Super media. A cultural studies approach. Communication and human values*. Sage: Newbury Park.
- Real Michael (1996) *Exploring media culture. A guide*. Sage: Thousand Oaks, London, New Delhi.
- Reimer Bo (1994) *The most common of practices. On mass media use in late modernity*. Almqvist & Wiksell International: Stockholm.
- Richardson Laurel (2000) *Writing. A method of inquiry*. Teoksessa Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln *Handbook of Qualitative Research*, s. 923-948. 2nd ed. Sage: Thousand Oaks, London, New Delhi.
- Ridell Seija (1995) Joke Hermesin haastattelu. *Tiedotustutkimus* 18(3), 75-85.
- Ridell Seija (1998) Tolkullistamisen politiikkaa. Televisioutusten vastaanotto kriittisestä genrenäkökulmasta. *Acta Universitatis Tamperensis* 617. Tampereen yliopisto: Tampere.
- Ridell Seija (2000) Kuuliainen kuluttaja vai kiihkeä kansalainen? Teoksessa Risto Kunelius & Seija Ridell (toim.) *Kaksi katsetta journalismiin*, s. 82-180. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja. Sarja A 94. Tampereen yliopisto: Tampere.
- Robins Kevin (1991) Tradition and translation: national culture in its global context. Teoksessa John Corner and Sylvia Harvey (eds.) *Enterprise and heritage, crosscurrents of national culture*, s. 21-44. Routledge: London.
- Romppainen Sirpa (1991) Paikallislehti 2000. Tutkimusraportti 1991. Gallup-Media. Paikallislehtien Liitto: Helsinki.
- Ronkainen Suvi (1999) Ajan ja paikan merkitsemät. *Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus*. Gaudeamus: Helsinki.
- Rosaldo Renato (1989) *Culture & truth: the remarking of social analysis*. Beacon Press: Boston.
- Roos J.P. (1987) *Suomalainen elämä: tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Roos J.P. (1994) Kuinka hullusti elämä on meitä heitelty – suomalaisen miehen elämän kurjuuden pohdiskelua. Teoksessa *Miehen elämää. Kirjoituksia miesten omaelämäkerroista*, s. 12-28. J.P. Roos & Eeva Peltonen. Tietolipas 136. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

- Roos J.P. & Peltonen Eeva (1994) *Miehen elämää. Kirjoituksia miesten omaelämäkerroista*. Tietolipas 136. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Rosen Jay (1994) Making things more public: on the political responsibility of the media intellectual. *Critical studies in mass communication* 11(4), 363-388.
- Saarikoski Helena (2001) *Mistä on huonot tytöt tehty?* Tammi: Porvoo.
- Sacks Harvey (1992) *Lectures on conversation. Vol. 2*. Blackwell: Oxford.
- Salmi Minna (1991) Ajatteletko arkena? Arkielämä ja tietoisien toiminnan mahdollisuus. *Sosiologia* 28(49), 237-249.
- Salovaara-Moring Inka (2002) Laman maantiede – aika, paikka ja median merkitystalous. Teoksessa Ullamaija Kivikuru (toim.) *Laman julkisivut. Media, kansa ja eliitit 1990-luvun taluskriisissä*, s. 113-151. Palmenia: Helsinki.
- Santonen Pirjo (1985) Kasvun vuosikymmenet. Teoksessa Päiviö Tommila (päätoim.). *Suomen lehdistön historia 4. Paikallislehdistön historia*, s.107-239. Kustannuskiila: Kuopio.
- Sauri Tuomo (2000) Sanomalehdet. Teoksessa *Joukkoviestimet - Finnish Mass Media 2000*, s.191-215. Kulttuuri ja viestintä 2000:1. Tilastokeskus: Helsinki 2000.
- Schudson Michael (1999) *The good citizen. A history of American civic life*. Harvard University Press: Cambridge, Mass., London.
- Schröder Kim Christian (1994) Audience semiotics, interpretive communities and the 'ethnographic turn' in media research. *Media, culture & society* 16(1994), 337-347.
- Schröder Kim Christian (1999) The best of both worlds? Media audience research between rival paradigms. Teoksessa Pertti Alasuutari (toim.) *Rethinking the media audience*, s. 38-68. Sage: London: Thousand Oaks, New Delhi.
- Seitsemäs valtakunnallinen nuorison mediakäyttötutkimus 2001. Sanomalehtien liitto, Taloustutkimus: Helsinki.
- Seligman Adam B. (1997) *The problem of trust*. Princeton University Press: Princeton.
- Seligman Adam (2000) Luottamuksen ongelma. Teoksessa Kaj Ilmonen (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*, s. 39-54. SoPhi 42. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- Siltala Juha (1994) *Miehen kunnia: modernin miehen taistelu häpeää vastaan*. Otava: Helsinki.
- Silverstone Roger (1994) *Television and everyday life*. Routledge: London, New York.
- Silverstone Roger, Hirsch Eric & Morley David (1991) Listening to a long conversation: an ethnographic approach to the study of information and communication technologies in the home. *Cultural studies* 5(2), 204-227.
- Simmel Georg (1964) The Metropolis and mental life. Teoksessa Kurt H. Wolff (toim.) *The sociology of Georg Simmel*, s. 409-424. Free Press. New York.
- Simmel Georg (1978) *The philosophy of money*. Routledge & Kegan: London, Henley, Boston.

- Smith Dorothy E. (1987) *The everyday world as problematic: a feminist sociology*. Northeastern University Press: Boston.
- Soja Edward W. (1989) *Taking Los Angeles apart: towards a postmodern geography*. Teoksessa *Postmodern geographies: the reassertion of space in critical social theory*. Verso: London.
- Soja Edward W. (1990) *Inside the orange county exopolis: a contemporary screenplay*. Teoksessa *Variations on a theme park: scenes from the New American City*. Pantheon, New York.
- Soja Edward W. (1995) *Heterotopologies: a remembrance of other spaces in the Citadel-LA*. Teoksessa Sophie Watson & Katherine Gibson (eds.) *Postmodern cities and spaces*, s. 13-34. Blackwell: Oxford.
- Steedman Carolyn Kay (1986) *Landscape for a good woman. A story of two lives*. Rutgers University Press: New Brunswick, New Jersey.
- Strid Jan (1992) *Dagspressinnehållets viktighet*. Teoksessa Sören Holmberg & Lennart Weibull (red.) *Trendbrott? s. 179-197 Samhälle opinion massmedia 8*. Statsvetenskapliga institutionen, Institutionen för journalistik och masskommunikation. Göteborgs universitet: Göteborg.
- Strid Jan (2000) *Viktigt innehåll då och nu*. Teoksessa Ingela Wadbring & Lennart Weibull (red.) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*, s. 79-90. JMG Institution för journalistik och masskommunikation. Göteborgs universitet: Göteborg.
- Suuri sanomalehtitutkimus 1978 (1978). Sanomalehtien Liitto: Helsinki.
- Syrjästä esiin: puheenvuoro kulttuurista ja kehityksestä Euroopassa. Eurooppatyöryhmän raportti Euroopan neuvostolle (1998). Taiteen keskuustoimikunnan tutkimus- ja tiedotusyksikkö: Helsinki.
- Tani Sirpa (1997) *Maantiede ja kuvien todellisuudet*. Teoksessa . Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) *Tila paikka maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*, s. 211-226. Vastapaino: Tampere.
- Tiihonen Marita (2003) *Yhdentymisen toiseksi viimeisellä portaalla*. Teoksessa Pertti Vehkalahti (toim.) *Journalismikritiikin vuosikirja 2003*, s. 139-150. Tiedotustutkimus 26(1).
- Tommila Päiviö (1988) *Yhdestä lehdestä sanomalehdistöksi 1809-1859*. Teoksessa *Suomen lehdistön historia 1. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*, s 77-265. Kustannuskiila: Kuopio
- Tommila Päiviö (1998) *Sanomia kaikille: Suomen lehdistön historia*. Edita: Helsinki.
- Tuomi Jouni & Sarajärvi Anneli (2003) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi: Helsinki.
- Vainikkala Erkki (1998) *Minä, lukijani, kaltaiseni*. Teoksessa Katarina Eskola (toim.) *Elämysten jäljillä. Taide ja kirjallisuus suomalaisten omaelämäkerroissa*, s. 437-468. Tietolipas 152. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

- Vartiainen Perttu (1998) Paikallisen ja globaalin uusi välitön yhteys vai epäjärjestys? Teoksessa Sakari Hänninen (toim.) *Missä on tässä?*, s. 148-169. SoPhi 18. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- Viikari Auli (1994) Ancilla narrations vai kutsumaton haltiatat? Kuvauksen poetiikkaa. Teoksessa . Pirjo Ahokas & Lea Rojola (toim.). *Toiseuden politiikat*, s. 60-84. Kirjallisuuden tutkijain seuran vuosikirja 47. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Vilkko Anni (1988) Tarina tarinasta. Erään naisomaelämäkerta-aineiston tarkastelua. Helsingin yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia n:o 1/1988. Helsingin yliopisto: Helsinki.
- Vilkko Anni (1990) Omaelämäkertojen analysoiminen kertomuksina. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*, s. 81-98. Gaudeamus: Helsinki.
- Vilkko Anni (1997) Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Weibull Lennart (1983) Tidningsläsning i Sverige. Tidningsinnehav, tidningsval, läsvanor. Publica, Liber: Stockholm.
- Weibull Lennart (1992) The status of the daily newspaper. What readership research tells us about the role of newspapers in the mass media system. *Poetics* 21(4), 259-282.
- Weibull Lennart (2000) Förtroendet för dagspressen. Teoksessa Ingela Wadbring & Lennart Weibull (red.) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*, s. 113-130. JMG Institution för journalistik och masskommunikation. Göteborgs universitet: Göteborg.
- Vuorensyrjä Matti (2002) Miksi älykkään koneen aikakautta ei koskaan tullut? Teoksessa Matti Vuorensyrjä & Reijo Savolainen (toim.) *Tieto ja tietoyhteiskunta*, s.109-136. Gaudeamus: Helsinki.